

Ditlev Tamm · Jens Ulf Jørgensen

DANSK RETSHISTORIE I HOVEDPUNKTER

fra Landskabslovene til Ørsted

I

Kilder til Dansk Retshistorie

UNIVERSITETSFORLAGET I KØBENHAVN 1973

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD

ISBN 87 505 0255 7

STATENS TRYKNINGSKONTOR
Un 02.1-564

FORORD

Det foreliggende udvalg af kilder til dansk retshistorie er i første række bestemt af ønsket om at tilvejebringe et egnet grundlag for undervisningen i retshistorie for juridiske studerende ved Københavns Universitet. De udvalgte kilder grupperer sig om de traditionelle juridiske fag, således at læseren inden for disse rammer kan følge retsudviklingen i hovedpunkter fra middelalderen indtil moderne dansk retsvidenskabs opståen med Anders Sandøe Ørsted. Udover danske lovbestemmelser og domme har udgiverne medtaget enkelte udenlandske kilder samt et udvalg af dansk og udenlandsk litteratur fra det 17. til det 19. århundrede.

Kildematerialet udgøres af fotografiske gengivelser af lov- og domssamlinger, videnskabelige publikationer m.v. En liste over de benyttede værker bringes til sidst. I et vist omfang er de gengivne kilder forkortet, ligesom de udgivernoter, der er knyttet til kilderne i de affotograferede værker, kun i begrænset omfang er medtaget.

Kildeudvalget er forsynet med et af udgiverne udarbejdet noteapparat. Kildehæftet skildrer kun hovedpunkter i retsudviklingen, men udgiverne agter i nær fremtid at lade kildeudvalget efterfølge af en fremstilling af udviklingen inden for de udvalgte emner.

Udgiverne står i gæld til en række forskere og institutioner, hvis indsats har lettet udgivelsen af kildehæftet. En tak rettes til professor, dr. jur. Thøger Nielsen, G. E. C. Gads forlag, Det danske Sprog- og Litteraturselskab samt Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie. Udgiverne takker endvidere Rosenkilde og Bagger forlag, der har givet tilladelse til fotografisk gengivelse af Ludvig Holbergs »Naturens og Folkerettens Kundskab«. Værket er trykt i Ludvig Holbergs Værker i Tolv Bind, udgivet med indledning og kommentarer af F. J. Billeskov Jansen, Rosenkilde og Bagger 1969-71.

Det bør fremhæves, at professor, dr. jur. Knud Waaben som tilsynsførende med faget retshistorie har taget initiativet til udgivelsen af kildehæftet. Udgiverne har i vidt omfang draget gavn af professor Waabens retshistoriske indsigt ved udvælgelsen af de enkelte kilder. Udgiverne ønsker på dette sted at bringe professor Waaben deres varmeste tak.

København, i oktober 1972.

Ditlev Tamm.

Jens Ulf Jørgensen.

INDHOLD

I. STAT, FORVALTNING OG DOMSTOLE

A. Middelalderen og det 16. og 17. Århundrede

	Side
1. Fortalen til Jyske Lov 1241	11
2. Erik Glippings Håndfæstning 1282	13
3. Frederik II.s Håndfæstning 1559	15
4. Frederik III.s Håndfæstning 1648	16

B. Enevælden

5. Kongeloven 1665	17
6. Anordning af 28. maj 1831	21
7. Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849, §§ 1-2	23

C. Lands Lov og Ret

8. Montesquieu: Lovenes Ånd	24
9. Henrik Stampe: Erklæring af 27. juli 1758	29
10. Henrik Stampe: Erklæring af 8. november 1753	30
11. Henrik Stampe: Erklæring af 10. maj 1757	31
12. Henrik Stampe: Erklæring af 2. juni 1759	33
13. Henrik Stampe: Erklæring af 29. maj 1760	36
14. Henrik Stampe: Erklæring af 11. juli 1760	42
15. Henrik Stampe: Erklæring af 25. juli 1760	46
16. Henrik Stampe: Erklæring af 20. maj 1762	50
17. Henrik Stampe: Erklæring af 20. april 1763	52
18. Henrik Stampe: Erklæring af 7. september 1768	53
19. Henrik Stampe: Erklæring af 20. august 1768	56

D. Om betydningen af præjudicata

20. Anders Sandøe Ørsted	61
21. A. W. Scheel	62

II. FORBRYDELSE OG STRAF

A. Landskabslovene

Manddrab og legemskrænkelser

22. Manddrabsforordningen 1200	64
23. Anders Sunesens Parafrase, kap. 46	67
24. Ættebodsforordningen	68
25. Jernbyrdsforordningen	68
26. Bødeløse Sager	70

	Side
27. Jyske Lov III, 25	71
Brandstiftelse.	
28. Skånske Lov, kap. 225 og 226	71
Sædelighedsforbrydelser.	
29. Skånske Lov, kap. 215-219	73
30. Anders Sunesens Parafrase, kap. 127	74
Tyveri.	
31. Jyske Lov II, 86, 87, 89, 106 og 107	75
Tilregnelighed, Medvirken og Forsøg.	
32. Jyske Lov II, 49	76
33. Skånske Lov, kap. 111-112	77
34. Jyske Lov III, 34	77
<i>B. Tiden efter Reformationen</i>	
35. Mosaisk Ret	78
36. Herredagsdom 1537	79
37. Reces 1537	82
38. Michaelius: Om Werdslige Low og Skicke (1605)	84
39. Forordning af 19. juni 1613	86
40. Erklæring fra det Teologiske Fakultet (1634)	87
41. Forordning af 14. maj 1636	88
42. Danske Lov, 1-24-9, 6-1-7, 6-1-9, 6-4-1, 6-5-3, 6-6-1, 6-6-7, 6-7-1, 6-13-14 til 16, 6-13-18, 6-13-24, 6-17-32 til 39	89
43. Forordning af 4. marts 1690	93
44. Forordning af 16. oktober 1697	93
45. Forordning af 7. februar 1749	94
46. Forordning af 18. december 1767	95
<i>C. Oplysningstiden og det 19. Århundrede</i>	
47. Beccaria: Om Forbrydelse og Straf	97
48. Forordning af 27. april 1771 med generalprokurørens forslag og fore- stilling herom	103
49. Forordning af 20. Februar 1789	105
50. Skrivelse fra Danske Cancellie til Direktøren for Børnehuset på Christianshavn, Konferensraad Køefoed, 1789	107
51. Colbiørnsens Betænkning 1800	108
52. Anders Sandøe Ørsted	114
a. Grundregler for Straffelovgivningen (1817).	
b. Om Begrebet Tyveri (1809).	
53. Ørsteds Straffelove	122

III. PROCES

A. Ting, Bevis, Appel og Tvangsfuldbyrdelse

54. Eriks Sjællandske Lov II, 48	124
55. Skånske Lov, kap. 154-56	124
56. Skånske Lov, kap. 120	125
57. Pave Honorius' Brev til Anders Sunesen 1218	126

	Side
58. Jyske Lov II, 1-4 og 7	126
59. Jyske Lov II, 58, 67-69 og III, 28	128
60. Danske Lov, 1-13-1, 1-14-5 til 8, 1-15-1, 1-20, 1-24-32 til 34, 1-24-51	129
61. Forordning af 25. januar 1805	132

B. Akkusation og Inkvisition

62. Forordning af 21. maj 1751	133
63. Henrik Stampe: Erklæring af 26. juni 1765	134
64. Forordning af 30. december 1771	136
65. Forordning af 3. juni 1796	136
66. Forordning af 13. oktober 1819	138

IV. FAMILIE OG ÆGTESKAB

A. Indgåelse og Opløsning af Ægteskab

67. Jyske Lov I, 27 og 33	140
68. Frederik II.s Ægteskabsordinans 1582	140
69. Danske Lov, 3-16-11 til 13, 3-16-15-1 til 3, 3-16-16-6 og 7, 5-2-33, 6-13-4 og 5	142
70. Forordning af 5. marts 1734	145
71. Ludvig Holbergs Naturret	146

B. Formueforholdet mellem Ægtefæller

72. Skånske Lov, kap. 6, 7 og 17	149
73. Koldingske Reces 1558, art. 52	150
74. Danske Lov 5-2-19	150
75. Ludvig Holbergs Naturret	151
76. Lov nr. 53 af 7. maj 1880	151
77. Lov nr. 75 af 7. april 1899	152

C. Børns Retsstilling

78. Jyske Lov I, 21 og 25	153
79. Forordning af 14. oktober samt Henrik Stampes Erklæringer af 7. august 1763 og 10. juni 1764	154
a. Erklæring af 7. august 1763.	
b. Forordning af 14. oktober 1763.	
c. Erklæring af 10. juni 1764.	

D. Umyndighed og Værgemål

80. Jyske Lov I, 28 og 36	158
81. Forordning af 1. juli 1619	159
82. Danske Lov 3-17-34 og Forordning af 14. maj 1754	161
83. Forordning af 26. oktober 1804	163
84. Forordning af 24. april 1839	165

V. ARV OG SKIFTE

A. Arv og Testamente

85. Jyske Lov I, 4 og 5	168
86. Skånske Lov, kap. 38-40	169

	Side
87. Jyske Lov I, 39 og III, 45	169
88. Middelalderligt Testamente	170
89. Danske Lov 5-4-14 til 19	171
90. Ludvig Holbergs Naturret	172
91. Anders Sandøe Ørsted	172
92. Arveforordningen af 1845, § 23	175
<i>B. Skifte</i>	
93. Jyske Lov I, 26	176
94. Forordning af 8. april 1768	176

VI. EJENDOMSRET OG OBLIGATIONSRET

A. Ejendomsretsbegrebet

95. Ludvig Holbergs Naturret	178
96. Nørregaards Naturret	179
97. Anders Sandøe Ørsted	180

B. Erhvervelse af Ejendomsret og Panteret

Skødning og hævd

98. Jyske Lov I, 37, 38 og Anders Sunesens Parafraze, kap. 38	184
99. Jyske Lov I, 34	185
100. Jyske Lov I, 44	185
101. Koldingske Reces 1558, art. 50	186
102. Danske Lov 5-3-28 og 5-5-1	186

Pant.

103. Skånske Lov, kap. 84	186
104. Middelalderlige Pantebreve	187
105. Koldingske Reces, art. 11	188
106. Forordning af 22. august 1580	188
107. Forordning af 23. april 1632	189
108. Forordning af 7. februar 1738	191
109. Anders Sandøe Ørsted	192
Traditio.	
110. Anders Sandøe Ørsted	194

C. Len, Stamhuse og Fideikommis

111. Rettertingsdom 1572	196
112. Grevernes Privilegier af 25. maj 1671	199
113. Danske Lov 5-2-65	200
114. Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849, §§ 97-98	201

D. Vindikation og Eksstinktion af Losøre

115. Jyske Lov I, 41 og II, 92 og 93	201
116. Rettertingsdomme 1590	203
117. Danske Lov 5-7-4, 5-8-12, 6-17-5	209
118. Anders Sandøe Ørsted	209

	Side
<i>E. Renter og Gældsbreve</i>	
119. Kanonisk Rets Renteforbud	212
120. Koldingske Reces 1558, art. 66	213
121. Ludvig Holbergs Naturret	214
122. Danske Lov 5-14-56	217
123. Brorson (1794)	217
124. Højesteretsdom af 20. juni 1796	219
125. Speciesbankens Forestilling 1796	223
126. Forordning af 9. februar 1798	226
127. Anders Sandøe Ørsted	229
128. Forordning af 28. juli 1841	229
<i>F. Enkelte Kontrakter</i>	
Kaution	
129. Jyske Lov II, 61 og 64	231
130. Rettertingsdom 1554	231
131. Danske Lov 1-23-13 og 14	233
132. Anders Sandøe Ørsted	233
Lån, Leje og Forvaring.	
133. Skånske Lov, kap. 234-37	235
134. Jyske Lov II, 113	236
<i>G. Erstatningsret</i>	
135. Lex Aquilia	237
136. Skånske Lov, Kap. 102-104 og 108	238
137. Anders Sunesens Parafrase, kap. 67	239
138. Jyske Lov II, 34-36	239
139. Danske Lov 6-11-1 til 5, 6-19-1 og 2	240
140. Holbergs Naturret	241
141. Uddrag af Højesterets Voteringsprotokoller fra 1759 og 1780	242
142. Nørregaards Naturret	245
143. Anders Sandøe Ørsted	247

VII. DANSK OG FREMMED RET

A. Romerretten og Dansk Ret

144. Frederik Barbarossas Privilegium for Skolarerne i Bologna 1158 ..	252
145. Viborg Landstings Dom 1559	253
146. Andreas Højers Forestilling paa en Dansk Jurist (1736)	254
147. Kofod Anchers Anviisning for en Dansk Jurist (1777)	257
148. Kofod Anchers Dansk Lovhistorie	260
149. Anders Sandøe Ørsted	264

B. Naturretten og Juridisk Embedseksamen

150. Ludvig Holbergs Naturret	266
151. Forordning af 9. august 1638	268
152. Forordning af 23. december 1735	272
153. Forordning af 10. februar 1736	274
154. Forordning af 26. januar 1821	279

	Side
<i>C. Kodifikationsplaner</i>	
155. Julius Lassen: Om Privatrettens Kodifikation.....	280
Noter	291
Kildeangivelser	322

I. STAT, FORVALTNING OG DOMSTOLE

A. *Middelalderen og det 16. og 17. Århundrede*

1. Fortalen til Jyske Lov 1241

Saaledes begynder Fortalen til Jyske Lov, som Kong Valdemar gav, og Danerne vedtog.

Med Lov skal Land bygges, men vilde enhver nøjes med sit eget og lade andre nyde samme Ret, da behøvede man ikke nogen Lov. Men ingen Lov er jævngod at følge som Sandheden, men hvor man er i Tvivl om, hvad der er Sandhed, der skal Loven vise Sandheden.

Var der ikke Lov i Landet, da havde den mest, som kunde tilegne sig mest. Derfor skal Loven gøres efter alles Tarv, at retsindige og fredsommelige og sagesløse kan nyde deres Fred, og uretfærdige og onde kan ræddes for det, der er skrevet i Loven, og derfor ikke tør fuldbyrde den Ondskab, som de har i Sinde. Det er ogsaa rigtigt, dersom nogen ikke af Frygt for Gud og Kærlighed til Retten kan lokkes til det gode, at Frygten for Øvrigheden og Landets Straffelov da kan hindre dem i at gøre ilde og straffe dem, hvis de gør det.

Loven skal være ærlig og retfærdig, taalelig, efter Landets Sædvane, passende og nyttig og tydelig, saa at alle kan vide og forstaa, hvad Loven siger. Loven skal ikke gøres eller skrives til nogen Mands særlige Fordel, men efter alle deres Tarv, som bor i Landet. Heller ikke skal nogen Mand dømmes mod den Lov, som Kongen giver, og Landet vedtager; men efter den Lov skal Landet dømmes og styres. Den Lov, som Kongen giver, og Landet vedtager, den kan han heller ikke ændre eller ophæve uden Landets Vilje, medmindre han aabenbart handler mod Gud.

Det er Kongens og Landets Høvdingers Embede at overvaage Domme og gøre Ret og frelse dem, der tvinges med Vold, saasom Enker og værgeløse, Børn, Pilgrimme og Udlændinge og fattige — dem overgaar der tiest Vold — og ikke lade slette Mennesker, der ikke vil forbedre sig, leve i sit Land; thi idet han straffer og dræber Ugerningsmænd, da er han Guds Tjener og Landets Vogter. Thi ligesom den hellige Kirke styres af Pave og Biskop, saaledes skal hvert Land styres og værges af Kongen eller hans Embedsmænd. Derfor er ogsaa alle, der bor i hans Land, skyldige at være ham hørige og lydige og underdanige, og til Gengæld er han skyldig at give dem alle Fred. Det skal alle verdslige Høvdinger ogsaa vide, at med den Magt, Gud gav dem i Hænde i denne Verden, overdrog han dem ogsaa at væрге sin hellige Kirke mod alle Krav. Men bliver de glemsomme eller partiske og ikke værger, som ret er, da skal de paa Dommens Dag staa til Ansvar, hvis Kirkens Frihed og Landets Fred mindskes ved deres Skyld i deres Tid.

Vide skal alle, der ser denne Bog, at Kong Valdemar, den anden Søn af Valdemar, der var Sankt Knuds Søn, da han havde været Konge i ni og tredivte Vintre, og der var gaaet Tusind og to Hundrede og fyrretyve Vintre, efter at Vor Herre var født, i den næstfølgende Marts Maaned lod skrive denne Bog og gav denne Lov, som her staaer skrevet paa Dansk, i Vordingborg med Samtykke af sine Sønner, der var til Stede, Kong Erik, Hertug Abel og Junker Christoffer og Uffe, der da var Ærkebiskop i Lund, og Biskop Niels i Roskilde, Biskop Iver i Fyn, Biskop Peder i Aarhus, Biskop Gunner i Ribe, Biskop Gunner i Viborg, Biskop Jens i Vendsyssel og Biskop Jens i Hedeby og desuden med Samtykke af alle de bedste Mænd, der var i hans Rige.

2. Erik Glippings Håndfæstning 1282

Erik, af Guds Naade de Danskes og Venders Konge, til alle, der ser dette Brev, til Sagens evige Ihukommelse.

Vi vil, at det skal staa fast for nulevende og tilkommende, at vi i det Herrens Aar 1282 paa hellig Olavsdag i Nyborg med Raad af Rigets bedste Mænd har forordnet, hvad vi paa Mødet i Vordingborg med samme Mænds Raad lovede [1] at der een Gang om Aaret ved Midfaste skal holdes den Forsamling, som kaldes Hof, [2] fremdeles at ingen maa fængsles, medmindre han frivilligt paa Tinge har tilstaaet sig skyldig i, lovligt er dømt for eller grebet paa fersk Gerning i en Forbrydelse, for hvilken han efter Landets Love skal miste Liv eller Lemmer; men den lovligt dømte skal have den Frist til at flygte ud af Riget, som staar i Lovbøgerne [3] fremdeles maa ingen Mand, uanset hvilken Sag han er dømt for, straffes med Pengebøde eller anden Straf udover, hvad der er udtrykt i Lovene, og der maa ikke paalægges nogen Bøder, uden at han er lovligt dømt [4] fremdeles maa ingen Mand i nogen Sag opnaa Kongebrev mod nogen, medmindre hans Sag først har været undersøgt og behandlet paa Tingene ; men naar en trodsigt har siddet Kongens første Brev, opnaaet paa denne Vis, overhørig, skal han bøde Sagsøgeren en Mark og Kongen tre Mark udover det, som han er idømt paa de tidligere Ting, for det andet (Brev) skal han bøde lige saa meget og for det tredje ligeledes denne Sum; men for det fjerde Kongebrev skal han bøde Sagsøgeren tre Mark og Kongen 40 Mark (dog saaledes, at Pengebøder i de enkelte Sager i Lunde Stift forstaas saaledes som det samme Sted har været Skik fra Arilds Tid og paa Mødet i Vordingborg offentligt har været sagt) , og hvis han ikke har Løsøre, men blot Jord, saa skal Kongens Ombudsmand paa minde ham om inden for en Maaned at sælge saa meget af sin Jord, som han skylder Bonden og Kongen. Hvis han ikke gør det, skal Kongens Ombudsmand efter Vurdering af hans Gods modtage Kongens og Bondens Ret af nævnte Jord, men intet derudover, og hvis hans Jord ikke er tilstrækkelig til Bøden, skal Manglen forholdsmæssigt blive Kongen saavel som Bonden til Del. Men hvis nogen paa uretmæssig Maade opnaar Breve imod det, som er sagt, skal han bøde Bonden tre Mark og Kongen lige saa meget. [5] Vi forordner ogsaa og lover fast at overholde ubrødeligt salig Kong Valdemars Love, saaledes som de staar i hans Lovbøger , idet vi tilbagekalder som fuldstændigt ugyldige alle Misbrug og Afvigelser, indført mod Lovene, og det især de efterskrevne: for det første at ingen skal befordre Levnedsmidler for os, vor Hustru, vore Børn og vor Drost

udover sit Herreds Grænser, og naar nogen undlader at yde Ægt, skal Kongens Ombudsmand leje en Vogn, og den forsømmelige skal betale dens Pris foruden tre Mark [6] fremdeles at vort Studkorn skal betales paa St. Andreas Dag efter hvert Herreds Sædvane [7] fremdeles at Bønder ikke maa tvinges til at bygge eller istandsætte Gaarde, Møller og andet, og heller ikke Borge undtagen i Nødens Stund, hvor de skal gøre, som de har været vant til paa Valdemars Tid; [8] og ikke maa de under Trusel om nogen Straf tvinges til at give Gæs eller Kyllinger eller andre Gaver til Kongens Bord med Undtagelse af de Ydelser, de plejede at betale paa Valdemars Tid, men de kan bedes om det som Skænk eller Gave [9] fremdeles skal det være tilladt Selvejerbønder at tage Stilling som Bryder, dog saaledes at de yder, hvad Kongen har Krav paa, af deres egen Jord [10] fremdeles maa vi ikke bygge paa fremmed Grund undtagen med Ejerens Samtykke og Vilje [11] fremdeles maa vore Ombudsmænd ikke stævne nogen undtagen til de retmæssige Ting og ikke for ham selv [12] fremdeles skal vore aabne Breve og Privilegier forblive i Kraft, hvis vi ikke ved vore tro Mænd paa Hoffet kan vise, at de med Rette bør kaldes tilbage [13] fremdeles maa ingen Mand for nogen Forseelse miste sin Jord, medmindre han bliver fældet for Majestætsforbrydelse med Ed af Vordholdsnavn, dog undtaget det ovenfor udviklede Tilfælde [14] fremdeles vil vi, at Lovbøgernes Bestemmelser om skibbrudne skal overholdes [15] fremdeles maa ingen nye Byrder paalægges Købmænd, der besøger vort Rige, eller vore egne, men de skal bruge de Friheder, som de har været vant til at have fra Arilds Tid, idet dog de Sædvaner, som iagttages i Skanør, skal staa ved Magt [16] fremdeles hvis nogen vil sagsøge os for en hvilken som helst uretmæssig Tilegnelse af Gods, skal vi i den Sag underkaste os vore tro Mænds Raad og Bestemmelse paa vore Hoffer, som til enhver Tid afholdes [17] fremdeles vil vi, at ingen Mand maa gæste Klostre, gejstlige eller verdslige ubeskedent, men han skal nøjes med, hvad Husets Herre har og vil give ham. Hvis nogen drister sig til at gaa derudover, idet han voldeligt røver noget, skal (den skadelidte), hvis han er gejstlig, have fri Myndighed til at forfølge saadan Vold som Hærværk, Ran eller Banlysningssag, men hvis han er verdslig, som Hærværk eller Ran [18] fremdeles at Danmarks Kirke skal nyde alle Friheder, ved hvilke den har staaet i Glans paa Kong Valdemars Tid, som vilde bevare dens Frihed ubeskaaret paa ethvert Punkt.

Men for at alt dette og hver enkelt Bestemmelse kan forblive i Gyldighed og Kraft, har de ærværdige Fædre Herr Jens, Ærkebiskop af Lund, Herrerne Peder, Biskop af Viborg, Tyge Biskop af Aarhus, Tyge Biskop

af Ribe, Svend, Biskop af Børglum, og Ingvar, Biskop af Roskilde, Her-
rerne Jakob og Jens, Slesvigs og Odenses udvalgte og bekræftede Bisper,
samt Grev Otto af Ravensberg og Herr Valdemar af Rostock ladet deres
Segl hænge under dette Brev sammen med vort. Forhandlet i Nyborg paa
ovennævnte Aar og Dag.

3. Frederik II.s Håndfæstning 1559

4. Konningen skal elske oc frambrage rigens
raad oc adel.

Sammeledis ville oc skulle vi elske oc frembrage
Danmarkis riges raad oc adel oc met dennom styre och
regiere Danmarkis rige oc besørge Danmarkes riges raad
met kronens len, saa at de icke skulle hafve behof at
besøge herredage eller anden besverring paa deris egen
kaast och tering.

45. Konningen skal hafve en rigens hofmester,
en canceller oc en rigens marsk af danske mend.

Och efterdi at det høgeste regimente udi riget
henger mest paa konningens personne, hvilket regiment
konningen allienne icke føre kand, der fore skal konningen
al tid hafve en rigens hofmestere, en canceller oc en rigens
marsk. som ere fødte danske mend af adel, hvilke som
konningen och andre rigens raad udi rigens erende och
sager til hans konninglige regimentes upholdelse skulle
vere behielpelige. Oc om konningen ville besverge nogen,
vere seg eddel eller ueddel, der met nogre kunde fore-
nemme, at konningen gjorde hannom uræt, da skal det
vere hver frit och obet fore at gifve det rigens hofmester,
koningens canceller och rigens marsk til kiende oc fore-
manne lade konningen, at hand forelader saadan hans
foretegt, oc dersom konningen icke da vil lade seg under-
vise, (hvilket vi dog for os vel gjøre ville), da skal
konningen strax udlegge oc opnefne den, som klager, en

benefnd rettisdag och da plege anklageren ræt fore rigens raad och nogne af addellen, som konningen och der til skal lade kalde och forskrifve, och fore dennom stande hver mand til rette och hende oc gifve, hvad beskrefne landsloug udviser oc gifver.

Kilde: reces 1536 hos Rosenvinge: Gle. dske. love 4, 166—7.

47. At Danmarkis rige er et frit korerige.

Och skal Danmarkis rige vere och blifve et frit korerige, som det er och af arrilds tid veret hafver.

4. Frederik III.s Håndfæstning 1648

55. Alle disse forbenefnte articler och hver særdeles bepligte vi os Frederich den tridie, med guds naade Danmarkes, Norges, Vendes och Gottes udvalde printz och herre , uforbrodeligen och fast at holde ved alle puncter, ord och articler, som de udviser och indeholder, uden ald argelist i nogen maade. Och dersom noget kunde forefalde, som kunde vere imod denne vores handfestning, loug eller ret, och vi af de nerverende rigens raad icke skulle ville lade os raade och sige, som vi nest Guds hielp icke formode, da skulle vi efter deres erindring pligtig vere alle rigens raad at forskrifve och deres betenkende fornemme. Giøre vi det icke, naar det af os begeres, da skal de tilstede verendes rigens raad pligtig vere oc self magt hafve at forskrifve deres medbrødre de andre rigens raad paa en beleilig sted til at bevege os til det, som de eracte billigt och rette at vere; lade vi os enda icke underrette och raade, som icke er at formode, da stande rigens raad friet fore efter lands loug och ret at statuere och forordne det, som ret och billigt er, hvor med vi os skulle lade nøie.

B. Enevælden

5. Kongeloven 1665

LEX REGIA

det er

Den Souveraine

KONGE-LOV,Sat og given af den Stormegtigste
Höybaarne

Fyrste og Herre

Herr FRIDERICH den TREDIE,Af Guds Naade Konge til Danmark og Norge, de Wenders og
Gothers, Hertug udi Schlesvig, Holsten, Stormarn og Dithmarschen,
Greve udi Oldenborg og Delmenhorst,

og af

Hans Majestet

Underskreven den 14. Novemb.

1665.

*Wii Friderich dend Tredie, aff Guds Naade Dannemarckis, Nor-
gis, Wendis och Gottis Konning, Hertug udi Schleszuig, Holsten,
Stormarn och Dihtmarschen, Greffue udi Oldenborig och Dellmen-
horst, etc.,*

Giøre alle Vitterligt, At Efftersom Wii icke alleene aff andres
exempel, men endoch aff eygen forfarenhed haffver fornummet og
udj gierningen befundet, huor underligen den store og Allmechtige
Gud offver alle Konger og Herskaber saavelsom deris underhaff-
vende Riger og Lande effter sin urandsagelige Viisdoms raad
hersker og alting derudj styrer og beskicker, fornemmeligen i det
Hans Guddommelige Allmagt den offver Os, Voris Kongelige Huus
og disse Vore Kongeriger og Lande udj forgangne Aaringer svæ-
bende fare, ja fast øyensunlig forestaaende yderste forderff og
undergang saaledis faderligen haffver affvendet og till saadann een
ende udført, at Wi icke alleene er bleffven reddet og satt udj ynske-
lig fred og rolighed, mens end ogsaa Voris daværende Rigens Raad
og samptlige Stænder, Adel og Uadel, Geistlig og Verdslig dertill

bevæget deris forrige Kaar og Wallrettighed at affstaa og begiffve, den tillforne aff Os underskreffne Haandfestning med alle sine Gienparter, puncter og clausuler død, magtesløs og till intet at gjøre, Os fra Voris Eed, Vi gjorde, der Vi først traade i Regieringen, udj alle maader og uden nogen exception qviit og frii at erklære, og saaledis Os oc de aff Os, saasom Hoffvedet og første Eyere, ved rett lowlig Egteskab needstigende Mand og Qvinde Linier, saa lenge nogen aff dennem i Liffve ere, ArffveRettigheden till disse Vore Kongeriiger danmarck og Norge samt alle Iura Majestatis, absolute Magt, souverainetet og alle Kongelige Herligheder og Regalier utvungen og uden nogen Voris tillskyndelse, anmoding eller begiering aff eygen frii Villie og fuldberaad Huu allerunderdanigst at andrage og offverantvorde, dislige at renuntiere den aff Os paa Voris Elskl. kiere Søns Printz Christians Veygne anno 1650 den 18 Junij udgiffne revers samt Voris provisional disposition dateret anno 1651 den 9 Junij, saavel som og alt hvis udj Recessen, Ordinantzen og andre forordninger kunde findes, Haandfestningen gemess, at stride mod denne Voris ArffveRettighed, souverainetet og absolute Regiering, stillende det ogsaa udj Voris eygen Allernaadigste Villie, icke alleeniste paa huad maade Regieringen hereffter skulde indrettes, mens endoch huorledis med successionen og Arffveliniernes ordentligen paa hinanden følgende Rad blant Mand og Qvindekion skulde forholdes, og paa huad manneer i den minderaarige Konges unge Alder (om sliq minorenitet i fremtiden sig maatte tildrage) Regimentet skulde føres og beskickes og herom effter Voris eygen Naadigste tycke og Velbehag een forordning at gjøre, som de da loffvet og med Eed sig forpligtet haffver at skulle være dennem, deris Arffvinger og posteriteten een fundamental, det er uforanderlig GrundvoldsLow og aff dennem udj alle sine puncter og clausuler effterkommes, saa at Vi, Voris Egte LiffsArffvinger og deris descendenter udj ingen maade hemmelig eller aabenbarlig derimod aff dennem eller deris Arffvinger og Effterkommere skulde hindres og foruroliges, mens ydermeere med Eed forbundet sig imod alle og een huer, i huem det være kunde, Indlændske eller udlændiske, som herimod skulde ville handle eller tale, saadant at forsvare, Liff og ære, gods og blod derhos at opsette, og at fra saadan deris pligt og skyldighed dennem, deris arffvinger og Effterkommere ingen Venskab eller Fiendskab, frygt eller fare, gaffn eller Skade, had, Affvind eller nogen menniskelig List og paafund udj ringeste maade skulde affvende, og huad helles ydermeere deris underdanigste Løffter og tilsagn ere, huormed bemeldte Voris kiere og tro undersaatte deris inderlige devotion og kierlighed till Os og deris Hiertelig Attraa till Voris Kongelige Arffvehuses florerende fremvext og tiltagelse

og disse Vore ArffveKongerigers almindelig tryghed og rolig Velstand haffver vildet giffve tilkiende: Da haffve Vi ochsaa saadann den Guddomlige forsiuns synderlige skickning og Voris kiere og tro undersaatters store kierlighed og allerunderdanigste devotion till Os tilbørligen offverveyet og betragtet, og derfor billigen Vore tancker derhen vendet og rettet, saadann Regierings Form og Arffvesuccession at forordne og beskicke, som sligt et Enevolds-ArffveKongedømme og Regimente det endeligen fordrer og udkreffver, huilcken Vii ochsaa med og udj denne KongeLow saasom Kongedømmets rette uforanderlige fundamental Low, vil haffve forordnet og beskicket, som skall holdes og agtes aff Voris Arffvinger, deris Effterkommere og descendenter saavelsom og aff meenige Vore Kongerigers og Landes Jndbyggere fra den Høyeste till den Laweste, ingen undertagen, for een fuldkommen uryggelig og uimodsigelig forordning og Low till ævig tiid.

I. Den beste begyndelse till alting er at begynde med Gud. Det første derfor, som Vi for alting ville udj denne KongeLow allfvaarligen haffve befalet, er: at Voris Effterkommere, Børn og Børnebørn i tusinde Leed paa Færne og Mørne, EnevoldsArffveKonger offver danmarck og Norge ære, tiene og dyrcke den eene rette og sande Gud paa den maade og manneer, som hand sig i sit hellige og sande ord aabenbaret haffver, og Voris Christelige Troe og bekiendelse klarligen derom formelder effter den form og maade, som den reen og uforfalsket er bleffven foresatt og fremstillet udj den Augsburgiske confession Aar et tusind fembhundrede og trediffve, og ved samme reene og uforfalskede Christelige Troe holde Landsens Jndbyggere og den vældeligen haandhæffve og beskierme i disse Lande og Riger mod alle Kiettere, Sværmere og Guds bespottere.

II. Danmarckes og Norges EnevoldsArffveKonge skal være hereffter og aff alle undersaatterne holdes og agtes for det ypperste og høyeste hoffved her paa Jorden offver alle Menniskelige Lowe, og der ingen anden hoffved og dommere kiender offver sig enten i Geistlige eller Verdslige Sager uden Gud alleene.

III. Skall derfor ochsaa Kongen alleene haffve høyeste Magt og Myndighed till at gjøre Lowe og forordninger effter sin eygen gode Villie og Velbehag, at forklare, forandre, formeere, formindske, ja og slet at opheffve forrige aff hannem sielff eller aff hans Forfædre udgiffne Lowe (denne KongeLow alleene undertagen, huilcken saasom Kongedømmets rette Grund og GrundvoldsLow jo endeligen faar at bliffve uforanderlig og uryggelig), saa og at undertage huad og huem hand lyster udaff Lowens allmindelige befalning.

IV. Skall og Kongen eene haffve høyeste Magt og Myndighed at isette og affsette alle Betiente, høye og lawe, være sig huad

naffn og titel de haffve kunde, effter sin eygen frii Villie og tycke, saa at alle Embeder og Bestillinger, i huad Myndighed de haffver, skall aff Kongens Enevoldsmagt saasom af een kilde haffve sin første oprindelse.

V. Kongen skall eene haffve Vaabens og VæbningsMagt, at føre krig, slutte og opheffve forbund med huem og naar hand det got befinder, Told og all anden contribution at paalegge, efftersom een huer vel veed, at Riger og Lande icke tryggeligen kand besiddes uden væbnet Magt, og KriigsMagt kand icke holdes uden besolding, og besolding icke bringes till Veye uden Skatt.

VI. Skall og Kongen eene haffve høyeste Magt offver all Clericiet fra den høyeste till den Laweste, at besikke og anordne all kircke og Gudstieniste; Moder, Sammenkomste og forsamlinger om Religions Sager, naar hand det raadeligt eragter, biude, forbiude; og i allmindelighed, korteligen at sige, skall Kongen eene haffve Magt at bruge alle Regalier og Iur. Majestatis, huad naffn de og haffve kunde.

VII. Alle Regieringens ærinder, breffve og forretninger skall udj ingen end udj Kongens naffn og under hans Signete udgaa, og skall hand altid sielff sin haand underskriffve, om hand helles er kommen til sine myndige Aar.

• • • •

XXVI. Huad som nu udj foregaaende om Kongens Enevoldsherredømmes Magt og høyhed sagt er, og dersom noget helles kunde være, som icke nu især vaar udtryckeligen forklaret, er tillsammen korteligen begrebet i disse faa, mens fyndige ord, at: Danmarckes og Norges Konge er een frii høyestfuldmegtig EnevoldsArffveKonge, saa at alt, huis om een absolut, souverain, Christen ArffveKonge kand til beste siges eller skriffves, det skall altsammen ochsaa om danmarckes og Norges EnevoldsArffveKonning udj den yndeligste og beste meening forklares og udtydes, huilcket og iligemaade om Danmarckes og Norges EnevoldsArffvedronning er at forstaa, naar Arffvesuccessionen udj Regieringen nogen Printzesse aff Blodet i sin tid skulde tilfalde. Og efftersom den daglige forfarenhed og andre Landes ynckelige exemplar nocksom udviiser, huor skadeligt det er, naar Kongers og Herrers mildhed og fromhed saaledis misbruges, at deris Magt og Myndighed aff een eller anden, ja end og undertiden aff deris eygne nærmeste og høyestbetrede Tienere fast usiunligen dennem beskæres, og i saa maade det gemeene beste ligesaavel som Kongerne sielff lider største forfang og affbreck, saa at det mangesteds høyligen haffde været at ynske, at Konger og Herrer med større nidkierhed haffde holdet offver deris myndighed, end tiit og offte skeet er: da ville Vi og allffvaarligen haffve Voris Effterkommere EnevoldsArffveKonger offver Danmarck og Norge befalet, at de med et nidkier og

vaagendes øye giffve agt paa at holde deris ArffveRettighed og absolute souveraine, det er EnevoldsMagtes, høyhed uforkrenket, ligesom den nu aff Os her udj denne KongeLow dennem til ævinde- lig Arff fuldkommen er forestillet, og derfor ogsaa till dens yder- meere bestyrckelse nu hermed strengeligen biude og befale, at dersom nogen, være sig huem det være kunde, skulde understaa sig at udvircke eller forhuerffve noget, som kunde i een eller anden maade være Kongens absolute souveraine Enevolds Magt til affbreck og forfang, skall dog alt, huis saaledis kand være til- sagt og erlanget, holdes for usagt og ugiort, og de, som sig sligt forhuerffvet eller tilsneget haffver, straffes som de, der Mayesteten beleydiget og imod Kongens Enevoldsherredømmes høyhed groffve- ligen sig forgrebet haffver.

. . . .

6. Anordning af 28. maj 1831

Anordn. ang. **Provindsial = Stænders** 28 Mai.
Indførelse i Danmark. Cancell. p. 77.

Gr. For desto fuldkomnere at sætte Sig og Sine .
Efterkommere paa Tronen i Stand til stedse at erholde den tilforladeligste Kundskab om Alt, hvad der kan fremme Hans kære og trofaste Folks Lyck, og for des- ved tillige at knytte de Vaand desto fastere, som forene Kongehuset med Folket, saa og bidrage til Almeenaan- dens Dplivelse, har Kongen besluttet Sig til, i Dan- mark, ligesom i Hertugdømmern: Slesvig og Holsteen, at indføre raadgivende Provindsial = Stænder. For at forberede en til Kongens landsfaderlige Wiemeed svarende Fuldbrudelse af denne Beslutning, har Kongen forelø- bigen ladet Sagen giennemarbeide, og uagtet den ikke endnu er modnet i den Grad, som behøvedes, for at den allerede kunde i alle sine Dele ordnes ved fuldstændig Lov, saa har Kongen dog fundet det passende, nu at kundgiøre de almindelige Bestemmelser, der skulle tiene til det faste Grundlag for den Indretning, som Han vil give Provindsial = Stænderne i Danmark.

I foransætte Henseende anordnes, som følger:
1.) Der skal i Danmark være to Forsamlinger af raad- givende Provindsial = Stænder, een for Siællands, Fyens og Lollands = Falsters Stifter samt for Jylland, og en anden for samtlige fire Stifter i Nørre = Jylland. 2.) I enhver af disse Forsamlinger indtræder et saabant

Antal af deres Medborgere dertil udnævnte Mænd, som Kongen nærmere vil fastsætte. Valgrettigheden udøves, under de nærmere Bestemmelser og i den Orden, som Kongen ved en særskilt Anordning derfor vil foreskrive, af Grundeierne i Stæderne og paa Landet; hvorhos Kongen dog, i Betragtning af den faste Besiddelse, som Lovens hiemle Gaardfæstere, ogsaa vil give dem Udgang til Deeltagelse i Valgene. Paa lige Maade skal Grundbesiddelse være en nødvendig Betingelse for Valgbarheden; og skøndt Kongen i Almindelighed ikke vil udelukke de Kgl. Embedsmænd, der tillige ere Grundeiere, fra at tage Sæde i Stændernes Forsamlinger, naar de dertil vælges, saa kan dog ingen Embedsmænd, der er forsynet med en af Kongen underkreven Bestalling eller Ordre eller Confirmation, modtage saadant Valg, uden dertil først at have erhvervet Kongens Tilladelse.

3.) Kongen er derhos findet at udnævne Medlemmer af Universitetet og af Geistligheden til at tage Sæde i Provindsial-Stændernes Forsamlinger, og efter Omstændighederne enkelte Andre, som Han, med Hensyn til deres Stillinger og Egenskaber, maatte finde dertil særdeles egnede.

4.) Forinden Kongen udgiver nogen Lov, der har Forandring i Undersaatternes personlige eller Eiendoms-Rettigheder eller i Skatterne og de offentlige Byrder til Gienstand, vil Han lade Udkastet til en saadan Lov forelægge for begge Stændernes Forsamlinger, eller, forsaavidt den kun angaaer een eller flere enkelte Provindsfer, da for de Provindsial-Stænder, hvorunder samme høre, for at Stænderne kunne tage Lovforlaget under Overveielse og derover afgive Betænkning.

5.) Naar Provindsial-Stænderne finde Anledning til at ønske nogen Forandring i Landets almindelige eller de samme vedkommende Provindsfers særdeles Love eller Indretninger, eller de maatte finde dem besviede til at føre nogen Besværing over Maaben, hvorpaa Lovene overholdes eller Indretningerne bestyres, kunne de derom giøre Kongen Forsøg og Forslag; hvorefter Han vil tage saadant Andragende under Overveielse og derpaa afgive Sin Beslutning.

6.) Da Kongen anseer det gavnligt, at der indrømmes Provindsial-Stænderne Medvirkning med Hensyn til Communernes Anliggender, saa vil Han have taget det under Overveielse, hvorledes dette lader

fig udføre, og derpaa tage nærmere Bestemmelse i saa Henseende. 7.) Provindsial-Stænderne træde sammen, naar Kongen indkalder dem. Dette vil ske hvert andet Aar; men naar dertil maatte være Anledning, vil Kongen desuden foranstalte overordentlige Samlinger af Stænderne. Hvertænge Forsamlingen maa bevare, vil Kongen hver Gang bestemme med Hensyn til Omstændighederne, og derefter vil Han lade Forsamlingens Oplosning forkynde for samme. 8.) Saaavel angaaende Antallet af de Mænd, der skulle udnævnes til Medlemmer i hver af Provindsial-Forsamlingerne, som om Antallets Fordeling paa de forskjellige Districter, saa og om de nærmere Betingelser for Valgrettigheden og Valgbarheden, samt Fremgangsmaaden ved Valgene og i Stændernes Forsamlinger, vil Kongen meddele de fornødne nærmere Bestemmelser. Men forinden noget endeligt Udkaft til disse yderligere Lovbestemmelser forelægges Kongen, vil Han lade nogle oplyste Mænd fra forskjellige Dele af Riget sammenkalde, for at tage de Gienstande, som i saa Henseende blive dem forelagte, under Overveielse, og derover meddele deres paa Sag- og Localkundskab grundede Mening. Saa fremt der i Tiden skulde findes Anledning til nogen Forandring i disse yderligere Bestemmelser, vil saadan Forandring dog ikke blive iværksat, forinden Kongen, i Overensstemmelse med § 4, derom har indhentet Stændernes Betænkninger.

Fr. om samme Gienstand f. Slesvig og Holsteen.
p. 80.

7. Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849

.
I. 1) Regieringsformen er indskrænket-monarkisk. Kongemagten er arvelig. 2) Den lovgivende Magt er hos Kongen og Rigsdagen i Forening. Den udøvende Magt er hos Kongen. Den dømmende Magt er hos Domstolene.
.

C. *Lands Lov og Ret*

8. Montesquieu: Lovenes Ånd

I Deel I. Bog. 3. Cap.

Loven er i Almindelighed den menneskelig Fornuft, saavidt at den regierer alle Folk paa Jorden. Ethvert Folkes Stats- og Borgerlige Love bør alene bestaae i de besynderlige Tilfælde, hvor den menneskelig Fornuft kan anbringes.

Disse Love bør saaledes passe sig paa det Folk, for hvilket de ere giorte, at det skal være et besynderligt og usædvanligt Tilfælde, dersom et Folkes Love kan finde Sted hos et andet Folk.

De maa stemme odereens med den Regierings Natur og Grund-Regler, som alt er opretted, eller som man vil oprette; enten at de udgiøre Regierings-Formen selv, saafom Stats Lovene, eller at de haandhæve Regieringen, som de borgerlige Love.

De bør være oveensstemmende med Landets naturlige Beskaffenheder, med dets Sted paa Jordfloden, om det ligger i de kaaide, varme eller middelmaadige Verdens egne; med Jordens Beskaffenhed, med dets Beliggenhed, Størrelse, med Folkets Leve- maade, om de leve af Jorddyrking, af Jagt, eller af Qvægavling; de bør passe sig paa den Grad af Frihed, som Regieringsforfatningen kan taale; paa Indbyg- gernes Religion, paa deres Tilboieligheder, paa deres Rigdomme, deres Antal, deres Handel, deres Sæder, deres Manerer. Endelig bør Lovene have Oveensstemmelse iblant sig selv, med deres Oprindelse, med Lovgiverens Niemed, og med de Tingss Orden, formedelst hvilke de ere forfattede. I alle disse Hensigter bør man brtragte Lovene.

Dette er det, som jeg foretager mig at udføre i dette Verk. Jeg vil der undersøge alle disse Forhold, de udgiøre alle tilsammen det, som man kalder Lovenes Natur og Ursag.

Anden Bog

Om de Love, som umiddelbar udflyde af
Regjeringens Natur.

Første Capitel.

Om de trede forskjellige Regjeringers Natur:

Der er tre Slags Regjeringer. Den Republikanske, den Monarkiske og den Despotiske. For at opdage deres Natur, er det Begreb, som de mindst oplyste Folk have derom, tilstrekkeligt nok. Dette Begreb sætter forud trede bestemte Beskrivelser, eller trede Stykker: At den Republicaniske Regjering er den, hvor det ganske Folk eller en Deel af Folket har høyeste Magt. At den Monarkiske Regjering er den, hvor een alene regierer, men efter visse og fastsatte Love; i steden for at derimod i den despotiske Regjering een alene regierer uden Lov, uden Regel, og lader alle Ting danse efter sin egen Villie, efter egne Griller.

I Deel 6. Bog. 5. Cap.

Jeg vil endnu fremsætte andre Betragtninger: I de Monarkiske Stater er Prinsen det Parti, som forfølger de Anklagede og lader dem straffe eller frikende, dersom han selv dømte, skulde han baade være Dommer og Parti

I disse selvsamme Stater falder forbrudt Guds ofte til Prinsen; dersom han nu dømte selv, skulde han atter baade være Dommer og Parti.

End videre; han skulde tabe den skønne Egenkab af sit Overherredomme, som er, at disse Raade (a); thi det skulde være imod Fornuft, at han vilde baade fælde Domme og giøre dem om

tillige; han skulde ikke vel kunde være i Modsigelse med sig selv. Desuden vilde det bringe Forvirring i alle Begrebene; man kunde ikke vide, om et Menneske var bleven frikiendt, eller om han havde faaet Naade.

.....

I. Deel. 6. Bog. 21 Cap.

Om Prinsens Mildhed.

Naade og Mildhed er Monarkernes egentlige og sande Egenskab. I Republikken, hvor man har Dyden til Grundregel, er den mindre fornøden. I de Despotiske Stater, hvor Frygt regierer, er den mindre i Brug, siden man maa holde de store i Staten i Tømme ved Exempler paa Strengthed. I Monarkierne, hvor man regieres af Æren, som ofte udfordrer det, som Loven forbyder, er den mere fornøden. Unnaade gaaer der lige op med Straf; Formaliteterne, det udvortes ved en Doms Afgjelse er der en Straf. Det er der at Skammen indstiller sig fra alle Kanter for at udgiøre besynderlige Slags Strafe.

De Store blive der strafede ved Unnaade, ved et ofte indbildt Tab af deres Lykke, deres Credit, deres Sædvaner, deres Fornoielser, saa at Strengthed i Henseende til dem er unyttig; den kan ikke tiene til andet, end til at betage Underfaatterne den Kierlighed, de have for Prinsens Person, og den Hoiagtelse, de bør have for deres Stand.

Ligesom det følger af den Despotiske Regjering's Natur, at de Stores Lykke maa der være uvis og ubeständig, saa har deres Sikkerhed derimod Indskydelse i Monarkiets Natur.

Monarkerne har saa meget at vinde ved deres Naade og Mildhed, den drager saa megen Kierlighed efter sig, den indbringer dem saa megen Ære, saa det er fast steds en Lykke at kunne finde Leilighed at udøve den, og man kan det fast alletider i vore Lande.

Man skulde maaskee kunde giøre dem en Deel af deres Magt stridig, men man skal fast aldrig antøre deres hele Magt; og dersom de undertiden maa sęgte for Kronen, saa sęgte de dog aldrig for Livet.

Men, maa man vel sige, naar skal man straffe? Naar skal man eftergive og vise Naade. Det er en Sag, som lader sig bedre finde, end den lader sig foreskrive. Saasnart Naades Udovelse har nogen Fare med sig, saa er saadan Fare ganske fiendelig. Man stiller lettelig Naades Udovelse fra den Skøbelighed, som bringer Prinsen i Foragt, ja endog i Usmagt til at straffe.

.....

I Deel II. Bog.

Siette Capitel.

Om Statsforfatningen i England.

Der er i enhver Stat tre Slags Magt: Magt at give Love (3); Magt at fuldfore de Ting, som høre under Folketretten, og Magt at fuldfore de Ting, som henhøre under den borgerlig Ret.

I Kraft af den første giør Prinsen eller Overigheden Love, som gielde enten for en vis Tid eller bestandig, og forbedrer eller afskaffer dem, som ere giorte. I Kraft af den anden giør han Fred eller fører Krig, affender eller imodtager Gesandten, setter den almindelig Sikkerhed paa fast Fod, forekommer fiendtlig Indfald. Formedelt den tredie straffer han Misgierninger eller dommer paa private Personers Stridigheder. Man vil kalde

denne sidste, **Magten at dømme** og den anden blot **Statens lovhaandhavende Magt.**(I)

Den borgelige Frihed hos en Borger er den **Sindsrolighed**, som fremkommer af den Tanke, enhver har om sin Sikkerhed, og paa det man kan nyde denne Frihed, saa maa Regjeringen være saaledes, at en Borger ikke har nodig at frygte en anden Borger.

Naar Magten at give Love er forenet med den lovhaandhavende Magt i een og den selv samme Person eller i et og det samme Selskab af **Dyrigheds Personer**, er der ingen Frihed, fordi man kan frygte, at den samme Monark eller det samme Raad skal giøre tyranniske Love for at fuldføre dem tyrannisk.

Der er endnu ingen Frihed, dersom **Magten at dømme (I)** er ikke adskilt fra Magten at give Love, og fra den lovhaandhavende Magt.

(I) Forfatteren fastsætter her hvorledes han i dette Capitel vil kalde de tvende sidste af disse Magter, nemlig: han vil kalde den tredje eller sidste (som er den lovhaandhavende Magt angaaende de Ting, som henhøre under den borgerlig Ret eller Magten at dømme og straffe) **Magten at dømme**; og den anden, nemlig den lovhaandhavende Magt angaaende de Ting som henhøre under Folkeretten, eller **Magten at føre Krig og slutte Fred**, den vil han kalde: **Statens lovhaandhavende Magt**. Men da det i det følgende af dette Capitel bliver klart, at Forfatteren ikke følger det han her fastsætter, og at han ikke tager **Magten at dømme** for at **dømme** og straffe, men derimod i den blotte og simple Mening at sige en Dom af, uden at straffe og fuldføre Dommen: ligeledees tager han ikke den lovhaandhavende Magt for **Magten at fuldføre de Ting som henhøre under Folkeretten**, men forstaaer derved naadertiden alene **Magten at straffe** eller fuldføre en affagt Dom; saa vil jeg tillegge en **Opmerking**, hvormed jeg haaber, at endeel Steder i dette Capitel, som ellers vilde forarsage Læseren Tvivl, skulde blive klare og tydelige. I enhver Regjering kan man merke tre **Slags Magt**, som er: **Den lovgivende Magt**; **Den dømmende Magt** og den **lovhaandhavende Magt**. Ved den første giver Prinsen eller Magistraten Love; ved den anden dømmer han Borgernes Gierninger efter Lovene; ved den tredje fuldfører han sin Dom. Hvad den første angaaer, nemlig den lovgivende Magt, da beholder den stedse hos Forfatteren sin fastsatte Bemærkelse; men den anden og tredje skal man befinde, at Forfatteren endeel Steder tager i den Mening jeg her har anført.

Dersom den var sammenføied med den lovgivende Magt, saa skulde Magten over Borgernes Liv og Frihed blive saa vilkaarlig, at man kunde drive den hvor man vilde; thi Dommeren skulde være Lovgiver. Dersom Magten at domme var sammenføied med den lovhaandhavende Magt, kunde Dommeren have Magt til at undertrykke.

Alle Ting skulde nærme sig til sin Undergang, dersom det samme Menneſke, det samme Selskab af de Fornemste, af Adelen eller Folket udovede disse trede Magter: den at giøre Love, den at sultføre de offentlige Beslutninger, og den at domme Privat Personers Misgjæringer og Stridigheder.

.....

9. Henrik Stampe: Erklæring af 27. juli 1758

Kongen har sat Dommere i Landet, som skulde undersøge og paa Kiende de for dem frembragte Sager og Proceſſer, han har iligemaade sat Over-Dommere, som skulde overveie og paaKiende Under-Dommernes Kiendelser og Behandlinger; altsaa bør disse ordentlige og ved Loven selv fastsatte Midler ikke forsømmes og Hans Majestæt selv uleiliges med at domme; ei heller bør Hans Majestæts høie Ministre bebyrdes med at giennemgaae Acter og Documenter, for at skionne om, hvorvidt en Dom eller Behandling er rigtig eller ikke, og derefter at giøre allerunderdanigst Forestilling til Hans Majestæt om at erholde en allernaadigst Resolution, som i sig er en nye Dom.

Alt saadant synes at være en Worden, som man saa meget mueligt bør søge at undgaae.

Lands Lov og Ret er i begge Rigerne Undersaatternes Yndlingsord, og ansees af dem, som det sikkerste og visseste Gierde om enhvers Belfært. Under Lands Lov og Ret, forstaaes den hele i Loven fastsatte Ordo Judiciarius, hvorved det er enhver tilladt at indkalde en anden for Dommeren, at forsvare sig, om han bliver indkaldet, at forklare sin Sag, paaſtaa og erholde Dom, og indstævne Dommen for Over-Retten, om han ikke er dermed fornøiet, med videre.

Enhver Undtagelse fra denne Orden er forhadet og ansees at medføre et Slags Voldsonhed, da den, som det angaaer, klager over, at Lands Lov og Ret er bleven ham nægtet, og enten han har Ret eller Uret, dog stadig troer, at han er bleven fornærmet, hvilket Publikum i slige Tilfælde og holder til at troe.

10. Henrik Stampe: Erklæring af 8. november 1753

Erklæring over en Forestilling fra Stiftamtmand Holger Scheel, hvorved denne indsender en Forespørgsel fra Magistraten i Næstved om Forstaaelsen af Forordningen, dat. 5 Jan. 1753, der forbyder at kiøbe af Militaire.

Sagen bestaaer deri, at en Borger i Næstved, navnlig Claus Brys-ting, har tilkiøbt sig et Stykke Lærred af en i hans Huus logerende Underofficeer, hvilket var denne selv tilhørende, men har ikke ladet sig forevise Compagnie: Chefens Tilladelse til Salget. Ved at møde for Retten tilstaaer Borgeren sin Forseelse og tilbyder at erlægge 2 Rdr. i Mulct, men fra den Militaire Side paastaaes det kiøbte og betalte Lærred uden Godtgjærelse tilbageleveret.

Stiftamtmandens Mening gaaer derhen, at Forordningen ei kan ansees at skulde være en nye Modus acqvirendi for de Militaire, eller bemeldte Forordning have til Hensigt, at disse skulde vinde Kiøbefummen ved at faae deres solgte Wahre uden Betaling tilbage.

Men som deri ikke med tydelige Ord tilkiendegives, hvorledes i dette Tilfælde skal forholdes, saa spørger han:

1) Hvem deslige, inod Forordningen, af Underofficeer og gemene Militaire uden Compagnie: Chefens Tilladelse kiøbre Wahre skal tilfalde, enten Stedets Fattige, eller Hans Majestæts Kasse?

2) Hvem de ved slige Forseelser forbrudte Mulcter skal tilhøre, enten Sigt- og Sagfalds- Kassen eller de Fattige, eller om samme kan ansees som Politie- Mulcter og endelig:

3) Om de Underofficeer og Gemene, som tværtimod Forordningen, afhænde noget uden deres Compagnie: Chefes Tilladelse, enten det afhændede er dem tilhørende eller ei, kunde blive uden Straf, samt i modsat Fald, af hvem da Straffen skal dicteres dem, og hvorledes i øvrigt dermed forholdes.

* * *

Herom ere mine Tanker de samme, som jeg tilforn haver erklæret, at, som man ikke lettelig bør vænne Dommere til at forespørge sig i Cancelliet, enten directe eller indirecte om, hvorledes de skal domme, saa kunde Magistraten ved Stiftamtmanden kortelig svares. At, da

det er klart, at under Vahrenes Sorliis ikke kan forstaaes andet, end deres Forbrydelse; og at Sagen i sig er en Politie-Sag; saa haver Magistraten i deres Dom, at holde sig Forordningen stricte efterrettelig, da den, som dermed er misforønsiet, kan indstævne den. Endelig kunde denne Casus indberettes til Krigs-Cancelliet, med Formening, at det var billigt og nyttigt, om der og i flige Tilfælde blev sat nogen Straf for de Militaire, hvilket alt jeg nu, som tilforn, overlader til Cancellie-Collegii nærmere Overveieude. Den 8 November 1753.

Cancelliets Resolution lyder saaledes:

Herom saavel Pro-Memoria til Krigs-Cancelliet, som Skrivelse til Stiftamtmanden efter Erklæringen.

11. Henrik Stampe: Erklæring af 10. maj 1757 *

5) Den hos os værende Indretning ved Jurisdictionerne, saavel som Collegierne, taaler ikke og forudsætter endnu langt mindre, at Domme i private Sager, giennem Collegierne blive Deres Kongl. Majestæt alserunderdanigst refererede, enten til Approbation eller Forandring.

Et Beviis derpaa er, at der i det Danske Cancellie, som dog egentlig er Justiz-Departementet, ikke er nogen Betient, hvis Embede medfører, at giennemgaae flige Aeter, og derover forfatte en ordentlig Relation af Species facti, Qvæstio, Rationes dubitandi et decidendi og Conclusionen.

Om det samme, og den Confusion der vil følge af, om man forholder sig anderledes, kan man endnu tydeligere blive overbeviist, naar man betragter, hvor nøie Øvrigheds og Dommer-Embeder hos os overalt ere adskilte, ikke just i Henseende til Subjectet, da de ofte udøves af een og den samme Person, men i Henseende til Subordinationen, Remedia coactiva, og den Wei enhver bør gaae, som har at besvære sig over En, enten i det ene eller i det andet Embede.

En Dommer, som Dommer, det er hos os, for saavidt han har Jurisdictionem contentiosam, staaer allene under hans Over-Dommer, og den, som derudi vil besvære sig over ham, bør paa den i Lov og Ret foreskrevne Maade, frembringe sin Klag: for Over-Dommeren. Over-Dommeren staaer paa samme Maade, under Høieste-Ret. En Øv-

righeds Person derimod staaer, udi de af samme Embede flydende Forretninger, under de høiere Øvrigheds Personer, og de igien under de høie Collegier, som efter Omstændighederne, referere Sagen for Deres Kongl. Majestæt.

En Herredsfoged, Byefoged eller Birkedommer, er Dommer for saavidt han er autoriseret til at kiende og dømme i de for hans Ret forebragte og indstævnedes Processer og Sager; men han er tillige Øvrighed, for saavidt han er Deres Majestæts Foged, og i den Qualitet bør have Indseende med, at Deres Majestæts Lov og Forordninger, i det ham anfortroede District efterleves, god Skik og Orden vedligeholdes ic.

I hans Dommer-Embede staaer han under Landsdommerne, eller hans andre Overdommere, og de igien under Høieste-Ret, men udi hans Øvrigheds Embede, staaer han under vedkommende Amtmænd og Stiftamtmand, og de igien under Collegierne.

Ligesom det nu ikke vedkommer Landsdommerne at mulitere en Underdommer for hans Opførelse som Øvrighed uden for hans Dommer-Embede, og uden for den Sag, som er indstævnet for Landstinget, saa vedkommer det ei heller en Amtmand eller Stiftamtmand, at tilrettesætte En ham som Øvrigheds-Person underordnet Dommer, fordi han kan have affagt een efter hans Tanker, uretviis Dom eller Kiendelse.

Dg ligesom en Amtmand eller Stiftamtmand alletider forløber sig, naar han enten vil give sig af med at rette en affagt Dom, eller med at instruere eller befale en Dommer, hvorledes han skal dømme eller forholde sig, i Henseende til andre Actus Jurisdictionis contentiosa, saa er det og efter mine Tanker en Uorden, naar Collegierne foretage sig, i en privat og civil Sag at forestille en Dom, som staaer under Appel, til Deres Kongelig Majestæts allernaadigste Approbation eller Forandring.

I flige Tilfælde forverles Dommer- og Øvrigheds-Embede, Magistratur og Jurisdictio contentiosa.

Man bør saaledes tage sig vel vare, for at gjøre det mindste Skridt til en Forandring, som alle:ne sigter til at kuldkaste en vel og viselig fastsat Indretning, sammenblande forskellige Ting, og sætte deres Majestæts Undersaatter i Uvisshed; men dertil blev visselig gjort et vigtigt Trin, naar man foretog sig, til Deres Kongl. Majestæts allernaadigste Approbation at forestille en Dom, som ei allene kan og maae appelleres, men og virkelig er appelleret for Høieste-Ret.

12. Henrik Stampe: Erklæring af 2. juni 1759

Erklæring over en Memorial eller Brev til Grev Holstein af 16 December 1758, fra Amtmanden over Aggershuus Amt Kammerherre Storm, derudi han indberetter, at een og anden Betients Selvrædighed skal have givet Anledning til, at forrige Stiftamtmand Rappe omtrænt i Mæret 1744 er bleven reffriberet, hvorledes der med skulde forholde. Men ligesom han ved Amtet ikke har bekommet Papirer uden fra 1751 af at regne, saa har dette Reskript ei heller paa Forespørgsel været at finde ved Stiftet. I den Henseende, han udbeder sig en vidimeret Copie deraf, for at kunne sætte en og anden Selvrædighed Grændser, og desbedre befordre Sagernes Endskab.

Tilligemed Vice: Statholder Benzons Erklæring af 3 Febr. 1759, derudi han indberetter, at man endelig ved Stiftet har fundet Reskriptet af 1 Maji 1744, som tillader afgangne Geheimeraad Rappe at dictere en taalelig Mulet for efterladne og skædesløse Betientere.

Derhos Vice: Statholderen indstiller, om ikke dette Reskript kunde gaae til alle Stiftamtmand og Amtmand, enhver for sit District, og, at Mullet kunde Stedets Fattige tillægges.

* * *

Det forholder sig, som Hr. Vice: Statholder Benzons indberetter, at der den 1 Maji 1744 er gaaet et allernaadigt Reskript til da værende Stiftamtmand over Aggershuus Stift af angne Geheimeraad Rappe, hvorved ham er tilladt, at dictere efterlænte Betiente en taalelig Mulet, naar de ikke, til den forelagte Tid, forrettede deres Embeds-Pligt, og efterkom de Beslutninger, som han dem efter sit Embeds Medfør tillagde, med mindre de indberettede deres lovlige Forfald.

Ligesom et enkelt Tilfælde, og en vis Betients Efterladenhed gav Anledning til dette Reskript, saa gik det og allene til Stiftamtmanden over Aggershuus Stift Sl. Geheimeraad Rappe, og ikke til de øvrige Stiftamtmand og Amtmand i Norge, hvoraf man maae slutte, at Grunden dertil har været indholdet, ikke i en Stiftamtmands og Amtmands Embede, og den dermed forbundne Myndighed i Almindelighed, men i Sl. Geheimeraad Rappes personlige Egenffaber, den Fortroelighed, man har havt til hans Indsigt og Værdsomhed, og den Visshed man har havt om, at han ikke skulde misbruge den ham derved anfortroede Myndighed og saaledes give Anledning til Klager og Besværinges.

Omendskient jeg nu holder mig forvissat om, at Hr. Kammerherre Storm ligesaalet skulde enten ildebruge eller misbruge saadan Myndighed, saa tør jeg dog ikke give Anledning til, at et saadant Reskript og

ffulde gaae til ham. Thi da han er een af de yngste Amtmænd i Norge, saa kunde det detestet ikke vel negtes nogen anden Amtmand og endnu mindre nogen Stiftamtmand i Norge.

Men da man den Tid, Reskriptet i Aaret 1744 gif til afgangne Geheimeraad Røppe, ikke har fundet tienslig at lade det gaae til alle Stiftamtmand og Amtmand, saa seer jeg ikke, hvorfor det nu mere end da ffulde ffe.

I den Tid, jeg har haft den Ære at forrette General-Prokureur-Embedet, har jeg haft adskillige Exempler paa, at Stiftamtmand eller Amtmand ere indkomne med Besværing over een eller anden dem subordineret Betient, at han havde forsømt det, han burde giøre, viist sig gienstridig med de ham af dem tillagte Befalinger, med videre, i den Henseende de og have begiert, at han maatte blive irettesat, mulcteret ic., da det dog siden, ved Undersøgning er befunden, at samme Betient aldeles ikke havde forseet sig, og ikke havde giørt andet, end hvad han, i Følge Lov og Forordninger og hans Embeds-Pligt, kunde og burde giøre.

Derfom saadan en Stiftamtmand eller Amtmand havde haft et saadant Reskript for sig, saa havde Betienten, efter al Anseende og Rimelighed, havt en Mulct borte, førend Sagen blev forestillet i Collegierne, og da vilde deraf fulgt en af tvende betydelige Uleiligheder, nemlig: enten maatte man i Collegierne videndes seet paa, at en Betient ffeede aabenbare Uret, og maatte betale en Mulct, ffiont han aldeles ikke havde forseet sig, hvilket kunde have stemme Følger, eller og man maatte gienfalde Stiftamtmandens og Amtmandens Resolution, og befale ham at tilbagelevere Betienten den Mulct, han havde dicteret ham, og han, efter hans Resolution, havde maattet udbetale; hvorved Embedets Myndighed langt mere blev udsat, end det nu er, ved det, at de ikke have saadan Rettighed eller Myndighed.

Vores Statsforfatning synes at udfordre, at Øvrigheds- og Dommer-Embedet i alle Maader bør være adskilte, saa at en Øvrighed, som Øvrighed, ikke agerer Dommer, og at en Dommer, som Dommer, ikke ageret Øvrighed.

Det er Dommerens Sag at dictere Straf for Forseelser og Forbrydelser. Det er Øvrighedens Sag at befale, foranstalte og paasee, men ikke at paalægge Straf.

Øvrigheden, som Øvrighed, kan og bør sørge for, og see derhen, at det Onde bliver straffet; men Straffen bør bestemmes og paalægges ved Dommerens Kiendelse, eller i visse overordentlige Tilfælde, ved Deres

Majestæts allernaadigste Resolution, efter Øvrighedens Foregaaende allerunderdanigste Forestilling, som forhen i vedkommende Collegier er tilbørlig overveiet.

Utsaa synes vores Statsforfatning ikke just at taale, og endnu mindre at medføre, at en Øvrigheds=Person bliver berettiget til at straffe eller paalægge Mulet ved en Resolution, som ikke staaer under nogen Over=Dommers Paakiendelse.

Stiftamtmand og Amtmænd have ikke Marsag til at klage over, at de jo, saavidt mueligt og rimeligt, blive understøttede i Collegierne; og, saalænge de der understøttes, feiler det dem ikke for remedia coactiva.

En Stiftamtmand eller Amtmand, som forstaaer sit Embede, og iagttager dets Pligter, finder nok Raad til at holde de ham subordinerede Betiente til at iagttage deres Embedes Pligter; men den, som ikke tilfulde forstaaer sit Embede, og indseer sammes Beskaffenhed og alt hvad samme medfører, bør man ikke lettelig tilstaae større Myndighed, end Embedet i sig haver og udkræver.

Just det, at en ung Stiftamtmand eller Amtmand, som ikke ret længe har været ved Embedet, og endnu ikke har haft Tid og Leilighed til at lære ret at kiende alle dem, han har med at bestille; det, siger jeg, at han formener sig beføiet til at begiere større Myndighed og flere remedia coactiva, bør opvække saa meget større Opmærksomhed, og gjøre, at man er saa meget mere vaersom i at tilstaae ham det, han begierer. Det kan let hænde sig, naar saadan en Øvrigheds=person længere har været ved Embedet, og bedre har lært at bruge og betiene sig af den Myndighed, som Embedet virkelig medfører, at han da ikke forlanger flere eller nye Tvangsmidler.

Fornemmelig er denne Cautel, som oftest, nødvendig, i Henseende til dem, der nyelig ere udgangne fra Militair=Staten for at bekløde et civil Øvrigheds=Embede, siden de der ere vantede til en større og stærkere Subordination, end vores Forfatning i Civil=Staten vel kan taale.

Da det saaledes hverken er raadeligt eller nødvendigt, at dette Reskript bliver mere almindeligt, saa skulde jeg allerunderdanigst indstille, om Vice=Statholderen kunde tilskrives:

At, da Reskriptet af 1 Maji 1744 allene er gaaet til Stiftamtmanden over Aggershuus Stift afgangne Geheimeraad Kappe og ikke til de øvrige Stiftamtmand eller Amtmænd i Norge, saa kan det ikke vedkomme dem, men det forbliver, hvad dem

angaaer ved Lov og Forordninger, og de dem allernaadigst givne Instructioner Kiøbenhavn den 2 Junii 1759.

I denne Sag resolverede Cancelliet under 11 Julii 1759:
 Expederes efter General-Prokureurens Erklæring.

1759 den 21 Julii, Geheime-Conferensraad Grev Solsteins
 Skrivelse til Geheimeraad og Vice-Stattholder Benzou.

13. Henrik Stampe: Erklæring af 29. maj 1760

Erklæring over en Memorial fra Stiftamtmand Bårner af 6 Decbr. 1759, derudi han andrager, at da en Huusmand og Hustrue havde staalet 5 Faar og et Lam, som i alt var taperet for 9 Rdr., paa Marken, og slaget dem ic. og han i Sagen havde beskicket Actor og Defensor, havde Dommeren strax samme Dag, som Sagen kom i Rette, demit Delinqventerne for smaat Tyverie, og derpaa strax inden lukte Dørre, ladet dem pidffe med 9 Slag af Riis, uden i Forveien at referere det for Stiftamtmanden, som paa Justitiens Vegne havde anordnet Actionen. Da Stiftamtmanden fandt denne Straf at være alt for liden efter Forordningen af 4 Martii 1690, der skierper Lovens Straf for dem, der stiale Hest, Hoppe, Stud eller andet paa Marken; og af 26 October 1742 og 21 Maji 1751 Art. 2, fornemlig de 5 Faar og 1 Lam vel kunde staae ved Siden af en Koe eller Stud, lod han Sagen indstævne for Landstinget; men som Underretts-Dommen allerede var exqueret, have Landsdommerne dømt det derved at forblive. I den Henseende han indstiller: 1) om ikke Landstings-Dommen, for Følgenes Skyld, skulde indstævnes for Høieste-Ret? 2) Hvoiledes Under-Dommeren bør anses, og om saadan Omgang, med strax at exquere en Dom bør være ham tilladt?

Saa vel som en Memorial af 23 Decbr. 1759 fra Underdommeren Herredsfoged og Raadmand Lars Andersen, derudi han indberetter, at han havde dømt lige efter Actors Paaastand, at Actor og Defensor saavel som Delinqventerne, efter at Dommen for dem var opløst, havde declareret, at de dermed være fornøiede; at Delinqventernes Husbønde derpaa havde begiert, at de strax maatte udstaae deres Straf; at han ikke havde understaaet sig at negte det, saasom han ikke vidste nogen Lov eller Forordning derimod. Derhos han indsender vidimeret Copie af Landstings-Dommen af 5 Decbr. 1759. hvorved Sagen vel er afviiist, siden Dommen var exqueret, men som dog tillige erklærer, at Straffen ikke efter Loven, kunde forandres eller skierpes. Men da Landsdommerne, dette uanseet, have dømt Herredsfogden til at bøde 1 Rdr. til de Fattige, og 1 Rdr. til Justitscassen, fordi han uden foregaaende Øvrigheds Ordre har exqueret Dommen, saa begierer han for denne Mulct at blive forskaanet, da han ikke veed at have forseet sig.

Om Under-Dommerens Dom er overeenstemmende med Lov og Forordninger eller ei, det vedkommer allene Over-Dommerne at skienne om, hvis Sag det er at reise eller fælde samme Dom, naar den for dem indstævnes, og saalænge den ikke for Over-Dommeren er indstævnet og af ham underkændt, haver den vim rei judicatæ, og maae holdes for det rette og efterleves i den Sag, i hvilken den er affagt. Af Landsdommernes Dom seer man klarlig, at omendskiønt de have afviist Sagen paa den Grund, at Underrets-Dommen allerede var fuldbhørt, saa have de dog været af samme Tanke som Under-Dommeren, og havde affagt den samme Dom som han, om de endelig skulde dømt i Sagen.

Da Hr. Stiftamtmand Bårner saaledes havde tvende Domme for sig, underskrevne af en Herredsfoged og 5 Landsdommere, og desuden vel vidste, at, omendskiønt en Actor gierne gjør den haardeste Paaastand, saa havde dog den af ham selv beskikkede Actor ikke gjort anden Paaastand, end den, som i bemeldte Domme var fulgt, saa veed jeg ikke vel, hvor han har kunnet falde paa at troe, at de samtlige havde taget feil, og ikke indseet Lovens eller Forordningen af 4 Martii 1690, dens rette Meening, og at han derimod begreb det bedre, da dog de af ham anførte Argumenter til at bestyrke denne hans Meening intet ere mindre end uimodsigelige.

Da de bortstiaale 5 Faar og et Lam kun ere vurderede for 9 Rdr., saa er det klart, at Tyvene efter Lovens ikke kunde straffes, uden for ringe Tyverie. Spørgsmaalet bliver allene, om de ikke burde straffes efter Forordningen af 4 Martii 1690. Denne Forordning fastsætter, at den, som stiel paa Marken Gæst, Goppe, Stud eller Koe, skal dømmes til Galgen: Hvor kan nogen Dommer, i Følge deraf, dømme den til Galgen, som paa Marken har stiaalet 5 Faar og et Lam, der ere vurderede for 9 Rdr.?

Hadde det været Lovgiverens Hensigt at udvide denne Straf til alle dem, der stiaale noget paa Marken, havde han enten ikke opregnet just disse Slags, eller og han derefter havde tillagt en almindelig Bestemmelse. Hvorfra Hr. Stiftamtmand Bårner haver faaet den Clausul, eller andet, som han anfører i hans Memorial, veed jeg ikke.

Lovens 6—17—36de Artikel, som bestemmer stort Tyverie, nævner just de samme 4 Arter, Gæst, Goppe, Stud eller Koe, (hvilket synes at vise, at saadant Tyverie altid er stort Tyverie, uden Hensigt til Tingens Bærdie,) men den tillegger den Clausul: eller andet, som

Kan være tyve Lod Sølv Værd. Havde Forordningen tillagt samme Bestemmelse, kunde disse Tyve dog ikke derefter været domte, siden det Stiaalne kun er 18 Lod Sølv Værd. Men da Forordningen ikke tillægger nogen saadan, saa komme ei engang de stiaalne Kosteres Værdie i Betragtning, men man maae ligefrem holde sig ved de i Forordningen anførte Arter eller Slags.

Det er vist, at Hensigten med denne Forordning har været, at sætte et særdeles Gierde om de Creaturer, som jævnlig gaae løse paa Marken, og derved, mere end andre Ting, ere udsatte for enhver tyvagtig Mennesskes Angreb; men deraf følger ikke ligefrem, at den bør straffes paa samme Maade, der paa Marken stjaeler smaae, som den, der stjaeler store Creaturer.

Lovens Hensigt med at sætte Straf for Tyve er og, at sætte et Gierde om Fjelles Eiendom i Almindelighed, men deraf følger ikke, at den, som begaaer ringe, og den, som begaaer stort Tyverie, skal straffes paa samme Maade.

Straffe-Lovene ere stricktiffimæ interpretationis. Hvor det gaacr, maae man aldrig slutte fra det Større til det Mindre, ved at anvende den Straf paa det Mindre, som Loven allene har fastsat for det Større.

Derfor Forordningen havde nævnet Faar og Gæs, gif det maaskee vel an, derfra at slutte til Stude og Røer; men da Forordningen allene nævner Hest, Høppe, Stud eller Røe, gaaer det ikke an, at udvide den til Sviin, Saar, Gæs &c.

Det er let at nævne en lige Aarsag, men der hører meget til, og man maae gaae meget vaersom til Værks i at udvide en Lov, for Aarsagens Liigheds Skyld, til de Tilfælde, som aldeles ikke kunde indbefattes under Lovens Ord.

Begynder man først med at anvende Forordningen af 4 Martii 1690 paa den, der paa Marken stjaeler 5 Faar, saa bør den og anvendes paa den, der paa Marken stjaeler et Faar, og saa følger deraf end videre, at den, der paa Marken stjaeler en Griis, et Lam, en Gaas, en And, ja en Kylling eller en Elling, skal dømmes til Galgen. Saasnart man først gif en Lov vilkaarlig i dens Anvendelse, saa ere der siden ingen Grændser derfor, og man kommer da videre, end man selv i Begyndelsen havde tænkt.

End bevare os for at følge saadanne Principer i at fortolke vore Straffe-Love.

Et Spørgsmaal er, om en saadan Lov kunde være billig og gavnlig? et andet, om vi have den eller ei?

De af Hr. Stiftammand Bårner anførte Forordninger af 26 Oct. 1742 og 21 Maji 1751, gjøre her aldeles intet til Sagen.

Den første antager i et vist Tilfælde et vist Princip, nemlig at de stiaalne Kosteres Værdie ikke just skulde bedømmes af det, de for sig kunde være værd, men af den Glæde, Eiermanden har lidt ved Tyveriet. Den anden anfører adskillige Omstændigheder, som en Dommer i criminelle Sager vel bør give Agt paa og see at faae oplyst, da de i adskillige Tilfælde gjøre et Delictum, som ellers var simplex til et Delictum qualificatum.

Jeg seer saaledes ingen tilstrækkelig Grund til, at denne Dom, som allerede er fuldbørdet, skulde indstævnes for Høieste Ret, da jeg er vis paa, at naar res og var integra, saa vilde der dog ikke gaae anden Dom for Høieste Ret, end den, som allerede er affagt.

Forresten maae jeg tilstaae, at foruden det, at disse Folk allerede forhen skal have været berngtede for Tyverie, saa ere Omstændighederne ved dette Tyverie, og Maaden, paa hvilken de have søgt at sfiule det, (hvilken i Særdeleshed bestyrker Røgtet) saa forhadte, saa man vel kunde unde dem haardere Straf, naar der var nogen Lov for; ligesom jeg og tænker, at dette er det, der med nogen Slags Feie har bragt Hr. Stiftammand Bårner i Harnisk.

Dog maae derhos erindres, at ifald de ved denne Straf, som i sig er en poena emendatrix, blive forbedrede, saa har den havt en god Virkning, forbedres de ikke derved, saa har den den Virkning, at det mindste Tyverie, de herefter begaae, bliver straffet med at lagstrnges og brændemærkes, og kan i den Henseende ansees at være haard nok.

Det andet Spørgsmaal, som Hr. Stiftammand Bårner fremsætter, er: om Herredsfogden har forseet sig derudi, at han lod Dommen ereqvære, uden at oppebie nogen Ordre dertil fra Hverigheden; og hvorledes han i saa Fald, derfor bør ansees?

Naar det forholder sig, som Herredsfogden andrager, og som man ingen Aarsag har til at tvivle om, da Stiftammanden i sin Forestilling har reent forbigaaet det, nemlig: at han nsiagtigen har dømt efter Actors Paastand; at Actor og Defensor saavel som Delinquenterne, efter at Dommen for dem var oplæst, erklærede, at de dermed vare fornøiede, og at Delinquenternes Herskab derpaa strax begierede, at de maatte udstaae deres Straf, saa seer jeg ikke, at Herredsfogden har gjort andet, end det,

han i Følge Forordningen af 13 Januarii 1747 dens 2 Art. baade var berettiget og forbunden til. Samme fastsætter udtrykkelig: at naar den Skyldige for ringe Tyverie, er ved Under-Retten dømt til at miste sin Hud i Fængselet, skal han strax for Retten erklære, om han forlanger Dommen indstævnet for høiere Ret, eller ei, og naar han da erklærer, at han ikke forlanger Dommens Indstævning, skal han, efter Hiemtings-Dommen, uden Forhaling, udstaae sin Straf. Dette har Herredsfogden holdt sig efterrettelig.

Jeg veed ikke nogen Lov eller Forordning, som i siige Sager forbinder en Dommer til, først at forespørge sig hos Øvrigheden, førend han lader en Dom erequire, som alle Vedkommende erklære sig at være fornøiede med og begiere erequireret.

Evertimod holder jeg for, at i criminelle ligesaavel som i civile Sager, bør Dommeren, som Dommer, aldeles intet have med Øvrigheden, og omvendt, Øvrigheden intet have med ham at bestille.

Dommeren skal i at dømme, saavel som i at erequire, holde sig Lov og Forordninger, men ikke Øvrighedens Ordre efterrettelig.

Derimod ere Actor og Defensor i siige Sager, i Særdeleshed den første, de Personer, der ligesom de constitueres af Øvrigheden, saa bør de og rette sig efter de dem tillagte Ordres og Constitutioner, og til Øvrigheden indberette, hvad som foresalder, samt i fornødne Tilfælde, af dem begiere Forholds-Ordre.

Saaledes, naar man i nærværende Tilfælde vil antage, at Hiemtings-Dommen var alt for lemfældig, saa havde det været Actors Sag, enten strax at erklære Appel, eller og, at han vilde indberette Sagens Udvalg til Amtmanden for at erholde hans videre Ordre til Sagens Indstævning, eller til at aequiescere ved Dommen.

Omendskiønt saadan Protocollation havde været noget sølsom, naar Dommeren i alt kom overeens med Actors Paastand, saa havde dog Dommeren været straffældig, om han i saa Fald, uden at oppebie Amtmandens Resolution, havde ladet Dommen erequire. Men, naar Actor erklærede, at han var fornøiet med Dommen, kunde Dommeren ikke vel paalægge ham at skaffe Amtmandens Samtykke eller Approbation, fornemmelig saa længe Amtmandens Constitution ikke gav nogen Auldsning dertil.

Actor vidste, at det ikke var hans egen, men det Offentliges Sag, han førte, og at det altsaa ikke ligestrem beroede paa ham, enten at acquies

scere ved Dommen, eller at appellere den, men at han derved burde opføre sig saaledes, som han kunde forsvare for den, der havde constitueret ham.

Men Dommeren, som Dommer havde ikke med andre Parter end Actor, Defensor og Delinquenterne at bestille.

Jeg maae, i den Henseende, undre over, at Stiftamtmanden allene besværet sig over Dommeren, og ikke melder et Ord om Actor, undtagen, at han havde constitueret ham, saa at, dersom Herredsfogdens Memorial af 23 Decbr. 1759 ikke hændelseviis tillige var indkommen, saa havde man været aldeles uvidende om den betydelige Omstændighed, at Actor for Under-Retten, efter at Dommen var oplæst, havde til Protocollen erklæret, at han dermed var fornøiet, hvoraf fulgte, at han frafaldt Appel.

Jeg finder saaledes ikke, at Herredsfogden i denne Sag, har forset sig, eller fortient at sættes til Rette.

Af Actors Forførelse er der ei heller i denne Sag, i Følge af Foregaaende, fulgt nogen betydelig Uleilighed. Dog maae derhos tilstaaes, at det i andre criminelle Sager let kunde have onde Følger, om en Actor ved at erklære, at han var fornøiet med en alt for lemsældig Under-Rets Dom, foranledigede dens Execution, og derved bandt Hænderne paa Øvrigheden, at de ikke kunde lade den indstævne for Høieste-Ret.

Men saadant kan Øvrigheden, naar de forud see eller befrygte det, og let forekomme ved den Constitution, de til Sagens Udførsel give Actor. Thi naar de ved denne, som maae fremlægges i Retten, binde Hænderne paa Actor, og betage ham Raadighed over Sagens Indstævning, saa bliver Dommeren og derved underrettet om, at han ikke kan lade sig nøie med en saadan Erklæring af Actor, om han og fik i Sinde at giøre den.

Jeg skulde saaledes allerunderdanigst indstille om det allernaadigst maatte behage Deres Kongl. Majestæt at reskribere til Hr. Stiftamtmand Bårner:

At det ved Landstings-Dommen bør have sit Forblivende. Og da det erfares, at Actor i denne Sag ved Under-Retten, efter at Dommen var oplæst, har erklæret, at han med Dommen var fornøiet, og derved givet Anledning til, at Dommen strax derpaa efter Delinquenternes og deres Husbondes Paastand er bleven erequeret; saa kan Stiftamtmanden i Fremtiden, naar han

maatte eragte det tienligt eller nødvendigt, forekomme saadant, ved at clausulere Actors Constitution, at han, saa snart der ved Under-Retten er falden Dom udi Sagen, har at indberette Dommens Udfald, for derefter at erholde nærmere Ordre, om Sagen for Over-Retten skal indstævnes eller ei, da han, førend saadan Ordre er indløben, ikke maae gjøre nogen Declaration dets angaaende.

Endelig, da det af Foregaaende erfares, at Herredsfogden enten aldeles ikke har forset sig, eller at der i det mindste, efter de af ham anførte Omstændigheder, er meget til hans Undskyldning at sige, men Landstings-Dommen dog ligger usvækket, hvorved han er dømt til at betale 1 Rdr. i Mulet til Sognets Fattige og 1 Rdr. til Justitsh-Cassen, saa at han maae betale disse 2 Rdr., saafremt han ikke derfor bliver fritaget, saa vil det ankomme paa Deres Majestæts Naade, om disse 2 Rdr. maae ham estergives. Kjøbenhavn den 29 Maji 1760.

Herpaa resolverede Cancelliet under 23 Julii 1760.

Indstilles til Hans Majestæts Naade efter Slutningen af Erklæringen.

Det øvrige expederes efter Erklæringen.

Paa Cancelliets Forestilling blev i Conseillet af Hans Majestæt resolveret den 15 August 1760.

Approberes efter Erklæringen.

1760 den 22 August, afgif Kongelig Befaling herom til Amtmanden over Callundborg, Draxholms, Søbhagaards og Holbechs Amt, Stiftamtmand Bårner, hvorved Peder Pedersen og Hustru blev befriet for videre Straf.

14. Henrik Stampe: Erklæring af 11. juli 1760

Erklæring over en Forestilling af 17 December 1759, fra Stiftamtmanden i Aalborg Hr. Geheimeraad Baron Holck, hvorved han indsender et Tingsvidne, som Byefogden i Skagen, efter hans Ordre havde erhvervet, angaaende den saa kaldte Marehalm's eller Klittetags Afslæt der i Sandklitterne; hvoraf sees, at den største Deel af Skagens Indvaanere, og paagrændsende Beboere, have derudi været deelagtige. Og, da man ikke ved gientagne Advarsler og Trusler har kunnet bringe Almuen til, at aflade fra

denne skadelige Misbrug, saa indstiller Stiftamtmanden: om Lovens 6—17—29 Art. maatte forandres derhen, at isteden for den der fastsatte Straf, skulde den, som befandtes at aflaae, oprykke eller ødelegge Marehalm, hver Gang høde 10 Rdr., Halvdelen til Angiveren og Halvdelen til Rettens Betiente og Actor, hvilke 10 Rdr. straf, naar Forbrydelsen ved Tingsbidne var beviist, skulde betales eller af deres Boe udpantes, og de, i Mangel af Betalning straffes paa Kroppen efter Forordningen af 6 Decbr. 1743; derudi han refererer sig til en anden Forestilling af 29 Maji 1752. Dette mener han, at vilde have sin gode Nytte, og at det ikke vilde fattes paa Angivere, naar de kunde vente saadan Fortieneste, da de undsee sig i Henseende til den ansatte haarde Straf.

I Henseende til disse Indvaanere, som ved dette Tingsbidne ere overbeviste, indstiller Stiftamtmanden, om Hans Majestæts vilde estergive dem den fortiente Straf, imod at enhver, som udi Forbrydelsen er beviist at være deelagtig, betaler 1 Rdr., Halvdelen til Sognets Fattige og Halvdelen til lige Deilig imellem Rettens Betiente og Actor.

* * *

Denne allerunderdanigste Forestilling fra Hr. Geheimeraad og Stiftamtmand Baron Zolck, confereret med en anden i samme Materie, viser hvor ulige Menneskenes Tænkemaade er, og at fornuftige Mand kunde vente, ei allene ved forskiellige, men og ved ganske stridige Midler, at komme til eet og det samme Maal, og opnaae een og den samme Hensigt.

For et eller tvende Aar siden, saaes en Forestilling fra en Amtmand i Jylland, hvis Amtet grændse paa de Amter, som ere Hr. Geheimeraad Baron Zolck anfortroede, hvorved han indsendte trende Domme, sældte over Folk, som havde aflaaet eller oprykket Marehalm eller Klittetag, og derhos meldte, at denne skadelige Misgjerning tog alt mere og mere overhaand, samt indstillede, om det ikke for at faae samme hæmmet var godt, at Straffen blev skierpet, og at den Straf, som Forordningen af 25 Novbr. 1720 fastsætter allene for Bornholm, maatte blive udvidet til hele Danmark, hvilken Straffens Skierpelse han formeente at ville blive et kraftigt Middel til at skrække Folk fra at begaae denne Misgjerning, og altsaa til at hæmme den.

Her derimod meder en anden Forestilling, hvor der iligemaade klages over, at denne Misgjerning gaaer saa meget i Evang, og hvor Straffens Formildelse foreslaaes, som det bequemteste Middel til at faae den hæmmet.

Saa underligt som dette sidste Forslag ved første Diekast lader; saa holder jeg for, at det haver bedre Grund i de Sætninger, hvorefter

Estraf ber bestemmes, saavel som i Folks Tænkemaade i Umindelighed, og bifaldes mere af Erfarenhed end det Første.

Estraffens Skierpelse er ikke alletider, men heel sielden, et sikkert Middel til at hæmme en Misgjerning, som har begyndt at tage overhaand, fornemmelig under saa mild, faderlig og naadig en Regjering, som vi have den Lykke at leve under. Jo haardere en Straf er, eller synes at være, i Forhold til Misgjerningens Beskaffenhed og Grovhed, jo sieldnere bliver den ereqveret. En mildere Straf, som derhos er indrettet efter de Motiver, der bevæge Folk til at begaae en Misgjerning, og just fordi den er taalelig let kan ereqveres, og af samme Aarsag jævnlig bliver ereqveret, har ofte langt bedre Virkning end en haard Straf, som just for dens Haardheds Skyld sielden bliver ereqveret.

Naar nogen Tid er gaaet forbi, og En efter en anden, som haver begaaet Misgjerningen, ere blevne benaadede og unddragne fra den bestemte Straf, saa begynde Folk at troe, at Estraffen kun er sat til en Skræk i Loven og ikke for at blive ereqveret, og just derved lader den af at være en Skræk.

Derfor her skulde gøres en nye Lov, og i samme sættes Straf for denne Misgjerning, da faldt jeg snarere til Hr. Geheimeraad Holck end til den anden Mening, dog med det Tillæg, at Estraffen skulde skierpes, naar den samme Person oftere kom igien og begik samme Misgjerning.

Men ligesom jeg tilforn har af ovenanførte Aarsager været imod det Forslag om Estraffens Skierpelse, saa understaaet jeg mig ei heller nu for Tiden, allerunderdanigst at raade Deres Kongl. Majestæt til allernaadigst at approbere dette Forslag, c.: Estraffens Formildelse, da man fra adskillige Steder hører klage over, at denne for Landets Beste og Bedeligholdelse mod Sandflugten saa skadelige og farlige Misgjerning gaaer meget i Svang, og man i den Henseende ikke kan vide, hvad Virkning saadan Formildelse paa et eller andet Sted kunde have.

Den Amtmand, som for nogen Tid siden havde klaget derover, og foreslaaet Estraffens Skierpelse, som et beqvemt Middel til at hindre Misgjerningen, vilde efter hans egen Maade at tænke paa, naar han nu saa, at Estraffen blev formildet, troe, at man ikke længere ansaae denne Misgjerning at være af saa stor Betydning. Iblant den gemene Mand vilde maaskee adskillige, om ikke de fleste, tænke det samme.

Det, som Hr. Geheimeraad Holck og tildeels auser, at ville bidrage meget til at hæmme denne Misgjerning, nemlig, at Bedkommende ved en forventende Bevindst bleve loffede og opmuntrede til at angive

den, har Loven allerede iagttaget; thi i Følge Loven skal den, der begaaer denne Misgjerning, foruden at betale Tingsæld og Tveingsæld, have sin Hovedlod forbrudt, og i Følge Lovens 6 Bogs 17 Cap. 29 Art., tilfalder det altsammen Angiveren, naar han tillige paataler Sagen, hvilket altid er ham tilladt, da denne Action i vores Lov ansees som en Actio Popularis, hvilken enhver er berettiget til at anlegge mod den Skyldige.

Det Hr. Geheimeraad Holck foreslaaer, at de Skyldige, naar Forseelsen ved Tingsvidne var bevist, strax uden videre Lovmaal skulde betale Bøderne, og i Mangel af Betalning straffes paa Kroppen, efter Forordningen af 1743, det maae jeg tilstaae, i hvor det og gif, jeg ikke kunde være eenig med, da ingen efter mine Tanker bør straffes, uden i Følge en foregaaende Dom, som tilfinder ham samme Straf, og som han bør have lov til at appellere, ifald han formener sig derved paa een eller anden Maade fornærmet.

Denne Regel bør være ganske almindelig, og ingen Undtagelse derfra bør eller maae taales.

Det er godt nok, at man af et Tingsvidne tydelig kan see, at En er tilfulde overbevist om at have begaaet en Misgjerning, men saalænge Sagen ikke er ventileret for Retten, veed man dog ikke tilfulde, hvad for Exceptioner mod Vidnerne, eller Contra-Beviis han kan have, eller hvad han videre til sin Undskyldning kan have at anføre. Jeg skulde saaledes holde det for tienligst, at det i Henseende til denne Post, har sit Forblivende ved Loven.

Hvad det endelig angaaer, som Hr. Geheimeraad Holck foreslaaer, om Straffens Formildelse for dem i Særdeleshed, som ved dette Tingsvidne ere graverede, da er det en Ting, som vil komme an paa Deres Kongl. Majestæts Naade. Og da det er bekiendt, at de fleste og næsten alle Indvaanerne i Skagen ere fattige Fiskere, det og synes ligesom de hidindtil ustraffet have forevet denne Misgjerning, hvortil kommer, at der allene er ført Tingsvidne, men ikke fældet nogen Dom over dem, saa veed jeg intet imod, om det allernaadigst maatte behage Deres Kongl. Majestæt, derudi at approbere Stifamtmandens Forslag, naar de Skyldige allene faae at vide, at det er for Stifamtmandens Forbøns Skyld, og allene for denne Gang, at de blive benaadede, og at de, om de tiere maatte befindes at have begaaet saadant, kunde vente at blive tiltalte og straffede efter Loven.

J saa Fald skulde jeg allerunderdanigst indstille, om det allernaadigst maatte behage Deres Kongl. Majestæt at reskribere til Hr. Geheimeraad

Baron Zolk: At Deres Kongl. Majestæt, for Stiftamtmandens Sorbøns Skyld, havde for denne Gang frietaget de Skyldigbe- fundne fra at tiltales og dømmes efter Loven, imod at enhver af dem, som ikke heller vilde lide Tiltale og Dom, betalte 1 Rdr. Halvdelen til Skogens Sogns Fattiges Cassé, og Halvdelen til lige Deling imellem Rettehs Betiente og Actor, for deres Umage ved den giorte Undersøgning og Tingøvidnes Sørrelse. I det øv- rige haver Stiftamtmanden at tilholde vedkommende Byfoged, at have nøie Indseende med, at denne skadelige og for Landet høist- farlige og fordærvelige Misbrug reent affkaffes, og isald nogen oftere eller Efterdags maatte befindes saadant at begaae, da at tiltale ham og indhente Dom over ham til Strafs Lidelse, efter Lovens 6 B. 17 Cap. 29 Art. Kiøbenhavn den 11 Julii 1760.

Herpaa resolverede Cancelliet under 20 August 1760, saaledes:
Indstilles til Hans Majestæt efter Erklæringen.

Paa Cancelliets Forestilling resolverede Hans Majestæt under 5 September 1760, saaledes:
Approberes efter Erklæringen.

15. Henrik Stampe: Erklæring af 25. juli 1760

Erklæring over en Memorial af 10 Maji 1760 fra Stiftamtmanden i Siel- land Hr. Scheimeraad Scheel, hvorved han indsender et erhvervet Tingsøidne over en liderlig Qvinde i Corsvær, som paa nogen Tid har ført et meget ondt og liderligt Levnet med Drukkenskab og Gylderie, slaget og ilde medhandlet sin gamle Mand og Børn, undfagt Ørighed saavel som Naboer og Gienboer; i den Henseende Stiftamtmanden har begiert af Directeurerne for de Fattiges Væsen, at hun i et af Tugthuusene maatte vordre imodtagen til Forbedring, men faaet til Svar, at omendskiont hun havde fortient det, saa turde de dog ikke modtage hende som en gift Kone i noget Tugthuus uden foregaaende Dom eller Kongl. Resolution. Detsaarfag og for at undgaae saadan Vidtløf- tighed i dette og andre Tilfælde, han beder om en almindelig Ordre til Direc- teurerne, at lade saavel denne som andre deslige gifte Personer af begge Kien, hvis liderlige Levnet med Sogneprestens eller andres troeværdige Attester kunde godtgjøres, i et Tugthuus modtage, naar det af Stiftamtmanden blev forlangt.

* * *
At Kirstine Larsdatter ei allene har fortient at iudsættes i Tugt- huuset til Forbedring, men at hendes gamle Mand, Børns og Naboers Sikkerhed og udfordrer det, derom kan ikke være Tvivl, og altsaa kan jeg

ikke have noget imod, at Directeurerne for de fattiges Væsen, for saavidt hende angaaer, tilskrives efter Forestillingen.

Men i Henseende til det almindelige Reskript, som Hr. Geheimeraad Scheel forlanger til bemeldte Directeurer, om at modtage alle saadanne gifte Personer i Tugthuset, hvis liderlige Opførsel ved Præstens eller andres troværdige Attester bevises, da er det en Sag af større Betændighed, og som fortjener næiere at overlægges.

Den, som indsættes i Tugthuset paa kort eller lang Tid, mistet for saavidt sin Frihed.

Det er saaledes i sig en temmelig haard Straf, som ikke lettelig bør paalegges nogen uden efter foregaaende Tiltale og Dom, eller i visse extraordinaire Tilfælde, efter Kongl. Resolution. I det mindste pleier saadant ikke vel at finde Sted, uden maaskee i Henseende til dem, som træffes in flagrante Delicto, saasom Betlere, Besvængere, Landstrygere ic., hvis Haandværk selv, eller det vitæ genus, de have udvalgt, gjer dem til Tugt- eller Kaffhuus-Candidater, og dog lader man sig, hvad saadanne angaaer, ikke nøie med løse Attester, men der fores et Tingvidne eller holdes et Forhør.

Det er vist, at naar det træffer sig, som i nærværende Tilfælde, at det enten ved et Tingvidne, eller ved troværdige Folkes Attester, er tydelig og tilstrækkelig oplyst, at et Menneske ikke allene kan, men og nødvendigt maae indsættes i Tugthuset, det da synes baade tunat og overflødigt, at, førend han der maae imodtages, skal der endelig foranstaltes og anlægges Sag imod ham og gaae Dom over ham, hvilken det endda beroer paa ham at indstævne eller paa staae indstævnet for høiere Ret. Men just disse Formaliteter, som saa ofte synes overflødige og unødvendige, ere det sikkerste Gierde om Deres Majestæts Undersaatters Ære, Liv og Gods, og i det Slags Sager, som her gielder om, ere de ligeledes et Gierde om deres Frihed.

Det gaaer derfor ikke an, at forkaste eller forbigaae dem, fordi det synes, at de een og anden Gang kunde undværes. Og det er i sig noget stort at tilstaae en hoi Øvrigheds Person, ved en blot Resolution, som ikke kan paaankes eller underkendes, at træde i Actors, Defensors og samtlige Dommeres, i alle Instanser, deres Sted.

Hvad Hr. Geheimeraad Scheel angaaer, da er hans Forsigtighed, Omhu og Indsigt saa bekiendt, at der aldeles intet vovedes ved at tillegge Directeurerne Ordre at imodtage dem, som han begierede indsat, da man tilfulde kunde være forsikret om, at aldrig nogen ved den Ans-

ledning vilde komme derind, uden den, som yderlig havde fortient det; og i den Henseende vidste jeg ei heller noget imod, om det allernaadigst maatte behage Deres Kongl. Majestæts at bevilge det for Hr. Geheimeraad Scheels Person og hans Betienings Tid.

Men det, som endog herudi kunde foraarsage nogen Bauskelighed, er, at naar noget saadant er een Stiftamtmænd tilstaaet, da komme gierne de andre Stiftamtmænd og Amtmænd efterhaanden og begiere det samme.

Et Exempel derpaa har man for kort Tid siden havt.

For endeel Aar siden, da afgangne Hr. Geheimeraad og General-Lieutenant Rappe var Stiftamtmænd udi Christiania, blev det ham ved en vis dertil given Anledning tilladt, at paalegge en liden Mulet af 1, 2, à 4 Rdr., for de ham subdinerede Kongl. Betiente, som viiste sig efterladne og skiedesløse i at indsende de af dem æffede Erklæringer, eller i at forrette andre dem anbefalede Forretninger. Jeg veed ikke, at derover nogenfinde indkom nogen Besværing, hvoraf man maae slutte, at han med stor Barsomhed har betient sig deraf. Men mange Aar derefter, og omtrent for et Aars Tid siden, kom en anden Amtmand i Norge ind med en Forestilling, at, som han havde bragt i Erfaring, at der var et saadant Reskript til, saa begierde han, at det og maatte ham meddeles, paa det at han kunde rette sig derefter. Da det gik til Vice-Stattholderens Erklæring, formenter han, at det fik at gaae til alle Stiftamtmænd og Amtmænd i Norge.

Omendskiont dette nu den Gaitg ikke skeede, saa viser det dog, at det, som saaledes tilstaaes Een i Henseende til den særdeles Tillid, man har til hans Barsomhed, Indsigt og Redelighed, let siden ved een eller anden Anledning kan blive udvidet til alle andre; da det neppe kan feile, at det jo undertiden maae blive misbrugt.

Vel er det vist som Hr. Geheimeraad Scheel melder, at man herpaa allerede har et Slags Exempel, da det ved Reskriptet af 23 Novbr. 1753 er bleven Majestraten i Kiøbenhavn tilladt, naar Tegtesfolk befandtes at leve ilde og uforligelig tilsammen, da efter Omstændighederne at lade den Skyldige, som ikke paa anden Maade var at forbedre, paa nogen Tid indsatte i Fugt eller Kaspshuuser.

Men jeg maae og tilstaae, at man ikke derudi saa ligefrem kan slutte fra Magistraten i Kiøbenhavn til Stiftamtmænd og Amtmænd.

Magistraten i Kiøbenhavn lader siige Tegtesfolk paa Raadstuen opsælde, hvor de selv examinere enhver for sig, saavel som dem, de beraabe

sig paa, seje derpaa at sidste Enighed imellem dem, advare, true og tilrette-sætte den Skyldige, og gribe ikke til dette dem tilladte Middel uden i de Tilfælde, hvor alle mildere Midler forgieves ere forsøgte, og hvor de af egen Erfarenhed vide, at intet andet kan hjælpe; de bruge det saaledes meest til at strække Folk, og efter det mig er berettet, skal de nu paa 7de Mar ikke over een eneste Gang i det høieste, have betient sig af den Frihed, Reskriptet giver dem.

Det er saaledes næsten umueligt, at nogen Uskyldig, eller mindre Skyldig, derunder skulde kunne komme til at lide; hvilket alt er Virkningen af, at Magistraten selv erfarer, seer og herer alle Ting.

Derimod maae en Stiftamtmand i slige Ting, de fleeste Tider see med andres Øine, og ofte forlade sig paa det, en Byfoged, Herredsfoged eller Birkedommer til ham indberetter; dersom en saadan Betient enten ikke vil, eller ikke har Indsigt nok til at skielne den Skyldige fra den Uskyldige, kan Stiftamtmanden, som selv hverken hører Parterne eller dem, der forklare om deres Forhold og Opførsel, let blive bedragen.

I Fald det derfor allernaadigst maatte behage Deres Kongl. Majes Stæt, at reskribere til Directeurerne for de Fattiges Væsen, efter Forestillingen, saa skulde jeg allerunderdanigst indstille, om samme Reskript udtryffeligt maatte vorde indskrænket til Hr. Geheimeraad Scheels Person og for hans Betieningsstid. Kiøbenhavn den 25 Julii 1760.

Herpaa resolverede Cancelliet:

Indstilles til Hans Majestæt efter Erklæringen, saavidt Kirstine Larsdatter angaaer, og om ikke Stiftamtmanden kunde beordres, hvor Gang Casus indfalder, da samme til nærmere Resolution at indberette.

Paa Cancelliets Forestilling resolverede Hans Majestæt under 5 September 1760:

Cancellie-Collegii Betænkning approberes.

1760 den 12 Sept. Kongelig Ordre til Geheimeraad og Stiftsamtmand Hr. Zolger Scheel.

16. Henrik Stampe: Erklæring af 20. maj 1762

Erklæring over endeel Breve fra Kammer-Collegio til det Danske Cancellie, nemlig et af 23 Febr. 1760, et andet af 7 Martii 1761 og det tredie af 29 August 1761, tilligemed endeel Aeter, Udskrifter af Protokoller og Notarial Forretninger ic, som til Kammer-Collegium vare indsendte fra Fogden i Saltens Fogderie i Nordlandene Ahlerit Hysing, alle angaaende en Sag, som en Præst i Nordlandene Biskop Friis havde anlagt mod en gammel Lappemand, navnlig Bagge Andersen, der for mere end 30 Aar siden skal have opryddet en af ham beboet Plads, over hvilken Biskop Friis, paa det beneficerede Godes Vegne, i Aaret 1748 har erhvervet Dom, at han skulde udkaftes af Pladsen, hvilken Dom han nu vil have fornyet, da dog Fogden formener, at Pladsen tilhører Kongen, og at Rådningssmanden imod 3 B. 12 Cap. 7 Art. ikke derfra bør udfødes; i den Hensende Fogden begierer, enten at den gamle Dom af 1748 ved Kongl. Resolution maae tilfidesættes, eller han befales for et Extra-Laugting at indstævne den til Underkiendelse, eller og Biskop Friis befales at bevise sin Adkomst til Pladsen, og Sagen, indtil det er skeet, at standse. Hvilket alt Kammer-Collegium havde sendt til det Danske Cancellie, som derhen hørende, og allene anbefalet Fogdens Begiering. Tilligemed Stiftamtmandens og Biskopens i Trundhiem Erklæring af 11 April 1761, hvormed følge endeel Deductioner og Esterretninger, som de have indhentet fra begge Parter, og hverudi Stiftamtmanden indberetter, at han, ved Skrivelse til Sorensskriver Schjønning af 9 April 1760, har befalet ham, for det første at standse med den tilsigtede Fornyllesdom, da de ellers formene, at den forrige Dom ikke bør være Biskop Friis til Styrke i denne Sag, men han forbunden til at bevise Adkomst og Eiendomsret, og derimod nyde Beneficium Paupertatis, siden det er paa det beneficerede Godes Vegne. Tilligemed tvende Erklæringer fra Wifions-Collegio af 2 April og 25 Novbr. 1761, som gaae ud paa, at den skeete Inhibition bør relaxeres, og Sagen til Lands Lov og Ret henvises.

* * *

Jeg troer gjerne, at Fogdens Hensigt med det, han i denne Sag til Kammer-Collegium haver indberettet, kan have været ganske god, og at han har villet hindre, at ikke Biskop Friis skulde tilvinde det beneficerede Godes Eiendomsret over en Plads, som efter Fogdens Formening, bør tilhøre Deres Kongl. Majestæt.

Det er og af temmelig Betændhed, at en Rådningssmand, (isald den her ommeldte Lap, ellers er saadan een) ikke betages nogen af de Nødtiggeder, som Norske Lovs 3 B. 12 Cap. 7 Art. tillegger ham, da der, for disse nyttige Folk, som frembringe en nye Product, ved at føre den Jord i Brug, som ellers ikke var til nogen Nytte, ikke kan sættes Belønninger eller Opmuntringer nok.

Dertil kommer endnu en nye Bevæggrund, naar Rådningensmanden er en Lap, da det bør være Deres Majestæt og det Almindelige om at giøre, at denne omstrippende Nation, Tid efter anden vænnes til, at sætte sig ned, vælge stadig Boepæl, og en lovlig Maade at ernære sig paa.

Men med alt dette maace jeg dog tilstaae, at det næste af det, som Fogden begierer og en stor Deel af det, som Stiftamtmanden og Biskoppen i Trundhiem foreslaae, er saadant, som sigter til, ved Kongelige Resolutioner og Magtsprog, at faae det afgjort, som baade hører og bør høre under Dommerens Kiendelse, og saaledes at betage Vedkommende Lands Lov og Ret, og enten reent at affkiære, eller i det mindste at standse og hemme Rettens Gænge.

Hvem denne Plads tilhører? Om Lappen Bagge Andersen, bør i Henseende til Pladsen, ansees som Rådningensmand eller ei, og hvad Rettighed ham i saa Fald tilkommer? Hvem det tilfalder, at bevise sin Adkomst til Pladsen, for derefter at vinde Eiendoms=Ret, og hvem der bør ansees hidindtil at have været i Besiddelse deraf? Hvorvidt den gamle Dom af 1748 kan ansees som underkiendt eller ei, og hvorvidt den, i denne Sag, kan tiene Biskop Friis til at bestyrke og retfærdiggjøre hans Paastand? Det er alt Spørgsmaal, som høre under Dommerens Paaakiendelse, og derved bør afgjøres, da det beroer paa den, som ved saadan Kiendelse formeener sig at være brøstholden, at indstævne den for høiere Ret.

Alle disse Spørgsmaale eller uogle af dem, er det dog, de ved Kongl. Resolutionen ville have afgjorte.

Jeg veed ikke, hvor Kongelige Betiente kunde falde paa at begiere saadant, fornemmelig, naar derom allerede er begyndt Proces, og den eene Part paastaaer Lands Lov og Ret, hvortil det er bekiendt nok, at alle slige Sager, i slige Tilfælde, fra Collegierne blive henviiste.

De videløstige Documenter, de ved saadanne Begivenheder til Collegierne indsende, tiene kun til at henlægges, efter at uvedkommende Folk ere uleiligede ved deres Læsning.

Ligesom det kun vilde foraarsage idel Uvisshed, og meget svække den almindelige Sikkerhed og Rolighed, om man i Collegierne foretog sig at afgjøre saadanne Dvæstioner, saa haver jeg ofte tilforn viist, at vores Indretning ei engang er dertil, at det kan skee.

Det er Kammer-Collegii Sag at skienne, om Fogden bør befales at indtræde udi den af Biskop Friis anlagte Sag, paa Deres Majestæts

Begne, og for at iagttage Deres Majestæts Fordeel. Alt, hvad som kunde vedkomme Cancelliet, var, om Fogden i saa Fald fandt det fornødent at søge Opreisning for at indstævne den af Biskop Striis forhen erhvervede Dom af 1748.

Omendskiønt denne Dom er mod 14 Aar gammel, og altsaa af dem, der ikke bevilges Opreisning paa, saa kunde der dog mueligt i den Henseende være noget at sige, isald det ellers dermed i alle Maader forholder sig saaledes, som af Fogden her er andraget.

Men, da derom ikke er meldt noget, ligesom Omstændighederne og ere tildeels ubekjendte, og her allene er Spørgsmaal om, enten at standse en Sag, som for lang Tid siden er gjort anhangig for Retten, eller at afgjøre visse Questioner, som allerede staae under Dommerens Paakiendelse, saa kan jeg ei andet end være enig med Missions-Collegii Betænkning derudi, at Sagen bør henvises til Lands Lov og Ret, hvoraf flyder, at Stiftamtmand Rangau maae tilskrives, at ophæve den af ham, ved Skrivelse til Sorensskriveren af 9 April 1760 giorte Inhibition, saa at samme ei videre bliver hinderlig udi Sagens Fremgang.

Det eneste, som derhos kan foretages til Fordeel for den gamle Lap, som behoer Pladsen, er, at vedkommende Stiftamtmand eller Amtmand bliver tilskreven at beskikke ham ei Forsvar, som under den af Biskop Striis anlagte Sag kan iagttage hans Tare og Beste. Kjøbenhavn den 30 Maji 1762.

Herpaa resolverede Cancelliet under 4 August 1762:

Erpederes efter General-Prokureurens Erklæring og at Lappen paa Ansøgning kan bevilges Beneficium Paupertatis og frie Procurator samt Notice deraf til Kammeret.

Herefter blev Stiftamtmand Rangau og Biskop Gummerus fra bemeldte Grev Holstein, under 21 August 1762 tilskreven, og ligeledes samme Dag de Deputerede for Financerne og Tilfororduede i Kammer-Collegio.

17. Henrik Stampe: Erklæring af 20. april 1763

Den, som allene forlanger Lands Lov og Ret, fornemmelig i en privat Sag, og angaaende private Handlinger og Eiendomme, kan per viam Juris henvende sig til Dommeren, og behøver ikke per viam supplicationis, at henvende sig til Kongen.

Det er af stor Betydning, at der, i denne almindelige Regel ikke gøres nogen Undtagelse, da Eiendommens Sikkerhed, som noget der er af den alleryderste Betydning, fornemmelig derpaa beroer.

Saalænge enhver troer, at det, han er i Besiddelse af, og formener sig at eie, ikke kan ham betages, uden ved Dommerens Kiendelse, og at det, han formener sig, at have nogen Rettighed til, ikke kan ham nægtes, uden i Følge af Loven og Dommerens Kiendelse, saa formener han sig tillige at have vedbørlig Sikkerhed, saavel, i Henseende til hans Gods og Eiendom, som i Henseende til hans Ære og Liv.

Men, saasnart Lands Lov og Ret sættes til Eide, og Magtsprog træde isteden for Dommerens Kiendelse; saa begynder enhver at skjelve og bæve, Eiendommene begynde at vikle, og al Visshed og Sikkerhed begynder at bortfalde.

Da Deres Kongl. Majestæt, udi sin ganske høistpriselige Regierings-tid, bestandig har været en ivrig Beskytter af Lovene, og alletider ladet Lands Lov og Ret have sit frie og ubehindrede Løb; saa maae det komme enhver blant Deres Majestæts Undersaatter saa meget mere uventet og underligt for, om han, frem for alle andre, skal see sig Lands Lov og Ret at være betagen.

18. Henrik Stampe: Erklæring af 7. september 1768

Erklæring ober en Forestilling af 17 Maji 1768 fra Amtmanden ober Cal-lundborg oc. Amtet, Stiftamtmand Bårner, hvorudi han beretter, at, da han for en hans Bonde i en mod ham anlagt Sag havde constitueret en Person, navnlig Salling til Forsvar, men siden havde erfaret, at det var et slet og ont Mennecke, tilskrev han Birkedommeren, at denne Person ikke længere kunde tillades at gaae i Rette, men at de ham i denne eller andre Sager givne Constitutioner skulde kiendes for ugyldige; og som han ei havde dem, saa maatte Birkedommeren eller Sættedommer under vedbørlig Straf ikke lade ham fremkomme for Retten, men skulle afvise ham. Denne Ordre havde Birkedommeren vel fremlagt, men optaget den til Betænkning i 5 Uger; derpaa han efter samme Tids Forløb affagde saadan Kiendelse: At S:Uing uformeent maatte udføre alle de Sager, hvorudi han er constitueret, men, om han siden modte uden Øvrighedens Tilladelse, kunde han vente at werde afvist. Derefter Salling og var vedblevet at føre saavel denne Sag som tvende andre, hvorudi der var Sættedommer. Da nu saadant er uhørt og af en slem Følge for Øvrighedspersoner, om deres Befalinger saaledes

skulde tilfidesættes; saa beder han, at Birkedommeren maae blive anseet og fraffet med Suspension og Mulct, og Sættedommeren ligeledes betale noget til de Fattige.

* * *

Naar Øvrighedspersoner ville paastaae, at deres Befalinger af Bedkommende skulde efterleves, saa maae de og passe paa, ikke at befale uden i de Tilfælde, hvor de virkelig have Ret til at befale.

Stiftammand Bårner har løbet av mod den samme Anstødssteen, som de fleste Stiftamtmænd og Amtmænd tørne paa, naar de ikke have det rette og bestemte Begreb om deres Embedes og dermed følgende Myndigheds Udstrækning og Indskrænkelse, og ikke tilfulde fatte og indsee de Grændser og Skiel, der ere satte for Øvrigheds- og Dommerembede.

Han har foretaget sig at befale en Dommer noget, som sad paa sit Dommersæde, og at foreskrive ham, hvorledes han skulde kiende og dømme.

Jeg har ofte tilforn viist, at i saa Fald maae en Øvrighedsperson taale, at en Underdommer, som for øvrigt kan være ham subordineret, ei allene bedømmer, men og tilfidesætter, og, saa at sige, underkiender hans Befaling.

En Amtmand eller Stiftammand kan constituere En til at gaae i Rette i een eller anden Sag. Han kan og, efter Omstændighederne, nægte en saadan Constitution. Men om han, naar han i en Sag har givet en saadan Constitution, som er fremlagt i Retten, kan efter Behag, endog uden Partens Begiering, kalde den tilbage, og det uden at beskylde en saadan Constitueret for noget, som gior ham ugild til at staae i Rette, det er en anden Sag.

Man seer, at Stiftamtmanden og har tilbagekaldet den Constitution, han efter Birkedommer Rasmussens Begiering havde givet Sølling til at udføre tvende Sager for ham, og det uanseet Birkedommeren var forneiet med ham, og forlangte at beholde ham.

Derksom Stiftamtmanden endda selv kunde ereqveret sin Befaling ved at fratage Sølling Constitutionen og formene ham at møde i Retten, havde det været noget. Men det kan han ikke, og maae derimod forlange af Birkedommeren, at han skal ereqvere den ved at afvise Sølling fra Retten. Dette kan Birkedommeren ikke giøre uden ved en Kiendelse. Men saasnart han skal kiende, maae han være betænkt paa at giøre det saaledes, som han kan forsvare for Overdommeren, og alts

faa maae han grunde sin Kiendelse paa Lov og Forordninger, og ikke paa Amtmandens eller nogen anden Øvrigheds Befalinger.

Efter slixe Omstændigheder skulde jeg formene, at Stiftamtmand Bårner kunde tilskrives: "At, ligesom en Dommer, naar han sidder paa sit Dommersæde, og der kiender og dommer i Hans Majestæts Navn, ikke for saavidt staaer under nogen Øvrighed, eller i at kiende og domme bør at rette sig efter nogen Øvrigheds, men efter Hans Majestæts egne Befalinger, som ere ham og Alle bekiendtgjorte i Lov og Forordninger, og allene kunne beskylte ham og hans Kiendelse, uaar samme paaankes for Overdommeren; saa kan og den af en saadan Dommer affagt Dom eller Kiendelse ikke paatales uden ved Indstævning for vedkommende Overret, og ikke tilfidesættes eller kuldastes uden ved Overdommerens Kiendelse, da den imidlertid og saalænge saadant ikke er skeet, staaer i sin fulde Kraft. Hvorfor og Stiftamtmanden, isald han finder sig fornærmet ved Birkedommer Tsaack Rasmussens Forhold og Kiendelse af 13 Maji h. a., maae paa lovlig Maade paaanke samme for vedkommende Overret, hvilken Birkedommeren, som Birkedommer, hører under."

Og herved formener jeg, at den mig siden tilsendte Memorial fra Bonden Jørgen Hansen tillige er afgjort, da det vel forstaaer sig selv, at beneficium paupertatis ikke bør forundes denne Bonde, der efter Søltings Tilskyndelse mod hans Huusbonds Willie bliver ved at udføre en Sag, som af Huusbonden med Bondens Contrapart er forligt, og det allene under det Paaskud, at han til hans Vres samt gode Navns og Ryttes Vedligeholdelse behøver en Fristiendelsesdom. Kiebenhavn den 9 Julii 1768.

Herpaa resolverede Cancelliet under 7 September 1768:

Espederes efter General-Prokureurens Erklæring, men Jørgen Hansens Anføgning kan ikke bevilges.

Herefter blev Amtmanden, Stiftamtmand Bårner den 17 Sept. 1768 fra Geheimeraad Thott tilskreven.

19. Henrik Stampe: Erklæring af 20. august 1768

En Betænkning i følgende Anledning: Efterat tvende Personer, som havde dræbt umyndige Børn, vare ved Høiesteret dømt til at straffes efter Forordningen af 7 Febr. 1749, og Cancelliet ved at tilfende Hans Majestæt (som samme Tid var i Nederlendene) disse Domme, havde indstillet, om Hans Majestæt ville fritage Delingventerne for at knibes med gloende Tænger, eller ligefrem approbere de affagte Domme, kom Svar fra Geheimeraad Bernstorff, som havde foreskillet det: At Hans Majestæt efter noie Overlæg var faldet paa, at disse Delingventer skulde straffes efter Forordningen af 18 December 1767, skiont deres Delictum forhen var begaaet. Derhos han tillige meldte, at, ifald Conseillet skulde have noget af Vigtighed derved at erindre, tilfød Hans Majestæt alternaadigst, at de dermed kunde indkomme, og Executionen imidlertid udsættes. Derpaa jeg efter Geheimeraad Grev Thotts (som selv havde opfat den første Foreskilling) Begiering og Dasse opsatte følgende Betænkning.

• • •

Den 11 Maji 1767 har Delingventen Jacob Poulsen, som samme Tid befandt sig i Skoven, der dræbt en anden Mandes Drængebarn 7 à 8 Aar gammel, ved at qvæle ham med et Terklæde; og derpaa selv angivet den af ham forøvede Misgjerning.

Den 19 Junii samme Aar har Delingventinden Johanne Mikkelssdatter dræbt hendes eget Pigebarn, som var 26 à 27 Uger gammelt, ved at skære Struben over paa det.

Den sidste er ved alle trende Retter, nemlig, Underretten, Landsstinget og Høiesteret, dømt til at straffes efter Forordningen af 7 Febr. 1749.

Den første derimod er ved Underretten og Høiesteret dømt efter samme Forordning af 1749, men ved Landstinget dømt til at lide efter Forordningen af 18 December 1767.

Det er ingen Tvivl om, at jo disse tvende Delingventer ere iblant dem, som Forordningen af 18 December 1767 taler om, da den første selv har tilstaaet, at det var Kedthed af Livet, der bragte ham til at gjøre denne Misgjerning, og end videre forklaret, at denne Kedthed af Livet havde sin Grund derudi, at hans Samvittighed nagede og plagede ham i Henseende til visse af ham forhen forøvede grove Misgjerninger.

Den sidste derimod har bekiendt, at det, der bragte hende til at begaae dette Mord paa hendes eget Barn, tildeels var Tungtsindighed og Bekymring over, at hun ikke kunde eruvare Barnet, og at det skulde mangle nedtørstigt Ophold, men fornemmelig den fanatiske Tanke og Ind-

bildning, at hun befordrede Børnets Lykfsalighed ved at tage det ud fra denne Verden.

Men, da disse tvende Misgierninger ere forevede over et halvt Aar, førend Forordningen af 18 December 1767 udkom, saa er det ligesaa klart, at Høiesteret ikke kunde eller burde dømme Delinquenterne efter denne Forordning, men har derimod haft gandske god Grund til at ansee dem efter den allerede forhen giældende Forordning af 7 Febr. 1749, alt i Følge den almindelige og noksom bekiendte Regel: *lex non promulgata non obligat*, hvilken aldeles ingen Undtagelse taaler, og allermindst in *criminalibus*, hvor det vilde være af en meget farlig Følge, om en Straffov kunde tillægges *vis retroactiva*, saa at den i Følge deraf skulde være anvendelig paa de Gierninger, som vare forevede, førend den udkom.

Skjønt dette er saa almindelig bekiendt, at ingen Dommer kan eller bør derom være uvidende, saa har dog Forordningen af 18 December 1767 i den Henseende, endog til Overflod, givet vedkommende Dommere en Erindring, som burde vogte dem for Feiltagelse; thi, naar det i bemeldte Forordning kommer til at fastsætte Straffen, saa sættes den allene for saadanne, som efterdags maatte findes icke hvilket tydeligt nok viser, at Forordningen ikke er anvendelig paa dem, som forhen, nemlig førend Forordningen udkom og blev publiceret, maatte have begaaet nogen der omtalt Misgierning; saa at Landstinget, ved at anvende denne Forordning paa en Gierning, som tilforn var forøvet, haver viist, at de ikke med vedbørlig Opmerksomhed have læst den Forordning, de dømte efter.

Skjønt det saaledes maae tilstaaes, at Dommerne ikke vare beføiede eller berettigede til i disse Sager at dømme efter Forordningen af 18 December 1767; saa bliver dog endnu et Spørgsmaal tilovers, nemlig: da Dommene, førend de kunne erehveres, dog skulde Hans Majestæt allerunderdanigst refereres, om Hans Majestæt da ikke allerunderdanigst kunde raade til, at forandre dem derhen, at den i Forordningen af 18 Decbr. 1767 paalagte Straf blev sat istedet for den, som Delinquenterne ved de afsagte Domme ere tilfunden at lide; fornemmelig det baade i sig er høist rimeligt og af alle Vedkommende tilforn tilstaaet, at den Straf, Forordningen af 1767 fastsætter, bedre kommer overeens med Straffens Hensigt, saa man har Marsag af den at love sig en langt sikkere og vissere Virkning, da den efter disse melancholiske og sanatiske Menneskers Tænkemaade er langt bekvemmere til at indjage dem Straf og Affky, end den Straf, som var paalagt ved Forordningen af 1749.

Denne Qvæstion opløser sig igien i en anden, nemlig: hvad enten en saadan Forandring af Straffen vilde have Anseende af Straffens Skiærpelse eller af dens Formildelse?

Ligesom det er en temmelig almindelig Mening, at en Souverain eller summus imperans vel, i Følge det ham tilkommende jus aggratiandi, kan formilde eller eftergive den af den ordentlige Dommer tilfundne Straf, men ikke vel skærpe den; saa synes vor Constitution og at medføre, at Hans Majestæts Undersaatter ikke engang skulde ansee det som mueligt, at Hans Majestæt nogentid kunde faae i Sinde at skærpe den af Dommeren idømte Straf, da Undersaatterne fra Hans Majestæts Naadethrone ikke bør vente eller love sig andet, end idel Naade, Mildhed og Godhed, og bør ansee alt, hvad der er haardt og skræksomt, som noget, der aldrig kan komme umiddelbar derfra.

Man seer i Almindelighed, at en summus imperans ikke befatter sig med at demme in criminalibus, eller at paalægge Straf for en forsvet grov Misgjerning, men overlader dette forhadte, skrækkende og ubehagelige Arbejde til andre, nemlig velkommende Dommere, hvis Sag det er at bestemme Straffen, ved at anvende Strafflovene paa den forsvedede Misgjerning. Han selv lader saadant have frit Løb, og befatter sig ikke dermed, uden hvor han finder for godt at benaade eller formilde Straffen; saa at en Delinquent de fleste Tider kan glæde sig, men aldrig har Anrsag til at være misforneiet med, at den over ham afsagte Dom kommer for hans Herris og Konges Dine.

Her i Rigerne er det tildeels ved Loven, tildeels ved senere Forsordninger fastsat, at ingen Dedsdom maae requireres, ferend den har været Hans Majestæt allerunderdanigst forestilt.

Enhver indseer lettelig det, som alle Omstændigheder og bidrage til at vise, at Grunden til denne Lov indeholdes i den faderlige og giensidige Kierlighed, de danske Konger fra lang Tid af bestandig have havt til deres troe Undersaatter, og den Omsorg, de have baaret for at skaane deres Liv.

Paa den ene Side have de villet være forvissede om, at deres Undersaatters Liv ikke blev sat paa Spil, og at ingen kom til at miste det uden i de Tilfælde, hvor en klar og tydelig Lov udtrykkelig befalede det; paa den anden Side have de selv villet overveie og erfare, hvor Omstændighederne og Besskaffenheden gave Anledning til at redde en Undersaats Liv ved at vige noget fra Lovens Strengthed.

Det maae og tilstaaes, at denne Lov hidindtil har reddet nogle Hundrede Menneskers Liv, og derimod vel aldrig været Aarsag i nogen Mands Død.

Hvem, som har haft Leilighed til at kiende heilovlig Ihusommelse Kong Christian den 6tes ret sømme og faderlige Hjerte til hans kiære Undersaatter, kan let forestille sig, hvorfor høistbemeldte Hans Majestæt derudi er gaaet endnu videre end hans heilovlige Forfædres; da han allernaadigst har villet, at ei allene alle Dødsdomme, men og alle andre Domme, hvorved nogen af hans Undersaatter var demt til haard legemlig Straf, saasom at lagstryges, brændemerkes ic. skulde ham allerunderdanigst forestilles, førend de maatte vorde exequerede.

Naar en Dom saaledes bliver Hans Majestæt allerunderdanigst foresillet, antages eet af tvende at skee, nemlig, enten at Hans Majestæt ligefrem approberer Dommen, eller og at han formilder Straffen. I første Tilfælde lader Hans Majestæt Ret og Retfærdighed have sin Gang, og lader det altsaa forblive ved det, som den dertil competente og autoriserede Dommer i Følge Loven. har fastsat. I det andet Tilfælde viser han Naade, v:d at udøve det ham tilkommende jus aggratiandi & mitigandi poenam.

Man kan altsaa antage som et fast Princip, at Hans Majestæt Kongen af Danmark ved det, at en afsagt Dom i en criminel Sag allerunderdanigst forestilles ham, aldrig vil skærpe den ved Dommen paa lagte Straf; hvoraf flyder, at Hans Majestæt ei heller allernaadigst vil foretage sig noget, som kunde have Anseende af en saadan Skærpelse.

Naar man blot sammenholder de tvende Forordninger af 7 Febr. 1749 og 18 December 1767, og overveier den i enhver af dem for een og den samme Misgierning fastsatte Straf; saa skulde man snart falde paa at tænke, at Straffen v:d den senere Forordning var bleven formildet.

Men foruden at Præmisserne i Forordningen ikke give mindste Anledning til at antage saadant, saa er det bekjendt nok, at man ved at foreslaae en saadan Forordning aldeles ikke har tænkt paa at formilde Straffen, men at man, efter at have udstuderet disse melancholske og tungfinede Menneskers Gemytsbeskaffenhed og Tænkemaade, har søgt at udfinde en Straf, som i Følge deraf maatte giere stærkere Indtryk hos dem og indjage dem større Skræk og Uvisshed, og altsaa være mere kraftig og tilstrækkelig til at opnaae Straffens Hensigt, ved at hindre Forbrødselsen, og at betrygge den almindelige Sikkerhed og Rolighed, som disse Misgierninger saa umiddelbar angribe.

Naar man paa den Kant, og med Hensyn til de Personer, Forordningen egentlig er skrevet for, betragter disse tvende Forordninger, kunde man med nogen Slags Feie antage, at Straffen ved den senere Forordning er bleven skærpet.

Den Straf, som Forordningen af 7 Februarii 1749 paalægger, er i Almindelighed mere gruelig og skræksom; men den Straf, Forordningen af 18 December 1767 fastsætter, er mere skræksom for de melancholske og tungsindede Mennesker, som ere leede af deres Liv, og ønske at blive af med samme.

I den Henseende kan man ei heller vel allerunderdanigst raade Hans Majestæt til, derhen at forandre de affagte Domme, at, istedet for den derved tilfundne og paa Forordningen af 1749 grundede Straf, skulde sættes den Straf, som Forordningen af 1767 fastsætter; thi, foruden at her i en criminel Sag vilde gives en Dom, som ikke var affagt af den competente Dommer, men af Hans Majestæt selv, saa vilde Delinqventerne indbilde sig, at deres Straf af Hans Majestæt var skærpet, og andre derimod maaskee indbilde sig, at der var dømt efter en Forordning, som endnu ikke var bekiendtgjort, da Forbrydelsen blev foretaget.

Skulde Hans Majestæt dog allernaadigst inclinere for, at disse Delinqventer bleve straffede og anseete efter Forordningen af 18 December 1767 dens Aand, og de Principis, hvorpaa den er grundet; da tænker jeg, at saadant rettest skede paa en Maade, som kiendelig viiste, at Straffen var formildet, og det uden at anføre bemeldte Forordning: saasom, om det allernaadigst maatte behage Hans Kongelige Majestæt derhen at formilde de affagte Domme: at begge Delinqventer skulde kagstrygges, og derefter paa Livstid hensættes, Jacob Poulsen i Raskhuset, men Johanne Nikkelsdatter i Tugrhuset, og der nøie opagtes, samt holdes til haardt og strengt Arbeide.

Paa den Maade bliver Straffen kiendelig formildet, (da disse Delinqventer vederfares den samme og endnu langt større Maade, end den, som er dømt til at hænges, og bliver benaadet med at kagstrygges og arbeide i Jern hans Livstid) og det uden at man kan sige, at der er dømt efter Forordningen af 18 December 1767, skjønt dens Aand er fulgt. Kjøbenhavn den 20 August 1768.

Herefter blev under 20 December 1768 udsærdiget Kongelige Befalinger til Kammerherre Gersdorff og Statsraad Albertin, samt endelig til den sidste under 20 Maji 1769.

D. Om betydningen af præjudicata

20. Anders Sandøe Ørsted

Høiesterets Præjudicater nyde dog i Virkeligheden megen Anseelse, i det baade denne øverste Domstol [119] selv antager, at den ikke, uden høist paatrængende Grunde, bør forlade den Grundsætning, hvorefter den forhen har afgjort Borgernes Rets-sager, deels og de underordnede Domstole følge de Grundsætninger, som de vide at være erkjendte ved Høiesteret. Det er vistnok af yderste Vigtighed for et Folk, at Retfærdigheden pleies efter faste og lige Grundsætninger, paa hvilke man kan stole, og efter hvilke man kan vide at indrette sig. Jo mere det kommer an paa Dommernes foranderlige Meninger, jo ufuldkomnere og usikrere er Retstilstanden. Dersom man ubetinget vilde antage, at ethvert af de enkelte dømmende Individuer blot havde at lægge sin subjektive Overbeviisning til Grund for sit Votum, uden at tage Hensyn til hvad der forhen, i lignende Tilfælde, var blevet kjendt for Ret, saa vilde en enkelt af de Tilforordnedes Fra- eller Tiltrædelse kunne foraarsage, at det Modsatte af hvad der en Dag, ved den øverste Domstol, var kjendt for Ret, blev næste Dag erklæret for Ret ved samme øverste Domstol. Herved vilde saavel Folkets Agtelse for Retspleien som den indbyrdes Sikkerhed lide et frygteligt Afbræk. Ogsaa vilde en saadan Foranderlighed være saa meget mere anstødelig, som Dommene afsiges i Kongens eget Navn, hvilken i mange Henseender betydningsfulde Form ogsaa synes at fordre, at de engang erkjendte Grundsætninger vedvarende følges, uden Hensyn til Individernes vxlende Meninger.

Vel er det muligt, at Høiesteret engang har afgjort et tvivlsomt Retsspørgsmaal anderledes, end der [120] senere findes Anledning til at besvare samme; men det er lige saa tænkeligt, at den Mening, som nu har de Flestes Bifald, kan være feiltagende, som at dette var Tilfældet med den forhen antagne. Forsaavidt er man altsaa ligemeget udsat ved at gaae efter Præjudicater og ved at behandle hver Retssag for sig, uden Hensyn til, hvorledes andre lige Sager have været behandlede. Men deri er der en betydelig Forskjel, at, naar samme Grundsætning stadig vedligeholdes, har man noget fast at rette sig efter, og den Skade, en urigtig Grundsætning forvolder, bliver ofte derved for den største Deel afhjulpen, i Stedet for at endog Overgangen til den rigtigere Mening ikke sjeldent kan have betydelig Ulempe i Følge med sig. Skulde en skadelig Grundsætning have indsneget sig i Praxis, staaer det desuden til den lovgivende Magt at afhjælpe dette Onde paa samme Maade som om en skadelig Lov var given.

21. A. W. Scheel

Skjøndt Domme ifølge det Foranførte ikke kunne betragtes som Retskilber, bør man dog tillægge dem den Vægt, at de ved samme anvendte Retsfætninger ikke letteligen forlades i senere Domme, affagte af den samme eller af en underordnet Ret. Fornemmeligen gjælder dette dog kun om Høiesteretsdomme¹³⁾.

.

Høiesteret dømmes i sidste Instants, uden at nogen høiere Magt griber ind i dens Dommervirksomhed. Den udøver saaledes en ganske selvstændig dømmende Myndighed og dens Domme afgjøre hvad der skal blive endelig practisk gjælbende Ret. Men at denne endelige Ret, saalænge ingen Forandring steer i Retsreglerne, saavidt muligt stebse er den samme i alle Sager af lige Væstaffenhed, eller at Retten i Landet pleies efter sikre og faste Grundsætninger, er af den største Vigtighed, da Borgerne saa vide, hvorledes de i slige Slags Sager, som allerede have fundet deres practiske Afgjørelse, have at indrette deres Handlinger, og Retstvistigheder forhindre, hvorimod Ujikkerhed i Rettens Pleie nødbendigviis maa medføre Ujikkerhed i Retstilstanden. Ved Fasthed i Retspleien bevares og næres ogsaa den høist ønskelige Tillid til Retten, hvilken ikke kan andet end svækkes, naar den ene Dag det kan blive erklæret for Uret hvad den foregaaende Dag blev gjort gjælbende som Ret. Det er saaledes af den største Vigtighed, at Høiesteret holder fast ved de Retsanskuelser, som den engang har erkjendt for de rigtige. Dette kan og bør saa meget mere see, som der paa Grund af Rettens Befættelse og hele Stilling maa være en stærk Formodning for, at disse Retsanskuelser ogsaa ere rigtige, d. e. virkeligene ere grundede i Retskilberne. Til Medlemmer af Retten vælges ordentligviis kun de dygtigste Retskyndige, der ved længere Tid's Embedsvirksomhed ere blevene dannebe for de dømmende Forretninger¹⁴⁾, og Dømmen forberedes ved en nøiagtig og som oftest gennem flere Instantsfer fortsat Rettergangsforhandling. Derhos bestaer Retten af et ikke ganske ringe Antal Medlemmer¹⁵⁾, hvilket bevirker, at enhver Sag under Stemmegivningen desto bedre kan blive betragtet fra alle Sider og at de forskjellige Anskuelser kunne blive drøfstebe¹⁶⁾. Den collegiale Indretning

¹³⁾ Sfr. Ørsted's Haandb. 1. B. S. 118-122.

¹⁴⁾ Sfr. Instr. 7 Decbr. 1771 § 23, Frdg. 26 Jan. 1821 § 16.

¹⁵⁾ Instr. 7 Decbr. 1771 §§ 1 og 4.

¹⁶⁾ Sfr. Instr. 7 Decbr. 1771 § 13.

gjør det ogsaa lettere, efter som Medlemmerne ikke paa engang men kun langsomt og efterhaanden vøyle, at faste Grundsætninger ved Tradition kunne bevares i Retten. Det er vel, naar Medlemmerne følge deres egen personlige Mening om et Retspørgsmaal, muligt, at en anden Mening end den, som tidligere har været antagen, kan, maastce formedelst en Forandring med Hensyn til de Personer, der komme til at medvirke ved Sagens Paakjendelse, faae Stemmesleerhed for sig, men da dette ikke godtgjør, at den ældre Mening er urigtig, kan det i og for sig ikke være tilstrækkelig Grund til at forlade samme. Iaaer en enkelt Gang en Anskuelse, der maa ansees urigtig, Overhaand og man senere holder sig til samme, kan dette unegtigen blive til Skade for dem, som paa den Tid, den første Dom affagdes, havde indlaabt sig i Retsforhold af samme Bestaafenhed som det paakjendte, men dette vil dog for Retsaaandhævelsen i det Hele være mindre skadeligt end den fuldstændige Usikkerhed, der vil blive en Følge af en hyppig Omkiftning i de af Høiesteret antagne Meninger. Findes en saadan at være uhenfigtsvarende, staaer det til Lovgivningsmagten at hæve Ulemperne deraf for Fremtiden ved en ny Lov¹⁷).

. . . .

Det Anførte kan dog kun retfærdiggjøre Stadighed men ikke Uforanderlighed med Hensyn til de af Høiesteret antagne Retsætninger. Danner sig en almindelig Overbeviisning om en ældre Menings Urigtighed, lader det sig ikke forsvare fremdeles at gjøre samme gjældenbe, da dette maatte erkjendes at være Uret. Man kan ikke med Grund indvende, at Enhver kan ved at tage Høiesterets Præjudicater til Følge undgaae Skade, i hvilket Tilfælde han ikke vil komme til at lide Uret; thi den, der har handlet overeensstemmende med Loven, som han er pligtig at kjende og efterleve, lider Uret, naar hans Forhold ikke bedømmes efter Loven, men det forekastes ham, at han burde have rettet sig efter Høiesterets Anskuelser, som han ikke behøver at kjende og som ikke ere forpligtende.

¹⁷) Jfr. Jrdg. 9 Febr. 1798 (S. 199).

II. FORBRYDELSE OG STRAF

A. Landskabslovene

Manddrab og legemskrænkelser

22. Manddrabsforordningen 1200

*Kong Knuds Forordning om Manddrab 28. Dec. 1200.
(Tillæg XI).*

Kong Knuds Forordning om Manddrab,
og hvad dertil hører.

Knud, af Guds Naade Danernes og Vendernes Konge, sender alle retsindige Mænd, som bor i Skaane, sin kærlige Hilsen. Idet vi betænker det Embede, som er overdraget os ved den guddommelige Naade, erkender vi os forpligtede over for alle eder, som elsker Retfærdighed, til at befordre Fremgang for hver enkelt og alle i Almindelighed. Men idet vi, saaledes som vi er forpligtede til, er bekymrede for eders Gavn og Fred, har vi tydeligt erfaret af Klagemaal af ansete Mænd i eders Land og ligeledes af almindeligt Vidnesbyrd, at eders Land frem for de øvrige i vort Rige er besværet af Manddrabsforbrydelser. Endskønt ingen burde understøttes i sin Ondskab, bliver de, der styrter sig ud i Manddrab, hvorved de burde forarmes, rige, idet de ved Ran og voldsom Frarøvelse tvinger dem, som de regner for deres Frænder, selv om de ikke er i Slægt med dem, til at bøde sammen med sig, saa meget som de kræver. Over dette eders Besvær sørger vi med dyb Medfølelse, da vi ved, at overmaade mange tilskyndes til saa stor og saa alvorlig Misgerning, ved at Forbrydelsen ikke straffes, og ved (Udsigten til) en saa afskyelig Vinding. For denne Sygdom har vi sørget for et Lægemiddel. Eftersom Loven ikke er sat for de retfærdige, men for de uretfærdige, og da vi ønsker, saa vidt vi ved Guds Hjælp kan, at forhindre Manddrab, beslutter vi i Kraft af vor kongelige Myndighed at offentliggøre denne Lov mod den Slags Forbrydelser.

1. Hvis det sker, at nogen begaar Manddrab, skal han ikke modtage Ættebod af sine Frænder, før han har bødet en Trediedel af Mandeboden af sit eget, nemlig en Rate. Derefter skal han sammenkalde de fædrene Frænder og beregne med dem, hvor meget enhver af dem skal bøde sammen med ham. Og efter at alt er blevet samlet, skal de ikke overgive Drabsmanden noget før den samme Dag og Stund, da han skal bøde, og efter at dette er blevet overgivet til dem, der skal modtage Bøderne, skal det samme ske med de mødrene Frænder. Dette bestemmes saaledes, for at Drabsmanden ikke efter at have modtaget Bøden af sine Frænder skal beholde den selv eller mindre betænksomt bortsløse den, og Frænderne tvinges til atter at bøde med ham.

2. Hvis nogen Frænde ikke vil bøde sammen med sin Frænde, skal de andre Frænder formane og opfordre ham til at bøde, men Drabsmanden skal ikke have Ret til ved Nam eller paa nogen anden Maade at tvinge ham dertil, men han skal tvinges dertil af Frænderne med vor Hjælp, hvis de ikke selv kan. Hvis Drabsmanden drister sig til at handle herimod og vitterligt tager noget fra sin Frænde ved Nam, og det lykkes ham at slippe bort med det tagne, skal han bøde tre Mark til Kongen for Ran og tre Mark til den, han gjorde Uret imod. Hvis han vil tage noget hemmeligt og bliver grebet, skal han føres til Tinget og dømmes til Hængning som for Tyveri. Hvis det lykkes ham at flygte, skal han, naar han bliver anklaget i denne Anledning, rense sig som for Tyveri.

3. Men i hvilken som helst anden Sag eller Forbrydelse, som en Mand kan komme ind i bortset fra Manddrab, er Frænderne ikke pligtige at bøde med ham.

4. Hvis nogen sigtes for at have været i Følge med den, der begik Manddrabet, skal han, hvad enten han er en Frænde eller ubeslægtet, bevise sin Uskyld med tolv Mænds Vidnesbyrd, det vil sige med Tylvtered. Hvis han bliver overbevist eller tilstaar, skal han bøde tre Mark til Kongen og tre Mark til Frænderne.

5. Hvis nogen bliver anklaget for Følgeskab og Hjælp og for at have saaret Manden, da han blev dræbt, skal han, naar han er blevet overbevist ved to Mænds Vidnesbyrd, rense sig ved Jernbyrd. Hvis der ikke er Vidnesbyrd derom,

skal han rense sig med tre Gange tolv Mænds Ed, det vil sige med tre Tylvters Ed. Hvis han bliver skyldig, skal han bøde tre Mark til Kongen og ni Mark til Sagsøgeren.

¶ 6. Hvis nogen angriber en Mand med voldelig Haand i hans Hus, eller mens han pløjer, eller hvor han har taget Ophold efter at have sat sit Spyd eller lagt sit Skjold, skal der, hvis Manden bliver dræbt, bødes fuld Mandebod — fordi disse tre Tilfælde bedømmes ens — og Drabsmanden skal for Hærværk bøde 40 Mark af sit eget til Frænderne og 40 til Kongen, og enhver, som var med i Følge, skal bøde tre Mark til Frænderne og tre Mark til Kongen.

7. Hvis nogen har fem Ledsagere og fem Folkevaaben med sig og med Vold opbryder og borttager noget fra en andens Hus, skal han, hvis han overbevises med to Mænds Vidnesbyrd, rense sig ved Jernbyrd. Hvis han bliver overbevist eller tilstaar, skal han bøde 40 Mark til Kongen og 40 Mark til Sagsøgeren. Og enhver af hans Ledsagere skal bøde tre Mark til Kongen og tre Mark til Sagsøgeren.

8. Hvis nogen kan bevise med to Mænds Vidnesbyrd, at han er blevet saaret af en anden, skal denne, hvis han nægter, rense sig ved Jernbyrd eller, [hvis der ikke er Vidnesbyrd, rense sig] efter Saarets Art. Hvis det er et Kød Saar, som er tilføjet et eller andet Sted i Kødet, skal han for den Forseelse rense sig med tolv Mænd. Hvis det er et Hulsaar, som tilføjes i Hovedet, saa at det berører Hjernen, eller i Maven eller i Brystet, hvad der i Folkesproget kaldes øvre og nedre Hul, skal han rense sig med to Gange tolv Mænd. Hvis han bliver skyldig, skal han bøde tre eller seks Mark til Sagsøgeren efter Saarets Art og tre Mark til Kongen.

9. Hvis nogen dræber en Mand, efter at Bøder er modtaget, skal han være fredløs, og alt hans Løsøre skal inddrages med Kongens Ret. Og den skyldige skal aldrig faa sin Fred tilbage.^x Men omendskønt det tilkommer den kongelige Magt at give eller forandre Love, har vi ikke fastsat denne Bestemmelse fra ny, men vi kalder den tilbage til den menneskelige Erindring, hvorfra den var forsvundet, idet den, fastsat i gamle Tider, ved Aarenes Mængde, som er Glemselens Moder, er fordunklet af Uvidenhedens Taager. Men de øvrige Artikler i vor Lov er vi rede til at forbedre, naar Nødvendigheden kræver det. Men hvis nogen i letsindigt Overmod vil

gøre Modstand mod denne vor Forordning, skal han ikke være i Tvivl om, at han har gjort sig skyldig i Majestætsforbrydelse og skal lide den forskyldte Straf. Givet i Byen Lund Aar 1200, efter at Ordet var blevet Kød, i det 31. Aar efter Kong Knuds Kroning, i det 19. Aar, efter at han var blevet Enekonge, den 28. December i Nærværelse af Hr. Absalon, Ærkebiskop i Lund, og Peder, Gældker^x i samme By, samt mange fornemme Mænd fra samme Land.

23. Anders Sunesens Parafrase, kap. 46

Kap. 46. Om Sikkerhedsed og Lighedsed.

Straks efter Ydelsen af en Trediedel af Boden bør der ligeledes ydes en Trediedel af den Sikkerhedsed, som man paa det fædrene Sprog kalder trygd, hvorved kun fire Mænd, udnævnt blandt den dræbtes Frænder, sværger, at Hævn over dem, der har erlagt, i Fremtiden skal være udelukket. Den fulde og hele Sikring afgives nemlig af tolv dertil udnævnte Mænd og skal først finde Sted, naar den anklagede Hovedmand har udredet den sidste Trediedel af Boden. Forud for denne Sikring bør altid gaa en Ed — den kaldes paa Dansk iafthnetheth — af tolv Mænd, udnævnt blandt Drabsmandens Frænder, som, idet de berører en fremlagt hellig Bog — og ikke Helgenlevninger — sværger paa deres Sjæle(s Salighed) og beder Gud være dem naadig, saa sandt som de for lignende Brøde efter Frænders og Venners Mellemkomst vilde tage lignende Bod af deres Modparter. Men naar der kun er fire, der afgiver Sikkerhedseden, skal ogsaa kun fire afgive Lighedseden. Men Lighedseden kræves altid meget ihærdigt, thi naar de krænkede ligestilles med den, der krænker dem, bortfalder den Ringeagt, som plejer at ramme dem, som har maattet finde sig i Overgreb fra Retsbryderes Side; thi kloge Folk lægger altid mere Vægt paa et uplettet Navn og paa Generhvervelsen af det Omdømme, de har Krav paa, end paa en Godtgørelse i Penge.

24. Ættebodsforordningen

Kong Valdemars Forordning om Manddrab.

(Tillæg II).

Dræber en Mand en anden Mand, skal han bøde det hele af sit eget, medmindre en Frænde godvilligt vil give ham noget dertil. Tilbyder han ikke Bøder paa disse tre Ting, første, andet og tredie Landsting efter Drabet, da skal han være fredløs og fly Kongens Rige. Men saa længe han er i Landet, skal man ikke hævne sig paa nogen anden. Naar han er flygtet, skal den nærmeste Slægtning paa fædrene Side og ligeledes paa mødrene Side møde paa de tre første Landsting, efter at han er flygtet, og tilbyde Bøder. Er de ikke selv myndige, da skal de Mænd, der er deres Værger, gøre det. Og de skal bøde to Trediedele og tage to Trediedele af Sikkerhedseden, og Drabsmanden skal fly med den ene Trediedel og aldrig komme inden for Landet, før han har baade Kongens og Frændernes Samtykke. Tilbyder de nærmeste Frænder Bøder, som nu er sagt, og tager nogen Hævn, efter at der er tilbudt Bøder, da skal han drage bort som fredløs. Men tilbyder de ikke Bøder, og bliver nogen dræbt, da skal der bødes for ham, som det er sagt, og de kan bebrejde sig selv, at de ikke tilbød Bøder. Selv om Drabsmanden skal bøde det hele af sit eget, skal Arvingen ikke af den Grund modtage og beholde alle Bøderne alene. Arvingen skal først modtage en Rate og skifte den i tre Lodder, en til sig og den anden til de fædrene Frænder og den tredie til de mødrene Frænder. Saaledes skal han ogsaa modtage den anden Rate og den tredie Rate og skifte dem mellem sig og Slægtningene.

25. Jernbyrdsforordningen

Kong Valdemars Jernbyrdsforordning.

(Tillæg XII).

Valdemar, af Guds Naade Danernes og Vendernes Konge, sender alle dem, der bor i Skaane, sin Hilsen og sin Naade.

1. Paven har forbudt alle kristne Mennesker Jernbyrd. Og da dette er Tilfældet, vil vi ikke, og kan vi ikke unddrage os

fra dette almindelige Bud. Og derfor har vi da med de bedste Mænds Raad længe og nøje undersøgt, hvilket Bevismiddel vi kunde sætte i Stedet for Jernbyrd, som man bedre kunde taale. Men efter gode Mænds Overvejelse og vor Beslutning har vi fastsat denne Lov, at den, som bliver sagsøgt for Tyveri, skal værge sig med Nævn paa Herredstinget paa denne Maade: Først skal den, der beskyldes for Gerningen, sagsøges paa Herredstinget. Paa næste Herredsting skal Sagsøgeren udtage femten Mænd af Herredet til ham, og af de femten Mænd skal den sagsøgte udskyde tre, og med de tolv, der er tilbage, skal han femten Dage efter det andet Ting rense sig paa Tinget paa den Maade, at de tolv beder Gud hjælpe sig, saa sandt som de ikke ved sandere om den sagsøgte Sag, end det de sværger. Disse tolv skal med deres Ed fælde eller rense den sagsøgte, dog ikke for mindre end en halv Marks Værdi eller mere. Men vil Sagsøgeren med Ed sigte ham for mere, end han har taget, da skal de tolv sværge, at han ikke stjal saa meget, og saa skal han for sin Begærligheds Skyld miste de Ejendele, der blev stjålet fra ham. Men bliver den sagsøgte rettelig svoret til Tyv, skal han erstatte det stjaalne og dertil det dobbelte og desuden endnu vor Ret. Men hvis nogle af de tolv sværger et og nogle noget andet, da skal det staa fast, som de fleste sværger. Men sværger seks et og seks noget andet, da skal man udtage andre seks, og det, som de fleste sværger, det skal staa fast. Men hvis af de seks tre sværger et og tre noget andet, da skal endnu tre udtages til at sværge, og da skal det, de fleste sværger, staa fast. Den, der rettelig bliver svoret til Tyv tre Gange, kan dømmes til Galgen og hænges op. Man kan sagsøge Tyve til enhver Tid undtagen fra Palmesøndag til ottende Dag efter Paaske og undtagen i hele Pinseugen og fra Juledag til tolvte Juledag.

2. Om Saarsag. For Saarsag skal man sagsøge en Mand paa Herredstinget paa samme Maade, som det er sagt om Tyveri, med Undtagelse af, at her skal to Vidner være til Stede, og de, der skal sværge, skal udtages i Kirkesognet.

3. I Manddrabssager vil vi, at man skal gaa frem saaledes. Først skal der rejses Sag mod vedkommende paa Landsstinget, og paa næste Landsting skal Sagsøgeren udtage fem-

ten Mænd af den sagsøgte Herred, og af de femten Mænd skal han udskyde tre. De tolv, der er tilbage, skal paa femtende Dag efter det andet Ting sværge saaledes, at han er skyldig at miste sin Fred, fordi han dræbte ham med Urette, eller han skal bøde for ham, fordi han dræbte ham i retmæssig Hævn, eller som den tredie Mulighed, at de med deres Ed gør den sagsøgte uskyldig og sagesløs. Bliver den, der først var sagsøgt, frifundet, og vil Sagsøgeren rejse Sag mod en anden Mand for det samme Drab, da skal denne værge sig med tolv Mænd udtaget af hans Slægt. Paa samme Maade skal den tredie værge sig, hvis han bliver sagsøgt. Men mere end tre Mænd skal ikke sagsøges for et Drab, og naar tre er sagsøgt, skal han derefter bandlyse den, der begik Drabet.

4. For Hærværk, der øves mod en Kvinde, forordner vi saaledes: Den, der bliver sagsøgt derfor, skal rense sig med tolv Mænd, udtaget af hans Slægt. Men for Hærværk, der begaas mod andet, skal man værge sig med Nævn af Kirkesognet.

5. Men sker det, at Mænd trættes om de Sager, hvorom der føres Retssag paa Tinget, da skal vor Ombudsmand paa det samme Ting udtage tolv Mænd til at afgøre Trætten imellem dem. Men er det vor Ombudsmands Sag, hvorom der trættes, da skal en af de bedste Bønder, der er til Stede, udtage tolv Mænd paa Tinget til at afgøre Trætten. Dette har vi forordnet saaledes til Menneskenes Tarv.

26. Bødeløse Sager

Bødeløse Sager.

Ældre Redaktion (efter Runehaandskriftet AM 28,8°).

(Tillæg I, 1).

Bødeløse Sager: Rider man hjem til en anden Mand og dræber ham hjemme hos sig selv. Tager man en Mands Datter eller Søster med Vold. Tager man en anden Mands Fæstekone eller Fæstemø. Hævnes der, efter at der er bødet Bøder. Sætter man med Vilje Ild i en anden Mands Hus. En bødeløs Sag er det at dræbe en Mand, der er sagesløs, idet han ikke i Forvejen var sagsøgt paa Tinget, og at dræbe en Mand paa Tinget eller dræbe i Kirken eller paa Kirke-

gaarden eller dræbe en Mand paa Juledag eller paa Kyndelmisssedag eller paa St. Laurentius' Dag eller paa Paaskedag og Pinsedag eller paa Allehelgensdag.

Afhug

27. Jyske Lov III, 25

Kap. 25. Hvorledes der skal bødes for Afhug paa en levende Mand.

Mister en Mand sin Tunge eller Næse eller begge Øjne eller begge Hænder eller begge Fødder eller det Redskab, der hænger i Bukserne, da skal der for hver af disse bødes fuld Mandebod. Men mister en Mand et Øje eller en Haand eller en Fod, skal der for hver af disse bødes halv Mandebod. Men mister en Mand sit Øre, da skal der bødes Fjerdedels Mandebod, fordi det kan dækkes med Hue og med Haar. For Tommelfinger bødes Fjerdedels Mandebod og for de andre fire (tilsammen) ligeledes Fjerdedels Mandebod, dog saaledes, at for de to nærmeste bødes for hver en Ottendedel af en Mandebod og for hver af de to yderste en Sekstendedel af en Mandebod, og hvis en Negl og det yderste Led bliver afhugget, skal man bøde derfor, som om Fingeren var helt afhugget.

Brandstiftelse

28. Skånske Lov, kap. 225 og 226

Kap. 225 (ASun. 131).

Sin Ild skal man være ansvarlig for. Men opstaar der Brand fra en Mands Ild i en anden Mands Hus, saa at der brænder for ham til en Værdi af seks Øre, skal den, der havde Ilden, bøde tre Mark til ham. Brænder der ogsaa for flere Mænd ved den Ild, hvor mange de end er, skal han ikke bøde mere end tre Mark til alle dem, der fik Skade af hans Ild. De tre Mark skal alle de, der fik Skade af hans Ild, dele imellem sig, lige meget til alle dem, for hvem der

brændte til seks Øre eller mere, selv om der for nogle brændte til tyve Mark.

Kap. 226 (ASun. 131, 132; jf. Tillæg B I).

Brandstud skal alle de, for hvem der brænder til seks Øre eller til mere, tage fra hele Herredet. Den Mand, der skal modtage Brandstud, skal sværge sig til den paa Herredstinget med tredie Mands Ed ved at tage i Haanden og ikke paa Bog. Han skal bede Gud hjælpe sig, saa sandt som der brændte til seks Øre for ham. Den, der havde Ilden, skal lige saa vel tage Brandstud og sværge sig til den som de andre, der fik Skade af hans Ild. I Brandstud skal man udrede en Penning eller en Skæppe Byg eller to Skæpper Havre og ikke andet, medmindre den, der skal tage imod det, samtykker deri. Holder en Mand sin Brandstud tilbage og vil ikke udrede den, da skal man ikke tage Nam, men drage til Tinget og rejse Klage, og Tingmændene skal dømme ham til at bøde en Øre og udrede Brandstuden, eller han skal give tredie Mands Ed for, at han ikke var lovlig krævet. Man skal ikke oftere end een Gang kræve Brandstud efter ret Lov. Man skal lige saa vel tage Brandstud, hvis en Mands Værksted eller Mølle brænder, saa der bliver Skade for seks Øre derpaa, som for andet Hus og andet Gods. Sætter en Mand med Vilje Ild i en anden Mands Hus, skal han nægte med Trugsjern, hvis den skadelidte vil aflægge Ed paa, at han er skyldig. Brænder han sig, skal han have Dags og Nats Frist til at forberede (sin Flugt). Bliver han derefter fanget, da kan han hænges som en Tyv, hvis den skadelidte vil det. Bliver han hængt, skal Bonden tage Erstatning for sin Skade, saa vidt Løsøret strækker til, og Kongen tager hans Hovedlod. Saaledes skal det ogsaa gaa med den, der rider hen med Hærskjold og brænder en anden Mands Ejendom ned. Er en Mand Bryde eller lndsidder hos en anden Mand i dennes Huse, og disse brænder, skal han nægte med Tylvtered, at Ejeren led Skade paa Grund af hans (Handlinger) og hans Forsømmelse ved, at de brændte.

Sædelighedsforbrydelser

29. Skånske Lov, kap. 215-219

Kap. 215 (ASun. 126).

Finder en Mand en anden Mand i Sengen hos sin Ægte-hustru, og dræber Husbonden Horkarlen i Sengen med hende, da skal han føre baade Bolster og Lagen til Tinget med to Mænds Vidnesbyrd paa, at han dræbte den Mand i Sengen med hende og ikke andetsteds. Naar det er gjort, skal han ligge uden for Kirkegaarden paa Marken, og der skal ikke gives Bøder for ham.

Kap. 216 (ASun. 126).

Faar en Horkarl Saar i Sengen hos en anden Mands Kone og kommer levende bort og skrifter og siden dør af det Saar, da skal han begraves i Kirkegaarden, men der skal ikke bødes af Husbonden.

Kap. 217 (ASun. 127).

Rejser Husbonden Sag mod en anden Mand for Samleje med sin Kone, skal den sagsøgte bære Skudsjern. Bliver han ikke rensset, da skal han fly af Landet og aldrig komme til at give Bøder, medmindre Husbonden vil det. Vil Husbonden tage mod Bøder, da har det været Lov, at han skal bøde fyrretyve Mark for Samlejet og tre Mark i Tokkebøde. Dette er den eneste Sag, hvor Bonden faar tre Mark i Tokkebøde.

Kap. 218 (ASun. 128).

En Mand kan ogsaa gøre Hærværk, hvis han tager en Kone eller Mø med Vold ude i Marken eller hjemme i Husene. Nægter han, og er der ikke Vidner paa det, skal han rense sig med tre Tylvter. Er der Vidner paa det, skal han rense sig ved Jernbyrd. Brænder han sig, eller tilstaar han, skal han bøde fyrretyve Mark til Sagsøgeren og fyrretyve Mark til Kongen.

Kap. 219 (ASun. 129).

Bliver en Kvinde taget i Løndom med sin Vilje, skal den, der tog hende, bøde seks Mark til Frænderne — og Kvinden skal ikke have en Penning deraf — eller han skal nægte med to Tylvters Ed. Den Kvinde, der bliver taget saaledes, kan ikke overlade, hvem hun vil, at føre sin Sag, men den, der er nærmest i Slægt med hende og raader for hendes Giftermaal, skal rejse Sag. Saaledes er det ogsaa, hvis en ugift Kvinde bliver slaaet eller paa anden Maade mishandlet, da kan hun ikke overlade til nogen anden Mand at optræde paa sine Vegne end den, der er nærmest i Slægt med hende og raader for hendes Giftermaal.

30. Anders Sunesens Parafraze, kap. 127

Kap. 127. At den for Hor anklagede maa underkaste sig Jernbyrd.

Naar Horkarl stævnes som anklaget for Hor af Horkvindens Ægtemand, er den eneste Tilflugt, han kan ty til, den Form for Jernbyrd, som man paa det fædrene Sprog kalder *scuzsjærn*; og hvis han ikke derved kan udslutte den paadragne Vanære, skal han dømmes til Landflygtighed og for Fremtiden ingen Adgang have til at vende hjem igen, medmindre den, hvem han har krænket med Hensyn til hans Ægtemage, samtykker i, at han udreder Bod, som skal bestaa af fyrretyve Mark Penge efter Pengenes Værdi. Dog bør den ydermere paa Grund af Brødens Omfang, uagtet det ellers er mod Sædvane over for Privatmænd, ledsages af en Tokkebod, der bestaar af tre Mark (Penge) eller een Mark Sølv. Hvis Ægtemand anklager sin egen Hustru for Hor og støtter sin Anklage ved to Vidner, kan han nøde Hustruen til at underkaste sig Jernbyrd. Hvis hun derved kan godtgøre sin Uskyld, vil hun baade glæde sig ved uplettet Rygte og bevare Samlivet med sin Mand. I modsat Fald skal hun, plettet af Vanrys Skam og berøvet alt Gods, ifølge den menneskelige Lovs Bud udelukkes baade fra sin Ægtefælles Hus og Seng. Ingen af Ægtefællerne har dog, saa længe den anden er i Live, Adgang til at indgaa nyt Ægteskab. Men det staar til Dels

fast, at denne menneskelige Lov som en lydige Tjenerinde eller en Terne, der følger sin Frues Fjed, indskrænkes af den guddommelige Lovs Fortrin, naar denne foreskriver, at Ægteskaber underkastes ikke Tingets, men Himlens, ikke den verdslige Domstols, men den aandelige Kirkes Undersøgelse og Afgørelse, og ej heller tillader, at Adskillelse med Hensyn til Ægteseng tilvejebringes ved Jernbyrd.

Tyveri

31. Jyske Lov II, 86, 87, 89, 106 og 107

Kap. 86. Om Tyveri.

Hvis en Mand rejser Tyverisag mod en anden Mand og griber ham med noget (af det stjaalne) i Hænde, skal han binde det paa hans Ryg og føre ham til Tinget og overgive ham til Kongens Ombudsmand, og Ombudsmanden skal have Tingsdom for, hvad Tyven har forbrudt ved et saadant Tyveri.

Kap. 87. Hvad en Tyv kan hænges for.

Har han stjaalet Koster til en Værdi af en halv Marks Værdi eller mere, da kan Ombudsmanden hænge ham uden Dom og gøre ingen Synd derved, fordi hans Gerning har dømt ham, og han hænger ham for Rettens og Kongens Magts Skyld og ikke af Hævn. Men Bonden maa ikke selv hænge sin Tyv, fordi han gør det af Hævn. Selv om der er handlet ilde imod ham, maa han ikke selv tage sig til Rette.

Kap. 89. Hvis en Tyv stjæler mindre end en halv Mark.

Uanset hvad en Tyv stjæler af mindre Værdi end en halv Mark, skal han dog, hvis han bliver grebet med det og ført til Tinget, have Tyvsmærke og give Kongen tre Mark og Bonden det stjaalne og det dobbelte Beløb. Men kommer Tyven til Tinget bundet med Tyvekosterne — hvor ringe Tyveriet end er — og han i Forvejen har Tyvsmærke, da kan han hænges, og Bonden kan tage det stjaalne og det

dobbelte Beløb, som det er sagt, og Kongen hele hans Hovedlod.

Kap. 106. Hvorledes man skal gaa frem i en Sag, der hviler paa Mistanke.

Ved en Mand, hvem Tyven er, og dog ikke kan faa sine Ejendele at se, da skal han rejse Sag mod den Mand, som han formoder er skyldig i den Sag, og lade ham stævne til Tinget, saaledes som det tidligere er sagt om Ranssag, og paa det andet Ting skal han aflægge Ed paa, at vedkommende er skyldig i Sagen til saa stort Beløb, som han tør give sin Ed paa. Paa det tredie Ting skal Nævningerne da træde til og enten sværge ham sagesløs med Hensyn til de Koster eller til Tyv.

Kap. 107. Hvis en Mand bliver svoret til Tyv.

Men bliver han svoret til Tyv, da skal han først udlevere saa meget, som Sagsøgeren fældede ham for, og desuden det dobbelte og tre Mark til Kongen, medmindre han tilstaar Tyveriet paa Tinget, eller (det stjaalne) bliver fundet i hans Besiddelse, da skal han behandles som andre Tyve, og Kongen tager hans Hovedlod. Men trodser han, efter at der er svoret, og vil ikke opfylde, da skal Sagsøgeren med Vidner fra sit Herredsting drage til Landstinget og der bevidne, at den Mand var sagsøgt saaledes og ikke vil staa til Rette, endskønt han tre Lovdage var blevet paamindet i sin Gaard. Da skal der fastsættes et Landsting for ham. Kommer han da ikke og tager til Genmæle og staar til Rette for Sagsøgeren, da forbrydes hans Hals, som om han var taget med det stjaalne.

Tilregnelighed, Medvirken og Forsøg

32. Jyske Lov II, 49

Kap. 49. Hvor gammelt et Barn skal være, for at det kan begaa Helligbrøde.

Er et Barn mindre end femten Vintre gammelt, skal det bøde til den, det forbrød sig imod, og ikke til Kongen eller til Biskoppen, undtagen alene for Manddrab.

33. Skånske Lov, kap. 111-112

Kap. 111 (ASun. 63).

Faar en Mand Saar eller Slag, eller Lemmer afhugges, og Manden lever, kan der aldrig rejses Raadssag mod nogen. Men hvis Manden er død, og der da rejses Raadssag, skal den sagsøgte bøde ni Mark, hvis han er skyldig i Sagen, eller nægte med tre Tylvter, hvis han er uskyldig.

Kap. 112 (ASun. 63).

Volder en Mand ved sit Raad, at der lægges Bast og Baand paa en anden Mand, skal han bøde tre Mark til ham eller nægte med Tylvtered. Volder en Mand ved sit Raad, at en fornem Mand uretmæssigt trænger ind paa en anden Mands Ejendom, skal han bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered. Men skal ikke svare Raadssag for flere Sager, hverken for stjaalet Gods eller for andre Sager.

34. Jyske Lov III, 34

Kap. 34. Hvis en Mand rammer en Mands Hest, som han sidder paa, eller hans Klæder.

Vil en Mand rette et Hug mod en anden Mand paa en Hest og rammer Hesten i Stedet for Manden, da skal han bøde tre Mark for det Saar, som Hesten fik, som om han huggede Manden, og den Hest, som han ramte, skal han tage imod og gøre lige saa rask, som den var, før den blev ramt. Men dør Hesten eller faar den Lyde, skal han erstatte Hesten efter dens Værdi, før den blev hugget, og bøde tre Mark. Men rammer en Mand en anden Mands Klæder, og vedgaar han det, skal han bøde tre Mark. Nægter han, skal han give Kønsnævn.

B. Tiden efter Reformationen

35. Mosaisk Ret

1. Mosebog, 9. kap.

16. Om nogen udøser menneskers blod, ved mennesker skal hans blod udøses, thi i sit billede gjorde Gud menneskene.

2. Mosebog, 21. kap.

23-25. Men hvis der sker en ulykke, skal du bøde liv for liv, øje for øje, tand for tand, hånd for hånd, fod for fod, brandsår for brandsår, sår for sår, skramme for skramme.

28. Når en okse stanger en mand eller kvinde ihjel, skal oxen stenes, og dens kød må ikke spises, men ejeren er sagesløs.

2. Mosebog, 22. kap.

18. En troldkvinde må du ikke lade leve.

3. Mosebog, 20. kap.

10. Om nogen bedriver hor med en anden mands hustru, om nogen bedriver hor med sin næstes hustru, da skal de lide døden, horkarlen såvel som horkvinden.

11. Om nogen har samleje med sin faders hustru, har han blottet sin faders blusel; de skal begge lide døden, der hviler blodskyld på dem.

13. Om nogen ligger hos en mand på samme måde, som man ligger hos en kvinde, da har de begge øvet en vederstyggelighed; de skal lide døden, der hviler blodskyld på dem.

15. Om nogen har omgang med et dyr, skal han lide døden, og dyret skal I slå ihjel.

5. Mosebog, 19. kap.

(Om tilflugtsbyer).

4-6. Men om de manddrabere, der har ret til at ty derhen for at redde livet, gælder følgende: Når nogen af vanvare slår sin næste ihjel, uden at han i forvejen har båret nag til ham, når han således går med sin næste ud i skoven for at fælde træer, og hans hånd svinger øksen for at fælde et træ, og jernet farer ud af skaftet og rammer hans næste, så han dør, da må han ty til en af disse byer og redde livet, for at ikke blodhævneren i ophidselse skal sætte efter manddraberen og, fordi vejen er for lang, indhente ham og slå ham ihjel, skønt han ikke havde fortjent døden, eftersom han ikke i forvejen havde båret nag til ham.

36. Herredagsdom 1537

Aalborg 15. April 1537.

*Jens Vognfører, borger i Aalborg, imod Blasius Isfelder.
Ang. hor og tilegnelse af ægtemandens ejendele.*

Sagsøgte dømt til at miste sin hals, sagsøgerens hustru til at sækkes og druknes i henhold til »kejserloven«, mens sagsøgeren skal indføres i sin ejendom. En for Aalborg byfoged foretaget forligsmæssig separation mellem sagsøgeren og hans hustru, med hensyn til hvilken sagsøgeren hævder, at han var tvunget til at samtykke, ophæves. Intet hensyn taget til sagsøgtes paastand om at have laant sagsøgerens hustru penge til køb af hus og om at have haft bolig der som vederlag for laanet.

H. 1 fol 14 r—15 r.

Wii Christian mett gudts naade wdualdt konning tiill Danma[r]ck oc Norghe, hertug i Sleswich, Holstenn, Stormarn oc Dytmerskenn, gre[ue] wti Oldenborg oc Delmenhorst gøre alle witttherligtt mett thette wortt opne [breff], att aar epther gudtz byrdt 1537 søndagen misericordia domini i vor egnen [ner]uerelse wti wor kiøpstedt Aaleborg, neruerendes os elskelige her Magnus Gøye [ridder] oc Danmarks riges hoffmesther, her Owe Lungæ ridder, Magnus Munck woor [lands]dommer wti Nørreiutlandt, Erick Banner, Knudt Gyllenstierne, Pedher Ebbesen [wor] mandt oc raadt oc Axell Iull wor mandt oc tienner, for os paa wort retth[erting] wor skickett Iens Wogenfører vor borger i Aaleborg oc haffde i rette steffne[t] Blasius Ysfeldher oc hordelig beclagitt, att handt noget aar siidhen forledhe[n] laa tiil herberg mett hannem, oc tha lockett hans ecthehustru fran hannum [oc] ther offuer fortheritt oc fordögitt hans godts, hus oc gaardt oc en nu hol[ler] hannum samme syn ecthe hustru faare Anne Hansdotther etc., oc søger [open]barlig sengh oc handtling mett hynne, som huer mandt wti Aaleborg [oc] andher stedt witherligtt er, oc tisligeste haffuer tiidt oc opthe weritt e[pther] hannum oc wille ther offuerfaldhe hannem oc wildhe slagett hannem w[nder?], ther som handt hannum offuer kundhe komme, oc tisligeste samme Anne H[ans]dotther hans hustru haffuer altiidt giffuitt sytt fulde samtyck, ia oc [minde?], att saa skee skulde, oc en nu dagligen liger mett forne Blasius [wti] obenbarlig hor, oc ey hun seg wti noget maadhe huerken for gud e[lller] werdhen modt

forne Iens Wogenfører bedhre eller seg omwendhe wii[lle] mett flere ordt etc., oc strax bewiste mett ett sogen witnæ wdgiff[uet]t tiill Sundby kirke, lydendes att forne Blasius ther haffde werett mett [ett] ladtt rør oc en tendt lunthe oc søggt epher forne Iens Wogenfører [oc] wille haffue giortt hannum en skamfering oc offuerfaldt, om hand [kunde?] haffue offuerkommitt hannum, oc att forne Anne Hansdotther hans hus[tru] wor hannum samme tiidt fylactig, som bewise-lightt wor etc. Item ett [andet?] witnæ lydendes att nogre dannemendtt oc dannæquinner haffde witne[t], syden Aaleborg wor bestormett, oc samme Iens Wogenfører wor [...] offuer sunden tiill Wendtzysell for fryctt oc fare skyldt, tha sen[dte] handt thennum tiill syn hustru forne Anne Handsdotther oc badt hyndhe f[or] then gode tro, handt setthe tiill hennæ, att hun wille gøre siitt b[edste?], att handt motte fangæ leyde oc kome hiem tiill syt hus. Tha su[arede] hun thennem, att ther som handt her kom, tha motte handt forlade [seg] tiill, att handt skulle bliffue hengtt i en galliæ, oc att hun wild[e] huerken nyde eller wndtgielle hannum epher then dag oc badtt [then] wndhe mandt skille hendhe wedt hannum mett flere ordt etc. Item [ett] andett forligelse breff lydendes, att forne Anne Hansdotther nogen aa[r si]dhen forleden wor rømppt fran hannum og sytt hus oc hyem [oc?] offuer tiill Wendtzysell oc ther brugtt syn løsactighedt, som hun icke selluff kunde siige ney tiill, oc haffde bedet Nis Iensen then tiidt borgmester i Aaleborg mett nogre borger ther sammesteds, atti wille henne igen mett hinded hossbondt forlige, huilkett thii oc giordt haffde, som forne Nis Iensen oc Chrestiern Pedersen Toldher selluff bestodt for os, dog saa att hun aldrig skulle lade seg befindes ythermere wti saadhan løsactighedt, oc siidhen then tiidt haffue baade forne Blasius oc Anne Hansdotther altiiddt legitt oc brugett openbarlig theris hor tiill hobe oc en nu dagligen aapaa thennæ dag gøre oc ey forlade wille huerken for gudt eller werdhen etc. Ther tiill suarede fornæ Blasius, att forne Anne Hansdotther haffdhe kjøptt hus oc godtz, som ther wti fandes, aff koe mats. krisfolck, then tiidt byen wor bestormet, oc handt haffde lentt hynne pendinge att bettalle samme godtz mett och siiden legett ther wti husett oc theritt for sinnæ pendinge, oc i rette lagde ett sogen witnæ wtgiffuit i dag tiill Sundtby kirke, lydendes att noger sogen mend ther sammestdtz haffde witnett, atti icke haffue seett, att forne Blasius ther haffde søggt epher forne Iens Wogenfører att

wille slaa hannum etc. Item ett andett witnæ lydendes att nogre os elskelige her Magnus Gøyes suenne haffde witnett, att thii icke hagde fornummett, att fornæ Anne Hansdatter haffde førdt enthen godtz eller pendinge tiill Skanderborg tiill fornæ Blasius oc thett ther mett hannum fortheritt etc. Sammeledes i rette lagde fornæ Anne Hansdatter ett forligelse breff, lydendes att byfogeden her wti Aaleborg mett nogre borger haffde forligte thennem, att huer skulle were wti seer for seg selluff oc skulle huerken nydhe eller wndgielle huer andre epther then dag mett flere ordt, samme forligelse breff wduisthe oc indholdher. Tiill huilkett fornæ Iens Wogenfører suarett, at handt wor nødt oc twangen tiill at samtycke samme forligelse wedt syn liiffs fare, som handt strax beuiste mett leffuindes mendtz røst etc., oc huer mandt her wti Aaleborg well witterliggt er mett flere ordt etc. Oc i rette satte fornæ Iens Wogenfører, om fornæ Blasius, som saa lockett haffuer hans ecthe hustru fran hannum oc gaar offuerweldig offuer hans boo, lycke oc nøgle, oc som openba[r]ligen beuiseliggt wor, om hannem ey burde att liide ther openbarligen straff for, oc fornæ Anne Hansdatter hans hustru, som slig openbarlig hor mett hannum i saa maade bedreffuitt haffuer, om hinde ey burde oc att lidhe ther straff for, oc handt epther gudtz loff maatte were hinde affskeden etc. Tha epther tiltall, gensuar oc sagens leylighedt sagdes ther saa paa for rette, att epther thii fornæ Blasius haffuer seg saa indførd[t] i fornæ Iens Wogenfører hans hus oc lockett oc belegett hans ecthe hustru oc wor weldig offuer laas og lycke till oc fraa oc gaar en nu dagligen aarlig oc sildig tiill sengs oc fraa mett samme Anne Hansdatter, tha bør fornæ Blasius ther faare att staa syndt rett oc miste syn hals, oc tesligeste samme Anne Hansdatter so[m] saa haffuer skendelig oc werlig legett i sligtt openbarlig h[or] oc saa haffuer foractitt oc forhonnitt syn ecthe hosbunt, hinne bør th[er] oc faare att døø oc senckes wti en seck epther keyser logen , paa thett att andre her epther skulle wiidhe at straffes for sliig wbørlige gerninger, oc fornæ Iens Wogenfører [at] anamme strax sytt hus oc gaardt wtigen, som hannem saa fra [kom]mit er, mett hues godtz, som handt ther wti findendes wordh[e]r , som hannom aff retthe till hørde, oc then forliigelse, som forn[e] borgere thennem emellom giort haffwer i then sag, ingen magt at[t] haffue. Datum ut supra.

37. Reces 1537

Kong Christian den Tredies Kiöbenhavnske Reces
af 1537.

Wii Christian mett Gudtz Nadhe Danmarcks, Norges, Wenndis oc Gottis Konning, Hertug udi Slesuick, Holstenn, Störmaren oc Dyttmersken, Greffue udi Oldenborg ock Delmenhorst, giöre alle witterlighth: at effther Wii nu aff then allmechtigste Gudtz mylde oc nadhelige Schickelse oc Forsiun ere komne tiill Danmarckes Riiges Regementte, oc paa thett att thette gode gamble Konningriige thess bestandigere maa bliiffwe wed Magtt holden oc Gudtz Fortörnelssse oc unde Sedwanner mue bliiffwe nederlaggt oc affstillet; tha haffwe Wii nu, mett wort elskl. Danmarcks Riigis Raadt nu tiill thenne allmyndelige Herredag her uti Kiöbenhaffn forsamledt, meenige Riiget oc thess Indbyggere tiill Beste, Nytte oc Gaffn all Riigens Legliighet oc Bystandt her hoss Oss offwerweyet, beraadttslagett, oc siiden aff en menig Sambytcke endrechtelicken besluttet oc giortt her uti Riiget saadan Schickelsse, Politi oc Ordening, som her effterfølger.

. . . .

5.

Sammeledis er oc stoer Missbrugelsse her udi Riiget mett Meeneder, som her oc saa titt oc offthe skeer, saa att Gudt therfore haardeligen fortörnes oc thet ganske Riige therforre groffeligen straffis mett Orlog ꝛ Kriig oc dyr Tiid, som besynderligen i thenne wor Tiidt skeet er, oc therfore skall hwer Leendtzmand oc saa Borgmester oc Raadmenn haffwe ther gott Acht oc Tiilsyun paa, att nar nogre Wittne kommer fore thennom oc openbarligenn bewiislig swerrige thennom om Meen, att the tha lade hugge two Fingre aff then, som segh om Meen swerger, oc skall then samme ocsaa tha werre nederfelldig, saa att formedelst saadann Straff paa Lemmerne saadanne Ugierninge maa affstilles oc nederleggis.

. . . .

7.

Wi formercke oc forfare ocsaa, att her utii Riigett er en menig Plage, att then ene stor effter then andens Liiff oc Lefnitt, oc for en ringe Orsage, hwilcket allt dog icke kommer aff andett, endt forthi att ther bliffwer taget Pendinge fore Mand-sleth, oc Manddraberens uskyldige Slect oc Wenner, ja oc thet Barn, ther ligger udi Woghen, schulle legge Pendinge sammen oc tillhielppe att böde thenn Döde mett, theruppaa tha mangan forlader sig oc giör saadan Gierninge, hwilcken han

ellers icke gjorde, thersom hand wyste, att hannom hengte nogen Liiffsstraff paa igien. Therefore skall herefter saa holldis om Manddrab: Hwor nogen Kiöbstedmandt eller Bonde gör nogen Manddrab, oc thett icke skeer aff Waade eller Nödwerge, oc Manddraberens gribes, tha bödis Liiff for Liiff, oc Manddraberens Hoffwedlodt were forbrott, halft tiill Oss oc halft tiill then Dödes neste Arffwinge, oc thermett skall Manddraberens Slectinge were quytt oc uthen Feygde aff then Dödis Slect oc Wenner, oc ey beswaris mett nogen ythermere Boed; oc thersom saadanne Manddraber oc hans Medtfölgere undkommer, tha skulle Sandemendt thersom skille, oc swerge the hannom fredlös, tha skulle wore Fogether oc Embitzmendt lade rette offwer hans Hals, ehwor the hannom therefter kunne offwerkomme, oc allt hans Hoffwidtloed, Halffdeelen tiill Oss oc anden Halffdeelen tiill then Dödis neste Arffwinge, oc Manddraberens Slect oc Wenner skulle hermett were qwitth oc ufeydet i alle Maade. Römmer oc flyer then som Manddraber er, tha skulle hans Slectinge böde tiill then Dödis Frender oc Slect rett Landtboedtt, effter Konning Woldemars Loug, som er twenne XVIII Marck, oc thermett were qwitt for all Feygde for then Sag, oc Manddraberens, ther römmer, Hoffwitlodt were forbrott tiill Oss. Sammeledis thersom nogen Manddraber köber seg Fredt oc Boed tiill hos Oss oc then Dödis Wenner, tha skulle hans egne Slectinge oc Wenner ey were plichtuge tiill att böde mett hannom ythermere end twenne XVIII Marck, effter Konningh Woldemars Loug, uthen hwes hans Wenner self welwilligen, huer wed seg, wille hielpe hannom. Thesligeste findes Manddrab were giort aff Waade eller Nödwerge i Sandhet, tha skall ther bödis fore trenne XVIII Marck, om Manddraberens bliffwer tillstede oc wedt syn Fredt, oc hues Giörtzsom, ther udloffwes, then skall huer gielde, som wedloffwer, oc Manddraberens oc hans Slect thermett were qwitt oc frii uthen Feygde. Skeer thett oc saa, att nogen theris Slectinge, som drebt oc slagen bliffwer, feygde eller feygde lade theroffwer Manddraberens Frender oc Kiön, tha skall hwer aff thennom, som saa gör, böde XL Marck tiill Oss oc XL Marck emodt Bonden, oc ey fange ythermere Boed, oc wille Wii hereffther, att ingen fredlös Mandt, oc besonderligen the, som ere fredlösse giort for Manddrab oc haffue giort Gierningen her utii Rüigett, skulle husses, heles, eller haffwe nogen Platz uti wore Förstendom, oc ther tuertt emodt huilcke som ere fredlös giort for Manddrab oc haffue Gierningen giort udi wore Förstendomme, the skulle ey heller husses, heles eller haffue nogen Platz her utii Rüigett, oc huilcken, som heremodt huser eller heler nogen fredlös Mandt, then skall böde emodt Oss for huer Natt tre Marck. Er thet hannom uwittherligt, at hand er fredlös, tha werrie segh thet aff mett XII neste Frenders Eedt. Bliffwer samme fredlös Mandt æskitt aff hannom, aff wor Leensmandt eller Befallings-

mandt eller aff nogen anden, som derpaa kand tale mett rette, oc hand beer Dyll paa hannom, tha were hand fredlöss mett then anden, oc wille Wii, att thenne forscreffne Skickelse om Manddrab hereffther uti Danmarckis Riige tiill ewig Tiid skall fast oc ubrödeligen holddes.

8.

Item hwor saa skeer hereffther, att nogen echtiigh Mandt, som haffwer syn echtiig Hustrue leffwendis, eller nogen echtiig Qwinde, som haffwer syn echtiig Mand leffwendis, bliiffwer funden utii obenbarligh Hoer, saa thet er bewissligt, tha skall samme echtiig Mandt, hwess Bröst saa findes, therfore myste sitt Hoffwett, oc then echtiig Quinde, hwes Bröst oc saa findes, skall seckis oc druckness.

....

38. Michaelius: Om Werdslige Low og Skicke (1605)

Fortalen.

4.
Deut. 14
- For det fierde/ at de skulde straffe Misdædere / oc dem som forstyrre Fied oc Roslighed / som ere/ Mandrabere/ Røffuere / Troldkarle / Hoerkarle / Wessendere oc andre saadane/ oc saa stille sig aff met der onde / effter Guds strenge befallning / at der menige Folk kand der høre oc icke meere saa fordrifte dem. Derfaare raader Paulus at den
- Deut. 17
1. Cor. 5.
- Misdædere i Corincho skulde straffis oc tagis fra dem / paa det / lige som nozet lidet Surdeny gjør den ganske Dey sur / andre oc icke skulde forderstuis aff hans onde exempel. Wi see jo at naarsomhelst Krefft paa it Menisks Legeme icke affteris i tide / da bider oc æder det viit omkring sig / oc forderffuer oc fortærer det ganske Itzeme: Saa Spredet oesaa groffue Laster sig viit ud / oc tager offuerhaand / naar det Onde icke ved tilbørlige Straff borttagis. Ja Offrigbed skulde straffe det Onde / oc betenke at G B D offie straffer en heel haab / for en euistis Synd / oc at G B D Brede kand icke formildis / uden den som haffuer syndet straffis / som Achans exempel nocksom tilfende giffuer: Oc G B D seiff bekender at hand ved Pinchas
- Josu. 7.
- Diidtierhed / som stæck den Israelitiske Mand ihel met den
- Num. 15.
- Madlanitiske Quinde / som bedreffue deris Horeri tillsammans / haffuer vend sin Brede fra Israels Børn Offrigbed skulde oesaa føre sig tilfende / huad G B D lader Saul sige / fordi hand icke ihelslog de Amakchiters Konge / som G B D haffde befallet: Effterdi du haffuer

bortkast **HERRS** Ord / da hannuer hand
 oc bortkast dig / at du skal icke vere Konge. Oc til
 Achab: Fordi du lodst den forbannede Mand fra
 dig / da skal din Siel vere for hans Siel / oc dit
 Guld vere for hans Sot. Alle Regentere oc Offrig-
 hed seetis icke merckelige exempel for i Konning Ludovico aff
 Franckerige / som kaldtis den Tjellige: Thi der hand en gong
 gjorde sine Væner til **GUD** aff David; Psalmer / oc der kom
 en oc gjorde forbsøn for en Misdxdere som hadde forbrøst sig
 Eiff / oc Kongen / hannuendis sine tancker hoff sine Væner /
 samtyctie at den skidige maatte løs giffuis: Da der hand
 strax falt paa det Berz aff David; Psalme: Salige ere
 de / som holde **HERRS** Bud / oc gjøre
 altid Keiserdelige: lod hand strax den kalde tilbage igen /
 som hand hadde beñaad oc gjorde sig forrige Løffte maect-
 løs. oc tillagde disse merckelige Ord: En Regentere ets
 ter Offrighed som kand straffe Misgierninger oc Læs-
 ter / oc gior det icke / hand er icke mindre skyldig for
GUD / end hand selff hadde begaact oc bedreffuet
 dennem. Offrighed skulle ingenlunde rencke at det skul-
 le tilregnis dennem for nogen Mildhed oc Barmhiertighed /
 at lade nock som beuiffte Synder gaa vstraffet bort / som Gud
 endeligen befaller at skulle straffis. Men meget mere for
 barmhiertighed / i det de met deris forbudne Mildhed ere Aar-
 sage til at **GUD** ofte nødis til at straffe en heel Hob / for-
 di de ville icke straffe dem som ere sandskyldige: Saa at i
 det de spare de Dinde / Skade de de gode oc Fromme / oc gior
 sig seiff declactige i fremmede Synder. Ige som en
 Nynde der ihiesklar en skadelige Bliff / hand gior jo bedre end
 den som sparer Bliffuen / oc lader hannem leffue at gior me-
 re Skade: Saa gior oc en Christen Offrighed meget be-
 dre her vdi: at hand naar sagen er aldelis klar / lader en Mis-
 dxdere straffe effter Loven / end hand vnder noget Warm-
 hiertigheds skin / vilde spare hannem / oc saa gior baade han-
 nem oc manae andre dristige til at synde / i denne forhybning
 at de ville bliffue vstraffet: De saadant da tilregnis Offrig-
 hed paa det sidste som de selff hadde bedreffuet saadane Synder /
 som de kunde forhindre oc det dog icke gior.

1. Sa. 15

1. Ke. 20

Ps. 106.

Jud. 10-
11.

Quad da? Skal en Christen Offrighed altid effter-
 følge den strengeste Dæet / oc ingen Naade beuise dennem som
 hannue Synder? Her skulle Regentere oc Offrighed gior
 skilsmis imellem de Misgierninger oc Synder / som bedriffuis
 imod Guds Mandat oc befalning: Oc de Synder / som gior-
 ris imed de Statuter oc Ordninger / som Offrighed selff hannue
 gior oc giffuer.

Huis de Synder anlanger / som bedriffais imod Guds vderlyckelig Lov oc befaling / da haaffuer Mennisten icke den Mact / at hand maa efter sin gode eyck: / Spare eller bennaa de nogen reibeuiffst Miszierning / som den alleruifeste Gud / der ee Herre offuer alle Herrer / oc en Konge offuer alle Konger / haaffuer befallit at straffis paa Liffuet. Exempel: Om nogen slar sin Næste ihiel aff Had eller Brede / met Daaben eller Verie / eller noget andet / som nogen kand slais ihiel met / her maa Offrigheden ingentunde bennaae saadan Manddrabere / effierdi Gud selff strengeligen befaller / at Huo som vdstyrter Blod / hans Blod skal oesaa vdstyrtis ved

Gen. 9. **Mennisten:** De Landet kand icke see forligeise for det Blod som vdstyrtis / vden ved hans Blod / som det vdstorte. Dog bœc Offrighed i denne Straff / saa vel som i alle andre / synderligen som gielder paa Liffuet / slatte ligen at randsage oc forfare allehonde omstendige Viltor / at de icke met altformegen strenghed skulle sig mod Gud oc Mennisten forgribe: De io see til at Synden straffis effier som han sinnis oc actis at vere stor oc Verslyzzelig / effier den alleruifeste Guds Dom / oc icke effier Mennistens egen gode eycke.

Ma 35.

39. Forordning af 19. juni 1613

1613 19. juni. (Hafniæ.) *Frdg. om hurtigst mulig eksekution over dem, som dömmes fra liv eller ære.*

R: Sæll. tegn. 21, 19—20.

T: Samtidig tryk på to blade.

Trykt hos Edvarsen: Underretning om Skelskør, s. 497—97; Paus: Forordninger etc. for Norge, s. 558.

Eftersom vi komme udi forfaring, hvorledis vore befalningsmænd saa vel som borgemestere och raadmænd udi kiøbstederne udi vore riger Danmark och Norge icke med den alfvorlighed lade ske execution ofver dennom, som blifve dømbt enten fraa lif eller ere, som det sig burde, hvorudofver adskillige grofve laster och slemme forseelser dag fraa dag jo lenger jo mere forøges och tiltager, och riget med slige skelmer och udediske mennisker opfyldes, daa paa det guds fortørnelse och andre inconvenientzer tilbørligen maa forekommes, hafve vi med vore Danmarks riges raad, som nu her hos os tilstede ere, saaledis bestuttet,

1. at herefter med ingen, som efter loug och ret blifver dømbt fraa sit lif eller ere, skal seis igiennem fingre, men strax efter dommen at skie execution.

2. Dog dersom nogen af vore lensmend eller officerer formedelst samvittigheden eller anden merkelig och vigtige aarsager kunde hafve betenkende strax at lade skie execution, efter at dommen er gaaen, daa mue de ufortøvet os derom lade besøge och siden efter vores resolution sig uden videre forhaling rette och forholde.

40. Erklæring fra det Teologiske Fakultet (1634)

Erklæring paa et drab, som et affsindigt Menniske haffuer giordt.

En Affsindigs Tilregnelighed.

Efftersom aff den Høye Øffrighed er bleffuen befallit, woris betenkende skriffelig udi han Mayts. Cancellie att fremskicke, anlangendis it draab, som it affsindigt Menniske begangt haffuer, da haffuer wi der paa oss saaledis erkleret. Guds Aand formelder utryckelig Gen. 9. Exod. 21. Levit 24. Matth. 26. Apoc. 13., oc saaledis baade udi det gamle oc ny Testament, att huo som udøser Menniskens bloed hans bloed skall udøsis, oc huo som omkommer nogen med suerd, hand skall ved suerd omkomme, Oc det foruden ald forskeel oc exception, som oc saa wit udstreckis Exod. 21: Att end ocsaa uskellige bester, som dræber noget Menniske skal døe. Da der som Søffren Lassen haffuer werit wed den fornufft oc forstand att hand leddig oc løss haffuer hensøgt om Raad imod sin suagthed, saa oc wid andre end wed hans, som affsindig, egen sigelse och bekiendelse liquidum er oc beuisst, att hand same morderiske gierning begangit haffuer, wide wi ey andet end hand jo skyldig er derfor att døe. Dog siunis icke uraadeligt att straffen thil nogen tid bleff opsæt, om maaske hand imidlertid kunde komme thil widere forstand, kiende sin synd oc onde gierning, oc wed en retsindig poenitens sig thil døden dess bedre be-rede.

Hafniæ 6 Mart. 1634

Rector oc Professores udi
Kjøbenhaffns Universitet.

41. Forordning af 14. maj 1636

.

2. For det andet, eftersom vi och forfare, paa en del steder de ringe tyfverier, som paa vor och kronens grund begaais, med hengende at straffis mod voris derom udgangne befalling, anseende derforuden, at af lougen saa vel som andre documenter nogsom forfaris en half marks verd ulig och mangefol høiere udi sørige och lougens revisions tider under konning Valdemar den første och anden, hafver værít, ennu om stunde befindis, daa ville vi vore lensmend hermed befalet hafve, at alle sa[a]jdanne tyfverier, som første gang forses med, eller och ringe, som oftere begaais, icke skal straffis paa lifvet, meden naar domb er gangen, at de skulle straffis enten paa deris lif eller och til fengsel och jern, daa skulle de med dommen til voris Bremmerholmb vel forvarede ofverskickis, dog at sagvolderen igild¹, tvigild och hvis lougen hannom tilholder af tyfvens efterladende, saa vit den strecke kand, bekommer. Belangende adelen och de, som hals och haand hafver, daa endog vi ingen sin frihed vil betage, dog efterdi som forbemelt saadan ulighed paa lougens och disse tider och verder befindis, eracte vi ubilligt it meniskis lif saa ringe at actis, hvorfore de i lige maade sig efter denne voris forordning hafver at rette och icke tilstede, at saadanne ringe tyfverier paa lifvet straffis paa deris grund enten af dennom self eller deris tiennere, meden plictis i jern och arbeide. Saa frembt och de self icke hafve middel dennom i jern at holde til arbeide och straf, daa mue de dennom med domb, som forbemelt, til voris Bremmerholm paa deris egen bekostning fremskicke. Findis och nogen dennom, som strax i begyndelsen saggen til voris lensmand afstaar eller henviser eller och saa uformuende, at de icke formaa dennom at fremsende, tyfvens øfrige formue och icke strecker til den bekostning, da mue de hannom med haus øfrige formue til voris¹ lensmand med dommen afstaa eller lefvere lade, dog at sagvolderen en veig som anden af tyfvens efterladende, saa vit det strecke kand, forloddis igild och tvigild och

hvis lougen hannom tilholder fornøiis. Naar saadanne misdedere nu til voris lensmend afstaais eller lefveris, daa skal hand dem med dommen vel forvarede udi jern til voris Bremmerholmb fremsende.

• • • •

42. Danske Lov 1683

VI. Bog

Om Misgierninger.

1. Cap. Om vildfarende Lære, Guds Bespottelse og Troldom
2. Cap. Om Sværen og Banden
3. Cap. Om Helligbrøde
4. Cap. Om Forgribelse imod Kongens Højhed, eller Crimine Majestatis
5. Cap. Om Børns Forseelse imod Forældre, Item Husbonds og Hustruis
6. Cap. Om Manddrab
7. Cap. Om Afhug og Saar
8. Cap. Om Udfordringer, og Dueller
9. Cap. Om Husfred, Kirkefred, Tingfred, Vejfred, Plovfred
10. Cap. Om Skade af anden Mands Vaaben eller Fæ
11. Cap. Om Vaadis Gierning
12. Cap. Om Nødværge
13. Cap. Om Løsagtighed
14. Cap. Om Vold og Herverk
15. Cap. Om Ran
16. Cap. Om Røverj
17. Cap. Om Tyverj
18. Cap. Om Falsk
19. Cap. Om Mordbrand og Heedebrøde
20. Cap. Om Fæis Drab eller Saar
21. Cap. Om Æresager
22. Cap. Om Hustruis, Børns, eller Tienstetyendis, Forlokkelse

1-24-9.

9. [Barn, som er under sine femten Aar, bøder Skaden til den, som hand forsetligen haver forbrut sig imod, og ikke til Husbonden, uden for Manddrab alleene.]

Kilde: JLov 2,49; »og alleene«: oph. v. Strl. 1866 § 308.
Resten ved Myndighedslovens § 71.

6-1-7

7. [Hvem som overbevisis at have lastet Gud, eller bespottet hans hellige Navn, Ord og Sacramenter, hannem skal Tungen levendis af hans Mund udskæris, dernæst hans Hoved afslais, og tilige med Tungen settis paa een Stage.]
Oph. v. Strl. 1866 § 308.

6-1-9

9. [Befindis nogen Troldmand, eller Troldqvinde, at have forsoret Gud og sin hellige Daab og Christendom, og hengivet sig til Dievelen, den bør levendis at kastis paa Ilden og opbrændis.]
Oph. v. Strl. 1866 § 308.
Kilde: jfr. Reces 1643 2. 28; 1576 § 8.

6-4-1

1. [Hvo som laster Kongen, eller Dronningen, til Beskæmmelse, eller deris og deris Børns Liv eftertragter, have forbrut Ære, Liv og Gods, den højre Haand af hannem levendis afhuggis, Kroppen parteris og leggis paa Stægle og Hiul, og Hovedet med Haanden settis paa een Stage. Undkommer Misdæderen, og ikke kand lide paa Legemet, da bør Straffen at skee paa hans Billede og Efterlignelse. Er Misdæderen af Adel, eller højere Stand, da skal hans Vaaben af Bødelen sønderbrydis, og alle hans Livs Arvinger miste deris Stand og Stamme.]

6-5-3

3. [Slaar nogen sine Forældre, da er det Halsløs Gierning.]

6-6-1

1. [Hvo som dræber anden, og det ikke skeer af Vaade, eller Nødværge, bøde Liv for Liv, og enten hand udstaar sin Straf, eller rømmer, sca hand ej kand opspørgis og betrædis, og dømmis fredløs, da skal hans Hovedlod, undtagen Jord, være forbrut, halfdeelen til den Dræbtis næste Arvinger og halfdeelen til hans Herskab.]

Kilde: Reces 1558 § 21 jfr. Reces 1643 2. 10. 1.

6-6-7

7. [Letfærdige Qvindfolk, som deris Foster ombringe, skulle miste deris Hals, og deris Hovet settis paa een Stage.]
Kilde: Retspraksis.

6-7-1

1. [Skær, eller afhugger, nogen forsættligviis, eller af Foragt, anden Mands Næse, Øre, Tunge, Haand, Fod, Finger, eller deslige Lemmer, eller slaar, eller stikker hans Øje ud, da bør hand

at straffis paa Holmen i Jern sin Livs Tid, eller at miste sin Fred, og hans Boeslod være forbrut, halfdeelen til den hand haver skadet, og halfdeelen til sit Herskab; Men skeer det i Slagsmaal, at mand mister nogen af disse Lemmer, da bødis for hver af dennem fuld Mandebod, trende atten Lod Sølv.]

Kilde: JLov 3,25.

6-13-14 til 16

14. [De, som sig i de forbudne Leed imod Guds Lov, enten i Blod, eller Svogerskab, forsee, straffis paa deris Liv, og derforuden, saa fremt samme Blodskam er begangen baade med Fader og Søn, eller baade med Moder og Daatter, eller af Fader med Daatter, eller af Søn med Moder, da skulle Kroppene, naar de halshugne ere, kastis paa een Ild og opbrændis.]

Kilde: Reces 1643 2. 5. 3.

Oph. v. Strl. 1866 § 308.

15. [Omgængelse, som er imod Naturen, straffis med Baal og Brand.]

Kilde: Retspraksis.

Oph. v. Strl. 1866 § 308.

16. [Dersom nogen voldtager een ærlig Møe, eller Enke, og det bevisis, miste sit Liv, eller, om hand ej betrædis, være fredløs; Men om hannem benaadis Livet, tage sig hende til Hustru, om hun og hendis Formyndere og Frænder ville; Men ville de ikke, give hende af sine Penge og Gods efter fællis Venners Raad og Samtykke.]

Kilde: JLov 2,16; Ægteskabsordinans 19. Juni 1582 4. 6; Gaardsret 1562 § 15.

Oph. v. Strl. 1866 § 308 og Ægteskabslov 1922 § 91.

6-13-18

18. [Hvo som noget Qvindfolk vil med Vold tage, og hendis Raal og Skrig om Hielp hørís, og synís blaát Kiød, eller revne Klæder, hand miste sit Liv, enddog hand sin Villie ikke fuld-kom.]

Kilde: Gaardsret 1562 § 15.

Oph. v. Strl. 1866 § 308.

6-13-24

24. [Hvilken Egtemand, som haver sin Egtehustrue levendis, eller hvilken Egtehustrue, som haver sin Egtemand levendis, og bliver befunden i aabenbare Hoer, saa det er bevisligt, da skulle de første Gang, hvis Brøst saa findis, straffis paa deris Gods og Penge efter deris yderste Formue. Findis de anden Gang, da skulle de iligemaade straffis paa deris Gods, og siden strax forvisis af Landet: Komme de tredie Gang, saa det er bevisligt, da skal den Egtemand, hvis Brøst saa findis, miste sit Hoved, og den Egteqvinde, hvis Brøst saa findis, druknis; Og naar Hoer saa bevisis nogen over for tilbørlig Dommere, da skal

Dommeren give det Amptmanden, eller Husbonden, eller andre, som det bør at straffe, tilkiende.]

*Kilde: Reces 1558 § 60.
Oph. v. Strl. 1866 § 308.*

6-17-32 til 39

32. [Befindis nogen med ringe Tyverj, som ej tilforn dermed er befunden, da bør hand at miste sin Hud.]

*Kilde: Reces 1643 2. 14. 1.
Oph. v. Strl. 1866 § 308.*

33. [End befindis hand anden Gang med ringe Tyverj, da miste sin Hud paa Kagen og brændis paa sin Ryg.]

*Kilde: Norske Lov 1604 8,1.
Oph. v. Strl. 1866 § 308.*

34. [Befindis hand tredje Gang, da strygis hand til Kagen, og brændis paa sin Pande.]

Se Bemærkningen til Art. 33.

35. [Stæl hand fjerde Gang, da bør hand at kagstrygis, og brændis med Tyvsmærke, og forskikkis til Bremmerholm, eller anden Stæds, at gaa i Jern og Arbejd sin Livs Tid.]

*Kilde: Reces 1643 2. 14. 1.
Oph. v. Strl. 1866 § 308.*

36. [Befindis nogen med stor Tyverj, saa som Hest, Hoppe, Stud Koe, eller andet, som kand være tyve Lod Sølv værd, og hand ej dermed tilforn er befunden, da bør hand at kagstrygis, og have Tyvsmærke paa sin Pande.]

Oph. v. Strl. 1866 § 308.

37. [Befindis hand anden Gang med stor Tyverj, da bør hand igien at strygis til Kagen, og brændis med Tyvsmerke, og til Bremmerholm, eller anden Stæds, fremsendis at gaa i Jern og Arbejd sin Livs Tid.]

Oph. v. Strl. 1866 § 308.

38. [Bryder nogen ud af Jern og Fængsel, og siden lader sig finde i Tyverj, da bør hand at straffis med Galgen.]

Oph. v. Strl. 1866 § 308.

39. [Hvem som Tyvs Dom overgaar, hand skal betale den, som hand stal fra, Igiæld og Tvigæld, det er først saa meget, som hand stal fra hannem, og dernæst dobbelt saa meget, og have brut sin Hovedlod til sin Husbond, og derforuden straffis, som tilforn sagt er.]

*Kilde: JLov 2,89.
Oph. v. Strl. 1866 § 308.*

43. Forordning af 4. marts 1690

Fr. Om Tyves og utroe Tjeneres Straf (i Danmark og Norge). Cancel. p. 595.

Gr. En almindelig Lande-Klage har været over Tyve, at de, siden Loven har befriet dem fra at miste Livet, meget have formeret sig, og at det er at befrygte, at de daglig skal blive flere, om deres Straf ikke stærkes.

Den, som stæler paa Marken Hest, Hov, Stud eller Koe, og den, som om Natten indbræder i nogen Mand's Huus (i Henseende til, at hans Forsæt kunde være ligesaa snart at myrde, som stæle, om ham skeede Hinder eller Modstand), skal dømmes til Galgen; Paa lige Maade skal der og forholdes med den, som med Tyvs-Mærke er brændt, og derefter i Tyrerie betrædes (foruilde ved Fr. 27 Apr. 1771 og 20 Febr. 1789). Befindes nogen Tjener eller Suldmægtig, som Huus, Gaard eller anden Forvaltning har været betroet, i forsætlig Utroskab, at han de ham betroede Midler eller Kgl. Skatter, som han kunde have oppebaaret, saaledes har forkommet, forødet eller forvendt, at han ei straf kan fra sig levere de Beholdninger, som han enten ved hans Regnskabers Slutning selv vedgaaer eller tildømmes at svare til, ei heller derfor kan stille Caution; skal han, til Forskiel af en Debitor, som, naar han ikke sin Gield kan betale, maa søges til Fængsel, dømmes til Bremmerhofm. Og paa det saadanne og andre Misbødere desbedre kan blive paagrebne, er Ordre givet til nærmest liggende Office-rer, de Vedkommende, paa Amtmændenes eller Proprietairernes skriftlige Begiering, fornøden Assistentens dert at bevise (sef. Kammer-Rets Ordn. 18 Mart. 1720. I Cap. 12 § og Fr. 26 Febr. 1739).

44. Forordning af 16. oktober 1697

Fr. Om grove Morderes Straf (i Danmark og Norge). Cancel. p. 1155.

Nøiere forklaret og stærket ved Fr. 7 Febr. 1749.

Gr. Paa nogen Tid ere adskillige grumme Mord i de Kgl. Riger og Lande begaaede, i det Hustruen har

ombragt Manden, Tieneren sin Husbond, og Tienesteyende sin Madfaders og Madmoders Børn; Hverjore (paa det uskyldigt Blod, som saa uchristelig udgydes, kan naae en retfærdig Forsoning, og saadanne grove Mordere bekomme deres velfortiente Straf, andre ligesindede udædste Menneſter til des større Skrak og Afſkye) Lovens Straf for ſlige grove Mordere paa følgende Maade ſkierpes:

Hvo, som herefter befindes og lovlig overbevies med frie Forſæt og beraad Gue at have myrdet ſin Egtefælle, ſin Herre eller Husbond, ſin Fru eller Madmoder eller nogen af deres Børn, ſkal uden al Maade ſaalædes ſtraffes, at han af Skarpretereren knibes med gloende Tænger, forſt udenfor det Huus eller Sted, hvor Mordet er begaaet, ſiden, om det er i en Kiſtblad, paa alle Byens Torve eller offentlige Steder, og om det er paa Landet, da 3 Gange imellem Giernings- og Retterſtedet, og allerſidſt paa Retterſtedet (*); dernæſt ſkal den Skyldiges høre Haand levendes afbugges med en Øre, og ſiden Hovedet iligemaade med en Øre, hvorpaa Legemet af Natmandens Folk ſkal lægges paa Steile, og Hovedet tilligemed Haandens faſtes paa en Stage oven over Legemet. Skulde der begaaes grovere Mord, end i forbermeldte Tilfælde meldt er, da ſkal Dommeren, ſom paa ſlig en Misdæder ſkal dømme, ſin Relation om Mordets og Sagens Beſkaffenhed til Kongen indgiſve, ſom da vil være betænkt paa, Straffen for den Skyldige efter beſtindige Omſtændigheder ydermere, end forſkrevet ſtaaer, at lade ſkierpe.

45. Forordning af 7. februar 1749

Fr. Hovved Fr. 16 Oct. 1697 om grove Morderes Straf yderligere forklæres (*). Cancell. p. 49.

Et. For at hemme de grove og forſætlige Mord, ſom ſaa ofte i nogle Aar med beraad Gue, uden foregaaende Tviftighed eller dertil givne Marſag, paa Førſt mædende, ja endog uſkyldige værgeløſe Børn ere forsvede, og paa det at uſkyldigt Blod, ſom ſaa uchristelig udgydes, kan naae ſin retfærdige Forsoning og ſlige grove Misdædere faae deres velfortiente Straf, andre ligesindede til Skrak og Afſkye, befales følgende:

Ikke alene i de Tilfælde, som Fr. 16 Oct. 1697 nævner, men endog, naar nogen efterdags befindes, med frie Forsæt og beraad Hue uden nogen foregaaende dertil af den Dræbte given Marsag eller Anledning alene i Tanke at gjøre en Ulykke, at have myrdet eller omkommet nogen mædende eller forekommende uskyldig Person, voren eller Varn, da skal saadan grov Misbæder uden al Naade, sig selv til velfortient Straf og andre ligesindede til Stræk og Afstye, straffes efter Fr. 16 Oct. 1697 (ophævet, saavidt disse sidste angaaer, ved Fr. 18 Dec. 1767). Og maae ingen Morder eller sliq Misbæder fra Fængselet, til at udfare sin Straf, føres med nogen Ceremonie eller i pyntelige Klæder, men skal i gemene og det Fængslet brugte daglige Klæder, uden Hat eller Hur, med blottet Hoved, Strikke om Halsen og sammenkumbue Hænder, sig selv til desto større Forhaanelse og andre til Stræk og Afstye, fra Fængselet til Retterstedet føres paa Matmandens Sluffe.

46. Forordning af 18. december 1767

Fr. Aug. Delinqventers Afstraffelse, som uden foregaaende Marsag, alene for at gjøre en Ulykke og derved at miste Livet, ombringe andre. Cancelli P. 163.

Gr. Da det, i Anledning af de nu paa nogen Tid saa ofte forøvede forsætlige Mord paa uskyldige Værn og andre, er bragt i Erfaring, at Fr. 7 Febr. 1749, som skærper Straffen for dem, der, uden nogen foregaaende Tvistighed eller dertil given Marsag, begaae forsættlig Mord paa de dem i Møde kommende Personer, ikke saa fuldkommelig har opnaaet den derved intendede Hensigt; Ligesom Livsstraf ej heller synes saa aldeles at passe paa den Misbæder, der ønsker sig Døden og er færdig af Livet, og af saadan Riedsamelighed lader sig forlede til at begaae et forsættligt Mord paa en uskyldig Person; Saa bliver den, for sliqe melanfolke og tungsindede Mennesker, der dog ikke kan ansees at være berøvede Forstandens Brug (thi i saa Fald omgaaes der med dem efter 6—6—17 og 1—19 R 17—7), som begaae saadant forsættligt Mord, ved hemeidte Fr. fastsatte Dødsstraf forandret til en anden daglig og vedrørende Straf, Lidelse og Forhaanelse, som, efter Misbæderens Gemyts Beskaffenhed

og Tænkemaade, eragtes mere beqvem til at opnaae Straffens Hensigt, nemlig, Underlaatternes Sikkerhed og Noelighed.

Naar nogen saadan efterdags befindes med frie Forsæt og beraad Sue, uden nogen foregaaende dertil af den Dræbte given Marsag eller Anledning, alene i Tanke at gjøre en Ulykke og derved at miste sit Liv, at have myrdet eller omkommet nogen mædende eller forekommende uskyldig Person, voren Menneſke eller Darn, da skal saadan grov Misdaeder ikke straffes miste Livet; men derimod, sig selv til velfortient Straf, og andre ligesindede til Skrak og Affry, straffes paa følgende Maade, nemlig: 1.) Kragstryges og brændemerkes paa Panden, og derefter hensættes til Arbeide i Jern paa Livstid, Mandfolkene i Kasp-huset, saafremt og saalange deres Kræfter det tillade, men ellers og siden i nærmeste Fæstning, og Qvindfolkene i Tugthuset, og der, som de meest udædiffe, farligste og foragteligste blant alle uærlige Slaver og Misdaedere, ej alene for sig selv vel forvares, men og daglig bruges, saavel, efter deres Kræfters Beskaffenhed, til det allerstærkeste og haardeste, som til det allerliderligste, haanligste og foragteligste Arbeide. 2.) Skal Misdaederen engang hvert Aar, paa den samme Dag, paa hvilken Mordet var forsvet (saafremt den ellers indfaalder over 12 Uger, efterat den har første Gang udstaaet sin Straf, thi i vidrig Fald udsættes det til næste Aar), fra Kasp- eller Tugthuset henbringes til det Sted, hvor det var forsvet; eller i Fald samme er for langt fraliggende, da til Byens offentlige Kettersted, og der atter Fogstryges, eller pidffes med 27 Slag af 9 Riis. (Noiere bestemt ved Pl. 20 Apr. 1770 *). 3.) Fra Fængselet eller Tugt- og Kasp-huset til Ketterstedet eller det Sted, hvor Mordet var forsvet, og tilhage igjen, skal Misdaederen, til desto større Forhaanelse, føres paa Natmandens Sluffe, i gemene og de i Fængselet eller Kasp- og Tugthuset brugte daglige Klæder, uden Hat eller Hue, med blottet Hoved, Strikke om Halsen og sammenbundne Hænder. 4.) Naar de i Fæstningen, Kasp- eller Tugthuset ved Døden afgaae, skal deres Legeme ved Natmandens Folk henføres til Ketterstedet, og Hovedet samt Haanden deraf hugges, og Kroppen derefter lægges paa Steile, men Haand og Hovedet sættes paa en Stage (†).

C. Oplysningstiden og det 19. Århundrede

47. Beccaria: Om Forbrydelse og Straf

§. II.

Straffenes Oprindelse. Ret til at straffe.

Intet Menneske har opofret en Deel af sin egen Frihed, som en frivillig Gave til den offentlige Belfærd's Bedste; slikt Hiærnespind er ikke til uden i Romannerne. Men enhver af os saae gierne, dersom det var mueligt, at de Forbund der binde andre, ikke maatte forbinde os. Er hvert Menneske gjør sig til Middelpunkten af alle Forbindelser paa Jordkloden.

.....

Lovene ere de Betingelser ved hvilke uafhængige Mennesker forenede sig i et Selskab, i det de vare trøtte af at leve i en bestandig Krigsstand, og de ikke kunde nyde en Frihed der var gjort unyttig formedelt Uvissheden at forsvare den. Derfor opofrede de een Deel af samme, for i Sikkerhed og Roelighed at kunde nyde den øvrige. Summen af alle disse Andeele i Friheden, der ere blevne opofrede til enhver's Vel, danner en Rations høieste Magt (sovranita), og Regenten er saamtes retmæssige Forbarer og Forvalter; men det var ikke nok at man gav dem i Forvaring, man burde og beskytte dem imod ethvert Menneskes private ulovlige Bemægtigelser (usurpationi) i Særdeleshed, hvilken søger ikke allene at fatte sig i Besiddelse af sin egen Andeel i det i Forvaring givne Gods, men ogsaa at bemægte sig de øvriges. Der udfordredes altsaa følelige Bevæggrunde, der vare issand til at afholde ethvert Menneskes herkesøge Sjæl fra at nedstyrte Selskabets Love i det gamle Chaos. Disse følelige Bevæggrunde ere, de Straffe der ere bestemte imod Lovenes Overtrædere.

.....

Det var altsaa en Nødvendighed, der tvang Menneskene til, at affaae en Deel af deres egen Frihed. Det er altsaa ogsaa vist, at enhver kun vil give den mindste Deel i offentlig Forvaring, blot saa meget, som er tilstrækkeligt til, at formaae de andre til, at de forsvare ham. Samlingen af disse mueligen mindste Andeele, danner Retten til at straffe; alt hvad som der er meer end dette er Misbrug og ikke Retfærdighed; er en Gierning, men ingen Ret.

. . . .

§. XVI.

Om Dødsstraf.

Denre unyttige Ødselhed med Straffene, der aldrig har gjort Menneskene bedre, har drevet mig til at undersøge, om Dødsstraffen virkelig er nødvendig og retfærdig, i en vel organiseret Stat, hvorpaa grunder sig den Ret, som Menneskene tiltage sig, at dræbe deres Medmennesker? Det er visseligen ikke den, hvorpaa Overherredømmet og Lovene grunde sig. Disse ere kun en Samling af ethvert Menneskes mindste Andeele i den private Frihed. De forestille den almindelige Villie, som er enkelte Medlemmers samlede Villie. Kan der vel tænkes noget Menneske, som vilde indromme til andre Mennesker den Ret, at kunde berøve ham sit Liv? Hvorledes kan da i Opofrelsen af den ringeste Deel af Friheden, som enhver har gjort, ligeledes indbefattes den største Opofrelse af det største Gode, nemlig Livet? Og skulde det være sleet, hvorledes kan da sli en Grundfærning bestaae med den anden, at Mennesket ikke har Ret til at dræbe sig selv, som han dog burde have, dersom det har fundet bortgive denne Ret til en anden eller til det heele Selskab?

Livsstraffen er altsaa ingen Ret, og kan ikke heller, som jeg har beviist, være det; men det er en Krig som en heel Nation har med en enkelt Borger, hvis Tilværelse den holder for nødvendig at udrydde. Men naar jeg beviiser, at Dødsstraffen hverken er nyttig eller nødvendig, da haver jeg vundet min Sag for Menneskeheden.

En Borgers Død kan ikke holdes for nødvendig, uden af tvende Aarsager. Den første er, naar han, omendstundt han er berøvet sin Frihed, endau staaer i saadanne Forbindelser og har saa megen Magt, der kan være farlig for Nationens Sikkerhed; naar hans Tilværelse kunde tilveiebringe en farlig Forandring i den engang indførte Regieringsform. En saadan Borgers Død bliver da nødvendig, naar et Folk ved den, enten kan vinde eller tabe sin Frihed; eller og naar i Anarkiets Tid, Uordener træde i Lovens Sted. Men under Lovens roelige Herredomme, i en Regieringsform, som Nationen er stemmigen velstigner, som udbortes er godt befastet, og indvortes bliver beskyttet af Magten og Meeningerne, der endnu formaae meere end Balde selv, hvor den virkelige Oberherre alleene befaler, hvor Riigdommene blot kunde købe Fornøielse men ikke nogen Anseelse, der seer jeg ikke nogen Nødvendighed i at tilintetgøre en Borgers Tilværelse, undtagen naar hans Død var det sandeste og eeneste Middell til at afholde andre fra at begaae Forbrydelser; og dette er den anden Grund, som medelst hvilken man kan holde Dødsstraffen for nødvendig og nødvendig.

Det er ikke Straffens Hæftighed, men dens Varighed, som gjør det største Indtryk paa den menneskelige Siel, da vor Sandhelighed meget lettere og meere vedvarende bliver rørt ved de mindste men igientagne Indtryk, end ved en stærk men snart forbigaaende Bevægelse. Vanens

Serredømme strækker sig over ethvert sandfælt Væsen, og saaledes som Mennesket har vænnet sig til at tale, til at gaae, og til at erhverve sig sine Nødværftigheder, ved dens Hielp, saaledes indprænte de moralske Begreber sig ikke heller i Sindet, uden ved varige og igientagne Etød. Det er ikke en Forbryders skrækelige, men hastig forbigaaende Skuespil, men det er Exemplet paa et Menneskes langvarige misfommelige Friheds Bevæelse, som derved ligesom bliver til et Trælledyr, og giengielder Selskabet, hvilket han har fornærmet, ved sit trættende Arbeid, der er den stærkeste Løile som man kan lægge paa Forbrydelserne. Denne virksomme, og derfor ofte igientagne Tanke, fremstiller sig for vor egen Siæl saaledes. „Jeg selv vil blive sat i en saadan langvarig elendig Tilstand, dersom jeg begaaer lige Forbrydelse,“ er meget mægtigere end Førestillingen om Døden, som Menneskene steds se i en lang dunkel Afstand.

Det Indtryk som Dødsstraffen forarsager, er dog ikke stærkt nok til at udlette den hurtige Glemsomhed der er naturlig for Mennesket, endog saa i de væsentligste Ting, især naar den bliver frembragt ved Lidenskaberne.

...

Dødsstraffen bliver et Skuespil for den første Deel, og for nogle en Siensstand for Medlidendeh blandet med Uvillie; begge disse Følelser søffelsætte i en altfor lang Tid Tilskuernes Sind, til at de skulde indskyde hos dem gavnlige Skrak, som Lovene vil bevirke. Men ved lemsfælsige og vedvarende Straffe, er den hårskende Følelse den sidste, da den er den eeneste. Den Grænse, som Lovgiveren maae sætte for Straffenes Haardhed, synes at bestaae i Følelsen af Medlidendeh, naar den frem for alle andre beholder Overhaand i Siælen hos Tilskuerne af en Henrettelse, der skeer meere for deres, end for Misdåderens Skuld.

Men en retfærdig Straf bør ikke have flere Grader i Haardhed, end dem som ere tilstrækkelige til at afholde Menneskene fra Forbrydelser. Der kan altsaa ikke gives noget Menneske, som efter nogen Overveielse, skulde vælge det bestandige Tab af sin Frihed, fremfor den af en Forbrydelse følgende Førdel, i hvor stor den end kunde være. Følgelig har bestandig Slaveriets Straf, som er indført istedet for Dødsstraf, Etærphed nok, til at afskrække det meest forvovne Menneske fra Forbrydelser, ja jeg tilføier endnu: den er meere end tilstrækkelig nok. . . . Slaveriets Straf har den Førdel, at den meget meere forskrækker den, der ser den, end den som lider samme; da den forste betragter heele Summen af de ulykkelige Diebliske, og den sidste kan formedelt det nærværende Dieblisks Ulyksalighed ikke tænke paa det tilkommende. Alle Ulykker blive forstørrede ved Indbildings Kraften, og den som lider, finder Lindringsmidler og Trøstegrunde, som Tilskuerne hverken kunde indsee eller troe, da de tillægge den Ulyksaliges sløvgjorte og hærdede Siæl, en ligesaa stor Følsomhed, som de selv have.

§. XX.

Straffenes Viisshed og Uundgaaelighed.

Benaadelsler.

Den største Løile som kan blive lagt paa Forbrydelser, bestaaer ikke i Straffenes Grusomhed, men i deres Uundgaaelighed, og følgelig paa Ørighedspersonernes Narvaagenhed, og paa Dommerens ubevægelige Strængighed, som ved at være en nyttig Dyd, bør ledsages af en mild Løvgioning. Viisheden om en Røvelse, omen skøndt samme ikke er haard, gjør stedse et større Indtryk, end Frygten for en anden skrækkeligere, naar samme

er foreenet med Haabet om at slippe frie for Straf. Thi alle Onder, omendskiondt de ere ringe, naar de ere viffe, strække stedse de menneskelige Samtytter; og Haabet, denne himmelske Gave, der ofte træder i alle andres Sted, stærker Forestillingen om de større, fornemmelig naar Straffløshed, som Gierighed og Ufornuft ofte ledsage, formeerer deres Kraft. . . .

I det Forhold, som Straffene blive mere milde til, blive ogsaa Raade og Tilgivelse mindre nødvendige. Lykkelig er den Ration, hos hvilken disse anses for skadelige. Altsaa bør Raaden, hin Dyd, som undertiden hos en Tyrse erstatter, og opfylder alle de Pligter som Thronen bør have, udelukkes i en fuldkommen Lovgivning, hvor Lovene ere milde, og Raaden at domme paa ordentlig og fort. Denne Sandhed vil synes haard for dem, som leve i et forvirret criminal System, hvor Benaadelse og Tilgivelse ere nødvendige i Forhold til Lovenes Urimelighed og Fordsømmelsesnes (condanne) Grusomhed. Denne Benaadelses Ret er en af Thronens skionnesteste Fortrin; det er den onstværdigste Egenskab hos en Regent, og en stille Misbilligelse, som den almindelige Lykfeligheds velgiørende Uddelere, viise imod en Lovbog, hvilken tillige med alle sine Ufuldkommenheder, har Aarhundredes Forbom, utallige Fortolkeres vidtløftige og blindende Medgiot, den evige Formalitetens Udpyntning, og frybende men kun lidet frygtede Halvlærdes Samtykke. Men dersom man betragter, at Raade er en Dyd hos Lovgiveren, men ikke hos Lovenes Fuldbyrder, saa bør den lyse frem i Lovbogen, men ikke i særdeles Domme. Dersom man lader Menneskene mærke, at Forbrydelserne kunde faae Tilgivelse, og at Straffene ikke stedse er deres nødvendige Følge, saa nærer man Straffløsheds smigrende Haab. Man kommer en Forbryder til at troe, at

han kan faae Tilgivelse, og at de ikke eftergivne
Domme, ere meere Voldsomheder, end Retsfæ-
dighedens Handlinger.

. . . .

48. Forordning af 27. april 1771 med generalprokurørens forslag og forestilling herom

Forslag til en Forordning, angaaende at Tyverie ikke maatte belægges med Livsstraf, som blev opsat efter Kongl. Befaling tegnet paa en saadan Dom, som blev indstillet til Formildelse. Kort forhen, da en Dom over En til at kugstryses og brændmærkes ligeledes blev indstillet til Formildelse, havde Hans Majestæt tegnet derpaa, at det skulde forblive ved Dommen; men, ifald Loven var for haard, kunde Straffen nedfattes. Deraf jeg da tog Anledning til at opsætte følgende.

* * *

Giere vitterlig: at, ligesom Vor Hensigt, til Vore Kære og troe Undersaatters Sikkerhed, gaar derhen, at Vore Strafflove noie maae efterleves, og den derudi for Misgjerninger satte Straf i alle Maader fuldsnyrdes, saaledes at de, der begaae slike Misgjerninger, ikke skulde have Anledning til at giere sig Haab om Straffens enten Eftergivelse eller Formildelse; saa ville Vi og, at der imellem Straffens Haardhed og Misgjerningens Grovhed skal iagttages en billig og rimelig Proportion. Og, da saadan Proportion eller Forhold just ikke udfordrer, at den, der har begaaet et, skont grovt Tyverie, skal straffes paa Livet; saa have Vi allernaadigst fundet for godt, i Henseende til Straffen for grove og gientagne Tyverier at anordne og befale: At, i de Tilfælde, hvor de, som have begaaet sære grove og kvalificerede Tyverier, hidtil i Følge Vor Lov og Forordninger ere dømte til at miste Livet, der skulle de efterdags allene dømmes til at kugstryses, have Tyvmærke paa deres Pande, og arbejde i Jern deres Livstid; men i de Tilfælde, hvor de, som have begaaet Tyverie, hidtil vare dømte til at kugstryses og brændmærkes, der skulle de efterdags allene dømmes til at kugstryses og arbejde i Jern deres Livstid.

Hvorimod alle slike Domme, naar de ved Overretten ere stadfæstede, og de Skyldige ikke forlange dem appellerede, skulle af vedkommende Myrighed uopholdelig, og uden Os i Forveien at forestilles, besørges oprevede.

Forstilling til Hans Majestæt angaaende dette Forslag.

• • *

Herved overleveres et efter Deres Majestæts Befalling forfattet Forslag til en Forordning, angaaende at ingen efterdags skal for begangen Tyverie dømmes til at miste Livet.

Vor Lov har ikke sat Livsstraf for Tyverie, uden i nogle saa Tilfælde, hvor enten den almindelige Sikkerhed syntes at udfordre, at Vedkommende skulde skrækkes ved en haardere Straf, eller og Stedets og andre Omstændigheder gjorde Gierningen til et høist kvalificeret Tyverie.

Naar Livsstraf ikke i disse Tilfælde skal finde Sted, saa maae i det Sted sættes den Straf, som er nærmest ved Livsstraf, nemlig at kagstrnges, brandmærkes og arbeide Livstid i Jern.

Men, da denne Straf, som saaledes nu sættes for den høieste Grad af kvalificerede Tyverier, tilforn har været sat for den anden eller næst høieste Grad, og det kunde synes anstødeligt, om ulige Grader af Misgierninger skulde belægges med een og den samme Straf; saa formenes det at komme overeens med Deres Kongl. Majestæts Hensigt, at for denne anden Grad af Tyverie allene sættes Straf af at kagstrnges og arbeide i Jern, saa at Brandmærken allene finder Sted i den høieste Grad.

Hidtil, naar En, som havde begaaet saadant kvalificeret Tyverie i den høieste Grad, var bleven dømt til at hænges, er han gjerne af Deres Majestæt bleven benaadet med at kagstrnges og brandmærkes; og naar En var dømt til at kagstrnges og brandmærkes, blev han ligeledes ved Deres Majestæts Resolution de fleste Tider fritagen for Brandmærke: saa at i Henseende til Virkningen vil omtrent det samme finde Sted herefter, som hidtil, allene med den Forskiel, at det, som tilforn ikke kundeeholdes uden Forandring i Dommen ved Deres Majestæts Resolution, efterdags maaeeholdes ved Dommerens Kiendelse; hvorved da den fornemste Grund til det, at sige Domme ere Deres Majestæt foreskikede, synes af sig at bortfalde.

Disse ere de Principis, hvorpaa dette Forslag er grundet, som saaledes indstilles til Deres Kongl. Majestæts allernaadigste Approbation.
Kjøbenhavn den 3 April 1771.

Herefter udkom Forordningen af 27 April 1771.

27 Apr. **Fr.** Hvorved den for grove Tyverier fastsatte Straf, at miste Livet, forandres til Kagstrygen og Brændmærken, med videre; og saadan Straf efter Ober-Rets Dommen straf at erquires. Cancel. p. 56.

Forandret og formildet ved Fr. 20 Febr. 1789.

Gr. Ligesom Kongens Hensigt, til Underdanernes Sikkerhed, gaaer derhen, at Straf-Lovene nøie maae efterleves, og den oert for Misgjerninger satte Straf i alle Maader fuldbyrdes, saaledes, at de, der begaae slige Misgjerninger, ikke skal have Anledning til, at gjøre sig Haab om Straffens Estergivelse eller Formildelse; Saa skal der og, imellem Straffens Haardhed og Misgjerningens Grovhed, iagttages en billig og rimelig Proportion; Og da denne just ikke udfordrer, at den, der har begaaet et, skønt groft, Tyverie, skal straffes paa Livet; Saa bliver i Henseende til Straffen for grove og gientagne Tyverier følgende anordnet:

I de Tilfælde, hvor de, som have begaaet sær grove og kvalificerede Tyverier, hidtil, i Følge Loven og Fr., ere dømte til at miste Livet, der skal de efterdags alene dømmes til at kagstryges, have Tyvsmærke paa deres Pande, og arbejde i Jern deres Livs Tid; Men, i de Tilfælde, hvor de, som have begaaet Tyverie, hidtil ere dømte til at kagstryges og brændmærkes, der skal de efterdags alene dømmes til at kagstryges, og arbejde i Jern deres Livstid; Hvorimod alle slige Domme, naar de ved Ober-Retten ere stadsfæstede, og de Skyldige ikke forlange dem appellerede, skal af vedkommende Dyrighed uophødelig, og uden i Forveien at foreskilles Kongen, besørges erquires (*).

49. Forordning af 20. februar 1789

20 Febr. **Fr.** ang. nærmere Bestemmelse af Straffe for Tyve og Hælere. Cancel. p. 13.

Nøiere bestemt v. Pl. 15 Jan. 1790 (*).

Gr. Da det er Kongens Villie, at Straf-Lovenes Retfærdighed skal være ledsaget med saa megen Læmfældighed, som den offentlige Sikkerhed tillader; saa har Han fundet for got, fornemmelig i Henseende til Tyverier, som, af mange Aarsager, ere de iblandt Almuen mest i Svang gaaende Forbrydelser, at bestemme

et saa billigt og passende Forhold imellem Misgjernningens forskjellige Grader og sammes Straffe, at disse sidste baade kunne virke til Forbedring, hvor denne var at formode, og tillige fuldbyrdes, uden at nogen Benaadning skal finde Sted, eller de Skyldige derom gives Haab. I Overensstemmelse med disse Grundsætninger bliver herved følgende anordnet og fastsat:

1.) Alt simpelt Tyverie skal herefter første Gang straffes med Tugthuus-Arbejde fra 2 Maaneder indtil 2 Aar; i hvilken Henseende Forbryderens Alder, Opdragelse, foregaaende Levnet, iværende Forfatning, Sierningens Anledning, det Stiaalnes Værdie, især med Hensigt til den Forurettedes Vilkaar, og endelig om Forbryderen under samme Sag findes at have gjort sig Skyldig i flere Tyverier, eller han har bestaalet den, hos hvilken han tiener, ere de Omstændigheder, der fornemmelig bør komme i Betragtning, til at bestemme den fornævnte Strafs Grad.

2.) Befindes nogen, som er dømt for simpelt Tyverie, anden Gang i samme Forbrydelse, da straffes han (ester de i 1 § benævnte Omstændigheder) med Kasp.huus- eller Fæstnings-Arbejde fra 3 til 5 Aar, og, om det er Qvindesperson, med Tugthuus-Arbejde i ligesaa lang Tid.

3.) Tredie Gang straffes de Skyldige med Fæstnings- eller Tugthuus-Arbejde paa Livstid.

4.) Stialer nogen Heste eller stort Qvæg paa Marken, gjør Indbrud, bestialer Stibbrudne Gølf, eller begaaer andre saadanne grove Tyverier, for hvilke de forrige Love og Anordninger fastsatte høieste Tyvsstraf, da skal den Skyldige straffes med at stryges til Kagen og arbejde i Fæstningen, eller Tugthuuset, sin Livstid.

5.) Skuide nogen, som er bleven dømt efter 3 eller 4 §, befindes at stiale paa nye, da bør han fagstryges, samt brændemærkes paa Panden, og igien indsættes, for Livstid, til Arbejde, under streng Bevogtning.

6.) Børn, som ere over 10 og under 15 Aar, straffes første Gang, for Tyverie, med Kiis, ved Slutteren, under Fogdens Opsigt; men skeer det oftere, da med Tugthuus-Arbejde, fra 2 Maaneder til 2 Aar, ester de i 1 § fastsatte Regler.

7.) Tyvs-Medvidere og Hælere, som ei have været med i Sierningen selv, skal første Gang dømmes til vilkaarlig Tugthuus-Straf, fra 1 Maaned til 1 Aar; hvilken Straf

skal fordobles, naar Forseelsen igientages anden Gang; men skeer det oftere, da straffes Forbrøderen med at hen-sættes til Fængnings- eller Tugthuus-Arbeide, for Livstid. 8.) Endelig skal de Skyldige tilsligtes at erstatte den For-urettede Værdien af det stiaalne, forsaavidt som han ei har faaet det tilbage i uskadt Stand; hvorimod den i Loven bestemte Tvingeld og Boeslods⁴ Forbrydelse ei skal have Sted. I øvrigt er det Kongens alvorlige Villie, at de i denne Fr. faaldest fastsatte Straffe skal fuldbyrdes efter de fældende Domme, uden at deri kan ventes nogen Østergivelse eller Benaadning.

50. Skrivelse fra Danske Cancellie til Direktøren for Børne- huset på Christianshavn, Konferensraad Koefoed, 1789

Iblandt de indretninger, som i staterne er blevne nødvendige og i de store stæder uundværlige, regne man med billighed straffe-
husene. Deres bestemmelse er ikke blot at standse forbrøderen i sit løb og give den vanartige en bevæggrund mere til afhold fra laster, men endog at bringe den vildfarende eller forførte tilbage paa rette vej og igiengive staten en nyttig borger. Disse betragtninger have bragt Cancelliet paa den tanke, at de forbrødere, som lovene forfølge til exempel for andre, og som ved at modtage lønnen for deres forbrydelser kunde anses tabte for staten, ikke burde være samlede med dem, der blot til forbedring indsettes i straffehusene. Vanæren, der efter fortieneste følger den første, bliver og lettelig den sidstes lod, naar de skal være samlede paa et sted, der har publici fordom imod sig; og blot herved kan lettelig denne imod straffens hensigt blive uskikket til for fremtiden paa ærlig maade at fortjene sit brød. Børnehuset paa Christianshavn er indrettet for begge ovenmelte slags forbrødere; og da man efter det, som er forudsat, ikke kan andet end ønske dem adskilte fra hinanden, saa kan man ikke forbiegaae af herr conferentzraaden tjenstligst at udbede sig underretning om, hvorviit saadant kunde være gjørligt; ønskeligt var det, om de til forbedring indsatte forbrødere endog kunde være i en særskildt bygning, samt denne gives et andet navn, og lige ønskeligt var det, om disse, naar deres straffetiid var forbie, og de ikke kunde gøre rede for, hvad de i fremtiden vilde ernære sig ved, enten gaves leilighed til fremdeles at arbeide for denne stiftelse, forudsat, at de derudi som frie folk kunde tiene det nødvendige til livets ophold, eller og henvises til et andet arbeidshuus, hvor de strax kunne faae arbeide eller fortieneste, thi i andet fald maa de, ved at udlades af straffehuset, enten udsettes for den yderste mangel, eller nødsages til at begaae nye forbrydelser. -----

Det kongl. Danske Cancelli den 21 marts 1789

Brandt. Aagaard. Colbiørnsen.

51. Colbiørnsens Betænkning 1800

Staternes Formaal er: Borgerfrihed og Sikkerhed.

De deraf flydende Rettigheders Bestemmelse er Gieustand for Looen, i Almindelighed. At værne om Borgerfikkheden, og betrygge enhver af Selskabets Lemmee imod Vold og Fornærmelse, det er Straffovens Hiemærke, i Særdeleshed.

Man kan ikke tænke sig Rettigheder i Borgerfamsfundet, uden tillige Pligter, hvilke stnae t umiddelbae Forbindelse dermed. Naar hines rolis ye Nidjelse krænktes, da overtrædes disse; det er altsaa nødvendigt, at afsværge og hemme deslige Overtrædelser, ved passende Straffe; thi saadan Tvang er den sande Friheds Grundstøtte. I at omgiærde Borgerfikkheden, ved dette Middel, bør Straffene afveies saaledes, at de kunne vordet tilstrækkelige til at afftrække Ondskab fra at forstyrre Samsfundets Fred, og holde Lidensflaber tilbage fra at øve Vold og Fornærmelser; men det maae derhos ingttages, at de ikke heller foreskrives haardere, end dette Hiemærke udkrøer. Straffenes Grader bør afveies paa Retfærdigheds Vægtstaaal, i Forhold til enhver Forbrydelses Natur; men Retfærdighed bør ledes af Mildhed; saa at den, i at beskytte imod Forurettelser, paa den ene Side, sætter tillige, paa den anden Side, Grændser for den fornærmede Medborgeres Hevn.

Der behøves ingen anden Grund, end den, der lyder fra Menneskehedens egen Stemme, for at bevæge Danmarks faderlige Regiering til at forkaste haarde Straffe. Dens idelige Venaadninger og Formildelser bære Vidnesbyrd om, at den ikke ynder Strengheid.

Jeg vil derfor, i at handle om denne Hovedsætning, fornemmeligen betragte den fra Selskabets Side, og jeg vil, i at hente Beviser derfra, om den Skade, haarde Straffe medføre, tilføie oplysende Exempler fra vore egne Love.

A.

Naar Straffen er større, end Forbrydelsen, saa at den ligner Hevn, bliver den skadelig, fordi den Fornærmede ikke kan, som billig Mand, fremkalde den, ved Klage, uden at handle imod sin Samvittighed.

Saaledes vare Straffene for Tyverie, indtil de bleve formildede ved Forordningen af 20de Febr. 1789,

Uagtet Forordningen af 27de April 1771 foreskynede i dens Indledning, at det var Hans Majestæts Villie, at Straffen skulde bestemmes i et billigt Forhold til Misgjerningens Grovhed, blev dog denne Grundfætning ikke ganske fulgt i de Rømmelserne.

I Følge disse (til Exempel) skulde første Gang begaaet simpelt Tyveri, naar Kosterne beløbe sig til 10 Rigsdalers Værdi, straffes med Ragskygning og Fængnings- eller Lugthus- Arbejde, for Livs Tid; og Dommen skulde fuldbyrdes strax, uden at foreskilles Kongen &c. Endog paa Børn af 14 Aars Alder, i Norge, og 15 Aars Alder i Danmark, var denne Straf anvendelig (vid. D. L. 1 — 24 — 9 og N. L. 6 — 17 — 43) og den Fornærmedes Bøn, om et saadant Børns Redning, maatte ikke komme for Kongen.

Jeg skulde aldrig misliende Menneskelighedens Forsels, dersom jeg ikke turde troe, at en god og ædel Mand vilde, under saadanne Omstændigheder, heller lide, stiltiende, et toaleligt Tab, end føre Klage derover, naar han forudsaae, hvor haard den Skyldiges Afstraffelse maatte blive. Heraf følger da, at en Lov kan voede svag, formedelst dens egen Strengthed.

Efter at have fremsat foransøgte Anmærkninger, som vedkomme Forholdet imellem Misgjerninger og Straffe, veder jeg om Tillidelse til at høre nogle saa Ord i Henseende til Straffenes Slags og sammes Anvendelse.

J at anfille Betragtninger over denne Deel af Eagen, fremstiller sig strax det Spørgsmaal:

1. Ere Døds-Straffe tilladelige og fornødne?

Meningerne herom ere forskellige, og de Grunde, paa hvilke det bekræftende og det benægtende Svar bygges, ere saa bekjendte, at en udstrakt Afhandling over dette Spørgsmaal neppe kunde udgjøre andet, end Igentagelser af hvad der tilforn er skrevet desangaaende. Jeg indskrænker mig derfor til at anføre korteligen de Hoved-Grundsætninger, som jeg, efter min Overbevisning, finder at være afgjørende; og disse ere følgende:

Sikkerhed er Borgersamfundets Formaal.

Derfor ethvert Lem af Selskabet har den fuldkomneste Ret til at fordrø denne Betryggelse, følger ogsaa deraf, at Lovgiveren maa ikke ulleene være beynhudit, men endog pligtig til at bruge alle de Midler, ved hvilke Bjemerket kun opnaaes. Af disse Bæringes udkommer den Slutning, at Døds-Straffe maane kunne anvendes i de Tilfælde, hvor Staten ikke kan paa anden Maade betrygges; men det følger af sig selv, at dennes Fare og Misgjerningens Gouhed, bør komme i nøje Beregning, saa at ikke den Skyldiges Liv opofres, med mindre Staausel kunde have staa delige Følger for det Almindelige; thi Menneskelighed byder, at der ei vælges haardere Midler, end Hensigten uokræver.

De karakteristiske Kiendetegn paa de Forbrydelser, som gjøre den omhandlede exemplariske Straf nødvendig og passende, ere, efter min Mening, Misgjerningens Grumhed, dens overlagte Udførelse, og Forbryderens Farlighed for den offentlige Sikkerhed.

Fortæderen, Oprørs Stifteren, Morderen og Mordbrænderen (i dette sidste Ord egentlige Forstaaelse) ere altsaa de, der førstene at straffes med Døden.

Mennesker, der have iverksat saa afskyelige Handlinger, kunne ikke taales, uden Fare, enten i den Stat, hvor Misgjerningerne ere begaaede, eller i nogen anden.

Den største exemplariske Straf bliver da nødvendig, baade med Hensyn til at afskrække, og til at betrygge.

Dog holder jeg for, at den Skyldiges Hensrettelse ikke bør forbindes med Piinsler, men at han, paa den hastigste og mindst smertelige Maade, bør stilles ved Livet.

Vel have nogle Philosopher (som man ei kan nægte en udmærket Rang iblandt dem, der have freuet om Lovgivningsovæsenet) erklæret sig for den Mening, at Døds-Straffe aldrig burde, i noget Tilfælde, finde Sted.

De vigtigste Grunde, paa hvilke denne Sætning styttes, ere:

A.

At ingen kan formodes, som en Følge af Borgerselskabs Pagten, at have villet gjøre en saa stor Opofrelse, som den, at overdrage til andre Magt over sit Liv.

B.

At en saadan Overdragelse ei heller kan bestaae med det Princip, at forbyde Selvmord.

C.

At Straffe afskrække mere, forinedelst deres Værighed, end deres øjeblikkelige Haardhed; og at Slaværie nltfaa maatte ansees fuldkommen tilstrækkeligt, som poena exemplaris betragtet,

Disse Grunde besvarer jeg sunledes:

- 1) Et Selskabs Pagtens Hoved • jemerke falles Sikkerhed; saa maae ethvert Lem af Borgersamfundet formodes at have indrømmet Staten, eller Lovgiveren Ret til at bruge de Midler, som behøves, til at opnaae denne Hensigt. Et Livet (som de fleste troe) det højeste Gode, og er Statens almindelige Uheld det største, der kunde ramme Selskabet; saa maae ogsaa den Opofrelse, som gøres, for at betrygges i

Mydelsen af dette Gode, og forsikres imod det te Onde, beregnes i Forhold til Wienstandens store Værd.

Derfor Lovgiveren vilde fremsætte det Spørgsmaal til enhver Borger i Særdeleshed: Vil du, for ikke at blive et Offer for Mord, give dit Samtykke til, at du skal straffes med Døden, isald du myrder? troer jeg ikke, det kan drages i Tvivl, at jo ethvert fornuftigt Menneſke (om han endog var blot Egoist) vilde besvare Spørgsmaalet med ja, og underskrive en saadan Pagt. Den, der nægtede at give sit Minde dertil, maatte have i Sinde at begaae Mord; Men det er dog ikke til Fordeel for saadanne Menneſker, Borgerſelskaberne stiftes.

. . . .

- 3) At Døds-Straf er mindre skikket til at afstrække fra Misgjerninger, end bestandigt Tab af Frihed, især naar dette er forbundet med majsommeligt Arbeide og streng Behandling; det er en Sætning, der strider baade imod al Erfaring, og, efter min Tanke, tillige imod rigtig theoretisk Fornuftslutning.

Man bedrager sig, naar man bedømmer den affhyelige Landsforræders og den grimme Morders Lænkemaade, efter sit eget Hjertes Følelse, eller efter den, der formodes hos en dydig og retsaffen Mand.

Om denne endog kunde (som en Følge af sit Nerve-System) være frygtforn af Naturen, troes han dog imod Dødens Stræk, ved sin gode Samvittighed.

Denne Tilflugts-Stytte savner den grove Forbryder aldeles. Dødens Rædsler uisprænde hans lastefulde Hjerte. Den myrdede Medborgerens blodige Skygge staaer malet for hans Eye, og vinker ham frem til den Eviges Domstol — i det Øjeblik, han skal forlade Verden.

Med Fængsels-Straf følger deuden altid Haab om Frihed. Dette Haab forsvinder for Lovens Bud om den visse Død

Til Slutning kan jeg ikke forbigaae, at tilføje denne Anmærkning: at de Philosopher, som have anseet Straffe af Hængse, og Slaverie tilstræffelige (baade med Hensyn til at afstræffe fra at begaae de groveste Misgjerninger, og med Hensyn til Statens Sikkerhed imod igientagne Forbrydelser af de Straffede) have selv gjort saadanne Beskrivelser over den Tilstand, i hvilken de Skadelige skulde sættes, og de Lidelser, som de skulde taale, at denne Sten maatte agtes haardere end Døden.

. . . .

Naar jeg har kaldet dette ubetydelige Frøgment: et Bidrag til Commissionens vigtige Arbejde, og uvovet at overlevere det, i dens første Møde, da er det ikke, fordi jeg anseer det at have megen Værd. Ved at kaste et Blik paa de end, som have Gæde i denne Forrettelse jeg rødmie af Skam, dersom jeg trængt af Beskedenhed, følede dybt Svaghed. Men, da jeg bør formode Najestæt, i at kalde mig til dette seer jeg hen til min gode Villie, indskrænkede Kundskaber, som har burde retfærdiggjøre denne Tanke, en usfuldkommen og ufilet Steen, som er betroet i Commissionens Hænder. Naabe, at Commissionen vil ghynde, om den end maa beklage min

den 17de Nov. 1800.

52. Anders Sandøe Ørsted

a. Grundregler for Straffelovgivningen (1817)

Dette mit Arbejde indskrænker sig ingenlunde til det i de philosophiske Skoler saa berømte Spørgsmaal om Criminalrettens øverste Grundsætning. Denne, vist nok vigtige, Undersøgelse har jeg endog fundet at kunne behandle forholdsmæssig kort. Derimod har jeg, med særdeles Omhu, søgt at udvikle de mere practiske Grundbegreber og Grundsætninger, der udgjøre Mellemlædd mellem Straffelovens øverste Princip og dets Anvendelse paa de cåkolto Forbrydelsers Afstraffelse, og som afgive Stoffet for de almindelige Forskrifter, hvormed en velindrettet Straffecodex, efter det alle Kyndige ere eenige om, bør begynde.

. . . .

Med Hensyn til selve Begrebet om hvad det er der ved Straffelovgivningen skal udrettes, stemmer jeg overeens med Feuerbach, hvorimod jeg mærkelig afviger fra denne berømte Reformator i Criminalretten, med Hensyn til de Grundforestillinger om Retsvidenskabens Væsen, hvorpaa hiint Begreb hos ham hviler, de Grundsætninger, han stiller ved Siden af dette, og de Følger, han deraf uddrager. Feuerbachs System har sin Oprindelse fra en Tidspunct, da Retsvidenskabens fuldkomne Selvstændighed var det Maal, hvorefter dens Dyrkere stræbte. Alt gik ud paa at gjøre Retsopgaven, saavel med Hensyn til dens Indhold, som til de Grunde, hvoraf samme maa hidledes, og de Midler, ved hvis Hjælp den skulde opløses, uafhængig af alle religiøse og moralske Forestillinger og Bevæggrunde. Den udvortes Samfundsorden skulde frembringes ved Tvang; paa Guds frygt, Kjærlighed, Retsindighed og Ærefølelse skulde intet beroe; men ved en psykologisk Mechanisme, der bandt Enhvers Egennytte til den udvortes Iagttagelse af de Love, Samfundets Vedligeholdelse krævede, skulde Fred og Orden fremtvinges mellem de samlevende Mennesker. I denne Mechanisme maatte Frygt for Straf være Hovedhjulet. Ved vel beregnede og strængt paaagtede Straffetrusler var det man skulde bringe (udvortes) Ret og Retfærdighed til at bygge og boe i Landet, om end alle gode Følelser vare drevne i Landflygtighed. *Feuerbach* var een af de Grandskere, der mægtigst var grebet af hiin Tanke om en aldeles afsondret og for sig bestaaende udvortes Ret; og det kunde ikke undgaae hans skarpe Blik, at Retslæren, saa meget den end brammede af den Selvstændighed, den havde erhvervet ved de senere Bearbejdelser, dog ikke endnu havde revet sig løs af Sædelærens Lænker. I sine tidligste Arbejder ¹⁾ søgte

denne skarpsindige Tænkter, aldeles uafhængig af *Fichtes* omtrent samtidige, vist nok mere omfattende, dybere øste og videre udførte, Forsøg, at give hiin Videnskab den Selvstændighed, hvorefter den i saa mange Aar forgjæves havde bestræbt sig. Kort efter kastede han sig med sin hele videnskabelige Kraft og Kiækhed paa Criminalretten; og hans Maal var da at give denne Videnskab den Reenhed, Selvstændighed og indvortes Fasthed, der hidtil manglede samme. I denne Aandsretning indeholdes Grunden til, at han aldeles forviste Frihedsbegrebet fra Straffelovgivningen; at han ikke blot afsondrede den juridiske Tilregnelse fra den moralske, men endog mellem disse fandt de meest skjærende Modsætninger; at han krævede en saadan Bestemthed i Straffelovene, at der lidet eller intet skulde komme an paa Dommernes Retsindighed.

. . . .

I Straffelovgivningen bør uden Tvivl det philosophiske og almindelig menneskelige Element have en mægtigere Indflydelse end i Civillovgivningen. De vægtfulde Advarsler, een af vor Tids lærdeste og genialeste Jurister ¹⁾, har givet sit Folk og sin Tidsalder mod nye Lovbøger, passe sig i det Hele ikke paa den criminelle Lovgivning. Dog gjøre de Indvendinger herfra en Undtagelse, som han har hentet fra den ringe Troe, han har til de nuværende Retslærdes Evner, samt fra Mangelen af et for en Lovbog værdigt Sprog. Men deels er der uden Tvivl noget overdrevent i hans Nedsættelse af Tidsalderen; deels er det vist, at ligesom den Forandring en nye Civillov gjør i et Folks Tilstand, er uendelig betydeligere, end den, som fremvirkes ved en ny Criminalcodex, saaledes kræver den første og en saadan omfattende og klar Overskuelse af alle borgerlige Forhold, en saadan dyb Indsigt i alt hvad der kan befordre Nationens moralske og intellektuelle Udvikling, dens Tillid og Hengivenhed til Statsbestyrelsen, Nationalvelstanden, Familiernes Roe og Lykke, og derhos i Særdeleshed i de Lande, hvor den romerske Ret hidtil har været gjeldende, en saa uhyre Lærdom, at man vel maa ræddes for denne Opgave, hvormed den at udarbejde en consequent og hensigtsmessig Straffelov aldeles ikke kan sammenlignes. Desuden er Straffelovgivningsfaget det, som, i vor Tid, er blevet bearbejdet med størst Omhue og Indsigt; og vi turde vel deri ligesaa bestemt overgaae Romerne, som disse ustridigen vare os overlegne i hvad der hører til Civilretten.

. . . .

¹⁾ von Savigny vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. Heidelberg 1814.

§. 2.

Om Straffelovenes øverste Formaal. Beviis at dette ikke kan være andet, end at afholde Borgerne fra Handlinger som krænke Retsordenen.

Det første Spørgsmaal er: om Straffelovene blot gaae ud paa at hindre de Handlinger, som forstyrre Retsordenen (*ne peccetur*), eller om deres Formaal er, at tilfredsstille en ubetinget Fornuftfordring: at den, der [4] har forbrudt sig, umiddelbar derfor, og uden Hensyn til den Virkning deraf kan ventes, skal lide det Onde, han har forskyldt (*quia peccatum est*).

Den sidste Theorie, som man kan kalde den *absolute*, har vel en meget agtværdig Side, hvorved den uvilkaarlig henriver den, som er begejstret af Retfærdigheds Ideen. Men, naar man besinder sig, og, ikke fyldestgiort ved den naturlige Følelse, der, skiøndt en Fornuftsandhed altid ligger til Grund for samme, dog blander forskellige Ting med hinanden, vil giøre sig tydeligt og nøiagtigt Regnskab for den borgerlige Strafferets Oprindelse, vil man dog finde, at denne Theorie er et Misgreb ind i en Verden, der ligger udenfor Straffelovenes Virkekreds. I en moralsk Verdens Orden maa vist nok Straffen følge Forbrydelsen, som saadan; thi, dersom de Love for den menneskelige Handlen, der aabenbare sig igiennem vor Fornuft, skulle have nogen Bestand uden for vor Forestilling selv, saa maa der gives en høiere Tingenes Orden, hvori den Handling, hiin Lov fordrer, fremavler heldige, og den, som Loven fordømmer, fordævelige Følger¹⁾. Men Spørgsmaalet er: om Statsmagten har noget Kald til umiddelbar at frembringe en saadan Tingenes Orden?

Vel ere vi ingenlunde af deres Meening, som tillægge Retslovene en af Sædelighedslovene uafhængig [5] Tilværelse, og indskrænke Statens Bestemmelse til at holde over dem. De, som anvise Staten dette indskrænkede Øjemeed, og dog ville, at den skal have en Strafferet, som gaaer uden for samme, modsige vist nok dem selv. Vi tillægge Staten imidlertid et videre Øiemeed, og have, paa et andet Sted, udførligen udviklet denne Mening og dens Grunde¹⁾.

Det kunde nu synes, at naar, efter vor Lære Statens Formaal er lige med selve Menneskehedens Formaal, det høieste sædelige Gode, saa maa og dens Straffelove have samme Øiemeed, og at det ingenlunde er den nok at afskrække fra de Handlinger, som forstyrre Samfundets Fred. Men, saa vist som det end er, at der ikke kan være noget i en enkelt Deel af Statsmagten,

¹⁾ Jevnfør Eunomia 1ste Bind Side 41—43.

²⁾ L. c. Side 51 ff.

som ikke indbefattes i Statens almindelige Formaal, saa ubeføiet er man til at antage, at alt, hvad der ligger i dette, og skal findes i hiin.

Retslovgivningen har unægtelig sin Rod i den moralske Lovgivning, som indeholder de høieste Regler for al menneskelig Virksomhed, altsaa og for den, hvorved en Retsorden imellem Menneskene oprettes og befæstes. Men derfor falde begge disse Lovgivninger dog ikke sammen. *Retslovgivningen maa, netop for at befordre Sædeligheds Lovenes Virksomhed, indskrænke sig inden snævrere Grændser [6] end disse.* Dersom al menneskelig Virken blev bestemt ved udvortes Lov, saa blev der ingen Kreds tilbage, inden hvilken Menneskene kunde bevæge dem med den Frihed og Selvstændighed, uden hvilken deres Handlinger ere uden Værd.

Hertil kommer, at mangfoldige menneskelige Pligter ikke kunne modtage en saa bestemt Form og saa bestemte Grændser, at de kunne omfattes ved udvortes Love og gøres gieldende ved udvortes Domstole¹⁾; hvorimod disse, naar de fik en saa udvidet Virkekreds, vilde være udsatte for idelige Misgreb og Vildfarelser. Ikke at tale om at de Individier, der saaledes fik det i Hænderne at bestemme alt hvad deres Medborgere maatte gøre og lade, dog selv ikke deri kunde bindes ved udvortes Love og Domstole, men kun ved Samvittighedens Love; disse maatte da have Samvittighed for alle andre Mennesker, hvilke derimod aldeles bleve fritagne for Samvittighed. Staten kan følgelig ikke fordre alt hvad Sædelighedsloven fordrer; ikke forbyde alt hvad denne forbyder. Allerede heraf følger, at den, som straffende Magt, ikke kan gøre sig det til Formaal, at give hver, hvad hans Gierninger have forskyldt; thi meget, som strider mod Pligt og Samvittighed, maa den taale. Det er egentlig [7] kun det, der paa en umiddelbar eller middelbar Maade forstyrrer den fri og sikke Tilværelse, der er en Grundbetingelse for al sædelig Virksomhed, som Statslovene kunne forbyde. Men, naar Staten blot har at befatte sig med denne Klasse af Pligtovertrædelser, *saa kan den heller ikke behandle dem anderledes end efter den Egenskab, der saaledes gjør dem til Gjenstande for Straf.* Den haver altsaa ikke at straffe dem, forsaavidt de indeholde Synd mod Samvittighedens Love; men kun forsaavidt de forstyrre Samfundets Fred og Orden.

Det vilde være en aabenbare Inconsequents, hvis man, paa den ene Side, erkjendte, at kun de umoralske Handlinger, der bryde Samfundets Orden, skulle straffes, og dog paa den anden Side

¹⁾ Man kan her jevnføre Afhandlingen om Grændserne imellem Theorie: og Praxis i Sædelæren, i Eunomia 1ste Bind Side 94—145.

vilde, at disse ikke skulde straffes med Hensyn til denne deres Egenskab, men i Forhold til deres *Immoralitet*. Denne beroer desuden paa Sindelaget og ikke paa den udvortes Handling, der blot som Ytring af Sindelaget, men ikke som noget for sig bestaaende, har sædeligt Værd eller Uværd. Men det er ikke den jordske Dommer givet, at gennemskue alle Kroge i det menneskelige Hjerter, hvilket dog var nødvendigt, naar han skulde kunne, med Sikkerhed, bestemme den Grad af Slethed, som laae i en given Handling. Endnu mindre kunde Lovgiveren da classificere Forbrydelserne efter deres forskellige Strafværdighed; denne vilde da allene beroe paa de [8] individuelle Omstændigheder, aldrig paa Forbrydelsens almindelige Egenskaber. Størrelsen, Vigtigheden og Omfanget af det Onde, Overtrædelsen er gaaet ud paa, eller som den, efter sin Natur, kunde frembringe, er i Særdeleshed et saare upaalideligt Kjendetegn i foranførte Henseende. Omstændighedernes Forvikling kan ofte føre et Menneske, der langt fra ikke er død for det Gode og Ædle, til de farligste og skadeligste Forbrydelser, medens en Forbrydelse af lidet betydelig Følge kan forraade et i Bund og Grund fordærvet Sindelag. Hvo vil paastaae at Mord eller at Statsforbrydelser ubetinget røbe større sædelig Fordærvelse end Bedragerie?

. . . .

§. 15.

Om de objective Betingelser for Strafbarheden fra b) Dommerens Standpunct.

Fra Dommerens Standpunct er, for det første, enhver Handling strafbar, som Lovene have erklæret derfor, uden at han, *forsaavidt*, har videre Undersøgelse nødvendig end den, der gaaer ud paa retteligen at forstaae Loven.

Derimod opstaaer der, med Hensyn paa hans Virkekreds, det vigtige Spørgsmaal: om han, under nogen Betingelse, kan være beføiet til at afsige en Straffedom, uden at en udtrykkelig Lov har erklæret Handlingen for en Forbrydelse?

De meest anseete blandt de Skribentere, der have filosofiseret over Straffelovgivningen og sammes Anvendelse, have besvaret dette Spørgsmaal med et lydeligt Nei; de fleste af Frygt for de Misbrug af den dømmende [97] Magt, Borgerne ellers vilde være udsatte for, nogle, hvoriblandt især Feuerbach, fordi selve Begrebet om en Forbrydelse (efter deres Mening) forudsætter en foregaaende Lov, der har forkyndt Strafs Forbindelse med Handlingen. Nogle nyere Love have og udtrykkelig gjort Overtrædelse af

en skreven Straffelov til en nødvendig Betingelse for en Handlings Strafbarhed ¹⁾).

I de fleste Stater blive derimod og ulovbestemte Misgjerninger antagne. Ogsaa vilde dette Begrebs fuldkomne Forkastelse, efter de der gjeldende Lovgivningers Beskaffenhed, have til Følge, at de afskyeligste og farligste Angreb paa Statens og Medborgernes Fred, skjøndt fuldkommen beviiste, vilde gaae Straf forbi.

Selv de Theoretikere, der, med største Iver, opstille Grundsætningen: uden Lov, ingen Straf, (*nulla poena sine lege*) have derfor, følede, hvorledes denne Grundsætning ellers truede med at opløse den Sikkerhed imod Forurettelser, Justitsvæsenet skal give, med Opoffrelse [98] af Conseqvensen, antaget saadanne Modificationer, som gjøre, at den ingen synderlig Forandring gjør i det System, Praxis i deslige Stater har optaget.

Det synes, som om alle Skribentere ere enige i, at Begrebet om ulovbestemte Forbrydelser af sig selv maa bortfalde, naar Straffens Væsen og virkende Kraft, i Overensstemmelse med Feuerbachs System, søges deri, at Forestillingen om det Onde, Straffen indeholder, skal overvinde Forestillingen om den Lyst, Forbrydelsens Gjenstand i og for sig vilde opvække.

Det er imidlertid indlysende, at, dersom det gjøres til Grundsætning i Retsplejen, at Handlinger, der have en Forbrydelses naturlige Mærker, skulle ansees med forholdsmæssig Straf, skjøndt ingen skreven Straffelov har nævnt dem; saa vil der hos Folket opstaae den Overbeviisning, at man ligesaavel ved deslige Handlinger, som ved dem, der ere forbudne ved en udtrykkelig Straffelov, paadrager sig physiske Lidelser, og denne Overbeviisning maa virke efter selvsamme psychiske Love som en udtrykkelig Straffetrusel. Feuerbachs Lære, angaaende Grundbegrebet om Straf og Grundloven for sammes Virksomhed, kan altsaa, i sit Væsen, skjøndt ikke just i de Udtryk, hvormed han har betegnet dem, meget gjerne bestaae med Antagelsen af ulovbestemte Misgjerninger.

Men, gives der naturlige Mærker paa en Forbrydelse, eller er det maaskee blot Lovens positive Bud, der [99] gjør en Handling til Forbrydelse? Feuerbach har nægtet det første og paastaet det sidste, og deri fundet en nye Grund for sin Lære; ingen Straf uden Lov. Det er, siger han, blot en Klogskabsregel, der bevæger Lovgiveren til at bruge Straf for at forebygge visse Retskrænkel-

¹⁾ See *Code penal* §§. 1 og 4 og *Straf-Gesetzbuch für das Königreich Baiern* §. 1; cfr. *Bemerkungen* 1 B. S. 66, som viser, at det ikke er det Feuerbachske Grundbegreb om Straf, hvorpaa denne Bestemmelse er bygget, men at den derimod er grundet paa den Fare, som man fandt, at Samfundet vilde være priisgivet for, ved en Dommeren tilstaaet Magt til at straffe uden for Lovens Bogstav.

ser, da der, som han paastaaer, gives uendelig mange andre Midler, hvorved Staten kan afværge den Handling, som den vil forebygge¹⁾).

Men det er aabenbart, at der gives Handlinger som, i ethvert Samfund, hvor Ret skal sikkres, naa belægges med Straf. Vi have ovenfor²⁾ seet, hvilke andre Midler Staten har i sin Magt til at værne mod Retsbrud, og vi have, ved at gennemgaae disse, erfaret de snævre Grændser for deres Virksomhed. Det er, til Exempel, indlysende, at Staten ingen Sikkerhed vilde give mod Mord, Lemlæstelse, Voldtægt og andre personlige Mishandlinger, saafremt disse bleve uden Straf. At bevogte enhver Borger saaledes, at slig Udaad ei kunde begaaes, vilde være en urimelig Opgave, og at gjøre den derved skeete Skade god igjen, er ogsaa umueligt. Naar altsaa Morderen og Voldsmanden ikke løb Fare for Straf, saa fandt end ikke en Skygge [100] af Borgersikkerhed Sted. Feuerbach har iøvrigt selv lært, at den psykologiske Tvang eller Straf er nødvendig i Staten, og at i Særdeleshed den physiske Tvang er utilstrækkelig til at afværge en Retskrænkelse, som har et uerstatteligt Gode til Gjenstand³⁾. Men heraf flyder, at Fornuften, med Nødvendighed, kræver Straf, i det mindste i deslige Tilfælde, og at det ei er en *blot politisk*, men en *juridisk* (d. e. ved det retlige Samlivs Tarv med Nødvendighed bestemt) Grund, hvorved de, i saa Henseende givne, Straffelove ere fremkaldte.

Man kan altsaa hos Feuerbach selv finde tilstrækkelige Forsætninger for den Følgeslutning, at Handlinger, som ei omfattes ved Straffelovens udtrykkelige Bogstav, under visse Vilkaar, retmæssig kunne straffes. Men det samme, der gjelder om uerstattelige Rettigheders Krænkelse, finder og, under visse nærmere Bestemmelser, Anvendelse paa de Handlinger, hvorved nogen retstridigen angribes med Hensyn til et i sig erstattetligt Gode. Naar nemlig Handlingen er forbunden med den Stræben, at dølges, og den Forurettede følgelig er udsat for ei at komme til Skadesløsholdelse; den Uretgjørende derimod kan have Haab om at opnaa sin Hensigt, saa vilde, hvis ikke en af Handlingen flydende Straf kom med i Regningen, Staten aldeles intet have, hvorved [101] den kunde hindre slig Forurettelse; thi Gjærningsmanden havde da at haabe af et lykkeligt Udfald, uden at have noget at frygte, hvis Udfaldet ei blev efter Ønske. Tyverie, Bedragerie og hvad de andre til denne Slægt af Retskrænkelser hørende Handlinger kaldes,

¹⁾ See Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts, 2 Theil, Side 19 ff.

²⁾ Side 88—91.

³⁾ See Lehrbuch §. 11.

maa altsaa nødvendigviis belægges med Straf, hvis Ejendom skal sikkres, eller med andre Ord, hvis der skal være Ejendom.

Der gives saaledes naturlige Forbrydelser, hvorved vi ikke forstaae Handlinger, som i *Naturstanden* skulle straffes; men saadanne, hvis *Strafærdighed* flyder af *nødvendige Fornuftlove*. Endnu bemærkes herved, at det, for at en Handling, uden udtrykkelig Lov, kan ansees med Straf, end ikke er nødvendigt, at den indeholder Brud paa en naturlig Rettighed, men at, saasart Lovene have erkjendt en Rettighed, eller indført en vis Orden, saa maa ethvert tilregneligt Brud paa samme, der ikke, ved andre Midler, kan forebygges, være Gjenstand for Straf; thi Lovgiveren vilde være i Modsigelse med sig selv, hvis han ingen Modvægt vilde have anvendt mod dem, der gaae ud paa at forstyrre hans Hensigter ¹).

• • • •

¹) Saaledes har en Hof- og Stadsrets Dom af 25 Juli 1804 (juridisk Archiv No. 4, S. 75—85), tilligemed den paafølgende Højesteretsdom af 4 Octbr. s. A., uden Hjemmel i nogen udtrykkelig Lovbestemmelse, anseet det for en Forbrydelse at forstyrre Gravfreden (*violatio sepulcri, turbatio manium*), fordi det af Lovene og de offentlige Indretninger er klart, at Staten har villet tage den Menneskene naturlige Følelse for deres afsælede Legemers anstændige og uforstyrrede Bevaring i sin Beskyttelse, og den vilde være i Modsigelse med sig selv, hvis den taalte, at enhver, som fandt for godt, kunde tilintetgjøre denne Beskyttelse ved at opgrave og mishandle Ligene.

b. Om Begrebet Tyveri (1809)

§. 104.

Sammenligning mellem de i Frd. 20 Febr. 1789 fastsatte Straffe, og dem, som findes bestemte i de ældre Love.

Da Forordningen 20 Febr. 1789 udkom, blev den optaget med det meest levende Biefald, som en ædel Frugt af den menneskekjærlige Strafferets Grundsætninger, der, paa den Tid, begyndte at bane sig Vejen fra de Filosofherendes Skrifter til adskillige af de europæiske Staters criminelle Love. Seenere har den almindelige Tænkemaade angaaende denne Gjenstand taget en anden Vending. Nu er Tonen i Almindelighed at besvære sig over den formildede Tyvslovgivning, som Kilden til de mange og grove Tyverier, der, efter hvad man forudsætter, nu skulle gaae i Svang fremfor i gamle Dage.

• • • •

53. Ørsteds Straffelove

11 Apr. **Fr. ang. Straffen for Tyveri, Bedrageri, Falsk og andre dermed beslægtede Forbrydelser.** Cancell. S. 86. [C. T. 345, jvfr. Bib. St. T. f. 1838 I. 184 II. 1565, Koest. St. T. II. 2334. 2504.]*).

Ør. Efterat have taget de af begge Forsamlinger af de danske Provindsstænder indgivne Betænkninger over det dem forelagte Udkast til en **Fr. ang. Straffen for Tyveri, Bedrageri, Falsk og andre dermed beslægtede Forbrydelser** under næste Overveelse, har Kongen fundet for godt at befale som følger: 1) **Straf for første Gang begaaet simpelt Tyveri.** Straffen for Tyveri skal, naar dette ikke er forbundet med nogen særegen Omstændighed, der medfører, at en eller anden af de nedenstaaende Bestemmelser deri gjør Forandring, være i de ringere Grader Fængsel paa Vand og Brød fra 2 Gange 5 til 6 Gange 5 Dage, og ellers Strafarbejde indtil 4 Aar. 2) **Det Stiaalnes Værdies Indflydelse paa Straffen.** Ved Valget af den høiere eller ringere Straffegrad efter § 1 have Domstolene at tage stadigt Hensyn til Tyveriets Størrelse, og derunder ikke blot til de stiaalne Kosters Værdi, som særskilte Ting betragtede, men ogsaa til den særdeles Skade, som den Forurettede maatte have lidt, enten formedelst den Forbindelse, hvori disse Ting staae med en anden Ting, hvorfra de ere bleve affondrede, eller af andre Aarsager. 3) **Særpænde Omstændigheder.** Ved Siden af den Indflydelse, der, i Overensstemmelse med § 2 bliver at tillægge Tyveriets Værdi, bør følgende Omstændigheder fornemmelig komme i Betragtning som Grunde til en forhøiet Straffegrads Anvendelse: 1) naar den stiaalne Ting var af saadan Bessaffenhed, at den Vedkommende ei kunde holde samme i nøie Forvaring; 2) naar Rogen med Bold eller ved Hielp af Diriker, falske eller tilskuede Nøgler eller ved at bryde Segl har aabnet Skab, Kiste eller andet Giemmosted, eller Forbrydelsen isøvrigt har været forbunden med særdeles Overlæg, Emdighed eller Dumdriftighed; 3) naar den Skyldige befandt sig i en trangfri Forfæmning; 4) naar han stod i den Bestiaalnes Tjeneste eller af anden Aarsag skyldte denne særdeles Troskab og Omhu; 5) naar ellers hans Etilling, hans Forhold til den Bestiaalne eller den Tilsid, som denne har viist ham, har givet ham en særdeles Leilighed til det af ham udøvede Tyveri; 6) naar Forbrydelsen, uden ganske at kunne henregnes til noget af de Tyverier, hvorfors der i det Følgende er sat en forhøiet Straf, dog nærmer sig et saadant med Hensyn til de Egenstaber, der have giort

samme til Gienstand for den stærpede Straffebestemmelse; 7) naar Forbryderens øvrige Wandel vidner om, at streng Straf behøves for at overvinde hans forbryderiske Tilbøielighed; 8) naar han under samme Sag findes skyldig i flere Tyverier, i hvilket Tilfælde ikke blot det samlede Beløb af alle de sriaalne Koster bør komme i Betragtning, men ogsaa det større Hang til Miøgierningen, som han har lagt for Dagen ved oftere at forbryde sig. 4) **Fornildende Omstændigheder.** Derimod bør især følgende Omstændigheder komme i Betragtning som Grunde til Lemsældighed i Straffens Anvendelse: Ungdom, Enfoldighed, forsømt Opdragelse, Forførelse, uskyldt Trang, foregaaende god Opførsel, den ved skiødesløs Bevogtning givne særdeles Leilighed, Uabenhjertighed i at tilstaae og Redebonhed i at virke til den Bestaaelses Skadesløsholdelse.

• • • •

32) **Om de Handlinger, som i Loven henføres til Ran.** De Handlinger, som i Loven henføres til Ran, skulle, forsaavidt de bestaae i Borttagelse af værdige Ting, for Fremtiden i alle Maader behandles efter de Bestemmelser, som nærværende Anordn. indeholder for Tyveri. Hvad de Tilfælde angaaer, hvori egenmægtig Behandling af Andres urørlige Ting efter Loven straffes som Ran, da, ligesom saadant Forhold efter sin Natur maa henføres til Vold paa Andres Eiendele, bliver Straffen derfor at bestemme efter Grundsætningerne for dette sidste Slags Forbrydelser. Det Samme bør og være Realen i det i Lovens 6—15—19 omhandlede Tilfælde, naar Intet er blevet borttaget af den, der paa den i Artiklen ommeldte Maade har krænket Veifreden.

• • • •

III. PROCES

A. *Ting, Bevis, Appel og Tvangsfuldbyrdelse*

54. Eriks Sjællandske Lov II, 48

Kap. 48. Om lovligt Ting.

Det skal man ogsaa vide, at der kræves tre Betingelser for et (lovligt) Ting: Stedet, Tiden og Folket. Det *Sted* er det rette, som Kongen har fastsat, og alle, der er i Herredet, har givet deres Samtykke til; det maa heller ikke flyttes et andet Sted hen uden med alle Herredsmændenes Vilje og Kongens Samtykke. *Tiden* er deres lovlige Tingdag, som de har haft fra Arilds Tid, og den Dag skal det holdes fra midt om Morgenen og maa ikke holdes længere end til Middagen. Og Tinget maa ikke bestaa af mindre end *tolv Mænd*. Bliver en Dom afsagt før midt om Morgenen, da er det, som om den ikke var afsagt. Bliver lovligt Ting sat midt om Morgenen eller senere, og sker det, at de skilles igen saaledes, som det undertiden sker, at Tinget ikke varer ret længe, og efter at de er skiltes, andre Mænd kommer til Stedet og holder et nyt Ting, da skal det, som de fastslaar, ikke have større Retskraft, end hvis det ikke var sket paa Tinge.

55. Skånske Lov, kap. 154-56

Kap. 154 (ASun. 99).

Skal en Mand bære Jern, da skal han to sin Haand og derefter ikke røre ved noget som helst med den, ikke sit Haar og ikke sin Klædning og ikke noget som helst andet, før han tager Jernet og løfter det.

Kap. 155 (ASun. 99).

Bærer en Mand Skudsjern, da skal han gaa ni Skridt langt, før han kaster Jernet. Kaster han det før, da er han fældet. Siger nogle, at han er fældet, og andre siger,

at han ikke er fældet, da skal to Mænd vidne, at han bar det til fulde og ikke til Fald.

Kap. 156 (ASun. 99).

Bærer en Mand Trugsjern, da skal Truget staa tolv Skridt fra Stokkene, og den, der skal bære Jernet, skal kaste det i Truget. Falder Jernet uden for Truget, da skal den, der bærer det, tage det op og atter kaste det i Truget. Man skal ikke aflægge Ed paa, at den anklagede er skyldig, undtagen ved Trugsjern. Saa snart Jernet er baaret, skal man sætte en Vante paa Haanden og sætte Segl for og løse det om Lørdagen. Men Haanden skal ikke løses, før Sagsøgeren kommer til Stede, og ham skal man vente paa, til Tingtiden den Dag er ude. Kommer han ikke til den Tid, da skal de Mænd, der er til Stede, løse Haanden og afgøre, hvorvidt han enten er skyldig i Sagen eller uskyldig. Bliver den, der bar Jernet, renset, da skal han yde Præsten hans Ret. Bliver han ikke renset, skal Sagsøgeren yde ham hans Ret.

56. Skånske Lov, kap. 120

Kap. 120 (ASun. 48; jf. Tillæg B III).

Siger en Mand, at der staa tre Mark tilbage af Boden, skal den sagsøgte nægte med Tylvtered. Siger han seks Mark, skal han nægte med to Tylvter. Derefter skal der ikke gives højere Edsbevis, selv om der staa fyrretyve Mark tilbage. Saaledes er Loven ogsaa med Hensyn til al anden Gæld.

57. Pave Honorius' Brev til Anders Sunesen 1218

1218. 28. maj. Rom.

Pave Honorius III indskærper ærkebiskop Anders Sunesen af Lund og hans lydbiskopper, at de ikke må tillade gejstlige at føre negativt bevis for kirkens domstol, såfremt beskyldningerne imod dem kan godtgøres på positiv måde, samt kun at lade uberygtede mænd deltage i renselsesed.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Anders af Lund og hans lydbiskopper. I skal vide, at det er kommet os for øre , at præster og gejstlige i modstrid med de kanoniske retsbestemmelser frækt støtter sig på loven i Danmarks rige, der anerkender negativt bevis , og anses for frigjort for de beskyldninger, der på lovlig vis kan rejses mod dem og godtgøres ved troværdige vidner, såfremt de på den ene eller anden måde formår at rense sig herfor. Som følge heraf er det forekommet, at de undertiden skaffer sig folk til at rense sig med, som er ligeså forbryderiske som de selv, således at de til sin tid kan svare for dem i lignende forhold, og de begår mange forbrydelser i deres frækhed. Da det altså er vor vilje, at denne pest, der strider mod al ret, skal udryddes fuldstændigt hos gejstligheden, befaler og byder vi jer, brødre, ved denne vor apostoliske skrivelse, at I ikke imod de kanoniske bestemmelser må tillade nogen at føre negativt bevis for kirkens domstol, såfremt positivt bevis kan føres, og på kanonisk vis giver adgang alene for uberygtede mænd, når renselser skal finde sted, idet I skal vide, at den, der er plettet og brændmærket ved at være berygtet for en lignende brøde, er uegnet til at rense for en beskyldning, af hvad art den end er.

Givet ved S. Pietro i Rom den 28. maj i vort andet år.

58. Jyske Lov II, 1-4 og 7

Kap. 1. Om Sandemænd.

Der skal være otte Sandemænd i hvert Herred, to i hver Fjerding. Dog maa der ikke være mere end een af noget Fællig. Hver af dem skal have Ejendom i den Fjerding, hvor han er Sandemand, og i det mindste være Fællesbryde og ikke Landbo. Ingen kan afsætte dem, medmindre de forbryder deres Hovedlod ved at sværge falsk, eller de tager mere Hesteleje, end de skal. Dog maa ingen have baade Forlening og Sandemandshverv i samme Herred.

Kap. 2. Hvad Sandemænd skal sværge om.

Sandemænd skal sværge om Manddrab, om Afhug, om Voldtægt mod Kvinder, om Hærværk, om Markeskel, om Saar, om Kirkegods, hvis det drejer sig om mere end en Mark Sølv, og om Frihedsberøvelse.

Kap. 3. Hvorledes de skal sværge.

Sandemænd skal sværge paa Landstinget om Manddrab, Voldtægt mod Kvinder, om Hærværk, om Afhug, og hvis en Mand med Vold bliver berøvet sin Frihed, men paa Herredstinget om Sag mod en Bonde, om Kirkegods og om Saar; om Markeskel paa det Sted, hvor den omstridte Jord ligger.

Kap. 4. Hvorledes de skal indsættes og afsættes.

Kongens Brev skal lyse dem til at være Sandemænd paa Herredstinget i det Herred, hvor de skal være Sandemænd, og Kongens Ombudsmand skal tage dem i Ed, og de skal sværge saaledes, naar de tages i Ed, at Gud skal hjælpe ham, saa sandt som han ikke for Gods eller paa Grund af Slægtskab eller af Partiskhed vil gøre andet i sit Sandemands-hverv end det, han ved er rettest og sandest.

.....

Kap. 7. Hvis Sandemænd er uenige.

Er Sandemændene uenige, da skal det staa fast, som de fleste udtaler, med den ene Undtagelse, at otte af de bedste og paalideligste Mænd i Bygden og Biskoppen vidner, at de har handlet mod Loven eller gjort Uret eller begge Dele. Men selv om de alle sværger det samme, og det dog er saa aabenbar Mened, at alle ved, at det var Mened, saasom hvis de sværger, at en Mand er en anden Mands Drabsmand, og han ikke var i Bygden, da den anden blev dræbt, og ikke i det Land, da kan de dog godt forbryde deres Hovedlod, for Sandheden skal altid være stærkere og kærere end Bevis ved Ed. Men hvis de fleste gode Mænd i Bygden ikke rejser Sag mod dem, og de alle sværger det samme, da skal det staa fast. Sværger nogle paa et Ting, og de andre ikke er paa Tinget, da skal de godtgøre, at de havde Forfald, at de enten ikke vidste, at der holdtes Ting, eller at de havde lovligt Forfald,

da skal de sværge paa det første Ting, der holdes derefter, eller godtgøre, at de har Forfald, saaledes som før er sagt. Men sværger de ikke paa det tredie Ting, efter at de andre har svoret, har de forbrudt deres Hovedlod, hvis de var inden for Landet og ikke laa i Sygeseng.

59. Jyske Lov II, 58, 67-69 og III, 28

Kap. 58. Hvis en Mand lovligt sagsøger en anden for Ran.

Hvis en Mand fuldfører sit Søgmaal mod en anden for Ran, og den sagsøgte ikke vil rette for sig, da fastsættes der en Femt for Sagsøgeren til at modtage sit Gods ved hans Hus og desuden en Bøde paa tre Mark. Men er den sagsøgte overhørig og ikke vil bøde, da skal der tildømmes Sagsøgeren Ret til at tage sit Gods ved Nam, lønligt og ikke aabenlyst, uden for Gaardsledet, dog skal Namtageren sige til en eller flere af Granderne, at han har taget Nam. Men der skal ikke tages Nam uden Tingsdom, for hvis han tager, før han faar Dom for det, da kan han blive enten Ransmand eller Tyv derfor.
.....

Kap. 67. Om en Mand, der er fældet efter Loven.

Hvis en Mand bliver fældet med Ransnævninger eller paa nogen anden Maade enten til (at bøde) Kongens Ret eller Bondens Ret, saa at han er pligtig at betale sine tre Mark, da maa hans Gods ikke afhændes — hverken Løsøre eller andet — før han har gjort sin Skyldighed baade over for Bonden og ligeledes over for Kongen, og han maa ikke sagsøge nogen Mand, hvis han kommer i Retstrætte, og ingen maa tage ham til Bryde, medmindre han vil staa til Rette for ham; thi efter at en Mand er fældet eller sagsøgt, maa han ikke flytte sit rørlige Gods og ikke begive sig andetsteds hen.

Kap. 68. Hvis en Mand tager en fældet Mand til sig.

Optager en Mand i sin Gaard eller i sit Fællig en Mand, der er lovlig fældet eller sagsøgt, da skal den, der sagsøgte ham, rejse Sag mod Bonden, som han er draget hen til,

paa et Ting og paa et andet og et tredie. Vil den, der modtog ham, hverken staa til Rette for ham eller sende ham bort med sine Ejendele, da skal Sagsøgeren have Dom paa Tinge til at tage Nam i Gaarden hos den Bonde, som har modtaget ham. Men er han sagsøgt og ikke fældet paa det Tidspunkt, da han kommer under Bondens Beskyttelse, da skal han atter drage bort med sine Ejendele, for han kan ikke med Rette beholde ham og ikke modtage ham, før han har rettet for sig i den Sag, der er rejst imod ham.

Kap. 69. Hvis en lovfældt Mand har en anden Mands Gods.

Man skal ikke laane en lovfældt Mand sine Trækdyr eller give ham dem i Leje eller overgive ham andre Ejendele, saaledes at han har dem i sin Besiddelse saa længe, at man tror, det er hans egne, selv om det er en anden Mands Gods. Og bliver det taget, mens det er i hans Besiddelse, da skal Ejeren rejse Krav mod den, han laante eller gav det i Leje til, og ikke rejse Sag mod den, der tog det.

Kap. 28. Hvis en Mand lader nogen søge hans Mandhelg.

Lader en Mand nogen søge hans Mandhelg, da skal han først bøde fulde Bøder for den Gerning, han blev sagsøgt for, og derefter tre Mark til Bonden ud over de rette Bøder og tre Mark til Kongen. Dræber nogen den Mand, hvis Mandhelg man har søgt, da skal han beholde sin Fred, og slaar han ham, skal han ikke bøde derfor.

60. Danske Lov 1-13-1

13. Capitel

Om Vidner og Tingsvidne.

1. [Vidne er ej mindre end to Personer, overensstemmende, og udi een Ting.]

Kilde: JLov 2,93.

Se nu Retsplejelovens § 292 m. fl.

1-14-5 til 8

5. [Dommeren skal ikke lætteligen nogen af Parterne tilstæde Eed at gjøre, eller nogen den paalegge, anseendis, at den, der Sag giver, bør det lovligen at bevise.

*Kilde: Reces 1643 2. 6. 20 og 2. 3. 15.
Se nu Retsplejelovens § 306.*

6. [Benegtelsis Eed maa af Dommeren paaleggis, naar hannem synis, at Sagen det udkræver, eller i det ringeste efter Sagens Tilstand saaledis, at, endog det ikke nøjagtigen bevisis, der dog vis Formodning er, at den Sigtede er skyldig, og derfor efter Lov og Ret bør Sagen ved sin egen Eed sig at fralegge, paa det at hand for videre Tiltale sig kand befrie; Men Eed imod Eed maa ingenlunde af Dommeren tilstædis, meget mindre paaleggis.]

*Kilde: Reces 1643 2. 6. 20.
Se nu Retsplejelovens § 306.*

7. [Vil den Sigtede ikke gjøre benegtelsis Eed, naar det hannem af Dommeren, som forskrevit staa, paaleggis, da maa den Sigtende gjøre sin Eed, og den Sigtede have tabt Sagen.]

Bortf. v. desvetudo. (Ørsted: Eunomia I, 194).

8. [Ingen skal findis til Lov, som er tolv Mænds Eed, for nogen Sag.]

Kilde: jfr. Reces 1558 § 20.

1-15-1

15. Capitel

Om egen Bekiendelse.

1. [Hvis nogen for Dom og Ret vedgaar det, som hand sigtis og beskyldis for, da maa hand det ej siden fragaa.]

Bortf. v. Retsplejeloven.

1-20

20. Capitel

Om pinlig Forhør.

[Ingen skal pinligen forhøris, uden han tilforn er dømt til Døde for nogen Ugierning, med mindre det er in crimine Majestatis i højeste Grad, hvor Sagens Beskaffenhed ikke lider, at den almindelig Lands Proces kand følgis.]

*Kilde: Reces 1558 § 19.
Bortf. v. desvetudo, jfr. Reskr. 6. Decbr. 1837.*

1-24-32 til 34

32. [Befinder Sagsøgeren sig brøsthølden med Løsøris Vurdering, da maa hand kræve andre Vurderingsmænd derpaa til anden Vurdering, dobbelt saamange, som paa første Vurdering været have; Og hvis hand med ingen af dennem kand, eller vil, nøjjs, da maa hand paa Skyldenerens Skade og Fordeel ved offentlig Auction selge det udvurderede Gods; Kand hand saa ej deraf bekomme fyldist, da bør af Skyldenerens Boe videre Udlæg at skee; End bliver der til overs, da kommer det Skyldeneren til gode.]

Se nu Retsplejelovens § 534.

33. [Søgis nogens Boe med Nam, eller Indførsel, og Sagsøgeren af den Skyldigis Gods ej kand blive betalt, da haver Sagsøgeren Magt til at lade hannem sette i Forvaring, indtil hand betaler, eller stiller nøjagtig Forsikkring for Gielden.]

Bortf. v. Konkurslovens § 162.

34. [Naar Udlæg skeet er efter Nams og Indførsels Dom, eller paa Skifte, Opbud, eller andre Maader, og dertil hørende Dommis og Brevis Summa og andre Omstændigheder ere i den Afsigt, som derpaa gjort vorder, indførte, da skulle fornævnte Domme og Breve nøjagtig paaskrivis og cassis, saa vit de bør, og siden den, af hvis Boe Udlæg gjort er, tilstillis; Dog hvis nogen efter Lands Lov og Skyldenerens Forskrivelse ikke haver af Udlægget sin fulde Betalning, da maa hand Brevene beholde; Dog at derpaa bliver afskrevet, hvis hand derpaa bekommet haver, og hvis hand videre med Rette haver at fordre.]

Kilde: Reces 1643 2. 15. 7.

Bortf. v. Retsplejeloven.

1-24-51

51. [Naar nogen for Troldom, eller for Drab, er dømt fra sit Liv til Hiemting, da skal dog efter samme Dom ingen Exsecution skee, før end den af Landsdommerne, eller Overretten, bliver ved Magt kient; Og dersom den Beskylte, eller hans Slegt og Venner, ikke vil stævne Sagen til Landsting, eller Overret, da staaer det Sagsøgeren frit for der endelig Dom at tage.]

Kilde: Reces 1576 § 8.

Se nu Retsplejelovens § 687, 2. Stk.

61. Forordning af 25. januar 1805

25 Jan. **Fr.**, hvorved der i Danmark bestikkes Landsoverretter i Landstingenes og Raadstueretternes Sted. Cancell. p. 10.

See, ang. Værdien af de Sager, som kan indankes for Høiestret, m. v., **Fr.** 6 Sept. 1805.

Gr. Som det stedse har været en Gienstand for Kongens Omhu, ved passende Love og Foranstaltninger, at fremme Rettens vedbørlige og hurtige Pleie; saa er det og blevet ham magtpaaliggende, at give Domstolene selv en forandret Indretning, naar Udgangen til Lovenes Beskyttelse, ved saadan Forandring, end videre kunde lettes Undersaatterne. I Overeensstemmelse hermed har han fundet det gavnligt, i nogle af de danske Provindser, at anordne nye Over-Retter: hvor nemlig disse bekvemmeligen kunde sættes istedenfor de hidtil værende Landstinge og de, visse Kiøbstæder bevilgede, Raadstue-Retter. Han har, ved denne Forandring, si alene taget Hensyn til, hvorledes Behaudlingen og Afgjørelsen af Tvistigheder kunde fremskyndes; men ogsaa været betænkt paa, at hæve de Besværigheder, som hidindtil have været forbundne med Kiøbe- og Pante-Brevs Løsning ved Landstingene, og med Dommens Execution, i Tilfælde at denne, efter de ældre Loves Forskrift, skulde foretages af Ribemænd. Hvorfor følgende befales:

I Cap.) Ang. Lands-Over-Rettens Stiftelse i Danmark, i Landstingenes og Raadstue-Rettens Sted.

1.) Landstingene i Sieland og Møen, i Fyen og Langeland, i Laaland og Falster, samt i Nørre-Jylland, saavelsom Raadstue-Retterne i disse Provindser's Kiøbstæder, skal være ophævede til den Tid, som i denne **Fr.** bestemmes. 2.) I disse Rettens Sted skal tvende Lands-Over-Retter bestikkes, nemlig: a.) En for Sieland, Møen, Fyen, Langeland, Laaland og Falster, samt hosliggende mindre Der; og b.) en for Nørre-Jyllands 4 Stifter. 3.) Den første af disse Lands-Over-Retter skal forbindes med Kiøbenhavn's Hof- og Stadsret, saaledes, at Justitiarius og øvrige Tilforordnede i sidstnævnte Ret tillige skal være Dommere i Lands-Over-Retten. 4.) Kiøbenhavn's Hof- og Stadsret skal derfor herefter føre Navn af den Kongelige Lands-Over-Ret, samt Hof- og

Stads-Ret, i Kjøbenhavn; og begge disse Retter holdes paa det Hof- og Stadsretten anviste, eller herefter anvisende, Sted.

• • • •

B. Akkusation og Inkvisition

62. Forordning af 21. maj 1751

Fr. Anl. hvad der ved Delinquent-Sager^s 21 Maj.
Drift og Udsjælf i Danmark og Norge bør iagttages (*).
Cancel. p. 33.

Gr. Da Delinquent-Sagerne paa endeel Steder ikke med den Flid og Alvorlighed, som see burde, drives og føres, men ofte saa løseligen ere behandlede, at den høist fornødne Oplysning i slige Sager, der angaae Folkes Liv, Ære og Lempe, derudover ikke kommer for Dagen, hvoraf flyder, at Høieste Ret har været nødsaget samme til lovligere Behandling og nøiere Oplysning at hjemvise, hvorved Almuen i de Sager, som angaae Tyverie, Møverie, Drab og Mordbrand, formedelst Bedkommendes Forsømmelse, med unødvendige Udgifter bebyrdes; saa bliver, til saadan Uorden i Fremtiden at forekomme, alle Øvrigheds Personer samt de af dem bestillede Actores og Defensores, saavel som Ober- og Under-Retterne, ved denne Fr. alvorlig paa-mindede, at de med Nidkierhed herefter fuldbyrde alt hvis i Loven og Fr. om Delinquent-Sager og deres Udsjælf er anordnet, samt derved i Besynderlighed iagttage følgende:

1.) Naar en Delinquent for nogen Misdgierning tiltales, bør i Almindelighed hans Føde-Sted, Alder, Gaandtering og hvis videre hans Person betrefser, af Kirkebogen og ellers i andre Maader lovlig oplyses og bevises, især naar Dommen over ham derpaa skal grunderes.

2.) Efterat han under Forhør eller for Retten har gjort sin Bekjendelse (som altid bør see uden Baand og Tvang) og svaret paa alle de Spørgsmaal, som kan tiene til Oplysning om Misdgierningens Beskaffenhed, hvilke af Actor, Defensor og Dommeren for Delinquenten bør fremsattes, maac der dog ikke straf

uden videre Beviis over Misdæderen faldes Dom; Men saavel Actor, som Defensor, bør i Ferveien med lovlige Vidner og Kiellige Beviser søge af den Oplysning, som haves kan, saavel om Delinquentens Paagribelse, som om Gierningen og de ved den foresaldne Omstændigheder, alt efter Sagens og Misgierningens Natur og Veffaffenhed; paa det deraf kan erfares, om Misdæderens Udfigende forholder sig saaledes, eller ikke; og især bør derved efterforskes alt, hvad der tiener til at gortgiøre Misgierningens Grader og Grovhed, saasom om der findes Kiends Gierning eller Corpus Delicti i Sagen, om et Tyverie eller Indbrud er skeet paa Marken eller om Vatten, med alt hvis videre kan sigte til Strafens Skjerpelse eller Forlindring. . . .

8.) Ingen Under-Dommer maae herefter affige Dom i nogen Delinquent-Sag, før al forbemeldte Oplysning, som haves kan, af Actor og Defensor i Ferveien er indhentet, samt alt hvad udi Loven og Fr. om Delinquent-Sagers Drift og Omgang næie er iagttaget og af dem efterlevet; Og saafremt de deri findes efterladne og forsmmelige, bør Underdommeren ved Interlocutorii Kiendelse tilholde dem deres Pligt herudi at efterkomme. Befindes det ved Ober-Retterne, enten at Under-Dommeren herimod har handlet, eller at Actor eller Defensor ikke have holdt sig Dommers Erindring efterrettelig, da bør de at hjemvise Sagen paa den Skyldiges Bekostning; Ligesom og Oberdommerne, saafremt de ved Høieste Ret befindes i dette Fald ei at have iagttaget deres Pligt, kan vente at Sagen ligesaa vel paa deres, som paa Underdommernes, Actors og Defensors Bekostning efter hvers Forseelses Veffaffenhed vorder hjemviist (*).

63. Henrik Stampe: Erklæring af 26. juni 1765

I de ældre Tider vare de fleste Misgierninger hos os delicta privata, for hvilke der var sat privat Straf, som blev erlagt til den der var fornærmet, eller ansaaes at være det. En saadan Misgiernings Forfølgning og Paataale blev i Henseende til den, det tilkom, eller som dertil var berettiget, anseet ikke som en Byrde eller en Pligt, men som en Fordeel.

Blev Tyverie begaaet, tilkom det den Fornærmede eller Bestiaalne at forfølge Tyven, hoorimod han, af ham oppebar Tgiæld og Tvegiæld, nemlig, først den stiaalne Tings Værdie, saafremt han ikke fik den igjen

in natura, og dernæst dødbelt saa meget, som samme Værdie beløb sig til. Derfom den fornærmede eller bestialne Person tiede stille, saa var ingen anden berettiget eller forbunden til at tale derpaa. Hvad Ran, Vold, Herverk, Afhug og Saar ic. angaaer, da ere de endnu delicta privata.

I Følge af de Principis, hvorpaa vore ældre Love saaledes ere grundede, og som vores nuværende Lov tillige sætter forud, have vore Lovgivere ikke holdt det nødvendigt at sørge for, at slige Delicta, og især Tyverie, (thi i Henseende til Manddrab er der dog brugt en Forsigtighed,) bleve forfulgte og afstraffede, da de have antaget, at den fornærmede Person nok af sig selv paataalte dem, siden det var hans Fordeel.

At dette og temmelig godt maae have passet sig paa de da værende Tider og Omstændigheder, og ikke i Begyndelsen har foraarsaget nogen fiendelig Misbrug eller Uleilighed, det kan man slutte deraf, at det fra den Tid af, at Loven udkom, varede henimod 30 Aar, førend man tænkte paa, at gjøre nogen almindelig Forandring derudi; thi ved Reskript af 20 Maji 1690 var det allerede tilladt, at slige Omkostninger i visse Tilfælde, maatte tages af Kongens uviste Indkomster, (eller Sigts- og Sagfald,) og i Mangel deraf, af de visse Indkomster, hvilket om trent kom overeens med Lovens 1—24—2.

Forordningen af 4 Martii 1690, som taler om, at Tyverie meget gik i Svang, og for at hæmme det, skærper Straffen for visse grove Tyverier, taler ikke et Ord om, at Tyverier ikke bleve paataalte, og at Tyvens af den Aarsag gik ustraffede bort.

Men ligesom Processen, efterhaanden blev vidtløftigere, Appel i criminelle Sager mere brugelig, Veugene mindre rare og alle andre Ting følgerigen kostbarere, saa kunde det ikke seile, at jo adskillige Misgierninger og især Tyverie, ofte maatte gaae ustraffet bort, fordi ingen vilde, eller kunde tiltale og forfølge Gierningsmanden til vedberlig Strafs Uddelse. En Bonde eller anden fattig Mand, som noget blev staalet fra, kunde ikke udholde de Omkostninger, som Sagens Forfølgning giennem Retterne, Delinquentens Underholdning og Baretægt, og endelig Executionen, eller Straffens Fuldbrydelse udfordrede. Han maatte altsaa tie stille, omendskjønt han baade vidste sin Tyr, og var istand til at overbevise ham Tyveriet. Andre, som vel kunde gjøre disse Omkostninger, ville dog ikke, fornemmelig, naar de vidste, at intet var at faae hos Tyven, og at han ikke var istand til at betale Igiæld og Tvingiæld. De foretrak altsaa, at tage den første Skade og tie stille, hellere end at lide nye Skade, ved at gjøre anseelige Omkostninger, uden derfor at erholde nogen Giengjeldelse.

64. Forordning af 30. december 1771

Fr. Ang. Inquisitionens Commissionen i 30 Dec.
København at føres til Københavns Hof- og Stads-Ret.

.

10.)

Og som der undertiden ved Examination i Commissionen efter Omstændighederne skal være brugt Tvangs-Middel ved nogle Slag af en Tæmp eller deslige, for at faae den rette Sandhed udledet og de Medskyldige opdagede; men Kongen heller vil, at i sige Tilfælde en skyldig gaaer frie, end at en uskyldig saaledes skulde lide; saa bliver sigt hermed for Estertiden aldeles op-hævet og forbudet, da en Delinvents Overbeviøning alene bør skee ved Vidner og Omstændighederne Rimelighed; hvortil den, som angiver den eller de Medskyldige i hans Forbrydelse, maae, ved Sagens enbellige Udfald, enten for den fortiente Straff befries, eller i det mindste med en mildere Straff anses. . . .

65. Forordning af 3. juni 1796

3 Jun.

Fr. ang. Rettens vedbørlige og hurtige Pleie. Cancell. p. 69.

Er. Da Kongen har erfaret, at de Klager, som føres over Rettergangens Langsomhed, ikke ere mindre besøiede, end de ere almindelige; Saa opfordrer Retfærdighed Ham til at raade Dod paa dette Onde, og at anvende de sikkerste og virksomste Midler til at affkaffe de Misbruge, som krydte i Lovens Vej og standse Rettens vedbørlige og hurtige Pleie. Til den Ende har Han besluttet, efter foregaaende nøie Overveielse, herved at forekrive saa bestemte Regler, i Hensigt til den Fremgangsmaade, som bør iagttages, baade ved de offentlige og private Sagers Førelse og Behandling, at Dommerne, stættende sig til disse Regler og de dertil søiede Tvangs-Midler, kan med Tryghed handthæve Orden i Rettergangen, og med Kraft sætte Stranker for Lovtrækeriets Krumveie. I dette samme Diemærke har Kongen tillige sat de underordnede Rettens-Betiente saaledes under Opsigt af Overdomstolene, at de ikke skal undgaae Straff, dersom de vove at ynde Kroglove, og tillade, at Medborgeres Ret forhindres eller spildes. Kongens Bud besaaende ere følgende:

.

IV Cap.) Ang. de Tilfælde, i hvilke mundtlig Procedüre maae finde Sted ved Under-Retterne, og tilføres Justits:Protocollen. 15.) Da det paa endeel Steder skal være Brug ved Under-Retterne, at Procuratorer mundtlig (og ofte meget vidtløftigen) tilføre Justits:Protocollen deres hele Procedüre og Paa-stand, hvorved Tiden spildes og andre Sagers Foretagelse standses; Saa skal denne urigtige Fremgangsmaade herefter være aldeles affæffet, og enhver Procurator skal, ved Stevningens Incamination, tillige være pligtig at fremlægge sit Skriftlige Indlæg i Sagen. Ligeledes bør han, dersom han har faaet Udsættelse, for at give sit Tilsvær, indlevere dette Skriftligt til Retten; men, naar en Sagsfører, for at besordre Sagens hastige Tilendbringelse, straf paa Stedet vil fremsætte sine Indsigelser imod Søgsmålet, da maae det være ham tilladt, mundtlig at tilføre Protocollen samme; dog at det skeer med mueligste Korthed, saa at Retten ei derved opholdes længer, end en fjerdedeel Times Tid, i det højeste. I Tilfælde af, at en Mand selv fører sin Sag, maae han være befriet for at indlevere Skriftligt Indlæg, og det maae da være ham tilladt, mundtlig at fremsætte sin Paa-stand, tilligemed sine formeentlige Grunde for, eller imod, Søgsmålet; hvilket alt Dommeren besørger antegnet i Protocollen, i den ved- børlige Form og Orden.

.....

IX Cap.) Ang. Regler, i Hensigt til den Fremgangsmaade, som bør iagttages, ved Forfølgelsen af de Sager, der angaae Misgjerninger eller Forbrydelser. Retfærdighed og Straffovenes Bemærke fordrer, at de criminelle Sagers Behandling bør være saa ukunstlet, og Rettens Pleie saa hurtig, som muelig; dog at samme kan bestaae med den fuldkomneste Sikkerhed om Sagernes tilstrækkelige Oplysning, paa det at Forbryderne ikke skal undgaae den fortiente Straf, og Uskyldighed tillige være betrygget imod Fare, for at miste sig. De Regler, som, i Hensigt til denne Gienstand, foreskrives, ere disse:

25.) Naar nogen, paa Grund af begaaet Misgjerning eller Forbrydelse, er bleven paagreben og fængslet, da skal den vedkommende Rettens-Beværet, inden 24 Timers Forløb, holde Forhør over den Anklagede eller angivne Skyldige, og derunder tillige imod

tage Forklaringer af alle dem, som ere tilstede og kan give Oplysning om Sagen.

27.) Fornævnte Undersøgelses Forretning bør uafbrudt vedblive, indtil alle de ere blevne afhørte, som kan formodes at vide noget til Oplysning om den Misgjerning, formedelst hvilken den Paagældende er bleven hæftet.

28.) Saasnart Forhøret er sluttet, sendes det uopholdeligen bekrævet til den vedkommende Vurighed, som da strax udnævner Actor og Defensor i Sagen, til dens lovlige Forsølgelse og den Anklagedes Forsvar, samt tilstiller den første af disse Forhøret og de dertil hørende Documenter; hvorefter Actor, uden mindste Forhaling, fører Vidnerne og besørger de øvrige Devitåligheder og Attester, som udtræves og kan erholdes, tilveiebragte, samt derefter forsølger Sagen til Dom. . . .

32.) Under Sagens Behandling skal Dommeren ikke alene paasee, at den gaar frem med vedhørlig Hurtighed; men han bør tillige især vaage for, at intet forskyndes, i Hensigt til dens fuldkomne Oplysning; og, dersom noget i denne Henseende, enten fra Actors eller Defensors Side, befindes at være efterladt, da bør Dommeren paalægge den Vedkommende, at tilveiebringe det Manglende, forinden Sagen paadømmes.

33.) Saasnart Sagen fra begge Sider er bleven loyrligen udført, skal Dommen, uden mindste Ophold, affiges, beskrives og af Dommeren bekrævet for den Anklagede.

. . . .

66. Forordning af 13. oktober 1819

13 Oct.

Fr., f. Danmark, ang. Forandring i Retsspleien i de Sager, som efter offentlig Foranstaltning anlægges mod Lovens Overtrædere. Cancell. p. 102.

Gr. For end ydermere at fremme den hurtige Rettens Pleie, som bør finde Sted i de Sager, der, efter offentlig Foranstaltning, anlægges mod Lovens Overtrædere, befales hermed følgende:

I.) Ligesom det, efter Fr. 3 Jun. 1796. 25 §, paaligger Dommeren at afholde de der omhandlede Undersøgelsesforhører, saa skal det og, naar ikke alle til Sagens Paakiendelse fornødne Oplysninger ved saadant Forhør ere tilveiebragte, være Dommerens Pligt, uag-

tet Actor og Defensor ere udnævnte, ene, og uden disses Dvervørelse, at fortsætte Sagens Undersøgelse, ved yderligere at afhøre den Anklagede eller andre Personer, af hvilke Oplysning i Sagen kan faaes, og det om end disse skulle beedige deres Forklaringer. Dog bør der, naat Bed skal aflægges, bestikkes et Forfvar til at varetage den Anklagedes Ret, saafremt denne er hæftet under en Jurisdiction, der er saa langt borte fra det Sted, hvor Bidnet føres, at han ei bekvemmelig derved kan fremstilles.

2.) Actor og Defensor fritages imidlertid ikke herved for den Pligt, der, efter de gældende Anordninger, paaligger dem, at vaage for Sagens behørlige Oplysning; men forsaavidt den manglende Oplysning skal erhverves ved yderligere Forhør, bør de blot derved henvende sig til Dommeren, som, hvis han finder slikt Forhør nødvendigt, haver at forholde sig efter 1 §. . . .

6.) I øvrigt indskræpkes det Dommeren paa det omhyggeligste at sørge for, at Justitiens Sager i et og alt befordres med den Surtighed, som er tilfattet, saavel ved denne Anordning, som ved Fr. af 3 Jun. 1796 og flere Anordninger om denne Gienstand, hvormed og de vedkommende Øvrigheder, saavelsom Overdomstolene, bør have det næsteste Tilfyn.

IV. FAMILIE OG ÆGTESKAB

A. Indgåelse og Opløsning af Ægteskab

67. Jyske Lov I, 27 og 33

Kap. 27. Hvor længe en Mand kan have en
Slegfred hos sig.

Hvis nogen har en Slegfred i Gaarde hos sig i tre Vintre og aabenlyst gaar til Sengs med hende, og hun raader over Laas og Lukke og aabenlyst spiser og drikker med ham, da skal hun være hans Ægtehustru og rette Husfrue.

Kap. 33. Hvorledes man skal gifte sig.

Den, der vil tage sig en Kone, skal anmode om hende hos hendes Fader eller hendes Søn, hvis han er fuldvoksen, eller hendes Broder. Men findes der ingen af disse, da skal han modtage hende af den nærmeste Slægtning, men det skal dog være med hendes Samtykke og Vilje. Men har Kvinden ingen Frænder, kan hun bede, hvem hun vil, om at give hende til Ægte. Men har hun saa nære Frænder, at de er hendes rette Værger, saasom Fader, Broder, Søn, Bedstefader, Farbroder eller Morbroder, og hun giver sig selv til Ægte uden deres Samtykke, da skal de have Raadighed over hendes Ejendom, saa længe hun lever. Men bliver hun voldtaget, har hun ikke af den Grund forspildt sit Gods.

68. Frederik II.s Ægteskabsordinans 1582

Vi Frederik dend anden . . . giøre alle vitterligt, at eptersom vi ere komne udi forfaringe, hvorledis med en part hves echteskabssager, som for capitlerne¹ indstefnis och der skulle ordellis, skal gaa fast uskikkeligen til, saa at under tiden udi lige och ens sager icke dømmis paa ded enne capittel som udi² det andet, men adskillige

domme tvert emod hver andre udgifvis, hvor udaf stoer urichtighed fororsagis, da paa det med saadanne echteskabssager at forhøre och ordelle maa skickeligen och tilbørligen forholdis och dermed kand gange des ordentliger och ret til, hafve vi med vore Danmarkis rigis raad och nogen de høglerde her udi riget dend leilighed ofverveiget och ladit forfatte³ och udgaa naagen visse puncter och artikler, hvorepter udi alle echteskabssager, som epter denne dag indstefnis for capitler eller anden steds, der de skulle forhøris, skal dømmis och ordellis, der epter sig och hver skal vide at rette, liudendis som epter følger.

. . . .

5. Och paa det ald tingest¹ kand gaa des ordentliger och skickeliger til, skal epter denne dag ingen trolofvelse skie, foruden at presten och fem andre vindisbyrd i det mindste ere der ofververendis.

¹ *Således og R; T: al ting.*

6. Skal och icke heller tilstedis denum, som ere rettelige trolofvit, at søge seng med hver andre, før¹ de ere vied och gifne sammen udi kierken. Hver der fordrister sig deremod at gjøre, skulle straffis^a af deris øfrighed, naar de af sognepresten blifve paaminte, och dersom de, der saaledis ere trolofvit sammen, ligge udi et ont lefnid och forholder at lade dennom vie sammen² for kirkedøren, skal sognepresten sette saadanne en vis tid fore, inden hvilke[n]³ de skulle komme til kirken och lade sig christeligen vie och gifve sammen; hves de det icke gjøre, skal hand obenbare⁴ forbiude saadanne sacramentid; och dersom de icke end da⁵ ville rette sig, da skulle de for saadan deris forargelses skyld obenbarligen settis i band.

^a *Til: Skal och . . . straffis, jfr. Genf 1561: Que durant les fiancailles les parties n'habitent point ensemble comme mari et femme, jusques à ce que le mariage ait esté benit en l'église à la façon des Chrestiens. S'il s'en trouve aucuns qui ayent faict du contraire qu'ils soyent punis par prison de trois jours au pain et à l'eau et appelez au consistoire pour leur remonstrer leur faute.*

. . . .

69. Danske Lov

3-16-11 til 13

11. [Ingen Trolovelse skal skee, uden at Præsten og fem andre Vidnisbyrd i det minste ere der overværende. Holdis dog iblant dennem, som ere i Rangen, eller af Adel, og dennem, som lige ved Adel agtis, for fuld Egteskabs Løfte, hvor begge Parterne i sex af fællis Venners Nærværelse tilsige hver andre Ægteskab, og give hin anden fuld Ja-Ord.]

Kilde: Ægteskabsordinans 19. Juni 1582 1. 5; jfr. Frdg. 13. Marts 1683 II § 2.

Bortf. v. Frdg. 4. Jan. 1799 og Grl. 1849 § 97.

12. [De, som saaledis trolovede ere, eller hin anden Egteskab have tilsagt, maa dog ej søge Seng med hver andre, før end de ere viede sammen i Kirken; Hvo som fordrister sig herimod at giøre, skulle straffis af deris Øvrighed, naar de af Sognepræsten blive paaminte; Og dersom de ligge i et ont Levnet, og forholde at lade sig vie sammen i Kirken, da skal Sognepræsten sette dem een vis Tid for, og hvis de ikke inden den Tid lade sig vie tilsammen, skal hand aabenbarligen forbyde dennem Naderens Sacramente: Og dersom de endda ikke ville rette sig, da skulle de for saadan deris Forargelsis Skyld aabenbarligen settis i Band.]

Kilde: Ægteskabsordinans 19. Juni 1582 1. 6.

Bortf. v. Frdg. 4. Jan. 1799 og Gr. 1849 § 97.

13. [Giøris der Forbud hos Præsten, før Trolovelsen skeer, da skal Præsten holde sig derfra, og den, som Forbudet giør, være forpligtet strax at tage Stævning, ligesom tilforn er sagt, om nogen vil giøre Forbud for Brylluppet.]

Kilde: Ægteskabsordinans 19. Juni 1582 1. 8.

Bortf. v. Frdg. 4. Jan. 1799.

3-16-15-1 til 3

15. *Aarsager, hvorfor Egtefolk maa adskillis:*

Kilde: Ægteskabsordinans 19. Juni 1582 5.

Oph. v. Ægteskabslov 1922 § 91

1. [Horerj. Dog skal den Person, som anklager, lovligen stævne den, der anklagis, i Rette, og skielligen bevise det: Og er det ikke nok, at den Person, som anklagis, det selv bekiender, fordj mand tit befinder, at mange lyve paa sig selv, paa det den eene kand blive af med den anden, og komme den i Skade, som hand, eller hun, siger sig at have syndet med, eller for anden Sag. Herhos skal Dommeren forfare: 1. Om den Person, som anklager, er Uskyldig; Ti dersom dens Skyld og findis iligemaade, da bør de ikke at skillis ad, efterdj hverken af dennem, som hin anden i saa Maader ville beskyldte, bør selv for den Sag skyldig at være; Men dersom den eene Person retter og bedrer sig, og

den anden ikke, saa det findis bevisligt, da maa den, som retter sig, vel adskillis fra den anden, som bliver varagtig i sit syndige Levnet. 2. Skal og flittelig forfaris, om nogen af dem haver givet den anden merkelig Aarsag til saadan Forseelse, med Rufferj, Tyrannj, eller i andre Maader, som Dommeren kunde kiende at være ret Aarsag til saadan Fald, da bør de ej lættelig at skillis ad. 3. Om een Dannemands Hustrue bliver voldtagen, da bør hun ikke for saadan Voldtægt at skillis fra hendis Husbond, fordj den bør ej at straffis, som lider Uret, men den der gjør Uret. 4. Dersom een Mand, efter at hand haver befundet sin Hustrue i Hoer, søger Seng med hende, da haver hand dermed forbrut sin Tiltale til hende; Men dersom hun anden Gang forseer sig, og hand da holder sig fra hende, da maa hand klage hende an, og skillis ved hende; Og maa hun ikke gifte sig igien uden Kongens synderlig Bevilning, og det efter tre Aars Forløb, og da skal hun føre nøjagtig Vidnisbyrd, at hun imidlertid haver skicket sig ærlig og Christelig; Dog skal hun ikke maa gifte sig, eller blive boendis i det Sogn, Herret, eller Bye, som den Uskyldige er boendis. Det samme er og, om Hustruen befinder sin Mand i Hoer. Den Uskyldige Person staar det frit for strax at træde til andet Egteskab, naar Skilsmisse ved Dom er skeet.]

2. [Desertio, naar den eene Egte Person foruden nogen skiellig Aarsag, eller den andens Samtykke forlader den anden og drager bort, og skal dermed saa holdis: 1. Den Person, som forlat er, skal tøve den anden efter i tre Aar i det minste, uden saa er, at det kand skielligen bevisis, at den Person, som er bortdragen, belegger sig med nogen anden, da maa den Person, som forlat er, tilstædis til Egteskab strax saadant bevist er; Men naar de tre Aar ere forløbne, da skal den Person, som forlat er, stævne den anden først til Herretsting og siden til Landsting, og føre det bevist til Consistorium. Dernæst skal den have sit Vidnisbyrd beskrevet af sin Sogne-Præst og sit Skudsmaal af sit Sognefolk, som skal tagis til Tinge, at den anden Person haver været borte i tre Aar, og at den forlatte Person haver imidlertid levet og holdet sig ærlig og vel, og ikke givet den Person, som er bortrømt, skiellig Aarsag dertil, og naar dette saa altsammen lovlig bevist er, da maa den Person, som forlat er, tilstædis at gifte sig igien. 2. Skeer det, at den forlatte Person forseer sig, før end de tre Aar ere endte, da skal den Person straffis tilbørligen af sin Øvrighed, dog ikke forbydis Egteskab, uden med den Person, som den sig haver forseet med. 3. Dersom een Mand drager hen i Krig, eller paa sit Kiøbmandskab, og af saadan Aarsag bliver længre borte, da skal hand ikke holdis pro Desertore, men hans Hustrue skal fortøve hannem efter i det minste i syv Aar. 4. Dersom og er vis Kundskab, at hand er fangen, eller i andre Maader forhindret imod sin Villie, da skal hun endelig fortøve hannem efter, og ikke gifte sig med

nogen anden. 5. Naar der er Vidnisbyrd, at een Mand er bleven enten i Krig, eller i andre Maader, omkommen, da skulle de Vidnisbyrd overhøris af deris tilbørlige Domme-re, om de ere nøjagtige, og der tagis beskrevne, og siden skal den Person, som vil gifte sig, indføre samme Vidnis-byrd for Consistorio, og der giøre bevisligt, at hun haver skikket sig vei, og siden maa hende tilstædis andet Egte-skab. Men dersom nogen fordrister sig til at søge Seng med hver andre, før end Dom lovligen gaaen er i Consistorio, da skulle de derfor straffis af deris Øvrighed. 6. Skeer det saa, naar een Qvinde haver saa gift sig med een anden Mand, efter Dom gangen er, at den første hendis Mand kommer igien, og begær sin Ilustrue til sig igien, da bør hand at have nøjagtig Vidnisbyrd med sig, at hand haver imidlertid sig tilbørligen forholdet, og med ingen anden sig forseet, eller forvisat at søge saadant Vidnisbyrd af dem, som hand haver været hos: Og naar hand det haver gjort bevisligt, bør hans Ilustrue at forlade den anden Mand og komme til den første igien.]

3. [Impotentia, naar nogen er Ubeqvem til Egteskab; Dog skal den Person, hvis Brøst saa findis, stædis tre Aars Tid at søge Råd, om den imidlertid kand hjælpis, om den hafde den Brøst for Brylluppet, og dersom den ikke da bliver hiulpen, da maa der blive Skilsmisse imellem dennem; Men dersom den Brøst kom efter Brylluppet, da skulle de bære det som et andet Kaars, der Egtefolk kand tilkomme.]

3-16-16-6 og 7

16. Adskillige Tilfælde i Egteskab.

6. [Om Husband, eller Hustrue, bliver befunden i Tyverj, eller nogen anden Uærlig Sag, som er halsløs Gierning, og bliver dog sparet paa Livet af Øvrigheden, da maa de derfor ikke skillis ad; Men blive saadanne Misdædere fredløse, eller landflygtige, og ikke bekomme deris Fred igien af Øvrigheden inden tre Aar, da maa den uskyldige Person tilstædis at gifte sig, om den disimellem haver holdet sig ærligen og vel, og det skielligen kand bevisis.]
7. [Dersom nogen bliver fredløs, dog ikke for Uærligt, da bør Hustruen at fortøve i syv Aar, om hand disimidlertid kand stille Øvrigheden til Freds, og komme til sin Fred iglen. Skeer det ikke, da maa hende efter de syv Aar tilstædis at gifte sig med een anden.]

5-2-33

33. [Egtebarn skal det og holdis for, som af Fæstefolk fødis, dersom de have været trolovede, og Vielsen haver været beramet, og Fæstemanden dør forinden, med saa Skiel at det kand

bevisis og forfaris, at Barnet er avlet, siden Forældrene vare af Præsten trolovede.]

*Kilde: jfr. Stadsretten § 28.
Bortf. v. Frdg. 4. Jan. 1799.*

6-13-4 og 5

4. [Dersom nogen enten selv, eller ved andre, beder om een Dannemands Daatter, og derover beligger hende, før Trolovelsen skeer, eller hand faar endelig Svar, da skal hand endeligen tage hende til Egte, om hendis Forældre, eller Formyndere, ville det samtykke. Ville de ikke, da bør hand at give hende een hæderlig Hiemgift efter hans Formue.]

*Kilde: Ægteskabsordinans 19. Juni 1582 4, 2.
Bortf. v. Ægteskabslov 1922 (U. f. R. 1925 S. 741).*

5. [Det samme er og, dersom nogen beligger anden Møe, eller Enke, som tilforn haver været Uberøgtet. Siger hand nej for Gierningen, og hun kand hannem det ej overbevise, da værge hand sig derfor med sin Eed.]

*Kilde: Ægteskabsordinans 19. Juni 1582 4. 3 og 4.
Siger ... Eed* bortf. v. Retsplejeloven (U. f. R. 1921 S: 35);
Resten af Artiklen v. Ægteskabsloven 1922.*

70. Forordning af 5. marts 1734

Gr. Aug. Besvangrelse, og det deraf paa= 5 Mart, staaende Ægteskab (*). Cancel. p. 22.

1.) Hvis nogen uberygtet Dannemands Datter eller Møe lader sig uden foregaaende Trolovelse eller Ja:Ord beligge, da tage hun Skade for Hiemgiæld, og kan ei vinde Ægteskab med den, som hende har besvangret; med mindre han har lovet hende Ægteskab, før han med hende fik sin Villie, da han skal være pliatig hende at ægte.

2.) Kan saadan uberygtet Qvindesperson, som uden Trolovelse eller Ja:Ord er besvangret, ikke bevise det hende giorte Ægteskabs: Æfte enten med den beskylde Person skriftlige og tydelige Forpligt, eller med lovfaste Vidner paa den Maade, som § ommelder, da værge den beskylde sig derfor med sin Eed og være siden angerløs.

3.) Kierligheds: Breve eller løse Ord og Løfter skal ei forbinde nogen til Ægteskab, men Ægteskabs: Æfte (naar det i Tilfælde af Besvangrelse uden foregaaende Trolovelse eller Ja:Ord skal bevises) rences alene for at være, naar en Mandsperson under sin Haand og Segl med 2de bekiendte gode Mands Underskrift til Bitterlighed har forpligtet sig til at ægte en Qvindesperson, eller og han i 2de eller flere bekiendte gode Mands Overværelse mundtlig og

tydelig har lovet Ægteskab; dog skal disse Vidner om saadant mundtligt Ægteskabs-Løfte lovsig særse inden Aar og Dag, thi efter den Tid maae Dommeren dem ikke engang imodtage.

4.) I hvad Ægteskabs-Løfte en Mandsperson den af ham uden Trolovelse eller Ja: Ord Besvangrede end haver giort, agtes det ikke eller kan komme hende til Nytte, dersom han ikke sine fulde 25 Aar endt haver.

. . . .

71. Ludvig Holbergs Naturret

Deres Meening giendrives, som holde for, at man kand efter Naturens Ræt gjøre Ægteskab paa visse Aar.

Ellers kand her spørges, om den ævige Contract, nemlig at Mand og Qvinde stedse skal boe sammen, grunder sig paa Naturens Lov, eller om den flyder alleene af GUDS Anordning, og Borgerlige Love. Nogle holde for at Naturens Lov alleene byder, at Contracter skal holdes, og, at naar en Mand contraherer med sin Hustru paa 10 Aar, er ved Enden af samme 10 Aar Contracten ophæved, saa det ikke anderledes dermed er beskaffed end med Huusleye, som man kand sige op til Fardag; de blive ikke derved, men holde og saadanne Contracter nyttige; thi, sige de, befinde de dem vel derved, kand de fornye Contracten paa andre 10 Aar, da derimod den allerulyksaligste Tilstand er at forbindes stedse at leve med den, som man ikke kand lide. Saadan Forslag giøres udi Comœdien af den politiske Kandestøber, hvilken det kand være meer anstændigt end en grundig Philosopho; thi en Mand tager en Hustru, ikke alleene for at avle Børn, men og for at tugte dem op tilsammen, hvoraf følger, at en Mand i det ringeste bør boe udi Foreening med sin Hustru indtil Børnene ere voxne, og kand forsørge dem selv. Det samme lærer os de umælende Beester selv, hvilke leve, som foreenede udi Ægteskab, længere og kortere, ligesom Ungerne snarere og sildere kand hielpe dem selv. I det øvrige kand man ikke sige, at Naturens Lov byder, at Mand og Qvinde skal boe længere sammen, hvorvel det er smukt og ordentligt, om de saadant gjøre; thi hvis det strider absolut imod Naturens Bud, havde GUD i ingen Henseende tilladt Jøderne Skilsmisse. Saa at denne ævigvarende Foreening grunder sig paa Christi Lærdom, paa Christelige Love, og paa Contracterne i sig selv.

. . . .

Om Ægteskab mellem Forældre og Børn strider imod Naturen.

Mellem Forældre og deres Afkom udi den rette Linie holdes ogsaa efter Naturens Lov Ægteskab at være forbudet, og det ikke af den Aarsag, som Socrates foregiver, nemlig, at der er en Ulighed udi Alderen, som foraarsager

Ufrugtbarhed, og ilde dannede Fostere, men der ere andre vigtige Aarsager dertil; thi dersom saadanne Ægteskabe skulde tillades, vilde der blive en stor Forvirrelse blant Familierne, ja det heele Menneskelige Kiøn: Hid henhører det, som Philo Judæus taler om de Perser, der giftede sig med deres Mødre. Intet kand optænkes meere ugudeligt end at besmitte sin egen Faders Ægteseng, at være Søn og Huusbonde tillige, Moderen at paatage sig Hustrues Navn, de fælles Børn at være Faderens Brødre og Moderens Børne-Børn. Derforuden vilde ved saadan Ægteskab Fædrene og Mødrene miste meget af den Ærbødighed, som Naturen udfodrer af Børn; thi hvorledes kunde en Søn, der havde taget sin Moder til ægte, baade være hendes Hoved og Herre, og iligemaade bevise hende en ret Sønlig Lydighed, iligemaade en Dotter sin Fader. Over alt dette haver GUD ogsaa udi sin Lov udtrykkelig forbudet saadanne Ægteskab Levit. 18. Saa at derfor, om Adam kom udi Verden igien, kunde han ikke tage sig nogen Hustru, efterdi alle Qvinder have deres Udspring af ham; Jøderne holdte fore, at der fra Verdens Begyndelse vare 6 slags Giftermaal forbudne, nemlig, med sin rette Moder, med sin Stivmoder, med en andens Hustru, med sin egen Søster, med en af samme slags Kiøn, Item at bemænge sig med Beesterne, hvilket de bevisede af det Sprog Gen. 2. Manden skal forlade sin Fader og Moder, og blive hos sin Hustru, og de To skulle være et Kiød, og forklarede det saaledes: Manden skal forlade sin Fader (det er, holde sig fra hans Hustru og sin Stivmoder) og sin Moder (det er, ikke begive sig udi Ægteskab med hende) og blive hos sin Hustru (det er, ikke tage en andens Mands Qvinde.) Og de To skulde være et Kiød, derfor skal man holde sig fra Beesterne, efterdi Menneskerne og de umælende Creature ikke kunde blive til et Kiød. Hvad sig anbelanger de Beviisligheder, Diogenes og Chrysippus tage af Haner og andre umælende Creature, hvormed de ville godtgjøre, at saadan Sammenblandelse strider ikke imod Naturen, gjøre de intet til Sagen; thi det er nok at bevise dens Usømmelighed deraf, at den strider imod den Menneskelige Natur, og siger Xenophon, at omendskiønt det var brugeligt blant de Persiske Magi at mænge sig med deres Mødre, saa var det derfor ikke desmindre usømmeligt. Thomasii selsomme Meening herom, og med hvad Grund han stræber at bevise, at saadanne Ægteskabe ikke stride imod Naturens Lov, kand sees af hans udi dette Skrift saa ofte citerede Jurisprudentia divina.

Puf. J. N. et G.
l. 6. c. 1. §. 32.

Thomas J. D.
l. 3. c. 3. §. 145.

Grot. J. B. et P.
l. 2. cap. 5. §. 12.

Thomas. J. div. l. 3.
c. 2. §. 220. seq.

Deres Mecning
giendrives, som
holde for, at
Ægteskab mellem
Forældre og Børn
ikke strider mod
Naturen.

Han tillige med nogle andre nye Skribentere have ingen Grund fundet udi ovenanfødte Pufendorffs og Grotii Beviisligheder, tagne 1.) af den naturlige Blufærdighed, som man af daglig Erfarenhed merker. 2.) Af alle Folks Overeensstemmelse, og 3.) af den Forvirring, som deraf flyder udi Herredom og Subordination. Hvad den naturlige Blufærdighed angaaer, da sige de, at den kommer af Vanen og Optugtelsen; men man finder ikke alleene hos polerede, men endogsaa hos grove og barbariske Folk, der aldeles ingen Moralitet tage i agt, en uovervindelig Afsky for saadanne Ægteskab mellem Forældre og Børn; men, sige de, der ere dog fundne heele Nationer, som uden Afsky have indgaaet slige Ægteskabe. Dertil svares, at der ogsaa ere fundne og findes i langt større Mængde de, der bedrive Sodomie, der slagte Mennesker for at æde dem, og der uden Sky røve og plyndre. Det er bekiendt, at visse Nordiske Folk i gamle Dage holdte det for en Dyd at drive Søe-Røverie, hvilket de kaldte Fribytterie, skulde man deraf indføre, at det var naturligt at røve og myrde udi fleng: Ney, man kand heller sige, at de faa Folk, hos hvilke Blodskams Synd haver været uden Sky øved, ere blevne fordervede af ond Vane og Optugtelse, og nogle Menneskers onde Exempler, ligesom de, af hvilke Mord, Rov, Sodomie og andre imod Naturen stridende Laster øves. De faa Folk, som Ægypterne, og de Persiske Magi, blant hvilke Blodskam var autorisered, vare derover vederstyggelige hos alle andre Nationer. Endelig, sige de, den Forvirrelse udi Herredom og Subordination, kaldet Confusio Officiorum, gjør intet til Sagen; thi naar en Fader ægter sin Dotter, frasiger han sig først sin Faderlig Titel og Myndighed, en Moder iligemaade med Søn; men her spørges af disse gode Mænd om Forældres Herredom over Børn er naturligt eller ey? Vist, sige de, er det naturligt. Nu, er det da naturligt, saa kand en Fader aldrig lade af at blive Fader, og en Søn aldrig lade af at blive Søn, og maa derfor saadanne Ægteskabe stride imod Naturen. Vel finder man, at en regierende Dronning er Herre over sin Gemahl, som er en privat Person, og en Søn, der er Konge, er Herre over sin Fader, men det er kun i publike Forretninger, saa vidt de samme forestille det heele Folk, saa at deslige Objection her har ingen Sted. Med et Ord at sige, skulde saadanne Ægteskabe tillades, da vilde hvert ordentligt Huus forvandles til Hore-Kippe; Huus-Fædre vilde omgaaes med deres Døtre, ligesom man dagligen seer mange at omgaaes med deres Kammer-Pige, og en Søn ligeledes med sin Moder.

Viser nu Naturen os, at der bør være en sømmelig Orden udi en Husholdning, saa befaler den ogsaa at skye Ting, som forvirre og ødelegge Familier, hvoraf enhver er som en liden Regiering. Men der findes ogsaa de, som gaae end videre, og sige, at den Lov om Blodskam, som forbydes af GUD, er ikke Moralsk, men alleene Borgerlig, nemlig skreven for det Jødiske Folk, og ikke for andre. De kand jo med samme Føye da ogsaa sige, at Decalogus eller de 10 GUDs Bud, ja at alt, hvad GUD har befalet i sin Lov, sigter alleene til det Jødiske Folk, og at vi synde hverken imod Naturen eller directe imod GUD, naar vi overtræde dem; thi der ere faa Bud udi den Moralske Lov, som man kand give fleere naturlige Raisons til end det Bud om Blodskam udi første Grad. Ved saadan Lærdom forarger man kun sin Næste, og lader see sin slette Forstand. Jeg har udføret dette Spørsmaal noget vidtløftigen formedelst bekiendte Aarsager.

• • • •

B. Formueforholdet mellem Ægtefæller

72. Skånske Lov, kap. 6, 7 og 17

Kap. 6 (ASun. 4; jf. Tillæg B II 2-3 og B IV 1).

Faar en Mand, som har Børn, en Kone og fører hende i Gaarde til sig og sine Børn, og træffes der ikke Overenskomst om Fællig med Hensyn til hendes Gods, og Husbonden derefter dør, da faar Konen ikke mere end en Hovedlod over for hans Børn, selv om hun førte hundrede Mark ind, og Husbonden og hans Børn ikke ejede mere end tre Mark eller mindre bortset fra deres Jord. Saaledes er det ogsaa, hvis det var Husbonden, der kom i Gaarde hos en Kone, der havde Børn.

Kap. 7 (ASun. 4).

Kommer to Ægtefæller sammen paa lovlig Vis, og den ene af dem ejer een Mark og den anden hundrede Mark, og skilles de senere enten ved Døden eller i levende Live, da skal deres Bo altid deles lige over mellem dem, eller, hvis de er døde, mellem deres Arvinger, for saa vidt

angaar Købejord og Løsøre; anden Jord skal gaa til de rette Arvinger. Faar de Arv, og der ikke finder Barnmynding eller Arvebed Sted, da skal Arven gaa til de rette Arvinger.

Kap. 17 (ASun. 10).

Vil Børn skilles fra deres Fader, skal Faderen drage til Landstinget eller Herredstinget og lyse, at de vil skilles fra ham, og give sine Børn, hvad han vil, mens han lever, og mere kan de ikke kræve, saa længe han lever. Og efter at han har gjort saaledes, skal Børnene selv hæfte for deres Gerninger. Manddrab skal Faderen og Frænderne bøde sammen med dem, saaledes som Loven er.

73. Koldingske Reces 1558, art. 52

52. At høstruen nyder halft epter bondens død.

Item skal høstruen nyde half kiøbejord, boe och boskaf och halft udi alle løsøre epter hendis hosbonde, hvad heller hun hafver barn ved hanom eller icke.

Kilde: reces 1547 § 28.

74. Danske Lov 5-2-19

19. [Haver Husbond og Hustrue Børn sammen, og enten af dem ved Døden afgaar, da, naar Gielden af fællis Boe, som sagt er, er betalt, skiftis alle efterlatte Midler, Boepenge, Løsøre, Kiøb-stædgods, Jordegods, Kiøbegods og Arvejord i to lige Parter imellem den Efterlevendis og fællis Børn; Dog arver den Efterlevendis af de efterlatte Midler foruden sin egen Hovedlod een Broderlod; Men hvis enten af dem gifter sig igien, da skal den Broderlod, som den Efterlevendis saaledis bekom, igien komme til Børnene. Vil den Efterlevendis beholde Hovedgaarden med tilliggendis Jordegods og Herlighed, som hand, eller hun, indfører i Boen, naar de komme i Egteskab sammen, da bør det at staa den frit for at udløse Børnene deraf efter Billighed og efter Samfrænders gode Befindende.]

Kilde: jfr. JLov 1, 6. og Reces 1558 § 52, Nov. 22 c. 23, Nov. 127 c. 3.

Se nu Skifteloven Kap. 5.

75. Ludvig Holbergs Naturret

Endelig kand spørges, om der er nogen naturlig Billighed derudi, at Qvinde-Kiønnet skal altid ansees u-myndig, og som Mindre-Aarig. Udi Athenen var i gamle Dage saadan Lov, at en Qvindes-Person kunde ikke contrahere om noget, som overgik en Skieppe; og de fleste Borgerlige Love nu omstunder holde alle Contracter giordte af Fruentimmer ugyldige, med mindre der var en Formynders eller Lav-Værges Samtykke hos. Fundamentet til saadant Forbud tages af Fruentimmers Skrøbelighed og Ubeqvemhed til at dømme, om en Contract kand være dem til Nytte. Men, uden at sætte til Side noget af den Respect, jeg har og bør have for alle Nationers Borgerlige Love, saa maa jeg dog tilstaae, at jeg har aldrig kunnet faaet i mit Hoved, at man kand holde et Fruentimmer beqvemt til at forestaae et heelt Land, hvoraf saa mange tusinde Menneskers Velfærd hænger, og derimod dømme det ubeqvemt til at slutte en liden Penge-Contract; thi det er ligesom at dømme en beqvem til at slutte en Kiøbe-Contract om en Herre-Gaard, og derimod ubeqvem at contrahere om en Tyldt Bredder eller en Favn Brænde. Den Jydske Lov er heel streng derudi; thi den siger: *Bonde bøder 3 Mark, om han tier og taal, at hans Hustru sælger og skiøder Jord bort; thi det er uhiemled og kand deeles tilbage igien, og den, der kiøber taber sit Værd.*

76. Lov nr. 53 af 7. maj 1880

Lov om gift Qvindes Naadighed over, hvad hun erhverver ved selvstændig Virksomhed*). Justits-Min. J. Nellesmann. (Initiativet til denne Lov er taget af Folkethinget. Rigsdage = Tib. 1879. Folketsh. Tib. S. 17, 35—36, 1098—1128, 2064—2124, 3069—81; 4541—67. Landstsh. Tib. S. 559—58, 589—90, 782—829, 933—77; 1137—60. Tillæg A S. 1363—64. Tillæg B S. 663—72, 1109—10. Tillæg C S. 67—68, 335—36, 389—90, 403—4. Lov-Tib. 1880 S. 350).

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark, etc. etc. Gjøre vitterligt: Rigsdagen har vedtaget og Vi ved Vert Samtykke stadfæstet følgende Lov: § 1. Hvad gift Qvinde erhverver ved selvstændig Virksomhed, som ikke grundes eller vedligeholdes væsentlig ved Mandens eller Fællesboets Midler, og hvad bediøslig er anskaffet for slikt Erhverv, har hun alene Ret til i levende Live at raade over uden Mandens eller anden Værges

Samtykke. I saadant Gods kan der ikke i Hustruens levende Live søges Fyldestgjørelse for Gjæld, Manden har stiftet, medmindre Hustruen har samtykket i Gjældsstiftelsen.

77. Lov nr. 75 af 7. april 1899

Kapitel II. Hustruens Myndighed og Raadigheden over Fællesboet. § 10. Hustruens Myndighed i Formuesforhold er den samme som ugift Piges. Ægtemanden kan bestikkes til Kurator eller Børge for hende, dog at der, for saa vidt han er interesseret i den Retshandel, der skal afflutes, for saadant Tilfælde bestikkes en anden. § 11. Raadigheden over Fællesboet tilkommer Manden alene. Dog kan han uden Hustruens Samtykke ikke afhænde, pantsætte eller paa usædvanlige Vilkaar eller for usædoanlig lang Tid overdrage Brugsrettigheder over fast Ejendom, om hvilken Udkomstdokumenterne oplyse, at den er indført i Fællesboet af Hustruen, eller afhænde, pantsætte eller koittere Gældsbreve, Aktier, Politicer, Sparekassedyer og deslige Dokumenter, som ere indførte i Fællesboet lydende paa hendes Navn. Vil Hustruen angribe Retshandler, stribende mod foransørte Bestemmelse, maa Retshandlerens Indgaaelse eller dens Aangaaelse, hvis saadan finder Sted. — Manden maa ikke i noget Aar uden Hustruens Samtykke ved Gældsforbindelse forbinde Fællesboet for mere eller af samme bortgaa mere end 5 pCt. af, hvad Fællesboets Nettoformue udgjorde ved Udgangen af det sidst forløbne Aar. Handler Manden herimod, kan Hustruen fordrø Erstatning af hans Særeje eller ved Fællesboets Deling af hans Løb deri. Dog maa saadant Erstatningskrav mod Mandens Særeje gøres gældende ad Rettens Vej eller forbeholdes ved Notarialbestikkelse til Manden inden et Aar, efter at Hustruen er bleven vidende om den Omstændighed, hvorpaa det begrundes, og for saa vidt Erstatning søges i Mandens Løb i Fællesboet, inden en Maaned, efter at dette er kommen under Skifte. — I det i denne Paragrafs 1ste Stykke omhandlede Tilfælde kan Hustruen i Stedet for at angribe Retshandleren gøre Erstatningskrav gældende mod Mandens Særeje eller hans Løb i Fællesboet paa samme Maade som efter denne Paragrafs 2det Stykke. — Det har sit Forblivende ved D. L. 5—1—10. § 12. Hustruens før Ægte-

stabet paadragne Forpligtelser paahvile tillige Manden personlig, før saa vidt andet ikke er vedtaget i en før Ægteskabet oprettet og tinglæst Ægtepagt.

. . . .

C. Børns Retsstilling

78. Jyske Lov I, 21 og 25

Kap. 21. Om Slegfredbørn.

Et Slegfredbarn skal Faderen føre til Tinget og lyse paa Tinge, at det er hans Barn, og tilskøde det, hvad han vil give det og saa meget, som bliver tilskødet Barnet, beholder det, og ikke mere. Men lyser han det i Kuld og Køn og ikke tilskøder det noget, da tager det halv Lod i Forhold til et Ægtebarn. Men er der ingen Ægtebørn, da tager Slegfredbarnet, der blev tinglyst, Arven efter Faderen. Men faar det nogen Arv efter Faderen, da arver det efter Søskende lige med Ægtebørn, medmindre Faderen forud har kundgjort paa Tinge, at det skulde nøjes med det, Faderen gav det i Hænde, og ikke have mere og ikke arve efter Søskende.

Kap. 25. Om Horebørn.

Horebørn tager ikke Arv efter deres Fader, selv om han tinglyser og tilskøder dem alt det, han kan, medmindre han giver dem det i Hænde, før han dør. Men har en Mand Slegfredbørn, og han senere ægter Moderen, da er de Børn alle Ægtebørn, selv om de er født før. Træl og Fledføring og Klostermand kan ikke arve.

79. Forordning af 14. oktober samt Henrik Stampes Erklæringer af 7. august 1763 og 10. juni 1764

a. Erklæring af 7. august 1763

Erklæring over en Ansøgning om Frihed for aabnbare Skriftemaal, men egentlig over Biskop Zarboes derover udsendte Erklæring af 3 Februarii 1763, derudi han foreskilder, at Lærfærdighed og Utugt alt meere og mere tager Overt haand, saa det var at ønske, det ved en Anordning kunde vordt hæmmet, dertil han ikke veed andet Middel at foreslaae, end at Børnefaderen skulde bære lige Byrde med den, han har besvangret til Børnets Opdragelse, hvilket ofte sætter et fattigt Qvindemenneske, der ellers ingen Tilflugt har, i de bedrøveligste Omstændigheder, ja driver hende undertiden til de grueligste Yderligheder. Han mener, at det i den Henseende vilde hjælpe meget, om det blev fastsat, at Børnefaderen ugentlig skulde betale et par Mark til Børnets Underholdning, indtil det blev 8 Aar gammel, hvilket han saaledes indstiller.

Det, Hr. Biskop Zarboe foreslaaer, som et Middel til at hæmme den nu i Svang gaaende Lærfærdighed og Utugt, haver, endog uden at betragtes paa denne Kant, saa god og saa tilstrækkelig Grund i den naturlige Ret og Billighed, saa den Lov, der tillegger samme en borgerlig Virkning, allestider fortjener at anses, som nyttig, billig og lærfærdig.

Den Forbindelighed, som Naturens Lov paalægger Forældre til at opføde deres Børn, haver ikke sin Grund i Præstevielser, med derhen hørende og i de borgerlige Love fastsatte Ceremonier, men i Fødselen, og er altsaa tilfældes for ægte og vægte Børn, skjønt ikke i lige Grad, for saavidt Forbindeligheden haver sin Grund i de borgerlige Virkninger af Ægteskab.

Spæde og umyndige Børn kunne ikke ernære og opdrage sig selv, men andre maae bære Omhu derfor og gjøre det for dem. Der er da en Ratio prælationis eller en tilstrækkelig Grund til, at denne Pligt eller Byrde paalegges Forældrene, som de, der have sat Børnene i Verden, eller ere den nærmeste Årsag til, at de ere komne til Verden. De ere i Følge deraf forpligtede til at ernære Børnene, saa at de ikke af Mangel paa Næring og Tilsyn omkomme, og at opføde dem saaledes, at de ei alene kunde blive det, de ere fødte til at være, nemlig Mennesker og Lemmer af det menneskelige Selskab, men at de og i Fremtiden kunne ernære sig selv, og derved blive nyttige Lemmer af det borgerlige Selskab, i hvilket de ere fødte, og ikke blive samme til Byrde.

Saa længe Pligterne ikke udstrækkes videre, og der ikke spørges om Forældrenes Stand og Formue, og den Næringsvei, Børnene i Følge deraf efter Anstændigheds Regler burde opdrages til, saa have de deres Grund i Fødselen, og ere tilfældes for alle Forældre, som Forældre, o: for saavidt de have avlet og født Børnene, og strække sig altsaa ligesaa vel til de uægte, som til de ægte Børn; ligesom de samme Pligter og for største Delen iagttages og udøves af de umælede Creaturer.

Omenskiønt den Danske Lov ikke udtrykkelig forbinder Forældre til at opdrage og ernære deres uægte Børn, saa har den dog ei heller ophævet den naturlige Forbindlighed, som Naturens Lov i saa Fald paalægger alle Forældre uden Forskiel.

I den Henseende er det og nogle Gange hændet, at en Fader, som har været sig ved at tage Deel i de Omkostninger, hans uægte Barns Ernærelse og Opdragelse udfordrede, er ved Høieste-Rets Dom bleven kiendt pligtig, dertil at bidrage noget vist, efter hans Wilkaar og Formue.

Men, da man erfarer, at det jævnlig skeer, at den, som er Fader til et uægte Barn, søger at unddrage sig fra at opfylde denne Pligt, og en Underdommer kan være heel forlegen med at dømme i slike Tilfælde, hvor han ikke haver en tydelig Lov for sig; saa kunde det have sin Nytte, om det engang for alle ved en almindelig Forordning blev bekendtgjort og fastsat.

Det, som derved vil foraarsage den meeste Bæmskellighed, er at fastsætte noget vist, som en Fader i Almindelighed, skulde erlægge til hans uægte Barns Underholdning og Opdragelse. Biskop Zarboe formeener, det kunde være 2 Mark ugentlig; hvilket passer sig godt nok paa Kjøbenhavns Havn, hvor det ikke er formeget, men snarere i Henseende til dem, der have nogenledes Wilkaar, forliden. Men uden for Kjøbenhavn paa Landet i Sieland og Fyen, hvor en Bondes aarlige Løn jævnlig er 8 à 10 Rdr., vilde det blive for meget og medtage mere, end Faderen selv havde at leve af.

Det er billigt, at en Fader bidrager til hans uægte Barns Underholdning, men han skal ikke nødes at bidrage saaledes, at han slet intet beholder tilovers af det han, paa en lovlig Maade, med sin Svæd og Arbejde kan erhverve, og altsaa selv maae mangle det nødvendige.

Udi Jylland, hvor en Bondes aarlige Løn paa adskillige Steder, kun er 8 à 10 Stettedater vilde denne Summa af 2 Mark ugentlig ei allene blive utaalelig, men og umuelig. Endog een Mark ugentlig

vilde der være formæget, og 8 Skilling ugentlig, uden Tvivl blive det høieste; hvilket maaskee og knude være nok, da det eene retter sig efter det andet, og der paa de Steder, for et spæds Barns Underholdning, hos Huusmænd og andre fattige Folk, kun betales 7 à 8 Slettedaler aarlig.

Efter slige Omstændigheder skionner jeg ikke, at det er mueligt eller gjørligt i Almindelighed, at fastsætte nogen vis Sum, men formeener, at man maae lade det have sit Forblivende ved at fastsætte, at den der er Fader til et uægte Barn, skal bidrage Halvdelen af de Omkostninger, som Barnets nødsørftige Underholdning, efter Øvrighedens Skionnende kan udfordre; hvormed der, efter mine Tanker bør fortares, indtil Barnet er 10 Aar gammel, da det ikke vel forhen kan begynde paa noget til at ernære sig selv.

Jeg skulde saaledes allerunderdanigst indstille, om det allernaadigst maatte behage Deres Kongl. Majestæt at udsætte en Forordning, om trent af følgende Indhold: At da den naturlige Billighed selv tilsi-ger, at den, som besvangrer et Qvindfolk, og med hende avler et uægte Barn, bør lige med Moderen, tage Deel i den Byrde og de Omkostninger, som Barnets Underholdning og Opdragelse udkræve, men det dog er erfaret, at een og anden saadan Barnefader har søgt at unddrage sig fra at opfylde denne naturlige Pligt, og at fæste Byrden af Barnets Opdragelse paa Moderen, det besøvede Qvindfolk allene, som derved ofte, naar hun er fattig og ellers ingen Tilflugt har, sættes i de allerbedrøveligste Omstændigheder, hvilket lettelig kan have adskillige farlige og skadelige Følger. Saa have vi, til saadant at forekomme, og for at forbinde slige Forældre til at efterkomme de dem paa- liggende naturlige Pligter, mod de af dem avlede Børn, allernaadigst fundet for godt, at anordne og befale, ligesom vi og hermed allernaadigst anordne og befale: At den, som er Fader til et uægte Barn, skal lige med Moderen bære Omfarg for dets Opdragelse, og efter hans Vilkaar og Formue erlægge i det mindste Halvdelen af de Omkostninger, som Barnets nødsørftige Underholdning, efter Øvrighedens Skionnende, udfordre, og dermed fortares til Barnet er 10 Aar gammel. Skulde nogen Barnefader der derudi findes vægerlig, skal Øvrigheden forbielppe Moderen, som haver Barnet hos sig, eller besørger dets Opdragelse, til at

nyde det, af hans Løn eller anden Indkomst, som han saaledes er forbunden at betale til Barnets Underholdning og Opdragelse. Kjøbenhavn den 9 August 1763.

Herpaa resolverede Cancelliet under 28 September 1763:

Indstilles til Hans Majestæt efter General-Procureurens Erklæring.

Men i Conseillet blev af Hans Majestæt den 7 Dec. 1763 resolveret: En Forordning udfærdiges efter Forslaget.

Hersefter udkom Forordningen af 14 October 1763.

b. Forordning af 14. oktober 1763

14 Oct. Fr. Aug. at Faderen til et nægte Barn skal lige med Moderen bære Omsorg for dets Opdragelse og efter hans Formue erlægge i det mindste Halvdelen af de Omkostninger, som dets Underholdning udkræver, til det er 10 Aar gammelt. Cancell. p. 120.

Næiere bestemt ved Fr. 10 Dec. 1790 og 30 Maj. 1794 (*).

Gr. Da naturlig Billighed selv tilfiger, at den, som besvangrer et Qvindfolk og med hende avler et nægte Barn, bør lige med Moderen tage Deel i den Byrde og de Omkostninger, som Barnets Underhold og Opdragelse udkræver; men det dog ofte er erfaret, at en og anden saadan Barnefader har søgt at unddrage sig fra at opfylde denne naturlige Pligt, og at kaste al Byrden af Barnets Opdragelse paa Moderen, det besorede Qvindfolk alene, som derved ofte, naar hun er fattig og ellers ingen Tilflugt har, sættes i de bedrøveligste Omstændigheder, hvilket lettelig kan have adskillige farlige og skadelige Følger; Saa bliver, til saadant at forekomme og for at forbinde slige Forældre til at efterkomme de dem paaliggende naturlige Pligter mod de af dem avlede Børn, følgende befalet:

Den, som er Fader til et nægte Barn, skal lige med Moderen bære Omsorg for dets Opdragelse og efter hans Vilkaar og Formue erlægge i det mindste Halvdelen af de Omkostninger, som Barnets nødvendige Underholdning, efter Dyrighedens Skionuende, udfordrer, og dermed continuere, til Barnet er 10 Aar gammelt.

Findes nogen Barnesfader herudi vægerlig, skal Overigheden forhielpe Moderen, som har Barnet hos sig eller besørger dets Opdragelse, til at nyde, af hans Løn eller anden Indkomst, det han saaledes skal betale til Barnets Underholdning og Opdragelse.

c. Erklæring af 10. juni 1764

Erklæring over en Forespørgsel af 21 April 1764 fra Amtmanden i Esbjerg, og en dito af 30 April fra Stiftamtmanden i Ribe, om Forordningen af 14 Octbr. 1763 angaaende, at den, der er Fader til et nægte Barn, skal bidrage til dets Underholdning, og bør forstaaes om de Børn, som vare avlede ferend Forordningen udfom.

* * *

Efter mine Tanker, kunde saavel Stiftamtmanden Hr. Greve af Schack, som Amtmanden Hr. Scheimeraad Bylow heraa svares: "At, da Forordningen af 14 October 1763 og især dens Indledning tydelig nok viser, at det ikke saa meget har været Hans Kongl. Majestæts allernaadigste Hensigt derved at indføre en nye Forbindelighed, som at give den Forbindelighed, Naturen selv paalegger alle Forældre, en nye og virkende Kraft, og i den Henseende nøie at bestemme det, som tilforn vel var ret og billigt, men ikke saa aldeles og tilstrækkelig afgjort, saa følger deraf, at det, Forordningen fastsætter angaaende nægte Børns Underholdning, bør gælde, ligesaavel om de Børn, der ere avlede og fede, ferend Forordningen udfom, som om dem, der siden maatte avles og fedes." Kiebenhavn den 10 Junii 1764.

D. Umyndighed og Værgemål

80. Jyske Lov I, 28 og 36

Kap. 28. Hvem der kan være Værg.

Efter Faderens Død er en fuldvoksen Broder Smaabørnenes Værg. Men er der ingen Broder, da er det Bedstefaderen. Er der ingen Bedstefader, da er det Farbroderen. Er der ingen Farbroder, da er det Morbroderen. Findes der ingen af disse, da skal den nærmeste Slægtning være Værg. Fædrene Fræn-

der er altid nærmere til at være Værgen end mødrene Frænder, hvis de er lige nær beslægtede og vil værgen godt. Men vil de værgen daarligt, da skal Kongen sætte den, som han vil, til at være Værgen, for Kongen er Værgen for alle dem, der ikke selv har en ret Værgen. Den, der hærger, maa aldrig være Værgen.

Kap. 36. Hvor gammelt et Barn skal være,
før det maa afhænde sit Gods.

En Dreng maa ikke sælge sin Jord eller paa anden Maade afhænde den, før han er atten Vintre gammel, men en Pige maa aldrig sælge sin Jord, medmindre hun bliver saa fattig, at hun sælger for at opholde Livet. Da skal der sælges med de nærmeste Frænders Samtykke, men dog ikke mere paa een Gang end for en halv Mark Sølv i eet Aar. En Enke maa med sine Frænders Samtykke baade sælge og mageskifte sin Jord. Sælger Husbonden sin egen Jord og forbruger den i Fælliget, da skal Hustruen ikke erstatte den. Men sælger han baade sin og sin Kones Jord paa Grund af Fattigdom, maa hun bære Tabet, fordi de skal have Føden af det, de begge ejer.

81. Forordning af 1. juli 1619

1619 1. juli. (Hafnæ.) Frdg. om mindreåringer og forpligtelser, som ere imod loven¹.

Eftersom vi hafver forfaret, ungdommen udi vore riger och lande deraf at lide største skade och afbrek, at lougen lennom efter dieris det attende aar fuldmyndig gjør med dieris guods, arfve och eiendomb at raade, gjøre, lade, afhende och forkomme, som dennom best siønns, hvorofver en stoer del enten self dieris egen formue unytteligen bortsetter eller och af andere ofvertalis at lofve och goed sige och derofver sig saaledis udi giæld och forvoer² indvickeler och det, før end di til dieris aar och skiellige alder kommendis vorder, at de siden sent eller aldrig deraf kunde sig reise och befries, hvorfaare vi som en christen øfrighed och den, saadan voris undersaatters skade och forderf, saa vit skie kand, ere til ³sins at⁴ hindere och afverge, hafver med vor rigens raads raad och betenkende

veret forarsagit denne efterfølgende forordning at lade udgaa, paabiude och befalle.

1. Først skal ingen mandsperson, som sit femb och tyfvende aar icke til fulde end hafver, mue vere verge for noegen anden som den, der [icke]⁵ aldiellis⁶ endnu er bekvem for sig selfver uden anders raad at verge.

2. Der nest skal saadanne mindereaarige sit guods icke heller mue afhende, med mindre det sker sin egen lovlige giæld, forarsagit af reigsen, stuedering, tog eller hoftienniste, eller sine foreldris och dieris, hvis arfving hand er, at betalle, och da selge sig med sin forige vergis och neste venners raad och samtøcke, om di saa ner ere boesiddendis. Kiøber noegen anderledis med hannom, hafve tabt det, hand kiøber, och den, solt hafver, bekomme sit igien uden vederlaug.

3. For det tridie skal ingen, som icke de femb och tyfve aar, som forbemelt, fuldendet hafver, vere forpflicht eller mue svare til de løfter, udi hvilke di efter denne dag for noegen, hvo det och vere kand, inden eller uden riget goedsiger eller hechter, meden di ere yngre end femb och tyfve fulde aar.

4. Saa fremt och saadanne mindreaarige med andre, som til dieris lovlige aar och alder kommen ere, udi it bref for eller til noegen hechter eller goed siger, da skulle de, til dieris lovlige aar och alder kommen ere, for de mindreaarige icke vere forpflicht at indholde eller svare, meden di, som med saadanne mindreaarige forlofvere eller hechtere hafver ladet sig nøie, tage skade for hiemgiæld och achtis, som de for den mindreaarigis paart¹ ingen forlofvere eller hechter haft hafde.

5. Och eftersom vi lettelig erachte kunde, at den sedvonlige proces icke vil forblive, nemblig at di creditores, som gierne saadanne unge och uvittige mennisker ville an-[f]øere², sig udi giæld och hechtebrefvenne och andere forplichter med exceptionibus skulle ville behielpe, da efterdi ingen er mechtig landslougen efter sin egen tycke med forskrifvinger och exceptionibus emod voris endellige³ intent och mening at afskaffe och cassere, synderlig denne,

hvilken vi icke alenne for de mindreaariges skyld, meden och for det gemene beste hafver gjort och sat ubrødeligen at holdis, er voris vilge, mening och forordning, at saadanne exceptiones som de, mod retten och ulovlige ere, icke skal udi noegen proces eller rettergang anses eller kraftige vere.

6. Understaar sig och noegen uden rettergang med ord eller gierning saadan obligation och de mindereaarigers forpflicht at paaanke eller talle, da skal hand eller hun self erachtis som den, sig med underfundighed och ulovlig contract behielper, och alle slags retorsion mod hannom eller hende som de, saadanne ere, tilstedis och den mindreaarige, der paaallis, vere fra ald saadan injurie och paa-talle lovlig fri och aldiellis undskyld saa vel som de, med hannom i løfte ere och for hans anpart kraffis och maanis.

82. Danske Lov 3-17-34 og Forordning af 14. maj 1754

34. [Den, som er atten Aar gammel, annammer selv sit Gods at forrestaa; Dog skal Værgen, efterat hand Afkald for Formynderskabet bekommet haver, eller een anden god Mand dertil af Øvrigheden forordnet, have fremdelis Tilsyn med den, som sit Gods at forrestaa selv til sig annammet haver, indtil hand bliver fem og tyve Aar, at hand ej Godset Unytteligen bortsetter; Og hør derfor intet Pant, eller Skiode, eller anden Forskrivning agtis, som af den mindre Aaring sellis, eller givis, uden det skeer med forskreven Curatoris Samtykke.]

Kilde: Reces 1643 2. 7. 1 jfr. 2. 18. 1.

14 Maj. Fr. Aug. Straf for dem, der enten give Umyndige og Mindreaarige ulovlig Credit, eller oppebære ubillig Ager og Rente. Cancel. p. 29.

Gr. Endskisnt Loven udtrykkelig befaler, at ingen Forskrivning skal agtes, som gives af en Mindreaarig uden hans Curators Samtykke, og man deraf burde vente, at Umyndige og Mindreaarige ikke skulde finde saadan Credit, at de kunde være i Stand til at giøre nogen anseelig Gield; saa have dog adskillige egennyttige Mennecker og skadelige Agerkarle viist sig ganske villige i at give Credit og laane Penge til de Umyndige

eller Mindreaarige, som have Arvemidler i Eie eller Vente, blot for derved at tilbringe sig en ulovlig Fordeel, ved det de ei alene af de Unge, hører Gaa de laane Penge eller fornøye deres Verel-Obligationer eller forandre andre Giældsbreve, fordre anseelige Discretioner, men og tage deres Beviis for langt høiere Summa, end de virkelig laane dem; ligesom de og, ved at fordre og imodtage Verel-Obligationer og andre Giældsbreve in Blanco, og saaledes lade de Unge være uvidende om, hvem deres Creditører ere, samt naar deres Giældsbreve til Betaling ere forfaldne, have søgt saaledes at forvilde og implicere de unge og uerfarne Debitorer, at det haver været dem umueligt af Giælden sig igien at udrede; hvorved det og skal være arriveret, at adskillige unge Mennesker i deres umyndige og mindre Aar have fundet saadan Credit, og derved saaledes fordybet sig i Giæld, at deres endog anseelige Arvemidler have meest været forbrødt, naar de ere komne til deres myndige Aar, og da have picqveret sig af at vise en ilde og slet anvendt Generosite i at betale det, de efter Loven og alle Willigheds-Negler vare befrieede for og ikke burde betale; Saa har Kongen af særdeles Omhu for Underfaatternes Velgaaende, og især deres, som ikke selv altid vide at søge deres eget Beste, samt for at have saadan skadelig Misbrug, hvorved ubillig Nager gaaer i Svang, de Unge bringes til Ruin og Velsærds Spilde, men isdesfindede Nagerkarle og Bedragere derimod paa en utilfadelig Maade beriges, hermed ei alene igientaget Lovens Bydende saavel i Henseende til dem, der give Umyndige og Mindreaarige Credit i Særdeleshed, som og til dem, der oppebære ulovlig Nager og Rente i Almindelighed, men endog samme Stærpet og extenderet saaledes:

1.) Ingen maac give nogen Umyndig eller Mindreaarig Credit, eller imodtage deres Forskrivning, uden det skeer med deres Forældres eller lovlige besiddede Formynderes eller Curatorers Samtykke. Og ligesom de, der herimod handle, altid præsumeres at søge utilfadelig Fordeel, og at have Intention at bedrage de Unge, saa skal de, til velsfortient Straf, ei alene efter Loven miste det, de have laant eller taget Forskrivning for, men og efter Forsøffens Beskaffenhed (især om de Unge have Forældre levende og nærværende, og det er skeet uden deres Willie og Vidende) anses med anden vilkaarlig

Straf af Pengemulet, eller vel efter Omstændighederne paa deres Vre. 2.) Da det efter 1 § skal anses som en Straf for slige Creditører, at de ingen Betaling nyde for det de have laant til Umyndige eller Mindreaarige, eller taget deres Forskrivning for, og Kongen vil, at de virkelig skal lide den Straf, og ikke deraf paa nogen Maade befries; saa blive hermed ei aienet alle Umyndige og Mindreaarige, i Folge Loven, befriede fra at betale den Gæld, de i deres umyndige og mindre Aar saaledes have contraheret; Men saavel de Umyndige og Mindreaarige selv, naar de ere komne til deres myndige Aar, som deres Forældre og Verger, advareres og befales endog, at de ingen saadan Gæld betale, og derved søge at unddrage Creditørerne fra den dem dicterede og velfortiente Straf. 3.) Da unge Mennesker let kan forsøres til at giøre Credit, og derved geraade i Gæld, naar de falde i deres Hænder, som giøre dem Tingene lette, og for egen Fordeel Skyld søge at forlede dem dertil; Da Skylden altid i slige Tilfælde bør præsumeres, at være ikke saa meget hos de Unge, der have gjort Gæld, som hos dem, der have givet dem Credit; saa skal det ingenlunde tilregnes eder i mindste Maade præjudicere nogen, at han i sine umyndige eller mindre Aar har paa egen Haand gjort Gæld, naar han, efterat han er bleven myndig, holder sig denne Fr. efterrettelig, og ikke betaler samme. Derimod skal de, der tværtimod denne Befaling, efterat de ere blevene myndige, betale den Gæld, de i deres umyndige Aar paa egen Haand have gjort, anses som de, der intendere at eludere Kongens Lov og Fr. og søge større Vre i at vise en utidig, indbildt og i deres egen Hierne opspunden Gierroste, end i at vise den Lydighed, de ere Kongen og Hans velmeente samt til deres eget Beste sigtende Befalinger skyldige.

...

83. Forordning af 26. oktober 1804

26 Oct. Fr. ang. hvad der herefter bør iagttages ved Gældsbreve, som udstædes af dem, der ikke ere fuldmyndige. Cancell. p. 196.

Notiere bestemt ved Pl. 14 Dec 1804.

Gr. Kongen er kommet i Erfaring om, hvorledes egenlyttige Mennesker, istedenfor at lade sig afholde ved Lo-

venes Forbud mod unødvendige Pengelaan til Umyndige og Mindreaarige, ei alene have vidst, at ubfinde nye Midler til at besnære de uerfarne Unge, men endog at give disse Anledning til svigagtig Omgang, og især til falske Underkrifters Tilveiebringelse paa de af dem udstædte Gieldsbeviser, for paa denne Maade at hindre Forældre, Børgere eller Curatorer fra, at fremkomme med de lovlige Indsigelser mod Gielden, hvilke, efter 3—17 N. 19—34 og 5—1—13 samt Fr. 14 Maj 1754, ellers maatte være dem, til den Umyndiges Beste, forbeholdne. Han har besaarfag fundet nødvendigt, ved paa nye at indskræpke Lovens Bøvende om Umyndiges og Mindreaariges Forpligtelser, tillige herved at anordne et strengere Tilfyn med disse, og at foreskrive saadanne Bestemmelser i Henseende til Gieldsbeviser, som udstædes af dem, der ikke, i Følge Lovene eller særdeles Bevillinger, ere fuldmyndige, at disse kan vorde betryggede mod de Snarer, der lægges for dem, uden dog at hindres fra at indgaae saadanne Forpligter, der maatte være dem nødvendige og gavnlige. Med Hensyn dertil befales følgende:

1.) Alle Contracter om Penge eller Penges Værd, som udstædes af dem, der ikke ere fuldmyndige, skal, i Riøstæderne, indgaaes for en Dyrigheds Person, eller for Notarius Publicus, og paa Landet for Dommeren, eller for den Embedsmand, til hvem Notarial-Forretningerne der paa Stedet ere overdragne.

2.) Samtlige ved Contracten forpligtede Personers Underskrift og Forsøgling paa Documentet bør stee i forommelte Embedsmands, og det af ham tilkaldte Vidnes, Overværelse og Paasyn. For at overvære Forretningen, paategne det ubjærdige Document, og derefter indføre samme i sin Embeds-Protocol, nyder Dyrighedspersonen, Dommeren, eller Notarius, for sig og Vidne, i alt 1 Rdlr 48 Sk.

7.) Alle Contracter eller Forpligter om Penge eller Penges Værd, som af dem, der ei ere fuldmyndige, udstædes paa anden Maade, end foransorte, skal, endog om derimod ingen Indsigelse gøres, være aldeles ugyldige; og Klager eller Søgmaal i Anledning deraf hverken antages ved Forligelses-Commissionerne eller ved Domstolene, enten mod Hoved-Debitor, eller mod nogen anden, som med ham har deeltaget i den indgangs Forpligt. Ligaledes tillades ei heller nogen Slags Undersøgelse om saadan ulovlig Gields Bestaand, eller om de paa Documentet værende Underkrifters Rigtighed eller Falskhed,

og den ved samenes Affattelse eller Udstedelse brugte Omgang; Hvorimod enhver, der modtager et saadant ulovfiktet Document, bør, paa Grund af den mod ham værende Formodning om, at have brugt et mistigt Forhold, og at have forledet den Uerfarne til ulovlige Handlinger, tage Skade for Hiemgiæld, og have alt Søgemaal forbudt, saavel imod den Umyndige eller Mindreaarige, som imod enhver anden, hvem Sagen ellers kunde ansees at vedkomme.

84. Forordning af 24. april 1839

24 Apr. **Fr.** hvorved **Fr. 26 Oct. 1804** og **Pl. 14 Dec. f. A.**, som angaae **Giældsforpligtelser**, der indgaaes af **Umyndige** og **Mindreaarige**, **forandres**. Cancell. p. 32. [C. T. p. 345, jvfr. **Bib. Stændert.** f. 1838 I. 89 og II. 41 samt **Køeskild. Stændert.** II 7].

Or. Da Erfaring har viist, hvorledes de Bestemmelser, der i **Fr. 26 Oct. 1804** ere givne for at betrygge Umyndige og Mindreaarige mod snedige Uagerkaars Hænder, ere blerne misbrugte til grove Falsknerier, saa har Kongen været betænkt paa, hvorledes bemeldte Unordning og i Forbindelse dermed den i **Pl. 14 Dec.** (**Resol. 7 Dec.**) **f. A. § 4** givne yderligere Bestemmelse kunde forandres saaledes, at slige Misligheder kunne forebygges, uden at dog Diemedet med fornævnte Unordninger derved forseiles. Efterat et i saa Henseende udarbejdet Lovudkast har været begge Forsamlinger af de danske Provindsialstænder foreslagt, og Kongen har modtaget disses Betænkninger, bydes og befales som følger: 1.) **Fr. 26 Oct. 1804** skal fra nu af være **ophævet**, saa at de, der af Personer, som ei ere fuldmyndige, modtage For skrivelser, Transporter, Qvitteringer eller andre Documenter, som behøve Uunderskrift af Forældre, Børgere eller Curatorer, ved Erhvervelsen af de fornødne Uunderskrifter **ikke skulle være bundne** til at iagttage de i bemeldte **Fr.** foreskrevne Former, hvorimod det skal være Vedkommende **overladt** at benytte ethvert i Lovens almindelige Regler hiemlet **Bevissmid-**
del til dermed at godtgjøre de givne **Uunderskrifters**
Ægthed. 2.) Imidlertid skal det fremdeles være **En-**
hveres Pligt, der vil indlade sig i **Contractforhold** med Noget, at **forviise sig om**, at denne enten har den **Umyndighed**, som efter hvert Forholds **Beskaffenhed**

behøves til derved at forpligte sig, eller i manglende Fald dertil har erhvervet **rette Vedkommendes Samtykke**. Det skal saaledes ikke være nok, for at kunne erhverve Rettigheder mod en Umyndig eller Mindreaarig, med hvem Man har indladt sig i Contractforhold, at denne urigtigen har **udgivet** sig for at have de til gylbigen at forpligte sig fornødne Egenheder, eller har **foregivet**, at Curator eller andre Vedkommende dertil have givet deres Samtykke. Selv om han i denne Henseende har for sin Medcontrahent **foreviist Documenter**, efter hvis Indhold han vilde have den fornødne Myndighed eller være forsynet med Vedkommendes Samtykke, skal dette ikke kunne paaberaabes til at gjøre nogen Fordring mod ham gieldende, **med mindre Sagen paa den Maade**, som i den næstfølgende § bestemmes, har været **undersøgt**, og denne Undersøgelse har givet et saadant Resultat, at han, i Medhold af dens Indhold, derfor maa drages til **Ansvar**. 3.) Naar den, der har handlet med en Person, som findes at mangle den til at forpligte sig fornødne Myndighed, paaberaaber sig, at denne har brugt en saadan Fremgangsmaade som den i Slutningen af § 2 anførte, haver han at andrage dette for **vedkommende Overlighed** som foranstalter eller foretager en **noiagtig Undersøgelse af Sagens hele Sammenhæng**. Derfor det ved denne noiagtige Undersøgelse godtgøres, at **Medcontrahenten** selv har været **vidende** om de of den Mindreaarige eller Umyndige benyttede Documenters Urigtighed eller dog har maattet have Formodning derom, saa bliver den Umyndige eller Mindreaarige ikke at drage til **Ansvar**, hverken til Straf eller til Erstatning, og Medcontrahenten maa da i alt Fald tilskrive sin egen **Uforsigtighed** det Tab, han maatte lide. Men, derfor **Undersøgelsen** ikke leder til at **tillægge Medcontrahenten** sig **Mislighed**, bliver den Umyndige eller Mindreaarige at domme saavel til at lide **Straf** efter **Lovens** almindelige Forrifter, som til at give **Erstatning** til den besværgte Medcontrahent. Det følger ivoerigt af sig selv, at **Justitsvæsenet**, endog om det ikke utraaes af Medcontrahenten, haver at forfølge den Mindreaarige eller Umyndige til Straf, forsaavidt han, i Medhold af foranførte Bestemmelser, dertil har kvalificeret sig, og at ligesledes Medcontrahenten maa drages til **Ansvar**, saafremt han har gjort sig **skyldig** i beviidlig **Swig**. 4.) **Udenfor** det i § 3 omhandlede Tilfælde kan **Mangel af**

Fuldmyndighed aldeles ikke ophæve. Straffelovens
Uvendelse paa dem, der udfærdige eller benytte falske Do-
cumenter eller gøre sig skyldige i anden svigagtig Omgang,
naar de kun have den Alder og de øvrige Egenskaber, som
efter Lovens almindelige Forskrifter udkræves til at be-
gunde Straffeanmaal. 5.) Da nærværende Anordning
har optaget Alt, hvad der af Pl. 14 Dec. (Resol. 7
Dec.) 1804 for Fremtiden skal være gjeldende, saa vil
ogsaa den iøvrigt bortfalde.

V. ARV OG SKIFTE

A. Arv og Testamente

85. Jyske Lov I, 4 og 5

Kap. 4. Hvem der er nærmest til at arve.

Hvis der er et Barn eller et Barnebarn, arver det Fader og Moder. Men Børn, som en Søn faar, tager Arv efter Bedstefader og Bedstemoder, ligesom deres Fader skulde tage, hvis han var i Live, og paa samme Maade deres Børn, saa længe der fødes Afkom efter Bedstefaderen og Bedstemoderen. De Børn, Datteren føder, skal tage Arv som deres Moder, hvis hun var i Live, hvor mange der end fødes i hendes Linje, for Arv skal altid gaa fremefter, saa længe der findes Afkom. Har Barnebarnet ikke Moder og ikke Søsken, da gaar Arven til Bedstefader og Bedstemoder. Søsken arver hinanden, og Broder tager to Lodder og Søster den tredie Lod baade efter Fader og Moder og ligeledes efter Søsken.

Kap. 5. Hvor meget hver skal tage i Arv.

En Mand tager altid dobbelt saa meget i al Arv som en Kvinde, medmindre det er Ægtefæller, som skilles efter kirkelig Ret og skal arve deres Børn, da arver hun lige saa meget som han. Ogsaa i Forhold til Søn og Stifsøn tager Konen lige Lod, naar de skal arve sammen. Er der ingen Søsken, da er Farbroder og Morbroder, Broderbørn og Søsterbørn alle lige nære. Imellem dem skiftes Arven, som om de alle var Søsken. Kvinde tager en Trediedel og Mand to Lodder.

86. Skånske Lov, kap. 38-40

Kap. 38 (ASun. 15).

Vil Husbonden gaa i Kloster, mens han er sund og frisk, da kan han drage derind med hele sin Hovedlod. Bliver han syg, da kan han give Halvdelen til et Kloster, eller til hvem han vil, men ikke mere fra Arvingerne, hverken til Kloster eller til nogen anden.

Kap. 39 (ASun. 15).

Giver Husbonden sit Barn i Kloster, da maa det ikke kræve Arv efter hans Død, medmindre han vil give det noget.

Kap. 40 (ASun. 15).

Har en Mand andre Arvinger end sine Børn, da er alt det, han ejer, baade i Løsøre og Jord, hans Hovedlod. Har han eet Barn, da er den Halvdelen af det, han ejer. Har han flere Børn, da tager han Lod sammen med hvert af dem, alt efter som han har Børn til.

87. Jyske Lov I, 39 og III, 45

Kap. 39. Om Sjølegave.

Den Hustru, der har en Mand og Barn med ham, maa ikke give mere i Sjølegave, end Husbonden giver sit Samtykke til. Men rejses der Klage over en saadan Sjølegave, enten af et Kloster eller af andre Mænd, da har Husbonden Ret til at føre Bevis for, at han ikke gav sit Samtykke til mere, end det han (nu) indrømmer. Men har hun ingen Børn med ham, da kan hun give sin halve Hovedlod for sin Sjæl.

Kap. 45. Hvor meget en Kone, der har en Husbonde, maa give i Sjølegave.

En Hustru, der har Barn med sin Husbonde, maa ikke i Sjølegave give sin halve Hovedlod eller nogen værdifuld Genstand uden Husbondens Samtykke og Vilje. Men vil nogen rejse Krav om en saadan Sjølegave, da skal Husbonden forsvare sig med Kønsnævn, og Sandemænd skal ikke med-

virke. Men bliver han fæddet ved Kønsmættet, skal han udrede det, der var givet for hendes Sjæl. Men har Hustruen ikke Barn med Husbonden, da maa hun give sin halve Hovedlod bort for sin Sjæl. Men rejser Kirke eller Kloster Krav derpaa, og er det mere end en halv Mark Sølv, da skal Sandemænd medvirke. Men med Hensyn til det, der ikke er skrevet i en Mands Testamente med gode Mænds Vidnesbyrd, og som Kloster eller Kirke eller Hospital rejser Krav om, skal Husbonden altid værge sig med Kønsmættet.

88. Middelalderligt Testamente

I Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn. Jeg Tue kaldet Atemark ønsker — skønt svag paa Legemet, saa dog karsk paa Sjælen — at sørge for min Sjæl paa en frelsebringende Maade, hvorfor jeg opretter mit Testamente paa følgende Maade. For det første giver (og) testamenterer jeg en Grund, jeg har købt af Henneke Hare, og som ligger overfor Dominikanernes Indgang og er 12 Alen bred og i Længden som de andre omkringliggende Grunde, til at holde og vedligeholde en Lampe eller brænde Vokslys ved Kristi Legeme i St. Hans Kirke i Ribe evindeligt. Fremdeles en Grund, der støder op til fornævnte Grund mod Nord, som jeg har købt af Herr Ripe Præst og Jakob Rød, ogsaa 12 Alen i Bredden til at sætte Vokslys foran Kristi Legeme i Vor Frue Kirke i Ribe evindeligt paa Højaltret, dog saaledes at mine Arvinger skal have de nævnte Grunde i Hænde, saa længe som de ærefuldt hvert Aar sørger for de fornævnte Vokslys. Men hvis de svigter med Hensyn til disse Vokslys af Ligegyldighed eller paa anden Maade, skal de Herrer Ærkedegnen og Kantoren, hvem de end til enhver Tid er, med Kapitlets Raad frit bestyre den nævnte Grund til fornævnte Brug med de der opførte Huse. Fremdeles en Eng i Rejsby Mark, der er beliggende paa to Steder, der yder efter den gamle Vurdering 14 Læs Hø, til at brænde Vokslys foran St. Hans Alter i hans Kirke i Ribe og foran St. Mikael's Alter i Ribe evindeligt ved at dele Indtægterne fra nævnte Eng mellem de nævnte Altre, jeg mener St. Mikael's Alter, der nyligt er oprettet i hans Kirke af den Herre Biskop Kristian. Da fremdeles mit Gods skal deles mellem mine Arvinger, giver og betaler jeg til min elskede Hustru Margrete 120 Mark gængse Penge for hendes Del til Gengæld for hendes eget Gods, der er bortsolgt, for hvilke 120 Mark jeg sætter hele Gaarden, i hvilken jeg plejer at bo, i Pant, indtil samme Margrete erholder nævnte

Beløb fuldstændigt. Til Vidnesbyrd herom og om min sidste Vilje har jeg ladet nærværende Testamente bekræfte med Segl tilhørende den ærværdige Fader Herr Biskop Kristian af Ribe og Kapitlet sammesteds og mig selv. Men jeg ønsker at have nærværende Brev i to Afskrifter, saaledes nemlig at mine Arvinger har et Eksemplar og et andet er i Kapitlets Værn til Forvaring. Vidner til dette Testamente er følgende, som var til Stede, Herrerne Jens Rohde (Herod), og Magister Fader, Kanniker i Ribe, Vilken Grastop, Gerhard Nyborg, Henneke Hedding, Lars Bæltelaer og Jens Pedersen . Til executores testamenti indsætter jeg de Herrer Ærkedegnen Jens og Magister Fader, Kanniker i Ribe, idet jeg beder dem handle i denne Sag, som de vil svare for Gud. Forhandlet i det Herrens Aar 1309 Dagen før St. Laurentius' Dag.

89. Danske Lov 5-4-14 til 19

14. [Husbond, som ingen Livs Arvinger haver, maa bortgive til hvem hand vil sin halve Hovedlod, og ej meere. Den samme Magt haver ogsaa Enke, som ingen Livs Arvinger haver.]
Kilde: EsjLov 1,92.
Bortf. v. Arveforordningen § 23.
15. [End haver Husbond, eller Enke, Livs Arvinger, da maa de dog give til Kirke, Skole og Fattige, deris halve Hovedlod.]
Bortf. v. Arveforordningen § 23.
16. [End have de ingen Livs Arvinger, da maa de give bort til Kirke, Skole og Fattige hvad Gud giver dem i Sinde; Dog skal der ingen Gave, eller Testament, fuldbyrdis, før end den Afdødis Gield i alle Maader vorder aflagt.]
Bortf. v. Arveforordningen § 23.
17. [Saadanne Gaver og Testamenter skulle med deris Haand og Segl, som dem giort have, og med got Folkis Underskrivelse være bekræftede.]
Bortf. v. Arveforordningen § 21.
18. [Hustrue, som Husbond haver og Barn ved hannem, maa ej give til gudelig Brug sin halve Hovedlod, og ej nogen stor Gave uden Husbondens Villie, og ej meere end hand samtykker, hvilket bør med hans Haand at bevisis, eller og, om hand ikke skrive kand, med hans Segl og trende trofaste Vidners Underskrivelse og Forsegling være bekræftet.]
Kilde: JLov 1,39 og 3,45.
Bortf. v. Arveforordningen § 23.
19. [End haver Hustruen ej Barn ved Husbonden, da maa hun give sin halve Hovedlod til gudelig Brug; Dog at der med Underskrivelse og Forsegling, som før er mælt, forholdis.]
Se Bemærkningen til Art. 18.

90. Ludvig Holbergs Naturret

Endelig kand her spørges, om det er grundet paa Bii-
lighed, at Døttre ikke skal gaae i lige Arv med Sønner.
Her i Landet vare Døttre fordum reent udelukte fra Arv;
men, eftersom de løse Kong Svend Tiugskiæg af Fæng-
sel med deres Guld-Smykker, blev det dem siden tilladt
at arve den halve Deel mod Brødre. Man kand her paa
den eene Side sige for Døttrene, at, saasom Tiderne nu ere
saaledes, at fast ingen Jomfru kand blive gift, med min-
dre hun kand bringe en god Hiemgift med sig, saa behøve
de alle de Midler, de kand faae. Derfor have Regierin-
gerne paa visse Steder i gamle Dage i den Henseende sat
paa Auction de kiønneste Jomfruer, eftersom der var paa
dem nogen Aftræk formedelst deres Kiønhed, og anvendt
Auctions-Pengene til de grimme Jomfruers Udstyr, paa
det at de alle kunde blive giftede. For Sønnerne kand man
derimod sige, at, som de samme ere beskikkede til Repu-
bliqvns Tienneste, saa behøves der større Omkostning
til deres Optugtelse, og er det udi den Henseende, at de
fleeste Borgerlige Love præferere dem Døttrene.

91. Anders Sandøe Ørsted

* OM ARVEGANGSORDENEN

Haandbogen, 4 Bd.

[434] Skjøndt Slægtens Arv, efter Folkenes og Lovgavernes op-
rindelige Synspunct, allerede havde sin Rod i den naturlige Ret,
saa har Man dog ikke bragt det til at udfinde en bestemt Arve-
gangsorden, grundet i en retlig Nødvendighed. Arvegangsordenen
har derimod i Tidernes Løb været megen Forandring underkastet,
og er ligeledes i forskjellige Lande endnu meget forskjellig. Hvor-
ledes den Arvegangsmaade, der i gamle Tider fandt Sted her i
Landet, var endog i de væsentligste Puncter afvigende fra den nu
gjeldende, saa at, til Exempel, endog blandt Descendenter den Nær-
mere i Grad udelukkede de øvrige Linier, hvis nærmeste Repræ-
sentant alt var død, og hvorledes Følgeordenen først Tid efter an-
den har udviklet sig til den ved Christian den 5tes Lov fastsatte,
[435] er bekjendt. Og ligeledes er denne meget afvigende baade
fra den, som den romerske Ret i sine forskjellige Epoker havde
hjemlet, og fra den, der dels i gammel Tid har fundet Sted i
andre Lande, dels der er bleven indført ved nyere Love. En ud-
førlig Fremstilling heraf vilde blive for vidtløftig. Kun skal jeg
angive den af alle mig bekjendte Arvegangsordener, der med størst

Consequents følger Familieforbindelsens Natur, og derfor vel turde have Fortrin endog for vor, hvilken iøvrigt baade i Naturlighed og Bestemthed har meget forud for de fleste andre Arvegangsordener. Det er den Østerrigske, som jeg tillægger hiin Egenskab. Den følger ufravigeligen den Regel, at Arven tilfalder den Kreds af Slægtninge eller den Hovedlinie, der, efter Familieudviklingens Natur, er den, som staaer Arveladeren nærmest, og i enhver til denne hørende Green ligeledes Den, som er Arveladeren nærmest, men uden at andre til samme Hovedlinie hørende Grene, hvis første Repræsentant allerede er død, udelukkes, hvorimod dennes Afkom stedse træder i hans Sted og tager hans Lod. Den nærmeste Linie er naturligviis Arveladerens egen eller Descendentlinien, hvori Arvegangsmaaden aldeles er den samme, som efter vor og efter saa godt som al nuværende europæisk Arveret. Er der Ingen til i denne Linie, saa komme Forældrene og deres Linie til Arv, saaledes at hele Arven tilfalder Forældrene til lige Deling, hvis de begge ere i Live; men, saafremt een af dem eller begge ere døde, træde den saaledes Afdødes Børn i dennes Sted og tage dens Lod. Som Følge heraf arve efter Faders eller Moders Død dennes Børn, Arveladerens Sødskende, eller øvrige Afkom *tilsamentagne* [436] en lige Lod med den efterlevende Moder eller Fader, hvilken derimod tager den hele Arv, saafremt Den af dem, som er bortdød, ingen Afkom efterlader. Efter begge Forældres Død dele deres Børn Arven i lige Dele, hvis de alle ere fælleds Børn, men ellers tage Enhvers Børn dennes Halvdeel; hvoraf følger, at de fælleds Børn, Arveladerens Fuldsødskende, tage Lod baade i Faders og Moders Sted, medens Særkuldbørnene, Arveladerens Halvsødskende, kun tage enkelt Lod. Forsaavidt nogen af bemeldte Arvinger forud er død, men har efterladt sig Børn, træde disse i alle Tilfælde, og uden Hensyn til hvilke Medarvinger der ere, i den Afdødes Sted og tage den Lod, som ellers vilde være tilfaldet denne, og saaledes i det Uendelige, saa at der stedse arves *in stirpes*. Nærmest efter Forældrenes Linie komme Bedsteforældrene og disses Afkom, der saaledes udgjøre den tredie Linie. Arven deles i lige Dele mellem Faderens Forældre og Moderens (altsaa, hvis ingen Linie mangler, i 4 Hovedlodder); og naar een af Bedsteforældrene er død, efterladende sig Børn (Arveladerens Farbrødre, Morbrødre, Fastre eller Mostre), saa træde disse i den Afdødes Lod, ligesom atter, om de eller nogle af dem ere døde, deres Børn træde i deres Sted, og saaledes i det Uendelige. Men, dersom ingen Afkom er til efter den afdøde Farfader eller Farmoder, Morfader eller Mormoder, saa tager den Efterlevende paa samme Side den hele Halvpart (f. Ex. naar Farfaderen er død uden at efterlade andet Afkom, saa tager Farmoder

ene den fædrene Halvpart), og dersom begge Bedsteforældrene paa fædrene eller begge paa mødrene Side ere døde, uden at Afkom af dem er tilbage [437], saa tilfalder hele Arven Bedsteforældrene paa den anden Side eller deres Afkom. Er tredie Linie uddød, saa kaldes, som fjerde Linie, Oldeforældre til Arv, saaledes at de eller, forsaavidt de ere døde, deres Børn (Arveladerens Grandoncles eller Grandtanter) eller øvrige Afkom træde i den Lod, som vilde være tilfaldet hver især af Bedsteforældrene, om disse havde været i Live (saa at Arven deles i 8 Hovedlodder, dersom ikke ellers nogen af Oldeforældrenes Linie mangler), ligesom der og iøvrigt i Eet og Alt forholdes efter de samme Regler, som i tredie Linie. Efter fjerde Linie kommer den femte, bestaaende af Tipoldeforældre og disses Afkom; og derpaa atter den sjette, bestaaende af Tipoldeforældrenes Forældre og disses Afkom, i hvilke Linier Arvefølgen aldeles er ordnet efter de samme Grundsætninger, som i fjerde. Beslægtede, som ere udenfor disse sex Linier, komme ikke i Betragtning til den ordinaire Arv efter Loven.

Denne Arvefølge findes med Klarhed og Nøiagtighed udviklet i den i 1814 udkomne Lovbog for det Østerrigske Monarkies tyske Arvelande §§. 732—749, men er deri optaget af et ældre allerede under 10de Maii 1786 udgivet Patent, og det forsikres i Zeillers Commentar over bemeldte Lovbog, 2 Band 1 Abth. S. 740, at der siden dens Indførelse ikke derom har været reist en eneste Retsstrid. Dette er og ret begribeligt, naar det blot sigter til selve Lovens Forstaaelse (thi om de factiske Omstændigheder, som begrunde dens Anvendelse, kan det ikke feile, at Tvivl og Tvist stundom opstaae). Men naar undtages nogle Utydeligheder i Udtrykket, hvoraf dog de vigtigste ved almindeligt antagne Fortolkninger ere saa godt som afhjulpne, giver vor Lov ogsaa [438] kun lidet Stof til Tvist om Arvegangsmaaden. Der er overalt ikke let nogen anden Green af den borgelige Lovgivning, der lader sig ordne med den bestemte Nøiagtighed, som Arvefølgen; thi de Begreber, hvortil den knytter sig, have deres aldeles bestemte Gjenstande, medens Lovene ellers ideligen maae omgaaes med Begreber, som ei kunne modtage en saa nøiagtig Begrændsning, at de jo i Anvendelsen ofte løbe nær sammen. Men hiin Arvefølge udmærker sig og ved en ganske fuldkommen Conseqvents; det Hele er eet Stykke, og alt det Enkelte følger med nøiagtig Bestemthed af Lineararvens Natur, hvorved hiin Lov har holdt fast uden al Lempning eller Afvigelse. En Eiendommelighed, der skiller den, saavidt vides, fra alle andre Arvegangsmaader, og som dog ikke er Andet end en consequent Følge af dens Principer, er, at den ikke kjender til Sidelinier, som for sig bestaaende Arvegangscasser. Disse indbefattes der-

imod under de opstigende Linier, hvorfra de udspringe, og kaldes til Arv ved Repræsentation af den Ascendent, ved hvis Mellekomst de ere Arveladeren beslægtede. Sødskende og deres Afkom ordnes altsaa under Forældrelinien; Farbrødre, Fastere, Morbrødre og Mostre under Bedsteforældrenes Linie o. s. f. En anden Eendommelighed i det Østerrigske System er, at det ubetinget følger den lineale Arvegangsmaades Natur, ved uden Hensyn til Grad at tillægge enhver arveberettiget, men, inden Arven faldt, bortdød Persons Descendenter i det Uendelige Arveret i den Arvegangsclassen, hvortil hiin Person selv hørte, og det i alle Tilfælde ved at træde i Dens Lod, hvorfra hans Arveret saaledes skriver sig; ligesom og i enhver af de fjernere Ascendentlinier, [439] som komme til Arv, enhver af Arvingerne træder i de Descendenter Lod, som vare mellem ham og Arveladeren. Naar dog den i Grad nærmere Ascendent udelukker den fjernere af en anden Linie (f. Ex. Fader udelukker Morfader og Mormoder, og Bedsteforældre paa Mødrenes side udelukke Oldeforældre paa Fædrenes side), saa er dette en naturlig Følge af at den nærmere Linie, hvilke Individuer den end indeholder, gaaer forud for den fjernere. Af det samme Princip er det og en nødvendig Følge, at Sødskende og disses Afkom maae gaae foran for Bedsteforældre; Farbroder og Faste, Morbroder og Moster og samtlige disses Descendenter udelukke Oldeforældre. Arveladerens Sødskende og disses Afkom udgjøre jo Faders eller Moders Descendenter, som maae udelukke hines Forældre (Arveladerens Bedsteforældre), og saa fremdeles.

Den ved danske og norske Lov indførte Arvegangsorden kommer i det Hele mere, end nogen anden mig bekjendt Arvegangsmaade, overeens med hiin Østerrigske.

.

92. Arveforordningen af 1845

23) Den, der efterlader sig Børn eller Livsarvinger, skal, foruden den i § 2 hjemlede Ret til at forhøje Døttrenes Lod, være berettiget til at disponere over en fjerde Deel af sit Bo, og det, hvad enten Dispositionen oprettes til Fordeel for Private eller til Bedste for Kirker, Skoler, Fattige eller andet saadant Diemed.

.

B. Skifte

93. Jyske Lov I, 26

Kap. 26. Hvis en Mand dør med stor Gæld.

Hvis en Mand, der er i stor Gæld, dør og har overladt alt, hvad han ejer, som Sikkerhed for sin Gæld, enten til Klostermænd eller til andre, skal hans rette Arvinger, hvis de vedgaar Arven paa rette (tredivte Dag,) udrede al den Gæld, der kræves, eller give Edsbevis paa den dødes Vegne. Men vedgaar de ikke Arven, da skal de, der har modtaget hans til Sikkerhed stillede Gods, udrede Gælden, saa langt hans Gods rækker.

94. Forordning af 8. april 1768

8 Apr. Fr. Anf. Arvinger i Stervboer i Danmark og Norge at maae forundes det saa kaldte Beneficium Inventarii. Cancel. p. 38.

Gr. Da den i Loven (5—14—30 N 13—28) tilladte Arv og Gælds Fragaelse, endstaaende Tiden dertil er forlænget ved Fr. 4 Mart. 1690 og 19 Aug. 1735, langt fra ikke er tilstrækkelig nok til at betrygge vedkommende Arvinger og sætte dem i den Stand, at de uden Hazard kan oppebære, hvad dem med Rette kan tilfalde; da det ofte hænder sig, at Arvingerne umuelig kunde have tilstrækkelig og paalidelig Kundskab om Stervboens Tilstand og Beløb, med videre, inden den Tid, da de ere forbundne til at declarere Arv og Gælds Fragaelse; hvorved saavel de myndige Arvinger selv, som især de umyndige Arvingers Formyndere, undertiden sættes i stor Forlegenhed, og ikke ved, hvad de tør eller kan foretage sig; da de paa den ene Side nødig vil, paa deres Myndlingers Vegne, renuncere paa det, dem med Rette kunde tilkomme; og, paa den anden Side, maae frygte at paadrage dem selv og deres Myndlinger et stort og ubestemt Ansvar; Saa hat Kongen (for at raade Bod paa disse Mangler, og for at sætte de Underfaatter, som nogen Arv her i Rigerne tilfalder, i den Stand, at de ikke just inden en vis Tid behøve at gaae fra Arv og Gæld, men uden Hazard og Frygt for Ruin eller Skades Lidelse derved kan modtage, hvad dem i Arv tillægges) fundet for godt at indføre det paa andre Steder brugelige og i sig heel nyttige og fordeelagtige saa kaldte Beneficium Inventarii.

Hvormed forundes de Kgl. Undersaatter, som nogen Arv i disse Riger tilfalder, Beneficium Inventarii, saaledes at naar nogen dør, og hans rette Arvinger, være sig efter Loven eller i Følge et oprettet Testamente, ikke selv paa egen Haand befatte sig med Stervboens og hans Efterladenskab og dermed skalte og valte, men overlade sammes Behandling til vedkommende Borighed, som det efter Loven tilfalder at forrette Skiftet, eller dem, som saadant in Specie vorder anbefalet (hvorhos det dog ikke skal være Arvingerne formeent, som sædvanlig, at være overvarende ved Skiftebehandlingen, og at gaae Skifte-Forvalterne tilhaande med Oplysning og Raadsførelse, samt at fremsætte, hvad de formene at være til Stervboens Beste, med videre), da kan saadanne Arvinger ved Skiftets Slutning modtage, hvad dem efter foregaaende lovlig Behandling og efter de i Loven befalede og af Skifte-Forvalterne udfædte og underskrevne klare Lodsedler i Arv tilfalder og tilkægges. Skulle og nogen Prætension eller Fordring paa en saadan Stervboe siden vaagne og formeres, da, af hvad Beskaffenhed saadan Fordring end er, og hvor favorabel den end maatte være, skal lig en Arving dog ikke være forbunden til videre, end alene at udbetale det, han i Følge hans Lodseddel i Arv har bekommet, og det uden at svare nogen Rente eller Revenue deraf for den Tid, han har besiddet det; Hvad enten og det, han saaledes tilbageleverer, er tilstrækkeligt til at gotgøre Fordringen eller ej, bør han dog i den Henseende for videre Tiltale være fri; Men dersom det, han har udbetalt, er mere, end ham kunde tilkomme at betale i Proportion af Fordringens Beløb, Boens Beholdning og det han har arvet, bør han, i dette Tilfælde, saavel som ellers overalt for det øvrige, have Regres til hans Medarvinger. Dersom der i en saadan Boe intet bliver tilovers at arve, og den Afsdødes Efterladenskab ej engang er tilstrækkeligt til at betale hans Gæld, da bør de Arvinger, som intet have arvet, og ej heller have foretaget sig paa egen Haand at skalte og valte over Boen og Effecterne, men overlade sammes Behandling og Administration til vedkommende Skifteforvaltere, være aldeles frie for at svare til den Afsdødes Gæld, uden at Creditorerne derfor have nogen Ret eller Tiltale til dem.

VI. EJENDOMSRET OG OBLIGATIONSRET

A. Ejendomsretsbegrebet

95. Ludvig Holbergs Naturret

Udi Begyndelsen
vare alle Ting
tilfelles.

Førend der giordes nogen Pagt og Forbund imellem Menneskerne, vare alle Ting tilfelles, saa at de hørde ikke meere til den eene end til den anden; men saasom de samme ikke kand tiene Mennesker til nogen Brug, uden man i det ringeste haver Frugten deraf, og det skeer forgieves, dersom andre maa borttage, hvad som vi engang have beskikket til vort Brug, saa have Menneskerne udi Begyndelsen sluttet saadan Pagt imellem dem, at, hvad som enhver havde taget til sig af de almindelige Ting udi den Tanke at beholde og bruge det, skulde andre ikke tage fra ham igien.

Om saadan
Almindelighed
havde længe
kundet blive
bestandig.

Grotius meener, at alle Tings Almindelighed og Tilfelleshed havde kunnet vare, dersom Mennesket havde levet udi den gamle Enfoldighed. Men den kunde efter Syndefaldet formedelst Menneskets Ondskab og Gierrighed ikke have nogen Bestandighed; thi da Menneskerne begyndte at formeere sig, og dyrke de Ting, som tiene til Klæde og Føde, maatte, for at undgaae Trette, og at indrette en god Orden, Sagerne deeles blant Menneskerne, og enhver blive beskikket sin Deel med den Pagt og Forreening, at det, som blev udi den første Deeling til overs, skulde tilhøre dem, der først bemægtigede sig det samme.

Ejendom og dens
Oprindelse.

Dette er Oprindelsen til det saa kaldte Herskab og Eyendom, hvilket er en Ret, hvorved en Ting saaledes hører til en, at den ikke paa samme Maade gandske hører til en anden, og er saadan Eyendoms Kraft denne, at vi efter eget Behag kunne disponere over de Ting, som høre os egentlig til, og holde alle andre fra at bruge de samme, uden saa er, de ved Pagt og Forbund have forhvervet sig synderlig Ret dertil.

• • • •

96. Nørregaards Naturret

§. 332.

Den, som tilkommer Eiendom, haver i Almindelighed Ret til paa alle muelige Maader at raade over sin Ting. (§. 313.) Den, som besidder en Ting, raader paa en vis Maade over samme Ting. Skal altsaa en Eier nogen Tid siges paa alle muelige Maader at kunne raade over en Ting, maae han nødvendig have Ret til at besidde Tingen.

Vi see altsaa heraf, hvorledes enhver Eier i Almindelighed haver Ret til at besidde sin Ting (*jus possidendi*).

§. 333.

Er nu altsaa en Eier i Almindelighed berettiget til at besidde den Ting, han kan kalde sin; saa maae det være en Fornærmelse, at berøve Eieren, imod sin Villie, Tingens Besiddelse, eftersom han derved betages noget, hvortil han haver fuldkommen Ret. (§. 233.)

Af Fornærmelse opstaaer hos den Fornærmede en fuldkommen Ret til at fordre Skadens Erstatning (§. 263.); eller til at paastraae sit sit i den Stand, han var, førend han blev beskadiget. (§. 236.) En Eier haver altsaa fuldkommen Ret til alle de Midler, uden hvilke han ei kan tilbagebekomme sin Tings Besiddelse; thi ved at faae Tingens Besiddelse, sættes han i den Stand, han var, førend han blev beskadiget.

Vi tillægge derfor en Eier fuldkommen Ret til at tilbageføge eller vindicere sin Ting, og det fra enhver, saavel den trofkyldige, som den foigagtige Tingens Besidder; thi Eiendom er en Ret i Tingen, som udrøves imod enhver Tingens Besidder (§. 304), og i at søge Skadens Erstatning, kommer den beskadigende Person almindeligviis ei i Betragtning. (§. 264.)

Med en Tings Tilbageføgelse eller Vindicatio, forstaaer man de Gierninger, ved hvilke en Eier, der haver mistet sin Tings Besiddelse, søger enhver Tingens Besidder til at tilbagelevere ham samme.

97. Anders Sandøe Ørsted

.

Jeg haaber nu at have sagt nok, for at bevise, at den absolute Eiendoms-Theorie paa ingen Maade holder Prøve, hvad enten man nu bygger den paa enhver Tilkjendegivelse af at ville gjøre en Ting til sin, eller paa Formation, eller paa Besiddelsestagelse; følgelig maa og den Ret, der tillægges Ejeren til testamentarisk at disponere over sine Midler, forsaavidt den skal være Resultat af hiin Theorie, falde bort af sig selv. Vi skulle nu forsøge at fremstille en rigtigere Ejendoms-Theorie, og prøve: om og hvorvidt den hjemler denne Rettighed?

Det eneste, Naturen umiddelbar har tildeelt ethvert Individ for sig, som hans udelukkende Friheds Sphære, er hans Legeme; paa den hele øvrige Sandseverden har altsaa enhver oprindeligiis Ret til at virke saaledes, som han finder for godt. Denne alle Mennesker tilkommende Ret til fri Disposition over Sandseverdenen, kunde vedblive, dersom enten Naturen saa rigelig havde udstyret den med alle de Ting, der kunne [24] være Gjenstande for deres Attraaer, at Enhver, uden mindste Anvendelse af Flid og Møje, kunde være sikker paa at erholde alt, hvad hans Fornuft, hans Sandser, hans Indbildningskraft kunde falde paa at ønske sig; eller og alle Mennesker vare gjennemtrængte af en saadan inderlig, broderlig Velvillie for hinanden, at Enhver af sig selv var ligesaa omhyggelig for Andres Vel som for sit eget. Men ingen af disse Forudsætninger finder Sted. Umiddelbar af Naturens Haand har Menneskeheden langt fra ikke modtaget alt, hvad den behøver til dens Vedligeholdelse, endnu mindre alt, hvad de intellektuelle eller forfinede sandselige Tilbøjeligheders Tilfredsstillelse kræver; kun ved Kultur og Arbejde kan den aftvinge Naturen alt dette. At der ei kan regnes paa hiint almindelige Brodersind, behøver vel ei at anmærkes. Med hiin uindskrænkede Frihed til at virke paa Sandseverdenen, kunde derfor Ingens Frihed bestaae, da den Eenes Frihed ville ophæve den Andens lige Frihed. Fordi Enhver havde Lov til at tage alt til sig, hvad hans Lyst faldt paa, derfor stod Enhver Fare for at maatte savne det højstnødvendige. Ved Kunst og hensigtsmæssig Bearbejdning at komme Naturen til Hjælp, at aftvinge den flere Gaver, end den godvillig frembød, lod sig ikke gjøre i denne Tilstand; thi Hvo vilde vel besaae Jorden, naar han var udsat for at en Anden maaskee vilde omsaae Jorden, eller nedtræde eller indhøste hans Sæd? Hvo vilde vel plante, naar Enhver kunde borttage hans Plante, eller benytte sig af dens Frugter? Hvo vilde vel bygge, naar Enhver havde Lov til at nedrive hans Bygning? ja! Hvo vilde vel eengang indsamle flere af Jordens Frugter,

end han strax kunde fortære, [25] naar han var uvis om, enten han eller en Anden vilde komme til at nyde dem? Denne de frie Kræfters Strid kan ikke hæves paa anden Maade end derved, at Enhver indskrænker sin fri Virksomhed til en vis Kreds, og lover ikke at overskride denne Kreds, imod at alle Andre forpligte dem til at lade ham uforstyrret foretage sig alt, hvad han finder for godt, inden for denne Kreds. Det Indbegreb af Handlinger i den udvortes Verden, som ved denne Forening overlades til en vis Persons Frihed, kaldes hans Ejendomme. Denne hans fri Virksomhed kan nu enten være bestemt ved *sin Gienstand*, en Ret til at gjøre med en Ting, hvad man vil, dog med visse tilføjede Indskrænkninger¹⁾, [26] (f. Ex. en Huusejers Raadighed over sit Huus), eller og ved *sit Øjemeed* (f. Ex. Ret til at øve et vist Haandværk), eller og endelig *ved Gjenstanden og Øjemedet tillige*, (f. Ex. Ret til at udøve Jagt paa et vist Terrein). Den sædvanlige ukonsekvente Sprogbrug kalder allene den paa den første Maade bestemte Ret til fri Virksomhed, Ejendomsret, og Gjenstanden Ejendom; men, efter vor i en philosophisk Deduction [27] grundede Sprogbrug, er enhver udelukkende Ret til fri Virksomhed i Sandseverdenen, en Ejendomsret, denne kan altsaa have de trede angivne Arter.

¹⁾ En ganske *uindskrænket* Ejendoms-Ret over *en Ting* gives ikke, der gives blot *uindskrænket* Ret til *visse Handlinger*, hvorved Tingen modificeres. Man seer af den givne Deduction, hvad enhvers sunde Menneskeforstand forresten strax vilde sige ham, hvis den ei havde inddrucket de Fordomme, som den sædvanlige Ejendoms-Lære indeholder, at det allene er *den fri Virksomhed* paa de sandselige Gjenstande, og ikke *disse sandselige Gjenstande selv*, hvorover Menneskene ved Ejendoms-Forbundet have forenet dem; thi det er ikke Tingenes ideale Besiddelse, men de fri Kræfters Yttringer i Sandseverdenen, der forvolder den Collision mellem Menneske og Menneske, som de ved dette Forbund søge at hæve; følgelig kan Forbundet heller ikke gaae ud paa det første men allene paa det sidste. Og at Rettigheden til at handle med en vis Gjenstand aldrig kan være ubegrændset, vil en kort Overvejelse lære os. For det første er jeg pligtig til, ingen Handling at foretage mig med min Ting, hvorved Andres Rettigheder kunne krænkes; jeg har f. Ex. ikke Lov til at jage en Dolk i mit Medmenneskes Bryst, uagtet den er min velerhvervede Ejendom, eller til at skrive en Paskil med min egen Pen og mit eget Blæk og paa mit eget Papir. End videre kan Staten — og uden for den gives ingen Ejendom — med Rette forbyde mig en saadan Disposition over min Ting, hvorved Andres Rettigheder sættes i Fare, skjøndt de ikke umiddelbar krænkes, f. Ex. at bygge mit Huus paa en Maade, der truede med Nedfald eller med særdeles Fare i Ildebrands Tilfælde, at indføre Vare fra pestbefængte Steder m. v. Uden Tvivl er Staten og berettiget til at forbyde mig den *absolut* hensigtsløse Tilintetgjørelse, eller *absolut* hensigtsstridige Brug af Tingen, siden at denne aldrig kan være et Middel for mig til at udøve den Virksomhed paa Tingen, som ved Ejendoms Forbundet er mig tilstaaet. Vanskeligheden af at paasee dette med Hensyn til Borgernes rørlige Ting, kan naturligvis ingen Forandring gjøre i Principet. Om Nødbrug og den saa kaldte uskyldige Nyttets Ret, vil blive Tale i det følgende.

Mod den saaledes udviklede Lære om Ejendomsrettens Grundvold har man vel fremsat den Indvending, at al Ejendom i Virkeligheden vilde bortfalde, naar den, som vilde tilegne sig noget, skulde være pligtig at paavise et Forbund, indgaaet af alle samlevende Mennesker, og siden tiltraadt af enhver nye Jordboer, der naturligviis ei kunde være bunden ved det af hans Forfædre givne Samtykke. Men just fordi denne Fordrings Opfyldelse er en Umulighed. og Ejendomsrettens Indførelse dog er en nødvendig Betingelse for et ordnet Samliv, er Enhver pligtig til at være *status in quo*; det modsatte vilde være at omstyrte Retsforholdet, og var altsaa i højeste Grad Uret. Det har selvsamme Beskaffenhed med dette Forbund, som med den oprindelige Borgerforening, der, formedelst dens retlige Nødvendighed, maa agtes af Enhver, der ei vil erklære sig for en Fjende af hele Retsordenen, uden at dennes Stiftelse, som et Factum, kan bevises. Hvorledes det er mueligt, at Retslærere, der erkjende Forbund som Grundvold for Statssamfundet, kunne finde Urimeligheder i at bygge Ejendomsfordelingen paa Forbund, er vanskeligt at begribe.

Man sige ikke, at Ejendomsrettens Hidledelse af et Forbund bliver et tomt speculativt Spilfægterie, naar den dog i Virkeligheden skal erkjendes, uagtet intet Forbund derom er indgaaet. Ideen om et saadant Forbund bliver frugtbar paa de vigtigste praktiske Resultater; thi den afgiver den Norm, der maa ligge til Grund for [28] al Lovgivning om Ejendom. Denne bør nemlig være en Udvikling af Ejendomsforbundet, og altsaa være indrettet saaledes, som Menneskene, ved at stifte Ejendom, fornuftigvis kunde have vedtaget. Hvad der ikke, uden at støde an mod sund Fornuft, kunde være ratificeret i den oprindelige Ejendomsforening, kan ikke ligge inden for Ejendomsrettens Grændse. Hvad der, for ikke at støde an mod sund Fornuft, nødvendigviis maatte være indrømmet i denne Forening, er en i Fornuft og Ret grundet Bestemmelse ved Ejendomsretten. Alt dette har Analogi med den Brug, som de Statsretslærere, der vide hvad de ville, gjøre af de Forbund, hvorved Borgersamfundet tænkes at være dannet. Hvorledes de vanskeligste Knuder i Læren om Ejendomsrettens Grændser løses ved hiint Princip, vil man, ved at forsøge dens Anvendelse, let overbevise sig om.

Saaledes er det et klart Resultat af vor Theorie, at al Ejendomsret taber sin Virksomhed i det Øjeblik, dens Gjenstand er nødvendig til at frelse et Menneskeliv eller andet uerstatteligt Gode. I det jeg fraskrev mig den Ret, eller, for at udtrykke os nøjagtigere, den Adgang, jeg oprindeligiis havde til, ligemed mine Medmennesker, at føre mig hvilkensomhelst Ting i den hele fornuftløse Verden til Nytte, imod at jeg erhvervede en Eeneret over visse enkelte Ting,

hvorfra alle Andre, til min Fordeel, lovede at afholde dem, maa jeg nødvendigviis have forbeholdt mig at reclamere hiint Fælledskab, naar og forsaavidt en vis Ting behøves til at vedligeholde min eller mit Medmenneskes Tilværelse. Ellers maatte man være blevet enig om at opoffre Øjemedet for Midlets, Betingelsen for det Betingedes Skyld. Man kan derfor end [29] ikke sige, at den, der, i slig en Stilling, tilegner sig noget, der er anvist en Anden som Ejendom, virkelig gjør Indgreb i dennes Ejendomsret. Al Ejendom ophører i det Øjeblik, Tingen behøves til at redde et Menneskeliv. Hvis den saakaldte Ejer her gjør Hinder, da er det tvertimod ham, som nægter den, der er i Fare, den denne, i Følge Retsideen, tilkommende Ejendomsret. Naar Retslærerne sige, at man skal opoffre Liv for Ejendom, fordi det er en saakaldet fuldkommen Pligt, ei at antaste Andres Ejendom, men kun en ufuldkommen, at redde sit eller Andres Liv, saa er denne Argumentation — for at forbigaae hvad der lod sig erindre ved hiin Pligtclassification selv — en aabenbar Cirkel; i det mindste naar den fremsættes mod vor Theorie; thi denne nægter, at den et Menneske tillagte Ejendomsret endnu existerer i det Øjeblik, Tingen bliver fornøden til en Andens Frelse; altsaa kan denne, ved at tilegne sig samme, ingenlunde siges at krænke hiins Ejendomsret.

Hvorledes og den saakaldte uskyldige eller bedre uskadelige Brugs Ret (*jus innoxiae utilitatis*), og den Regjeringen tilkommende Overejendomsret eller Myndighed til, saavel ved almindelige Lovbud, (*dominium eminens ordinarium*), som ved overordentlige Foranstaltninger i enkelte Tilfælde, (*dominium eminens extraordinarium*), at begrænde al privat Ejendom saaledes som Statens Tarv kræver det, hvorledes disse Rettigheder lade sig, med større Klarhed og Sikkerhed, hidlede og bestemme ved vor Theories end ved nogen anden Ejendomsretens Hjælp, ville vi her forbigaae, dels fordi det vilde lede os for vidt fra vort Æmne, dels fordi [30] det almindelige herom let lader sig indsee af det, som allerede er foredraget, ligesom og den følgende Udvikling, der angaaer en Deel af hiin Overejendomsret, ogsaa vil sætte Sagen i det Heele i et klarere Lys.

Det Spørgsmaal, om den Ret, at kunne anordne hvorledes der, efter eens Død, skal forholdes med hans Formue, indeholdes i Begeben om Eiendomsret? er nu let besvaret. Naar Eiendomsret ikke er andet end den Ret, alle øvrige Mennesker have afstaaet et Menneske til fri Virksomhed i en bestemt Sphære, paa det Vilkaar at han igien vil afstaae den hele øvrige Sphære, saa indsees let, at Ejendomsretten ikke kan have nogen Indflydelse efter Ejerens Død, men at den ham bevilgede Virkekreds da maa tilfalde den efter-

levende Menneskehed. Vil man her sige, hvad man i den absolute Ejendoms-Theorie stundom har sagt for at retfærdiggjøre Testamenter, at Testator dog gjør sin Disposition medens han lever, og altsaa endnu har Ret til at raade over sin Ejendom, og at denne i sig selv lovlige Handling ei kan blive ulovlig ved den Omstændighed, at Overdragelsen først sættes i Værk efter hans Død, saa bliver det vel ikke vanskeligt at gjendrive dette Ræsonnement. Thi at Ejendommens Overdragelse skeer efter Testators Død, altsaa efter at han selv har tabt sin Ejendomsret, er ikke en Omstændighed ved eller tilfældig Følge af Testamentet, men netop det Objekt, hvorpaa denne Handling gaaer ud; dersom altsaa dette ligger uden for Ejendomsrettens Grændser, saa er det klart, at hele Handlingen maa være nul og ugyldig.

. . . .

B. Erhvervelse af Ejendomsret og Panteret

Skødning og hævnd

98. Jyske Lov I, 37-38

Kap. 37. Hvor Jord skal købes.

Paa Tinge skal man skøde Jord og ikke andetsteds, det vil sige paa Herredstinget i det Herred, hvori Jorden ligger, eller paa Sysseltinget eller paa Landstinget, for Tingsvidne er saa bindende, at der ikke kan gives Bevis imod det.

Kap. 38. Om Tingsvidne.

Tingsvidne vil sige, at de gode Mænd, der var til Stede paa Tinget, aflægger Vidnesbyrd om, hvad de hørte og saa. Færre end syv Mænd kan ikke holde Ting. Saa mange Mænd udgør ogsaa et fuldt Tingsvidne. Skal den Jord, som bliver givet til Kirken, sælges, kan hvem der vil, købe den, for alle kristne Mænd skal være Brødre.

Anders Sunesens Parafrase, kap. 38

Kap. 38. Hvad scotacio (Skødning) er.

Ved Salg af Jorder er det til Overførelse af Ejendomsretten nødvendigt, at der iagttages en vis Form, hvorved Sælgeren lægger en Smule af Jorden i Køberens Kappe, der

holdes udbredt i Hænderne af de tilstedeværende, som, hvis man drager i Tvivl, at der er foregaaet noget, kan aflægge Vidnesbyrd for Sandheden deraf, idet Sælgeren samtidig med, at han betegner den Jord, han afhænder, erklærer, at han overfører Ejendomsretten til Køberen af den. Og denne Form kan efter et i vort Folkemaal anvendt Ord meget passende kaldes *scotacio* (Skødning).

99. Jyske Lov I, 34

Kap. 34. Hvem der maa afhænde Jord.

En Bonde maa sælge sin egen Jord, til hvem han vil, hvis han først har lovbudt den paa tre Ting til sine nærmeste Frænder. Fædrenejord skal tilbydes de fædrene Frænder og Mødrenejord de mødrene Frænder. Men skøder han, før han lovbyder, da kan hans nærmeste Frænder omstøde Salget, og han har forbrudt tre Mark (baade) til Kongen og til Bonden. Men siger Sælgeren, at Jorden var lovbudt, skal han give tolv Mænds Ed.

100. Jyske Lov I, 44

Kap. 44. Hvorledes man skal værge Jord.

Det tilkommer alene Kønsnævn at værge Jord. Er en Bonde uenig med Kirken om Jord, og er Jorden mere end en Mark Sølv værd efter ret Byvurdering, skal Sandemændene træffe Afgørelse derom. Men er Jorden en Mark Sølv eller mindre værd, og har Bonden den i sin Besiddelse, da skal han værge den med Kønsnævn, men hvis Jorden er i Kirkens Besiddelse, skal Kirkeværgerne og andre af de bedste Sognemænd, saa at de er tolv, sværge Kirken den til eller fra. Har Bonden haft Kirkens Jord i sin Besiddelse i fyrretyve Vintre, skal han ikke føre Bevis over for Kirken. Men har Kirken haft Bondens Jord ubestridt i sin Besiddelse i tredive Vintre, skal den ikke føre Bevis over for Bonden, hvis der ikke (før) er rejst noget Krav.

101. Koldingske Reces 1558, art. 50

50. Om tiuge vinters hefd.

Item hves gots och eiendom nogen mand hafver haft udi hand och hefd udi tiuge vinter ulast och ukiert, det beholder hand angerløst och uafvonden, uden saa kand findis och bevisis, at det er enten pant eller forlening.

Kilde: reces 1547 § 26.

102. Danske Lov 5-3-28

28. [Paa Tinge skal mand Huus og Jord skiøde, og ej andenstæds, det er paa det Herrets-Birke- eller Bye-Ting, som Huus og Jord ligger under, om det er Kiøbstædgods, eller Borgers, eller Bondis Jord; Men til Landstingets, om det er frit Jordegods; Og skulle alle Skiøder læsis og paaskrivis det første, eller andet, Ting næst efter at de ere daterede, om de ere i den Provincie daterede, hvor Godset ligger. Ligger Godset i anden Provincie, end Skiøderne ere daterede udj, da skulle de til tredie, eller fierde, Ting læsis og paaskrivis; Tj ellers kunde de ikke gielde imod lovligen tinglyste Breve, Indførseler, eller anden lovlig Adkomst, enddog de for dem ere daterede.]

Kilde: JLov 1,37, Reces 1643 2. 2. 3 og 5. jfr. Hamborgs Stadsret 1605 2. 5. 1.

Oph. v. Tinglysningsloven § 53.

5-5-1

1. Hvis Gods og Ejendom nogen haver haft i Haand og Hævd i tyve Aar Ulast og Ukært til Tinge, det beholder hand, uden anden Adkomst at fremvise, angerløst og Uafvundet, med mindre det bevisis, at hand hafde det, enten til Pant, eller i Forlæning, eller i Forsvar.

Kilde: Reces 1558 § 50.

Pant

103. Skånske Lov, kap. 84

Kap. 84 (ASun. 42).

Sætter en Mand sin Jord i Pant og skøder den ved Pant-skødning, og siger den, der har Jorden i sin Besiddelse, derefter, at den er skødet til evigt Eje, da har han Ret til at bevise, at den er skødet til evigt Eje. Han skal bevise det med Tylvtered af Odelbønder og to Mænds Vidnesbyrd. Vil den anden nægte, at den var pantskødet, saavel som at den var skødet til evigt Eje, da skal den, der har den i sin Besiddelse, altid have Ret til at føre Bevis med samme Bevis, som det er sagt.

104. Middelalderlige Pantebreve

1340. 2. februar.

*Froder Frodesen pantsætter en gård i Ludserød til Oluf Ebbesen for 10 mark sølv.**Original i rigsarkivet.*

Froder Frodesen til alle, som ser dette brev, hilsen evindelig med Gud. Jeg gør vitterligt for alle, såvel nulevende som fremtidige, at jeg erkender i sandhed at stå i skyld og gæld til den forstandige og hæderlige mand, nærværende brevviser Oluf Ebbesen for 10 mark lødigt sølv efter kølnsk vægt, for hvilke 10 mark sølv jeg med dette brev pantsætter ham min gård, nemlig en halv mark skyldjord i Ludserød med alle dens tilliggender, at indløse ved mig eller mine arvinger på Lyngø herreds nærmeste tingdag inden førstkommende Vor Frue fødselsdag for nævnte sum sølv, på den tilføjede betingelse, at hvis jeg svigter til denne betalings- eller indløsningstermin, så skal nævnte gård tilfalde nævnte Oluf eller hans arvinger at besidde med rette evindelig. Til vidnesbyrd herom er mit segl tillige med segl tilhørende de gode mænd, herr Ingvar præst og Jakob Skål hængt under dette brev. Givet i det Herrens år 1340 på den hellige jomfru Marias renselsesdag.

1352. 23. april.

*Erik Hasenberg, ridder, pantsætter sit gods i Bildsø til Niels Brymle for 5 mark sølv.**Original i rigsarkivet.*

Erik Hasenberg, ridder, til alle, der ser dette brev, hilsen evindelig med Gud.

Jeg gør vitterligt for alle, at jeg med dette brev har pantsat mit gods i Bildsø til nærværende brevviser Niels Brymle, nemlig et halvt bol i skyldjord med dets øvrige tilliggender, løst og fast, vådt og tørt, for fem mark lødigt sølv kølnsk vægt, hvilket gods fuldt ud skal indløses på det ting, der holdes i Løve herred lige inden førstkommende Mikkelsdag, på disse vilkår, for det første, at hvis fornævnte gods ikke indløses til fornævnte termin, skal samme Niels hvert år oppebære frugterne og indtægterne af dette gods tillige med frugterne for det år, i hvilket godset indløses, indtil fornævnte sum sølv fuldt ud er betalt, uden at de på mindste måde skal fradrages i gældens hovedstol. Hvis han endvidere bygger eller opfører nogen bygninger på fornævnte gods, vil jeg holde ham skadesløs efter kendelse af to af vore venner, udtaget fra begge sider. Ligeledes forpligter jeg mig til at hjemle samme fornævnte gods over for alle, hvem det angår eller vil kunne

angå, og hvis omtalte gods på nogen måde bliver ham frataget af den grund, at ... , forpligter jeg mig til fuldt ud at betale oftnævnte Niels hans sølv og på fyldestgørende måde holde ham skadesløs. Til vidnesbyrd herom er mit segl tillige med segl tilhørende de gode mænd Peder Nielsen af Brorup og Niels Tuesen af Bildsø hængt under dette brev. Givet i det Herrens år 1352 på martyren St. Georgs dag.

105. Koldingske Reces 1558, art. 11

11. Alle brevve skulle registeris, som udgifvis paa tinge och raadhus.

Item skal hver tingskrifver hafve en tingbog, udi hvilken hand skal indtegne alle dome, skiødebrevve, vitner och alle andre merkelige brevve, som gaar til tinget udi hans tid, met same brevvis dato. Och nar same skriver døer eller udi andre maade skillies ved tinget, daa skal den bog indlegis udi fierdingskierke eller landekiste udi hvert herrit eller udi anden god forvaring, paa det hver kand forfare, om behof giøris, hves tilforne forhandlit er. Findis och nogen skriver eller andre at forfalske tingbogen, da straffis derfor som en falskener. Sameledis skal udi lige maade registeris alle brevve, som udgifvis for borgemester och raad udi kiøbstederne, och same bog forvaris paa raadhusit.

Kilde: reces 1551 § 3, som dog i steden for: fierdingskierke eller landekiste udi hvert herrit eller udi anden god forvaring, kun har: udi god forvaring, jfr. fordg. 1553 29. juni.

106. Forordning af 22. august 1580

1580 22. avg. (jagten udi Siøborig). Missive til alle købstæderne om, at salg eller forpantning af købstædgods skal ske til tinge¹.

Som vi komme udi forfaringe, hurledis udi kiøpstederne her udi riget til des er gangit fast uskickeligen til med, hves kiøpstedguods borgerne hiemmeligen forpante, selge eller bortskiøde, saa at tit oc ofte befindes, at en gaard, hus eller eigendomme pantis eller selgis to eller trei steder, hvorofver mange bedragis och lide skade

[och tilmed megen trætte och uenighed deraf fororsagis ², oc paa det saadanne misbrug maa afskaffis, som hertil skied er hos borgerne med goods hiemeligen at pante eller selge, da ville vi eder alle och hver serdelis hermed strengeligen och alfvorligen hafve befallit,

1. at hvo som heldst af eder efter denne dag for-aarsagis til at afhende eller forsette dierris ³ gaarde, huse och eigendomme enten til underpant, pant eller til ⁴ eigendom ⁵, at i da reter eder epter samme eders goods til eders byting at afhende, det verre seg til underpant, pant eller eigendomme, oc icke anden steds, oc der at gifves beskrefvit.

2. Dersom nogre af borgerne findis epter denne dag heremod hiemeligen at underpante, pante, selge eller skiøde nogit dieris goods, och det icke sker offendlig til tinge, som for er rørt, da skal det ingen magt hafve. men aldels verre dødt och magteløs, oc bøde dierris faldsmaal derforre epter lougen oc privelegierne.

3. Vi ville och udi lige maade hermed strengeligen och alfvorligen hafve befallit alle denum, som til des enten hafve pantet eller kiøbt nogre gaarde, huse eller eigendomme der udi byen, oc icke er giort och skied til tinge, at i med det første gifver det eders borgemester och raad til kiende, at de denum derefter forholde kunde; saa frembt eders forsømmelse findes, oc nogre fange skade derofver, at [i] ¹ icke ville stande derforre til rette, som det seg bør.

107. Forordning af 23. april 1632

1632 23. apr. (paa vort slot Koldinghus.) *Frdg. om underpant i fast ejendom.*

Eftersom vi forfare voris gode undersatter der med fast at graveris, at mangan, som betrengt er til penge-laan, icke kand bekomme forlofvere, kand ei heller uden sin største skade sit gods oc formufve til brugelig pant afstaa uden sin høieste besvering, da paa det baade de betrengde kunde her udi behielpis oc deris gods self niude,

bruge oc beholde, dernest oc at de, som godvilligen uden forlofver[e]¹ oc brugelig pant deris penge udlane, kunde vere forvise de derpaa oc uden skade, daa hafve vi den leilighed med voris Danmarkis rigis raad ofverveiet, oc ofver hvis vi allerede om pant forordnet hafve, end ydermere derom for gaat anset at forordne . . . som efter følger,

1. Hvo nogen jord, hus eller grund i pant setter oc lader det lese til herrids-, bye- eller birketing oc siden til samme landsting, hvor godset ligger, med vilkor, at den pantsettende det niuder, saa lenge hand gifver femb eller sex, om den, som pengene udfaar, icke vil nøies med den christelige oc billige rente, som recessen¹ tilsteder af hvert hundred, oc saa frembt parte[r]ne² ellers saa ens vorder, at den, pant tager, ei er mechtig sin penge at opskrifve, saa lenge hannem sin rettighed gifvis (dog skal her med icke vere forment, at en oc hver jo paa sedvanlige oc tilforne brugelige maner maa pantsette oc pant anamme); saadand pantrettighed gaar for al pant, om det end siden af den, det til underpant sat hafver, anden til brugelig pant opdragis, ti da treder den, vist underpart hafver, som forbemelt er, til sit pant oc anammer det uden videre proces eller indførsel; dog saa frembt den pantsettende icke rente rettigheden i rette tid udlegger, da maa oc panthafvenden træde til sit pant uden nogen indførsel oc som forbemeldet; begierer hand oc me[n]d, som sig det skal lefvere, de skulle nefnis hannem af tinge uden ophold; vil hand pantet afhende eller holde det til eie, da skal hand det til tinge tilbiude eieren at indløse inden to maaneder; ³naar forsk[ref]ne⁴ to maaneder ere forbit, da opkrefvis til landstinge, om det er adels gods, eller herrids-, birke- eller byeting, om det borger- eller bondeie er, mend, som det taxere skulle; løser eieren ei pantet inden to maanedes dag, efter det er taxeret⁵, da selge eller beholde sig den, pantet hafver, det til ⁶eie- dommen oc sin resterende rettighed, samt anvend bekostning forud oc levere resten eller des verd, hvilke[t] hannem lyster, til eiermanden, [eller nedsette den til tinge, om eiermanden]⁷ den ei vil anamme.

2. Hvo saadant underpant hafver, gaar for alle creditorer oc skal først udløses; maa oc samme sin pantrettighed pantsætte eller afhende naar oc til hvem, hannem lyster; oc skal en pantebog holdes til hver herrids- eller landsting oc enhver efterretning der af skriftelig gifvis, om det gods hannem tilbiudis til pant, anden tilforne til brugelig eller deslige, som forbemelt er, vist underpant sat er.

108. Forordning af 7. februar 1738

7 Febr. **Fr. Om Pante-Bøgers og de deraf givne Extracters tilforladeligere Indrettelse og Behandling efterdags (*). Cancell. p. 14.**

Gr. Paa det den almindelige Credit og følgelig alle publice Midlers Sikkerhed saa og hver Undersaats Belsærd kan sættes, samt for at forekomme paa sikreste Maade ei alene Svig og Falskhed med urigtige Extracter af Pantebøger, men endog alle dobbelte Pantesættelser og andre utilbørlige Practiquer, hvorved adskillige Undersaatter ere circumvenerede, deels derved at dem er bleven pantsat Fordegods, hvori andre tilforne er givet lige Forsikring og Pante-Rettighed, deels ved det at nogle Debitorer have abakteret adskilligt af det pantsatte Gods formedelt urigtige og tildeels falske erhvervede Attester og Efterretninger af Pantebøgerne, hvorved den Tillid, som enhver hidtil billigen har haft for de i Loven autoriserede publice Pantebøger, og deraf under Skriversens Haand givne Extracter, saa got som ganske bortsvinder.

I.) Alle Skrivere ved Under- og Over-Retter, hvor Pante-Protocoller bør holdes, saa og alle Laugmænd og Sorenskrivere i Norge, samt de Byfogder, som tillige betiene Skrivers Embede, enhver ved sit Ting, skal i alle Maader derved rette sig efter 1 — 8 — 4, og holde en aparte igiennemdraget, forseglet, pagineret og med behørigt stemplet Papiir indrettet Protocol, hvori de Ord til andet skal indføre alle Pante-, Mageskifte-, Skids-, Gave- og deslige Breve, saa og alle Indførsels og Udlægs Forretninger, samt Eiendoms Donne, som for Retterne blive læste, og give enhver deraf skriftlig Efterretning, som behøver at vide, om det

Gods, som til Pant tilbydes, mageskiftes, skides eller gives, til andre tilførn er pantsat, ublagt, afhændet eller med Indførsel behæftet. 2.) Over denne Pantebog skal de holde accurate alphabetiske Registere ei alene over Debitorernes og Creditorernes Navne, men paa Landet eller ved Landsktingene endog over Forbegodser, som pantsættes, skides eller mageskiftes, hvori ei alene Hovedgaarder men Byerne, hvori en eller anden Gaard pantsættes eller skides, Skove, Møller, Kirke- og Konge-Tiender og al anden fast Eiendom indføres, saa at deraf alle Tider uden Noie af enhver kan udfindes, om nogen Gaard eller Gods med Pant eller i anden Maade er behæftet.

• • • •

109. Anders Sandøe Ørsted

OM GRUNDSÆTNINGERNE FOR DET DANSK-NORSKE HYPOTHEKVÆSEN, SAMMENHOLDT MED FREMMEDE STATERS.

Juridisk Tidsskrift, 16. Bd., 2. H. (1830).

§. 1.

[92] En af de for den offentlige og private Velfærd vigtige Institutioner, der tidligere i vort Fædreland er bleven uddannet, end i de fleste andre Stater, er Indretningen af offentlige Bøger, der sætte Enhver, som vil inklade sig paa at tilforhandle sig en fast Eiendom eller deri erhverve Panteret, i Stand til at faae tilforladelig Kundskab om den Hjemmel, hvormed Overdrageren kan sælge eller pantsætte ham Eiendommen. Skjøndt Systemet om Nødvendigheden af en offentlig Kundgjørelse af slige Eiendommers Afhændelse og Pantsætning, har sin Rod i ældgamle Grundsætninger, som den germaniske Ret har havt tilfældes med den nordiske, saa har det dog i mange Stater ikke kunnet komme frem eller i det mindste ikke opnaae nogen Fasthed, fordi den romerske Rets Privat-Hypotheker enten ganske havde fortrængt den fædrelandske [93] Rets offentlige Hypotheker, eller dog, satte ved Siden af samme, størstedeels forstyrrer de velgjørende Følger for Crediten og det borgerlige Samqvem, som Hypothekernes Offentlighed skulde bevirke. Ogsaa finder Man, at i mange Lande Fordomme og visse Stænders Interesse have modsat sig, naar Regjeringerne have været betænkte paa at gjøre Systemet om Nødvendigheden af slige Afhændelsers og Pantsætningers Publicitet gjeldende. Saaledes har i Hertugdømmene Slesvig og

Holsteen Indførelsen af Panteprotocoller været foreslaaet af den Kongelige og Fyrstelige Regjering saavel i Aaret 1667 som i 1712; men begge Gange have disse Forslag fundet ivrig Modstand af Prælater og Ridderskabet. Disse have paaberaabt sig, at Adskillige af Adelen havde stor Gjeld i deres Godser, og at de ved Procollationen af den Gjeld, hvormed de saaledes vare besværede, vilde aabenbare deres slette oeconomiske Tilstand, blive creditløse og nødes til at skille sig ved deres Godser for en Spotpriis, medens de, naar de bleve ved deres Godser, kunde, med Guds Hjælp, forbedre deres Forfatning og komme i god Velstand. Endvidere anførte Man, at Capitalisterne, hvoriblandt ofte Fremmede, ikke altid ønske, at deres Formue skal være bekjendt og de derved udsætte sig for Misundelse. Det yttredes og, at denne Indretning ikke var fornøden for at skaffe Dem Credit, hvis Godser ikke vare for meget forgjeldede, da disse ved et udstedt Proclama [94] og Foreviisning af Professions-Protocollen kunde overbevise Vedkommende om deres Sikkerhed. Begge Gange blev fra Regjeringens Side Forslaget opgivet, uagtet den vedblev at finde samme gavnligt til Creditens Ophjælpning og Landets Velstand¹⁾. I Frankrig har Sagen taget en ganske lignende Gang. Ved et Edict af 1673 havde Ludvig den 14de paabudt alle Hypothekers Indførelse i en offentlig Bog; men der mødte saa megen Modstand, at Regjeringen i det næstfølgende Aar saae sig nødt til aldeles at tage denne Anordning tilbage. Som Aarsag til Modstanden er i det Ophavsmanden *Colbert* tillagte politiske Testament angivet, at mange Stores Godser vare forgjeldede i en saa høi Grad, at de ikke mere vilde finde Midler til at holde sig, naar deres Formuestilstand blev aabenbart²⁾. Ved et i 1771 af Ludvig den 15de udgivet Edict blev der imidlertid sørget for, at Erhververen af en fast Eiendom kunde ved visse Formers Iagttagelse, efterat der var givet de ældre hypothekariske og privilegerede Creditorer en Frist af 3 Aar til at fremsætte deres Indsigelser, erholde et Stadfæstelsesbrev (*lettre de ratification*), der frigjorde [95] hans Eiendom for saadan Heftelse, dog med nogle Undtagelser. Heller ikke dette Edict fandt almindeligt Bifald, og nogle Parlamenter vilde ei indregistrere det uden med visse Indskrænkninger; paa flere Steder kom det aldeles ikke til Fuldhjerdelse³⁾. Efter Revolutionen blev derimod Systemet om Hypothekernes Offentlighed indført i Frankrig, først 1795 under meget uheldig Ledsagelse

¹⁾ See *Carstens's og Falcks* staatsbürgerliches Magazin 2 B. 1 H. S. 65—78.

²⁾ See *Malevilles* Commentar über das Gesetzbuch Napoleons, übersetzt von *Blanchard* 4 B. S. 183—189.

³⁾ l. c. S. 189—193.

af overspændte fordærlige Bestemmelser, siden ved en bedre overveiet Lov af 1798¹⁾. Men ved Udarbejdelsen af den nye Lovbog, som i adskillige Aar bær Napoleons Navn, var Man nær gaaet tilbage til Systemet om Privat-Hypotheker; og, skjøndt dette omsider blev forkastet²⁾, saa blev dog Systemet om Hypothekers Offentlighed forvansket blandt Andet derved, at visse legale Hypotheker, fornemmelig Hustruernes for deres Udstyr og hvad de ellers, i Følge Ægteskabets Stiftelse, havde at fordre hos deres Mænd, og Umyndiges hos deres Værger, bleve gyldige uden Indtegnelse i Hypothekbogen³⁾, ligesom [96] og det hele System som *code civil* indeholder, fra flere Sider er høist ufuldkomment. Det var den daværende første Consul, som først yttrede sig for denne Mellemsvei mellem de, indtil han erklærede sig, saa godt som lige Partier for Vedligeholdelsen af det efter Revolutionen skabte offentlige Hypotheksystem og for dettes Kuldkastelse og det Justinianske Systems Gjenindførelse, og Cambaceres understøttede Førsteconsulens Mening⁴⁾.

C. Len, Stamhuse og Fideikommis

Traditio

110. Anders Sandøe Ørsted

Men fordi de Lovkyndige, ifølge det Udviklede, have Uret i de Grunde, hvormed de ville retfærdiggjøre deres Paastand om Overleverelses Nødvendighed til at erhverve Eiendom over rørlige Ting, derfor turde Læren selv ikke være forkastelig. De ere gaaede ud fra den Forudsætning, at den fulde Eiendomsret, efter naturretlige Grundsætninger, erhverves ved den blotte Contract, og have derfor anseet sig pligtige til at føre det positive Beviis for at vore Love deri have gjort Forandring; og dette Beviis have de ikke været i Stand til at føre paa en tilfredsstillende Maade. Men de

¹⁾ l. c. S. 189—191.

²⁾ See l. c. S. 195—230, hvor de brugte Motiver mod og for Hypothekers Specialitet og Publicitet udførligen ere fremsatte.

³⁾ Art. 2135, cfr. og Art. 2107. Det er imidlertid paalagt Mændene og Værgerne, at foranstalte slige Heftelser indtegnede (Art. 2136), ligesom og adskillige andre Personer ere forpligtede til derfor at have Omsorg (Art. 2137, 38 og 39); kun at Forsømmelse heraf ei betager hine legale Hypotheker deres Gyldighed.

⁴⁾ l. c. Side 231—232.

ret dem med en Beviisbyrde, der ikke er man hen til de naturretlige Grunde, og Grundets forpligtende Kraft, saa er det ogsaa end den Lovendes Forpligtelse til at give den Anden Ret til at affordre ham saaledes ingenlunde, at Tingen ved den blotte Andens Førstes til den Sidstes Eiendom, eller den Andens Ret til at tilbagesøge Tingen fra den Førstes, som vi have viist i Arkiv for Retsindsendelse 1ste Bind S. 504 ff., overalt ikke at være Grundsaetninger. Denne Rettighed kan ogsaa overføres fra den forrige Eier, naar denne, har foretaget sig en Handling, hvorved Afstaaelse og bringer Tingen ind under den nye Eiers Hænder.

Saaledes, at Overleverelse hører til Afstaaelse, og kun naar Man vil tage Overleverelse i den saa vidtløftig Forstand, at den betegner enhver Handling, hvorved den hidtilværende Eier stiller Tingen til en Andens Raadighed eller indsætter denne i den Eiendomsret, som forhen tilkom ham. Men det vilde være urigtigt, hvis Man vilde fordre, at Tingen i sig selv en aldeles fysisk Forstand skulde gaae over fra Haand til Haand. Der gives mange Ting, hvis Natur ikke tilsteder en saadan fysisk Overleverelse; og desuden maa enhver Handling, som tydeligen tilkjendegiver den forrige Eiers Villie at indsætte en Anden i den Eiendomsraadighed, der forhen tilkom ham, være tilstrækkelig, naar og forsaaavidt Lovene ei, som med Hensyn til faste Eiendomme, indeholde nogen nærmere Forskrift. Saaledes kan Eiendoms-Erhvervelsen fuldendes blot ved de Handlinger, som Man pleier at henføre til den saakaldte symboliske Overleverelse. Disse bestaae i deres sande Væsen deri, at Man overleverer en Anden, i Stedet for Tingen selv, Det, der sætter ham i Stand til at udøve Raadighed over Tingen, t. Ex. Nøglerne til det Gjemme, hvori det solgte [390] Gods findes, det Connoscement, der giver Ihænderhaveren Disposition over de indladede og i Connoscementet benævnte Varer¹⁾. Disse Handlinger indeholde ikke blot Symbol paa Overleverelsen; de indeholde ogsaa en virkelig Act, hvorved den Ene indsætter den Anden i Raadighed over Tingen. Men ogsaa

¹⁾ Cfr. nyt jur. Arkiv 25de Bind S. 173—174 Note, og 29de Bind S. 153 Note.

naar Sælgeren paa nogen anden Maade tilkjendegiver, at han fra nu af har gjort Tingen til Kjøberens Eiendom, maa Eiendoms-Erhvervelsen antages fuldendt. Beholder Sælgeren Tingen endnu i sit Værge, enten for at opbevare den for Kjøberen, eller fordi Brugen deraf for en Tid overdrages ham, saa er det en ny fra hans ældre Eiendoms-Besiddelse aldeles forskjellig Besiddelse, som han udøver, og Forholdet er aldeles det samme, som naar ellers Nogen besidder en Ting i en Andens Navn, hvilket, efter 5-8-12 N. L. 15, ikke i nogen Maade tilintetgjør den Sidstes Eiendomsret eller den dermed forbundne strenge Vindicationsret. Det vilde være en Latterlighed, om Man vilde fordre, at Sælgeren først skulde levere Kjøberen Tingen i Hænde, og siden igjen faae samme tilbage fra Kjøberens Haand. Den Act, hvorved Sælgeren erkjender sig nu at besidde Tingen paa Kjøberens Vegne (*constitutum possessorium*), indeholder Alt, hvad der, efter Sagens Natur, behøves for at forandre hans Besiddelsesmaade¹). Det indlyser og, at ingen fysisk Overleverelse behøves, naar en Ting afhændes til en Person, der allerede før havde den [391] i fysisk Besiddelse, men paa en Maade, der ikke gav Eiendom (i Pant, Forlehning eller Forsvar). Det fuldendte Salg forandrer og forbedrer her hans Besiddelsesmaade, og Contracten indeholder saaledes selv Overleverelsen (*traditio brevi manu*).

. . . .

111. Rettertingsdom 1572

1572. Kongens og Rigsraadets Dom, hvorved et af Kong *Christian d. 3die* confirmeret Skjøde, der indeholdt Bestemmelser om en Sædegaards Oprettelse til Stambuus, ansees som stridende mod Landets Love og derfor kjendes ugyldigt.

(Sjell. Tegnelser Nr. 12, 30—32).

Vii Frederich then Andenn &c. Giöre Alle vitterliggt, att Aar effther Gudtz Byrd MDLXXII, thend 14 Dag Junii, her paa vortt Slott Kiöpnehaffn, udi vor egonn Neruerelse, vor skicketh oss elskel. *Biörn Anderssens* til Stenholt, vor Mand och Raad, paa thend ene, och haffde for oss udi Rette stefnid oss elskel. *Niels Friis* thil Hesselagger, vor Maud och Thiennerne, paa thend andenn Siide, och thiltallit hannom for Hesselagger Gaard och Birck, med ahues Godtz *Johann Friis* haffde udi Gudme Herrit, saa och alle the Lössöre som fandtz paa Hesselagger effther for. *Johann Friissis* Död och Afgang

som for^o *Niels Friis* siig forlodis vil thilholde effther enn Skiödebrefs Liudelsse, for^o *Johann Friis* therpaa giortt och udgiffneth haffuer. Och efftherthi samme Skiöde var giord emod Longen, meenthe for^o *Biörn Anderssens*, att thend icke burde at komme hannom paa hans Hustruis Vegne, eller hindis Syskinde thil Hinder eller Skade udi nogre Maade. Tha mötte for^o *Niels Friis*, och udi Rette framlagde samme Skiöde aff vor kiere Herre Fader, salig och boglofflig Ihukommelse, och Riigens Raad confirmerit och stadfest, och under sin Datum MDLXVIII udgiffueth, liudendis, huorledis for^o *Johann Frissis* Hoffuitgaard Hesselagger haffuer udi lang Thid verritt udi hans Forældris Vere, och efftherthi hand samme Gaard med Thilliggelse, Eigendom och Bygning udi sin Thid forbedrit haffuer, och paa thett att thend framdelis och nogenn Thiid effther thend almectigste Gudtz Vilge motte bliffue hoss bans Arffvinge paa Skioldsiidenn, tha haffuer hand samtöckt och beuilgit, att thend med alt hues Godtz hand nu udi Vere haffuer, eller her effther bekomme kand udi Gudme Herrit, saa och ald Hesselagger Sogenn, som er ett rüitt Ennemercke och Birck, effther hans Död och Affgang althid skulle bliffue forlodis hos enn hans neste Slegt, som eldst var paa Skioldsiidenn, mett andre mange Artickler, som samme Breff ydermere formelder och indeholder. Och efftherthi hogmelthe vor Herre Fader samme Breff haffuer confirmerit och stadfest, och thend 39 Artickel udi Handfestningenn formelder, att Vii skulle holde fremfarne Konningers Breffue ved Maggt, satte for^o *Niels Friis* udi Rette, om hannem samme Gaard och Godtz icke burde att beholde effther for^o vor Herre Faders Stadfestelse. Therthil suarred for^o *Biörn Anderssens*, att thett Breff, som for^o *Johann Friis* udi saa Maade om for^o Hesselagger Gaard och Godtz udgiffueth haffuer, findis udi siine Puncter och Meninge att vere giortt emod adskillige Artickle udi Lougenn, Recessenn och Handfestningenn, och efftherthi Lougen skal vere erlig och thollig effther Landtzens Seduane, och ey skreffuenn eller giortt effther enn Manns serlig Viild, men effther Mends Tharff, ther udi Landit boe, och Ingenn bör att dömmе emod thend Loug, som Konningen giffuer och Landit vidthager, och for^o *Biörn Anderssens* meener thenne Skick, som for^o *Johann Friis* udi saa Maade giortt haffuer, att komme aldeniste en aff hans Arffvinge och Efftherkommere til serlige Viild, Gaffnn och Fordeel, och the andre theris Syskinde och Medarffvinge til merckelig Skade och Besuerringe, satte hand udi Rette, om for^o Breff mett Rette kunde franholde och udlöcke hans Höstrue

och hindis Söskinde frann thend rette arffuelig Friihed, som thennom saa vel som menige Riigens Indbygger udi Lougenn och Recessenn er tilladt, och om for^{ne} *Niels Friis* eller nogenn Andenn therfore med Retthe seg for^{ne} Hesselagger Gaard och Godtz forlodis kand thilholde, med flere Ord och Thalle, som thennom therom emellom var paa begge Siider. Tha effther Thiltal, Giensuar och Sagens Leilighed haffue vii saa therpaa sagdt for Retthe, att, efftherthi Vii udi vor kongelige Handfestning haffue suorit och loffuid först thend almechtigste Gud, och siidenn vore Undersotte, Oss att skulle holde menige Riigens Raad, Addel, Kiöbstedtzmend, Bönder och menige Almue ved Loug, Skiel och Rett, Friiheder och Preuelegier, och störsteparten aff Adelens Friihed henger herudi, att the ved Konning *Waldemors* Loug, Recessen och Handfestninger mue bliffve holdit och hanthaffuit, tha efftherthi Lougenn udkreffuer Ligelighed udi alle Syskende-Skiffte, saa enn Syskinde thager icke mere end andenn, udenn att Broder tager thuo Lodder och Söster thredie Lod, saa och gammel Seduane medförer, att hues Godtz, ther skall affhendis, skall strax fölge hues Skiöde therpaa giöris, och thend Skiöde, som for^{ne} *Johann Friis* giortt haffuer, tilholder thend eldste Söskinde paa Suerd-siidenn ath thage Hesselagger Gaard och Godtz forlodis, och siidenn liigeuel att gange liige udi Skiffthe meth the andre, emod Lougenn och ald thend Arffue-Friihed, som andre aff Adellen haffue her udi Riigett, saa thermeth icke sögis nogen Ligelighed, men en Mands seerlig Viild; tisligeste efftherthi udi for^{ne} Skiöde findis nogenn Artickler, som ere, icke aldeniste emod Lougenn, men och udi mange Maade emod Recessenn och Handfestninger, ved huilcke vii haffue loffuid vore Undersotte att ville holde och handthaffue; tha bör for^{ne} *Johann Friissis* Skiöde icke att komme for^{ne} *Biörn Anderssens* eller hans Höstruis Söskinde thil Hinder eller Skade udi nogre Maade, menn Hesselagger Gaard och Godtz med Lössöre och andit Godtz, rörendis och urörendis, som *Johann Friis* och *Hendrich Friis* haffue efftherladit, att skiffthe therris Arffuinge ligelig mellom, och *Niels Friis* att thage udi samme Arff liige ved enn aff hans Brödre, och icke ydermere, och thermed holdis liigesom emellom andre vore Undersotte aff Adelenn her udi Riigett. Och effthersom hogmelte vor Herre Fader samme Skiöde mett Riigens Raad confirmerit och stadfest haffuer, och thett ingenledis er vor Thancke eller Meninge, att Vii emod vor Herre Faders Breffue noggit ville handle, giöre eller foretage, menn fast mere er vor Intentionn och Forsat, att Vii ville haffue thennd Ed

och Löffthe for Öigne, som Vii Gud och vore Undersotte loffuid och suorrit haffue, effther huilekenn Vii med thennd almechtigste Gudtz Hielp Oss saavel udi Domme som udi andre Maade ville skicke och forholde; tha, efftherthi, som forbemelt er, for^{no} *Johann Friissis* Skiöde findis udi mange Artickler att vere giord emod Adelens gemene Friihedder, Lougen, Recessen och Handfestninger, och therefore er icke att thuile, att thennd jo med vrang Underuisinge kand vere forhuerrffuit, tha skal for^{no} Stadfestelsse icke heller komme for^{no} *Biörnn Anderssens*, hans Höstruis Söskinde eller therris Efftherkommer til nogen Forfang udi nogre Maade. Dog skulle for^{no} *Johann Friissis* Arffuinge samptligen, eller effthersom the thennom selff therom kunde forenne, aarligenn udgiffue thil Hospithallit udi Otthensse the thuo Thönder Smör, til Nyborg Skole xxiiii Marck Danske, och Suinborg Skole xxiiii Marek Danske, effthersom for^{no} *Johann Friis* thet skickit och fororderit haffuer. Til ydermere Vindisbyrd haffue Vii ladit henge vort Signett her nedenn fore.

Datum Haffniæ ut supra.

112. Grevernes Privilegier af 25. maj 1671

Grevernes Privilegier (*). [Cancel.]. Fer. d. 25 Maj.

ter Lovens Publication p. 417.

Gr. Da Kongen har for got befundet, en og anden af de ved langvarig troe Tieneste best meriterede og qualificerede Personer til Grevelig Ære og Værdighed at ophøie, derved deres troe og oprigtige Tieneste at besønne, andre til lige Nidkierhed for Kongens Tieneste, uforanderlig Troeskab og Devotion imod Kongen og Arvesuccessorer i Regieringaen at opmuntre, samt dem og deres Afkom saa meget bestmere derhos at erindre om deres Pligt og Skyldighed, ved hvilke de og deres Posteritet ere forbundne Kongens Souverainitet, Absolutum Dominium og Arve:Kettighed og dens Forplantelse paa Kongens Arve:Successorer i Regieringaen, saavelsom og Kongens og det Kgl. Arve:Huses Fremtarv, Gavn og Beste i alle Maader at forsegte, befordre, søge, vide og ramme, Liv, Gods og Blod derhos at opsætte, Skade og Forderv af yderste Magt, Evne og Formue hindre, forekomme og afværge, og baade inden saavelsom uden Rige

sig stedse i Kongens Tieneste ufortrøden lade bruge; Saa haver Kongen af Sin absolute souveraine Rgl. Magt og Myndighed forundt og bevilget dem, som nu ere eller hers efter vorde i Grevestanden ophøiede, efterskrevne Privilegier, foruden alle de andre Privilegier, som Adelen, deres Personer eller Gods angaaende, nu haver eller hers efter nyde og have kunde:

1.) I Betragtning at, til saadan Ære og Værdighed med Sømmelighed at bære, udfordres stor Middel og Formue, hvilken let forsvinder, naar den i mange sinnes Lodder deles, bevilges dem og deres Posteritet Jus Majoratus, saaledes: at dem og deres ældste Sønner, medens Sønner til ere, og Døttre, naar ingen Sønner ere, alene Greve-Titul, Ære og Værdighed med alt det Gods, som til et Grevskab er erligeret, skal tilhøre; og de andre Børn det øvrige Jordegods, Kjøbe-Jord og Lægsre efter Loven (naar for dem ved Testament ingen anden Anordning er gjort) at arve med deres ældste Broder, som er Greve; Men hvor ingen Grevskab er, skal den ældste Forlods ud have 2500 Tønder Hartkorn, Bygningen ei beregnet, eller 120000 Rdlr til at kjøbe saa meget Gods for, og i det øvrige da med sine andre Sidskænde efter Lands Lov og Ret gaae i Dele.

6.) Grevskabet med alt dets underliggende Gods skal og være frie for Creditorers Anstrængelse og Rettens Forsøgning i saa Naader, at i hvad Gield en Greve til nogen anden, end til Konæen selv, kan være skyldig, maae saadant hans Grevskab dog ikke med Arrest eller Panssætning besværes, langt mindre i Betaling for Gield udlægges eller abaltneres og afhændes, uden de ubi Successionen Medinteresse-redes Videnskab og sær Rgl. Bevilling;

.

113. Danske Lov 5-2-65

65. [Een hver Privilegeret, som haver een Sædegaard, som med underliggendis Gods i det ringeste tilhaabe er fire hundrede Tønder hart Korn, skal tillat være Stamhuus deraf for een af sine Børn, eller Arvinger, om hand ingen Børn haver, at oprette med saadanne Vilkor, som hand det nyttigst og best eragter. Men paa det at ingen sine Creditorer dermed skulle Skade tilføje, da skal den, som slikt Stamhuus oprette vil, det Aar og Dag tilforn til Landsting i den Provincie, hvor samme Gods ligger, lade forkynde, og der lovlig bevise, at hand alle sine Cre-

ditorer derom haver advaret Aar og Dag, før end hand det opretter, og hvis hand nogen forsømmer, den er berettiget i samme Gods sin Betalning at tage, naar hannem behager, om end skjønt det til Stamhuus oprettet er, og siden de Vilkor i Landstingsbogen lade indføre, med hvilke hand Stamhuset opretter, hvilke siden Uryggeligen skal fast staa, og maa derefter i deslige Gods hverken Indførsel eller Pant skeep, langt mindre imod den første Indstiftelse sælgis, eller afhændis; Men vel maa Ejeren i Nøds Tid den aarlig Indkomst paa vis Tid forsette for den Geld hand siden Stamhusets Oprettelse gjør, som i det længste skal være fem Aar. Giør hand derimod, da være al sliig Handling Kraftisløs, og derforuden den, som næst efter til Successionen er berettiget, have fuldkommen Magt det strax at tiltræde. Ingen, som er i Forfølgning, eller Maning, eller over hvilken Dom er gangen for Gields Sager, maa Stamhuus oprette, før end hand sig først fra alt sliigt frigjør. Dersom den, som efter Fader Stamhuset bekommer, haver Sødskinde, som ingen Arv bekomme efter deris Forældre, da er den pligtig til aarligen at give dennem hvis efter Samfrænders Tykke billigt kand være til deris Ophold, saa og holde dennem Kravisløse for deris Forældris Geld.]

Oph. v. Frdg. 17. Maj 1848; jfr. Grl. 1849 § 98 og Lov Nr. 563 4. Okt. 1919.

114. Danmarks Riges Grundlov af 5. juni 1849, §§ 97-98

97) Enhver i Lovgivningen til Adel, Titel og Rang knyttet Forret er afskaffet. 98) Intet Lehn, Stamhuus eller Fideikommissgods Kan for Fremtiden oprettes; det skal ved Lov nærmere ordnes, hvorledes de nu bestaaende kunne overgaae til fri Eiendom.

D. Vindikation og Eksstinktion af Løsøre

115. Jyske Lov I, 41 og II, 92 og 93

Kap. 41. Hvis en Mand sælger uden Hjemmel.

Hvis nogen sælger Jord uden Hjemmel, og den søges tilbage, skal Sælgeren tilbagebetale Købesummen og bøde tre Mark baade til Bonden og ligeledes til Kongen, fordi han solgte uden Hjemmel. Men den, der sælger Jord til en anden, skal hjemle og værge den for ham med sine Frænder, lige indtil Køberen har tre Vintres Hævd paa den, for Lov-

hævd er ikke mindre end tre Vintre. Derefter skal Køberen værge den med sine egne Frænder, medmindre der rejses Krav om den af nogle, der ikke var myndige, eller af en Kvinde, der ikke havde ret Værge, eller hvis de Mænd, der havde den i deres Værge, var uden for Landet paa den Tid, da Jorden blev solgt.

.

Kap. 92. Hvis man tager en Tyv med noget (af det stjaalne) i Hænde.

Griber man en Tyv med noget (af det stjaalne) i Hænde, og han ikke kan henvise til, hvor han har faaet det, da kan han bindes, men henviser han til nogen, og Henvisningen eller Hjemmelen glipper, da gælder det samme. Men man kan ikke henvise videre end til den tredie Mand. Trediemanden skal altid udlevere de Koster, som han vedgaar. Han skal dog have sin Garant ved Udleveringen af de Koster, med Hensyn til hvilke der er blevet henvist til ham, og skal ikke bøde derfor, men have tabt Købesummen. Men har han Vidner paa, at han købte det paa Torvet, da skal han dog give Edsbevis paa, at han ikke er Tyv og ikke Tyvs Medvider og ikke kender sin Sælger levende eller død, og have tabt Købesummen. Garant er Vidne, og Vidnesbyrd fritager for Bast og Baand og Kongens Ret.

Kap. 93. Hvad man skal have Garant til.

Til tilskaaret Klæde og færdigt Redskab og til Vaaben, til Hest eller Hornkvæg og til andre Husdyr og til alt det, der er særlig mærket, skal man have Garant. Garantten er det Vidne, som var til Stede, da Købet afgjordes. Det maa ikke være færre end to Mænd.

116. Rettertingsdomme 1590

1590. Kongens og Rigsraadets Dom, at Ejeren kan vindicere Lösöre, som han har udlaant, fra Trediemand, til hvem Laantageren har pantsat det. (¹)

(v. 111.)

Wi Christiann &c. giöre Alle vitterliggt, att Aar 1590 then 4 Augusti paa vort Rettherting paa vort Slot Koldinghuus udi vor egen Nerverelse, offuerwerendis oss Elsk. *Niels Kaas* till Thorupgaardt, vor Candtzler med alt Raadit (underthagendis *Peder Gyldenstjerne*, *Erik Hardenbiørg* och *Arrildt Huitfeldt*) for os vor schikett os elskl. *Niels Passbiørg* (²) thill Sandbyegaard, vor Mand, Thienner och Embedtzmandd paa vor Gaard udi Roskildt, och hafde med vor egenn Stefning for os udi Rette steffndt os elskl. Borgemestere och Raadmendt udi vort Kiøpstedt Kiøpnehaffn for en Dom, the nogen Tid forleden dömppt emellum hannom paa thend ene, och os elskelig *Casper van der Knudtz*, Rigens Profos (³), paa thend anden Siede, om en Guldkiede och itt forgyldt Sölfstob, som hans Höstrue os elskl. Frue *Lisebett Seested* nogen Tid siden haffver lontt En ved Naufn *Lisebett Albridt Villomssenns*, Borgesker udi Kiøpnehaufn, och hun siden haffuer pantsett till for^{ne} *Casper van der Knudtz* och therudinden tildömppt for^{ne} Frue *Lisebett Niels Passbiørgs* att thiltalle for^{ne} *Albrett Villomssenn* paa sin Höstruis for^{ne} *Lisebetts* Vegne, som hun haffuer bethrod samme Guldkiede och Sölfstob, och *Albertt Villomssenn* sidenn att tale for^{ne} *Casper van der Knudtz* till; Udi lige Maade haffde for^{ne} *Niels*

(¹) Kiøbenhavnns Raadstueret, hvis Dom blev underkjendt, havde derimod etableret Principet: „Haand skal Haand faae“ (Hand muss Hand wahren). Har man altsaa indtil den Tid — hvilket ogsaa den fölgende Dom viser — ikke i Kiøbenhavn anvendt den stränge Vindicationstheori i de Tilfælde, hvor Ejeren selv frivillig havde skilt sig ved Tingens Besiddelse ifölge indgaaet Contract (jvfr. Retshist. § 107 i Slutn.), saa har denne Dom decideret Spørgsmaalet til Fordeel for den stränge Vindication, saaledes som denne hjemles ved Christ. d. 5tes D. L. 5—8—12, der ikke har nogen Kilde i vore gamle Love, men i Christ. d. 4des Norske L. Kiøbeb. Cap. 19. Naar Forfatteren af en interessant Afhandling om „Vindicationens rätten till lösören enligt Sveriges Lag“ i det af Hr. Hofretsraad *C. Schmidt* udgivne Juridisk Arkif VII. 46 antager, at de gamle danske Love paa Grund af Naboskabet til Tydskland

havde Ibenseende til laant og lejet Gods adopteret den tydske Retssætning „Hand muss Hand wahren“ (saaledes som den blev forstaaet i adskillige Handelsstæder) og til Beviis paaberaaber sig J. L. II. 70, er det vel sandt, at dette Lovsted henviser Ejeren til at holde sig til Laantageren allene, ikke til Udlægshaveren; men det maa vel bemærkes, at det kun er under den Forudsætning, at Ejeren har udlaant sin Ting til lovfældt Mand, hvoraf netop maa sluttes, at han i modsat Fald ogsaa kunde have holdt sig til Udlægshaveren. Det maa herved bemærkes, at der saavel i denne, som den fölgende Dom, udtrykkelig paaberaabes, som et bestyrkende Argument, at de, som pantsatte den omhandlede Guldkjede, vare Folk i en saadan Stilling, at man vel kunde vide, at de ikke vare Ejere af Kjeden.

(²) Niels Passberg døde d. 13 Jan. 1592.

Pasbjerg med vor egenn Steffning for Os udi Rette steffndt for^{ne} *Casper van der Knudtz*, som samme Borgemester och Raads Domb forhuerffuit haffuer om for^{ne} Guldkiede och Sölfstob, och udi Rette lagde for^{ne} Borgemester och Raadtz Dom, som liuder udi sin Besluttelse, att epherdi befindis att for^{ne} Frue *Lisabett, Niells Pasbjergs*, haffuer londt och tilbetroed *Lisebett Albrett Villomssens* for^{ne} hendis Kiede och Credentzstob, efftersom *Lisebett Albrett Villomssens* Handschrift i sig sielff therom formelder, bleff derpaa affsagtt for Rette, att for^{ne} Fru *Lisabett* bör att lade thalle for^{ne} *Lisebet Albrett Villomssens* och hendis Hosbonde thill, som hun haffuer andtuordid och betroid samme Kiede och Stob, och *Albritt Villomssenn* sidenn att thalle Profossen for^{ne} *Casper van der Knudtz* till eller thend, som hand eller hanns Höstru haffuer andtuordid samme Kiede, och siden at gaae therom huis Rett er, som samme Domb med mere indholder och uduiser, och satte for^{ne} *Niells Pasbjerg* udi alle Rette, om thend for^{ne} Borgemester och Raads Dom bör att komme hannom eller hanns Höstrue thill Hinder eller Schade, epherdi theris Godtz er panntfaaidt for^{ne} *Casper van der Knudtz* uden theris Minde eller Vidtskab; tha er mött for os udi Rette for^{ne} Borgemestre och Raadmend och gaff tillkiende, att the meenthe icke theris Ulempe schulde findis udi the Maade, att the hafde thildömbt *Niells Pasbjergs* Frue att lade thend thiltalle, som hun hendis Guldkiede och Stob betroidt haffde, och sette udi alle Rette, om thend, som lonner bortt, skall kreffue anden, end thend, hand lonner thett, och Haand schall Haand faae, om handtfangitt och tilbetrod Godtz att vere anden Leiglighed end med Uhemblett. — Sammeledis er och mött udi

(³) *Rigens Profos*; om Kongens Profos s. Anm. til Christ. d. 2dens Lov (Recesser &c. S. 512—513). En Profos ledsagede Hertug Hans paa hans Reise til Moskou, og Conferentsraad *Engelstoft* siger i Noten til Gyldenstiernes Dagbog S. 94 (Histor. Calender f. 1814) at han var Hofsejrens Politimester. Den i nærværende Dom omtalte Embedsmand: *Rigens Profos*, er ellers lidet bekjendt; men at det har været en ikke unseelig Embedsstilling, skjønnes allerede deraf, at Profossen kaldes: Os Elskelige. At hans vigtigste Forretning har bestaaet i at haandhæve Retsplejen ved Armeen, sees af en Bestalling, meddeelt *Hans von Grüningen* som Rigens Profos dat. 19de Mai 1590 (Sjell. Register No. 13 fol.

430 i Geh. Archivet). Det paalægges ham deri at forskafe mellem Krigsfolket god tilbørlig Regiment og Justits. Han skal ogsaa, naar Borgerne i Kjøbenhavn skulle mynstre og han derom tilsiges, føre dem i Marken og i Slagordning stille. Han fik aarlig til Besoldning 100 gamle Daler og 12 til hans Huusleje, 2 sædvanlige Hofklædninger paa sig selvanden og til sin Underholdning adskillige Naturalier (aarlig Genant), deriblandt 2 Ærne o. s. v. Iøvrigt viser en d. 3 Julii 1591 afsagt Dom *C. v. d. Knudtz* i et meget ufordeelagtigt Lys som en Aagerkarl, der laante paa Pant. Denne Dom, som nærmest angaaer det i næste Sag omhandlede Pantelaan, skal paa sit Sted blive meddeelt.

Rette for^{ne} *Albrett Villomssenn* med sin Supplicatz thill os och thill for^{ne} *Niells Passbierg*, huorudi hand er begierendis, att thersom *Niells Passbierg* ville giffue hannum nogen Respit och Thid, ville hand befytte sig paa Pending, huormed hand kunde indløse for^{ne} Kiede met ther som hand thennd haffuer udsatt, eller och ville indvise hannum udi nogen thend visseste Gield, hannum tilstoed hos sine Gieldnere, huilcke Vilkor for^{ne} *Niels Passbierg* icke ville indgaae, men bliffue ved Sitt, hanum the Vilckor att kunde tilbiude for^{ne} Profos, medt mere samme hans Supplicatz indholder. Tha effter Tiltale, Giensuar och thennd Sags Leilighet, bleff therpaa saa affsagdt for Rette, att epterdi for^{ne} *Casper van der Knudtz* haffuer bekommidt saadanne en Guldkiede udi Pandt aff thenn, som icke kand hiemble hannom thennd, Lougen och formelder, ingen att kunde haffue Adkomme uden aff rette Eyer⁽⁴⁾; item⁽⁵⁾ huo, som selger Uhemblitt och delis epher, lade udt Verd hin, ther solde, och böde 3 ½ Bonde och saa Konning, fordi hand solde Uhemblitt, och for^{ne} Guldkiede och Stob uden rette Eigers Vilge er panntsatt, och i saa Maade icke kann hembli, got vor och att vide, att for^{ne} *Lisabett Albritt Villomssens*, som er vitterligt att vere kommen udi Armod och aff sin Laffue, icke tilhörde samme Kiede och Stob, tha bör for^{ne} *Casper van der Knudtz* effter slig Leilighed samme Guldkiede och Stob igen fran sig anthorde till rette Eyer, for^{ne} *Niells Passbierg*, och for^{ne} *Casper van der Knudtz* att tilltalle thennd hannum pantsatte, och epherdi att for^{ne} vore Borgemester och Raadzs Dom icke vor endelig, men lydte, siden att gaae derom huis Rett er, tha kunde theris Ulempe⁽⁶⁾ ey heller findis eller the therforre nogitt att lide eller stande till Rette. D. u. s.

(4) Herved kan neppe sigtes til andet, end Biskop Knuds Glosser til J. L. I. 41, der ogsaa findes optaget blandt de Artikler, som fik Navn af Rigens Ret, s. min Udgave Art. 8.

(5) J. L. I. 41, som dog kun taler om Salg af Jord; i den følgende Dom, hvor ogsaa dette Sted ci-

teres, hedder det derfor: „som i lige Maade kan forstaaes om Pant.“ Christ. d. 5tes L. 5-7-15 har heller ingen anden Kilde i den ældre Lovgivning, end denne ved Praxis hjemlede analogiske Anvendelse af J. L. I. 41.

(6) Ulempe; her i Betydning af Uret.

1590. Kongens og Rigsraadets Dom, hvorved Ejeren erklæres berettiget til at vindicere en Guldkjøde, som han selv ved en Anden havde ladet pantsætte til en Tredie, men som af denne igjen var bleven afhændet, dog saaledes, at Vindicanten maa betale den Sum, han selv havde modtaget tillæns paa bemeldte Pant. Ved Kjöbenhavns Raadstueret havde Sagen faaet et andet Udfald.⁽¹⁾

(V. 114.)

Wy Christian thend Fierde med Gudtz Naade &c. Giöre Alle witterligt, att Aar 1590 thend 4 Augusti paa Wortt Rettherting, paa Wortt Slott Col-dinghuus, udi Wor egen Nerwerlsse, ouffuerwerendis Oss Elskl. *Niels Kaas* till Thorupgaardt, Wor Candzler med allt Raaditt (underthagendis *Peder Gyl-denstiern*, *Erick Hardenbiere* och *Arrild Huitfeldt*) for Oss war skickedt Oss Elskl. *Niels Kaas* till Starupgaard⁽²⁾, Wor Mand och Thienere paa thend ene, och haffde med Wor Steffning for Oss udi Retthe steffndt Oss Elskl. Borge-gemester och Raadmendt udi Wor Kiöpsted Kiöpenhafn paa thend anden Side, och tilthallede thennum for en Dom, the nogen Tid siden forleden emel-lum hannum paa thend ene, och en wedt Naufn *Bertell Struck* paa thend an-den Side paa therris Raadhuus dömppt och affsaugt haffuer, udi huilcken Dom the haffue dömppt for^{ne} *Berthell Struck* fry for for^{ne} *Niels Kaassis* Tilthalle for hans Kiede, som hand uden hans Wilge, Widskaff och Minde haffuer sig tillpantthett⁽³⁾ aff en Quinde, som for^{ne} *Berthell Struck* well selff kunde er-achte icke att eye saadan en Kiede eller att kunde hannum saadantt Guodtz loughligen hemble, och dog thend med adskillig Underfundighedt for^{ne} *Niels Kaas* haffuer wille frauendt, endog hand for Retthe skall haffue laditt opbiude saa mange Pendinge, som hun förste Gang stoed udi Pantt forre, huilcken therris Dom hand meener icke saa tilbörli-genn och nöigactigen att were dömppt, att thend kand eller bör komme hannum till Hinder eller Skade udi nogen Maade. Sammeledis haffde med Wor Steffning for Oss udi Retthe steffndt

(1) Jvfr. den næst ovenfor staaende Sag, som blev paakjendt samme Dag. Ogsaa i denne Sag spiller Albrett Villomsen en Rolle, og det synes af begge Sager, som om han har drevet Profession med at hjelpe Folk, der vare i Pengeforlegenhed, mod at faae deres Guldkjeder i Pant. En Kgl. Bevilling ham angaaende af 19de Dec. 1589 findes i Sjell. Register No. 13 fol. 122, saaledes lydende: C4 giör witterligt, at eftersom *Albret Villomsen*, Borger i Kiöbenhavn, har ladet berette, hvorledes ham skal tilstaae nogen Giæld her i Danmark, og er „underdanigst begjærindis, at maatte hjælpes til hans Betaling, paa det han

desbedre igjen aflægge kunde dennem han skyldig er.“ Kongen byder derfor sine Fogeder, Embedsmænd &c. at de forhjelpe ham tilrette og og uden videre Forhaling hans Gjeldnere der henholde, at ham maatte betales af dem hvis de ham skyldige ere.

(2) Brodersön af Kantseren, døde d. 11 Apr. 1597. Det var hans Enke Birgitte Rosenkrands, som 1603 blev halshugget, fordi hun havde ladet sig besvangre af hendes Mand's Fætter Giord Kaas til Torup. (s. *Niels Kaas's* Stamtavle hos Hofman I. 157.)

(3) *tilpante*, modtage til Pant.

for^{ne} *Berthell Struck*, for hand samme Dom forhuerffuitt haffuer, och först udi Retthe laugde for^{ne} *Niels Kaas* samme Dom udgiffuen aff Borgemester, Raadmendt och Byefogedt paa Kiöpenhaffns Raadhuuss thend 8 Septembris A^o 1589 liudendis udi sin Besluttning att epherthi befindis, att for^{ne} *Niels Kaass* haffuer antthuordett hans Wertt *Erick Hanssen* hans Kiede for en Summa Pendinge therpaa att laane till hans egitt Behouff, och *Erick Hanssen*, for^{ne} *Niels Kaassis* Wertt, haffuer selffuer udi hans egen Neruerlsse och Paahöre bekiendt att haffue epher *Niels Kaassis* Befallingh londt paa samme Kiede I^c LXX Daller, som er kommen till *Nielssis* egen Nötthe, huilckett *Niels* icke selff kunde benecthe, tha bleff therpaa affsaugdt for Retthe, at for^{ne} *Niels Kaas* bör att bliffue wid sin Mand for^{ne} *Erick Hanssen* och tilthalle hannum therforre, och for^{ne} *Erick Hanssen* fremdellis att tilthalle thend, som hand haffuer antthuorditt och satt samme Kiede i Pantt, och siden thend tredie eller fierde att söge theris Mand, och huer tilthaller thend, som huer anden haffuer ouffuerantthuorditt samme Kiede, och siden att gaae therom hues Rett er, som samme Dom langtt videre udi sig selff formelder; och beretthe for^{ne} *Niels Kaas*, att hand icke kunde benegthe, att hand nogen Tid forleden haffde offuerantthuordett hans Wertt for^{ne} *Erick Hanssen* en hans Guldkiede, och hand siden epher hans Befalling haffuer lontt paa samme Kiede I^c LXX Daller aff *Albritt Willumssen* och hans Höstrue, siden skall the haffue udsatt IIII Stöcker⁽⁴⁾ aff samme Kiede till for^{ne} *Berthell Struck* och lontt therpaa, som belöffuer sig mett Hoffuedtssummen och Rentthe V¹/₂ C. gamell Daller, och endog *Niels Kaas* haffuer weritt offuerbödig att erlegge och bethalle for^{ne} I^c LXX Daller, haffuer for^{ne} *Berthell Struck* giordt hannum Forholdt⁽⁵⁾ therpaa, saa hand icke sin Kiede igen bekomme kunde, formeenendis att hannum thermett er skiedt forkortt, saa er mött for^{ne} Borgemester och Raadmend och beretthe, att the widste thennum icke anderledis att kunde dömme, end som the giordt haffue, och epher thend Wiss och Skick, som hertill haffuer weritt holditt med Pantt och handfaaidt och fortroidt Guodtz⁽⁶⁾, men huis nogen anden For-

(⁴) Hvad der skal forstaaes ved de 4 Stykker af Kjeden, er vanskeligt at sige; men da derpaa var laant 550 gl. Daler (rigtignok Renten indbegrebet), kan det naturligviis ikke forstaaes om blotte Led af Kjeden. Paa den hele Kjede, hvis Kostbarhed heraf kan skjønnes, havde Kaas kun faaet 170 Rd. tillaans. Paa et andet Stykke af Kjeden, bestaaende af 17 Led, havde den i forrige

Dom omtalte Profos v. d. Knudtz laant 60 Dlr., hvorom Dommen af 3 Jul. 1591 giver nærmere Oplysning.

(⁵) *Forholdt*, Forhindring, Vægning; Subst. af *forholde*.

(⁶) Af hvad Magistraten her anfører, sees paa det bestemteste, at man bidtil havde holdt sig til Principet: Haand maa Haand faae.

ordning therom göris, wille the aldellis therepther haffue thennum att retthe, dissiligeste beretthe for^{ne} *Berthell Struck*, att epherthi hand haffde annamidt samme IIII Stöcker Kiede udi Pantt, formeenthe hand icke pligtig att miste sitt Pantt, förend hand bekom sine udlaugde Pendinge, medt flere Ord thennum emellum forloff. Tha epher Tilthalle, Gienssuar, Breff, Beuissning och thenne Sags Leilighedt, och epherthi for^{ne} *Bertell Struck* haffuer bekommett saadan en Guldkiede udi Pantt aff thennum, som hand saawell som enhuer kunde wide thennum icke att tillhöre, therforre ey heller kunde hembles hannum, och ingen epher Lougen kunde haffue Adkomme uden aff retthe Eyere⁽¹⁾, item huem som selger uhemeltt och deelis⁽²⁾, lade udt Werdt hin thett solde och böde 3 Marck Bonde, och saa Konning, forthi hand solde uhemmeltt, som i lige Maade kand forstaais om Pantt, och samme Kiede er uden retthe Eiers Minde höiger udsatt end som the haffue Hemell till, och hannum er kommen till Haande, saa och forpanthett fran en och till en Anden emod hans ilge Woch Minde, hand ochsaa haffuer weeritt offuerbödig att erlegge hues hand haffde befallidt paa samme Kiede att skulle laanis, saugde Wii therpaa saa aff for Retthe, att for^{ne} *Niels Kaas* er pligtig att fornöige for^{ne} I^c LXX Daller, hand paa samme Kiede haffuer giffuet Befalling paa att laanis med tilbörig Renthe epher hans Tilbudtz Liudelsse till thend Dag, Dom gick udi Kiöpenhaufn, och siden Kieden ubehindritt att fölge hannum, och for^{ne} *Berthell Struck* att tilthalle thennum, som hannum samme Kiede udi Pantt satt haffuer, for hues hand widere haffuer udlontt paa samme Kiede, end som for^{ne} *Niels Kaas* bekommidt haffuer, och epherthi att for^{ne} Woere Borgemester och Raadmendtz Dom icke war endelig, men lyde: siden at gaae therom hues Rett er, tha kand theeris Ulempe ey heller findis, eller the therforre att lide eller stande till Retthe.

¹⁾ See den foregaaende Dom ovenfor S. 216.

⁽²⁾ *deelis d. e.* sagsüges.

117. Danske Lov

5-7-4

4. Haandfaact Pant maa ingen til anden overdrage for højere Sum, end som hand det selv til Pant annammet haver, og naar den Pantsettendis betaler Hovedstoelen, som det er udsat for, med sin tilbørlig Rente skadisløs, da bør Pantet hannem igien at leveris af den, som det er overdraget til, og hand søge sin Skadis Opretning hos den, som det til hannem overdrog.

*Kilde: Norske Lov 1604 7,20, jfr. D. 13, 7, 40, 2.
Se U. f. R. 1939 S. 424.*

5-8-12

12. Gjør nogen Fremlaan, sælger, eller pantsetter det, som hand selv til Laans bekommet haver, da maa den, som det udlaant haver, søge sit igien hos hvilken hand vil, enten den, som det til Laans bekom, eller den, som det findis hos; [Og hvo som sælger, eller pantsetter det, som hannem laant er, hand bør at bøde til den, som udlaante, foruden Laanets Igiengivelse ogsaa sine tre Mark.]

*Kilde: Norske Lov 1604 7,19.
Og hvo Mark oph. v. Strl. 1866 § 308.*

6-17-5

5. Torvekiøber mand nogen staaalne Koster, og Ejermanen kommer og kiender sig derved, da bør den, som kiøbte. [lovligen med Vidne] at bevise, at hand torvekiøbte dem, og [gøre sin Eed,] at hand hverken er Tyv, eller Tyvs Medvi- vider, og veed ej hvo hans Kiøbmand var, og have dog tabt sit Værd. Kand han opspørge sin Kiøbmand, da søge hos hannem sin Skadis Oprensning.

Kilde: JLov 2,92.

118. Anders Sandøe Ørsted

. . . .

4) Den Forudsætning, der skulde give den modsatte Mening sin Vægt, er neppe fuldkomment rigtig, den nemlig, at den Ret, at vindicere Tingen for den uskyldige tredie Mand, er en naturlig og umiddelbar Følge af Begrebet om Eiendomsret, der i alt Fald kun ved udtrykkelig Lov kunde modtage en Indskrækning. Saa let, som man i de sædvanlige Compendier over Naturens Ret tager sig det med hiin Vindicationsret, saa tvivlsom turde den være i et System af Retslæren, der ikke indskrænker sig til en Analyse af døde vilkaarligt antagne formelle Begreber, men gaaer ud paa

at fremstille den udvortes Tingenes Orden, som er den tjenligste for Menneskenes Frihed og indbyrdes Sikkerhed. Man paabe-
raaber [505] sig, at Eiendomsretten er en Ret i Tingen, og at
deri ligger en Ret til at søge samme tilbage fra enhver tredie
Mand. Men dette Begreb om Ret i Tingen har man egentligen gan-
ske vilkaarligen taget med sig fra den romerske Ret, hvorfra i
Grunden det Meste af de sædvanlige Naturretters Indhold skriver
sig, og man bringer med liden Møie det igjen ud af Begrebet,
som man selv har lagt deri. En grundigere Naturret vilde kræve
et fra selve Retsforholdets Natur hentet Beviis for, at Eiendoms-
retten virkeligen er en saadan Ret i Tingen, som man forudsætter.
At man kalder Eiendomsret en Ret i Tingen, er en Terminologie,
hvoraf man Intet kan udlede, men man maatte først af reelle Rets-
grunde godtgjøre den Sætning, der ligger til Grund for Termino-
logien. Eiendomsretten er vistnok en Ret i Tingen i den Betydning,
at samme ikke grunder sig paa noget særdeles Forhold til en vis
Person, men kan gjøres gjeldende mod Alle og Enhver, uden noget
til samme stiftet Forhold. Min Eiendom er jeg altid beføiet til at
beskytte mod Enhver, som vil fratage mig samme eller forstyrre
mig i dens roelige Nydelse. Men om jeg og, efterat Tingen er
kommen ud af mit Værge, kan søge den tilbage fra Alle og En-
hver, uden Hensyn til Maaden, hvorpaa denne er kommen i Be-
siddelse af samme, og uden i noget Tilfælde at være pligtig til at
give Besidderen nogen Godtgjørelse, det er en ganske anden Sag.
Min Eiendomsret ophører ikke [506] at være en Ret i Tingen,
fordi den ikke har et saadant Omfang. Det kan være, at det i Al-
mindelighed er rigtigt, at forbinde hiin Vindicationsret med Eien-
domsretten, men den hører ikke til sammes nødvendige Væsen.
Der ere Tilfælde, hvor nok Enhver vil indrømme, at slig Tilbage-
søgningsret ikke kan finde Sted. Saaledes vil neppe Nogen paa-
staae, at Penge skulde kunne tilbagesøges fra Den, der med ret-
mæssig Adkomst havde erhvervet samme, fordi det kunde bevises,
at de af Den, hvorfra denne Besiddelse middelbart eller umiddel-
bart havde sin Oprindelse, vare mig frastjaalne. Det er altfor i
Øine faldende, at dette vilde stride mod Penges Natur og Bestem-
melse, som gjør det nødvendigt, at man modtager samme uden
nogen Undersøgelse af Dens Adkomst, fra hvem man erholder
dem. Ogsaa er man enig om, at Vindicationsretten kan tabes eller
indskrænkes ved den Omstændighed, at Tingen i en tredie Mands
Besiddelse har modtaget nye Former og Forbindelser med andre
Ting. Ligeledes er det vist, at mangfoldige Landes Love antage
andre meget betydelige og omfattende Undtagelser fra Vindica-
tionsretten, som i det Følgende nærmere vil oplyses. Det er alt-

saa soleklart, at hiin Vindicationsret ikke hører til Eiendomsrettens nødvendige Væsen; thi man maatte da enten nægte, at der i de forhen anførte Tilfælde fandt nogen Eiendomsret Sted (saa at man f. Ex. [507] ikke kunde være Eier af Penge¹), eller og indrømme, at der gaves enkelte Tilfælde, hvori Eiendom ikke var Eiendom.

Mere grundigt synes De at gaae frem, der bygge hiin Vindicationsret paa den Sætning, at Ingen kan overdrage større Rettighed, end den, han selv har, og at altsaa Den, der middelbart eller umiddelbart har faaet en Ting fra Tyven, Finderen, Bedrageren eller fra Laantageren, Leietageren, Depositarius o. s. v., ikke kan have erhvervet den Eiendomsret over Tingen, som manglede den Person, hvorfra hans Adkomst skulde stamme, skjøndt han for Resten maatte have erhvervet Tingen paa den redeligste Maade og i de bedste Former. Denne Slutningsmaade vilde vel være aldeles uforkastelig, saafremt Eiendomsrettens oprindelige Erhvervelse skete i Kraft af det Forhold, hvori en eensidig Handling (Bemægtigelse eller Bearbejdning) bragte Tingen til en bestemt Person. Men, naar man forkaster denne [508] Lære om Eiendomsrettens første Grunde og derimod erkjender, at al Eiendom har sin Grund i en med Menneskenes fælles retlige Interesse garanteret præsumtiv Forening¹), saa kan man heller ikke søge Grunden til Eiendoms afledte (derivative, som man meget upassende pleier at oversætte ved overdragende) Erhvervelse, alene i dens Villie, hvorfra Eiendommen gaaer over, men der maa sees hen til det retlige Samlivs Tarv. Ligesom Eiendomsret er nødvendig, for at give den udvortes Frihed et Stof, hvorpaa den, med Sikkerhed, kan virke, saaledes maae og de Regler, hvorefter Eiendomsret kan erhverves ved Borgernes indbyrdes Mellemligheder, være saaledes beskafne, at hiint Øiemeed dermed kan bestaae. Hvor altsaa en ubetinget Ret til Tilbagesøgningen af den Een mod Eens Villie frakomne Ting vilde ophæve Eiendoms frie og sikre Benyttelse og saaledes forstyrre den borgerlige Samhandel, der bør denne Tilbagesøgning ikke tilstædes. Det vilde saaledes være stridende imod de Grundsætninger, hvorpaa al Eiendomsret hviler, om Penge skulde være Gjenstand for slig Vindicationsret. Det kunde endog være meget tvivlsomt, om ikke Enhver, der tilforhandlede

¹) Virkelig have flere Skribentere, i den Forudsætning, at den gamle tyske Ret ikke hjemlede den strenge Vindicationsret, som den romerske Ret tilstod Eierne, (hvorum mere siden), talt om en særegen gammel tysk Eiendomsret, der var en blot *personlig Ret*, paastaende, at Tydskerne førend at den romerske Ret var blevet dem bekjendt, intet vidste af en sand Eiendomsret. Det ovenanførte viser, hvor skjæv denne Forestillingsmaade er.

¹) See herom Eunomia, 1ste Bind, Side 13—28.

sig en rørlig Ting, især dem, som ere af mindre Betydenhed, burde være sikkret ved en aabenlys og i sin Form aldeles uforkastelig Handel, indgaaet med en [509] Person, der er aldeles umistænkelig, ja vel endog har en særdeles Bemyndigelse til at handle med deslige Ting, eller om man ikke i det Mindste skulde indrømme den, der havde slig Erhvervelse for sig, Adgang til at faae sine udlagte Penge igjen, naar den forrige Eier ligefuldt maatte ansees berettiget til at søge Tingen tilbage fra Een. Endnu mere har det for sig, at den Eier, der ved Laan, Leie, Forvaring, Pantsætning eller paa anden Maade selv har afstaaet Tingens Besiddelse til en Anden, maa lade sig nøie med Regres til sin Medcontrahent, saafremt denne har misbrugt den ham viiste Tillid, ved at afhænde eller pantsætte Tingen til tredie Mand.

. . . .

E. Renter og Gældsbreve

119. Kanonisk Rets Renteforbud

Liber Clementinarum, liber V, titulus V, caput I (1311)
(c. I Clem. De usuris V).

Det er ved en alvorlig klage kommet til vor kundskab, at visse myndigheder gør sig skyldige i en krænkelse af Gud og deres næste, idet de i strid med Guds og menneskers ret i deres forordninger ikke blot tillader rentetagnings og betaling af renter, men endog tvinger debitorer til at betale renter, og i overensstemmelse med formålet med deres lovbestemmelser lægges samtidig hindringer i vejen for dem, der søger erlagte renter tilbage, og ved sådanne urimelige og bedrageriske lovbestemmelser forhindrer de tilbagesøgning af renter. Vi agter at imødegå dette for dørlige misbrug og har med bifald af det hellige koncilium besluttet, at alle øvrigheds personer, borgmestre, embedsmænd, råds herrer, dommere, råder eller andre, der måtte vove forsætligt at udstede forordninger af denne art eller afsige dom om, at renter skal betales, eller at allerede betalte renter ikke skal erstattes frivilligt fuldt ud, udsætter sig for truslen om ekskommunikation, og den samme straf vil de pådrage sig, hvis de ikke inden tre måneder sletter de nævnte forordninger af deres retsbøger (såfremt de er beføjede dertil), eller hvis de skulle vove i fremtiden at følge sådanne forordninger eller sædvaner. § 1. Endvidere, da pengeudlånere som regel afslutter sådanne overenskomster hemmeligt og svigagtigt, da de kun med vanskelighed kan overbevises om det syndige i rentetagnings: bestemmer vi, at de skal tvinges til at offentliggøre deres regnskabsbøger for den kirkelige censur, når der er tale om renter. § 2. Endvidere bestemmer vi, at såfremt nogen skulle gøre sig skyldig i den nævnte fejltagelse og hårdnakket hævde, at rentetagnings ikke er syndigt, skal han straffes som kætter. Vi befaler derfor kætterinkquisitionens kompetente kirkelige myndigheder, at de ikke må undlade at skride ind med kætterforfølgning mod dem, der beskyldes eller mistænkes for en sådan fejltagelse.

120. Koldingske Reces 1558, art. 66

66. Om aagger.

Efterti at for os er beret och vi ere komen udi visse forfaring om den stuore misbrug och uchristelig handel, seg her udi riget begifver eblant addelen saa vel som prester, borgere och bønder met aagger, saa hvor som en udlaaner peninge, lader den seg icke nøge met en føie rente och fordiel der af. men ublueligen understaar at tage af hundred 6, 8, 10 och en part peninge paa anden: hvor en bunde laaner en daller, gifver hand en tønne korn til leie der af, hvor hand laaner en tønne korn, gifver hand en tønne der af til rente, daa paa det slig uchristelig och utilbørlig rente och aagger motte afskaffis och nederleggis, hafve vi os met vore elskelige Danmarkis rigis raad. saa och met nogre de høglerde beraadslaget, at end dog det icke er sømeligt och er emod guds bud at tage nogen rente eller aagger af peninge eller anden diel, som saa udlaanis, och den handel dog icke vel met alle kand afleggis, och paa det, at nar nogen aaggerbrefve komer udi rette, at mand daa kunde vide, hvad der paa dømis kand, er der giort saadan en handel paa, at hvilken som epter dene dag vil bortlaanne peninge, korn eller andet paa rente, daa skal icke tagis der af miere til rente och fordiel om aarit end den tiugende parts verd, der mand bortlaaner, som er regnet af et hundrede daller fem til rente. Vil nogen, eddel eller ueddel, prester eller andre, epter denne dag lonne¹ noget bort, peninge, korn eller andet, paa rente och findis at tage der miere af til rente, end som forskrefvit staar, daa skal den, det gjør, hafve forbrot ald hofvidstolen, hallufdielen til os och anden hallufdielen til den, der paa klager. Dog ville vi ingen her met gifve aarsage til nogen aagger at brugge, men hver tiltenke at handle seg der udinden, som hand vil hafve sin sambvittighed fri och icke vil gjøre emod den aldsommeftigste guds bud och befalling.

Kilde: reces 1557 § 8 (jfr. åb. brev 1547 18. febr. om åger, der findes i det Stokholmske biblioteks håndskrift Molbech no. 32 bl. 9 og i afskrift derefter i Langebeks diplomatarium i Gehejmearkivet).

¹ Således K.A.C.T.; B: lonner.

121. Ludvig Holbergs Naturret

- Hvad sig anbelanger Rente, da er der stor Tvistighed, om den samme er lovlig og sømmelig eller ey; mange brave
- Lib. 7. c. 10. Mænd have fordømt den, blant hvilke Seneca de beneficiis: Hvad er Rente og saadant andet uden Menneskelig
- Polit. lib. 1. Begierligheds opfundne Navne, Item Aristoteles: Man
- cap. 10. maa med Billighed have Afskye og Had til Rente; hos
- Lib. 6. cap. 9. Jøderne var det (som Seldenus viser J. N. et G.) forbudet at tage Rente, og det saa meget, at endogsaa Skriverne og Vidnerne, som vare tilstæde ved Rente-Contracten, bleve anseede, som skyldige.

Om det er ubilligt at tage Rente. Ikke desmindre kand man dog ikke med Billighed fordømme maadelig Rente, som svarer til den Profit, den anden gjør sig af mine Penge, hvilken Profit jeg selv kunde have taget, dersom jeg havde haft dem udi Hænderne; derfor, som det er bedre og sikkrere, at jeg haver dem selv udi Forvaring end de skulle være hos andre, fra hvilke jeg, undertiden med Besværing og Fare, maa fodre dem tilbage, saa skulle findes gandske faa, der vilde bortlaane Penge, dersom Renter skulde afskaffes.

Det er sandelig selsomt, at de, som laste saa meget Renter, samtykke andre Contracter, som udi Virkning ere de samme som Rente; for Exempel, Peder haver Penge at købe en Ager, Povel haver Lyst til samme Ager, men ingen Penge, hvorføre Peder efter Pouls Begiering køber Ageren og lejer den bort for en vis Pension til Poul, saadan Contract, tilstaae de, er ret, hvilken dog er den samme, som, om Poul havde givet lige saa meget for de Penge han fik til laans af Peder for at købe sig Ageren; ja den sidste Contract var meere fordeelagtig for Poul, efterdi han derved blev Ejermænd over Ageren; Iligemaade, om jeg sætter en Hob Penge ned hos en vis Mand, og begierer derfor ingen Rente, men lader mig nøye med endeel af den Gevinst, han kand gjøre af mine Penge, holder ingen saadan Contract at være ubillig, men om jeg i Steden for den u-visse Gevinst betinger mig en vis og maadelig Rente, er det ikke det samme? Iligemaade holdes det ikke for lasteligt, at bruge og tage Frugten af det man haver til Underpant for sine laante Penge, hvilket er dog udi Virkningen det samme som Rente.

Heraf kand man see, at Renter ikke ere usømmelige, saa længe de ere ikke for store, og tages ikke af fattige og elendige Mennesker, der have Almisse fornøden, hvilket hos os kaldes Aager, og holdes for en stor Last hvorfor Præsterne bleve fordem befalede at paaminde Aager-Karl tvende gange om Aaret at entholde sig fra Alterets Sacra-

mente. De Græker havde fordem en meget beqvemmelig Sædvane, at adskillige Venner sloge sig tilsammen og oprettede en almindelig Casse, hvorudi enhver lagde nogle Penge, af samme Kiste laante de Penge foruden Rente til enhver af samme Selskab, der var kommen til agters, med den Vilkor, at han skulde give dem tilbage, saa snart hans Tilstand blev bedre, og blev saadan Sammenskyden kaldet *ἰσωνός*.

Endelig, eftersom der findes ingen, som vil betroe en anden for intet saa mange Penge, som ere fornødne til saadan Handel, som nu drives, da haver man opfundet adskillige Maader og Udflugter at til intet gjøre de Canoniske Lovers Forordninger mod Rente, blant saadanne Udflugter kand ogsaa regnes den Contract, som de Spanier kalde Mohatra, hvorved en som haver Penge fornøden, kjøber for en stor Priis Varer af en Kiøbmand, og strax selger dem til den samme for reede Penge langt ringere; herudover have Paverne selv, saasom de fornumme, hvor liden Virkning de Canoniske Lovers Forordninger gjorde, Item, hvor nyttige maadelige Renter vare, oprettet eller tilladt de saa kaldte Montes Pietatis eller Kiærligheds Bierge, paa saadan Maade, at de Fattige skulde bekomme en vis maadelig Sum uden Pant og Rente, men for større Summer skulde gives Pant og betales noget hver Maaned, og dersom inden et Aar Pantet blev ikke igienløst, skulde det auctioneres, og hvad som deraf løb over Gielden, gives Herren tilbage.

Mons. Placette blant andre Objectioner, som gjøres imod billig Rente, besvarer ogsaa efterfølgende saaledes: Den som tager Penge op paa Rente, søger ved sin Vindskibelighed samt Eventyr at gjøre samme Penge frugtbare, hvorudover den Udlaanende, som imidlertid sidder med Hænderne udi Lommen, høster Frugten af en andens Arbeide. Dertil svarer han, at Arbeid og Vindskibelighed er ikke eeneste Aarsag til den Profit, som gjøres af Penge, thi, ligesom Penge uden Flid og Arbeyde ingen Fordeel fører med sig, saa giver iligemaade Flid uden Penge udi Handel ingen Profit. Man maa derfor tilskrive Pengene i sig selv endeel af Profiten, og Arbeidet en anden. Det samme sees ogsaa udi Leje-Contracter. En Ager i sig selv giver intet, med mindre den bliver dyrked. Instrumenter og Redskab, som lejes til en Haandverks-Mand, give intet, dersom han enten ikke bruger dem, eller ikke kand bruge dem. Dette altsammen hindrer dog ikke, at man jo kand lade sig betale for Agerens Leje og Redskabernes Brug: Og, naar saadant er billigt, saa er det ey heller ubilligt at tage Rente. Barbeyrac udi hans Anmerkninger over Pufendorff frem-

Puf. J. N. et G.
l. 5. c. 7. §. 12.

Vid. Thevenot.
voyage du Levant
l. 1. c. 39.

En Objection
imod Rente be-
svares af Mons.
Placette.

fører en stor Deel af Mons. Placettes andre grundige Argumenter, som forsvare billig Rente. Didhen vil jeg hen-vise Læseren, eller til Autor selv, Item til den lærde Tractat af Salmasio de Usuris et fœnore trapezítico.

Om den kand lastes, der tager høyere Rente af en u-vis end en vis Creditor.

Her rinder mig ind et artig Spørsmal, om en kand lastes, der tager høyere Rente af en anden, hos hvilken han er forvissed baade om Capital og Rente. Det synes vel, at han med Billighed kand tage noget meer; thi naar man har med en vis Creditor at bestille, udlaaner man alleene sine Penge, derimod naar man har at bestille med den U-vis, staaer man Fare at miste Capitalen, og synes den Fare og Uvished at autorisere ham til at begiære høyere Rente; thi, hvis saadant skulde fordømmes, kunde man ogsaa fordømme en heel Hob andre hazarderlige Contracter. Saaledes kunde man laste dem, der forsikre Skibe, efterdi de undertiden begiere høyere Assurance-Penge af visse Skibe, rettende sig efter Krigs- og Freds-Tider, meer og mindre farlige Far-Vande, samt Aarets Tider; man kunde iligemaade fordømme Bodmerie, og adskilligt andet. En, som laaner ud Penge til mange u-visse Creditorer paa høyere Rente, synes at kunne forsvare sig dermed, at, hvis nogle slaae ham feil, saa kand han bøde paa de Hull, han lider, ved det han igien vinder hos de andre. Ikke desmindre sætte dog de Borgerlige Love en vis Priis for alle, som de under Straf ikke maa overgaae. Saaledes taler derom den Danske Lov: *Til Rente af Penge og Korn eller andet maa ey høyere tages end 6 af 100 Aarligen. Befindes nogen meer at tage, haver han forbrudt all Hovedstolen, halvdeelen til Kongen og halvdeelen til den, som paaklager.* De Borgerlige Love have fundet for godt at gjøre slige Anordninger for-medelst den Misbrug, som derved skeer, efterdi mange brave Folk, som i en Hast trænge til Penge af Jøder og andre Christne Israeliter, tvinges til uhørlige Renter, som paa nogle faa Aar kand løbe lige saa høyt op som Hovedstolen. Men, saa vel som de Borgerlige Love derudi ere grundede i Henseende til de skadelige Virkninger, som deraf flyde, saa vanskeligt er det, at haandhæve saadanne Forordninger, efterdi en omskaaren eller u-omskaaren Jøde har lært den Konst at tage Renten forud.

Chr. 5. Lov lib. 5.
cap. 14. Art. 5.

• • • •

..

122. Danske Lov 5-14-56

56. [Naar noget betalís paa een Haandskrift, eller Contract, enten af Hovedstoelen, eller Renten, eller og den gandske afbetalís, eller efterkommis, da skal Creditor og den, der samme Haandskrift, eller Contract, med Rette i Hænde haver, det paa Brevene selv afskrive, eller nøjagtig Qvittantz derpaa give. Findis siden efter hans Død, som saadanne Breve med Rette i Hænde hafde, noget at være afskrevet, som hans Haand ikke er under, eller hans Qvittantz fremvisis paa, da bør det ingen Magt at have.]

Fmtl. bortf. v. desvetudo (Ussing: Dansk Obligationsret S. 379).

123. Brorson (1794)

D. L. Art. 56. N. L. Art. 54.

Artikelen er ikke tagen af ældre Love. — Lovstedet er nedskrevet for at forebygge Uvisshed og tvivlsomme Tvivligheder; for at sikre Gieldnerens Trovning mod Bedragerier. Creditoren skal derfor ved Gieldens eller Renternes Betaling ikke allene afgive Tilstaaelse om Betalingen, men endog bestyrke dennes Rigtighed med sin Haands Underskrift. Slutningen af Lovstedet viser dette. Saalænge Creditor lever, maa den blotte Afkrivning ansees som tilstrækkelig; Beviset er i hans egen Værg, og Grunden til Mistanken bortfalder. Nogle, og blant disse Generalauditeur Nørregaard f), ansee Lovstedet endnu at være nedskrevet for at forebygge anden Misbrug; de troe, at det tillige befaler, at Qvitteringen skal skrives paa Gieldsbrevet selv. Bewiserne hentes fra Ordene: eller nøjagtig Qvittantz derpaa give; fra Forordn. af 4 Martii 1690, og den borgerlige Sikkerhed. Ingen kan nægte saadan Bestemmelses Nytte; den forebygger tredie Mands Skade, som ellers lettelig kan modtage Gieldsbrevet, som allerede er betalt; ja den forrige Creditor kan endog vedblive at udgive sig som Gieldner. Heraf bevises dog ikke Sætningen; Juristen spørger kun, hvordan Loven er, ikke hvordan den bør være. Saalænge Lovene ikke udtrykkelig fastsætte saadan Bestemmelse, følger Debitor Naturen, og troer sig ikke forpligtet til at betale Fordringen 2de Gange, fordi han kun har sørget

for sin egen, men ikke for tredje Mands Sikkerhed. Ordet: Derpaa; kan ligesaa vel sigte til Summen, som Contracten; Ordene i Artikelens Slutning: som hans Haand ikke er under eller hans Quittering fremvises paa, synes endog at vise, at Ordet sigter til Summen; de synes tydelig at skielne mellem Afskrivning paa Dokumentet selv, og Quitteringen, som Debitor modtager. Artikelens sidste Deel tilkiendegiver uden Tvivl ogsaa, at den hele Bestemmelse kun fordrer Haandens Underskrift. Forordningen af 4 Martii 1690 er intet uomstødeligt Beviis for Fortolkningens Rigtighed; den befaler vel til tredje Mands Sikkerhed at Mortificationer paa Gieldsbreve skal tinglyses, men fastsætter ikke den nævnte Bestemmelse, og fortolker ei heller Lovstedet. Creditor, som transporterer sin Fordring, kan ikke overdrage større Rettigheder, end ham selv tilkomme. Tredie Mand kan ved Forsigtighed oftest undgaae Farer, som truer den Skibdesløse; Uforsigtigheden maa han tilregne sig selv, saalænge Lovgiveren ikke udtrykkelig har befalet en Formalitet, hvis Mangel skal tilpligte Debitor at betale 2de Gange. At Debitor derimod kan fordre, at Afskrivningen skeer paa Gieldsbrevet selv, er indlysende. — Quitteringen, som Creditor udstæder til Debitor, kan være nyttig, dersom Obligationen bortkommer. — Ofte efterlader Creditoren at opfylde Lovstedets Befaling, især i Hensigt til Renterne.

124. Højesteretsdom af 20. juni

U d f k r i f t

a. f

Kiöbenhavns Hof- og Stads-Rets

D o m - P r o t o c o l l

i S a g e n

J o s e p h J a c o b

c o n t r a

Guldfmedmester J o h n J o h n s e n

D o m

affagt den 11 Januarii 1796.

I Følge en af afgangne Regimentsquartiermester Fugl under 24de April 1792 til Citanten Joseph Jacob ndstædt Obligation, ved hvilken en af indstævnte Guldfmedmester John Johnsen til Fugls Formand i Egteskabrt afgangne Kammerraad Lihme under 16de December 1783 udstædte Pante-Obligation blev overleveret Citanten, som haandfaaet Pant, for faavidt sammes paalydende Capital og Renter ved Overleverelsen vare ubetalte og uaffkrevne, søger Citanten under nærværende Sag Indstævnte tilpligtet, at betale sig det ved bemeldte Pante-Obligation fastfattede aarlige Afdrag af 50 Rdlr. fra 11te Junii 1792 til 11te Junii 1795 inclusive i alt med 175 Rdlr., samt Renter af de 575 Rdlr., som refterede paa Obligationen, da den blev pantfattet til Citanten fra 11te December 1789, indtil Betaling skeer, hvorhos han tillige har reserveret sin Ret til at erholde udbetalt, det som end videre refterer paa Pante-Obligationen, naar samme til Betaling forfalder.

Indstævnte har derimod paastaet Frifindelse, paa Grund af, at han til afgangne Regimentsquartiermeister Fugl skal have betalt de ved Pante-Obligationen stipulerede aarlige Afdrag indtil 11te December 1797 inclusive saaledes, at der i alt paa Capitalen skal være afbetalt 700 Rdlr., tilligemed Renterne indtil 11te Decceber 1794 inclusive, hvorom han til Beviis har fremlagt en Udfskrift af Pante Obligationen med vedhæftede Qvitteringer fra Fugl, saavel som en til bemeldte Fugl passerede Notarial-Requisition, tilligemed hans Svar, som indeholde Tilstaelfe om Qvitteringernes Rigtighed.

Da det nu herved maae ansees tilstrækkelig beviist, at Indstævnte har betalt de af ham opgivne Summer til afgangne Fugl, saa bliver alleene Spørgsmaalet i nærværende Sog om, denne Betaling som itridende mod den Ret, Citanten ved Fugls Obligation af 24de April 1792 havde erhvervet og præsteret til Fugl, paa en Tid, da han var uberettiget til at modtage samme, kan, i Relation til Citanten, ansees som gyldig, hvilket Citanten paa Grund af Lovens §. 14-56, og den med saadan Fremgangsmaade formeentlig forbundne Fare for den borgerlige Sikkerhed, har formeent at være uantageligt. Lovens §. 14-56 byder, at naar noget betales paa et Haandskrift, enten af Hovedstolen eller Renter, eller og samme gandske afbetales, da skal Creditor det paa Brevene selv afskrive, eller nöyagtig Qvittance derpaa give. Ordet *derpaa* kan ligesaavel forstaaes om Summer der afdrages, som om Gieldsbeviiser, og det første bestyrkes ved Artikelens Slutning, som udtrykkelig sætter Affskrivning, og en af Creditor udfærdt særskildt Qvittering ved Siden af hinanden.

Bemeldte Lovsted kan altsaa ikke ansees at indeholde nogen udtrykkelig Befaling om, at en Debitor skal, til Sikkerhed for 3die Mand, fordre Affskrivning paa Gields-

beviiset for de Afdrag han betaler til sin Creditor, og en saadan Bestemmelse er ey heller ved nogen anden Lov udtrykkelig fastsat, men derimod vifer Forordningen af 27de November 1775 §. 2. at Qvitteringer for aarlig afbetalte Renter lovligen kunne meddeles paa aparte Papiir uden for Gieldsbeviiset, ligefom og Placaten af 18de Januarii 1788 viifer, at det ikke er nödvendigt, at Qvitteringer for betalte Fordringer efter Domme skrives paa disse; men at færskildte Beviiser derfor kunne modtages. Da nu en Debitor, i Følge det ovenanförte, ikke kan ansees at være forpligtet ved Lovene til at fordre Affkrivning paa Gieldsbeviiset selv, for de Afdrag, han betaler til sin Creditor, saa bliver det er Følge af Tingens Natur, at han maae ansees tilstrækkelig netrygget for videre Krav i den Henseende; naar han kan fremviise rigtige Qvitteringer fra den Mand, som i Følge Gieldsbeviiset er hans egentlige Creditor, og at det ikke kan paalægges ham at være ansvarlig for dennes lovftridige Handlinger, naar han ikke er vidende om eller deeltagende i dem.

Paa Grund af foranförte, og da Citanten maae tilskrive sig det selv, om han lider noget Tab ved den skeete Afbetaling, saafom det har staaet i hans Magt at forebygge sin Skade, ved at lade den til ham af Fugl udstædte Obligation tinglæse, eller ved at give Indstævnte Underretning om den Pante-Ret, han ved bemeldte Obligation havde erhvervet; Saa kan Indstævnte (som ikke er overbeviist om, paa den Tid, da han betalte Afdragene og Renterne til Fugl, at have været vidende om, at denne havde pantfæst hans Obligation til Citanten) ikke efter Citantens Paastand blive at dömmes, men maae tillægges Frifindelse, imod at betale til Citanten de forfaldne Renter af de paa Pante-Obligationen af 16de December 1783 resterende 350 Rdlr. fra 11te December 1794 til 11te Junii 1795, hvorhos tillige Citanten, som i Følge en over Fugl ved

denne Ret under 23de Martii 1795 affagt Dom har erholdet Execution udi bemeldte Pante-Obligation, forbeholdes sin Ret til at modtage det, som endnu refterer paa oftnævnte Pante-Obligation, saavelsom Renterne deraf, naar samme i Følge Obligationen til Betaling ere forfaldne.

Processens Omkostninger blive efter Omstændighederne at ophæve.

Thi kendes for Ret:

Indstævnte Guldsmedmester John Johnsen bör, imod til Citanten Joseph Jacob at betale Renter 4 pro Cento fra 11te December 1794 til 11te Junii 1795 af de paa Indstævntes under 16de December 1783 til afgangne Kammerraad Lihme udstædte Pante-Obligation refterende Tre Hundrede og Halvtredfindstyre Rigsdaler, i övrigt for Citantens Tiltale i denne Sag frie at være. Processens Omkostninger ophæves.

At efterkommes inden 15 Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse under Adfærd efter Loven.

Udikriftens Rigtighed bekræfter

F. H o r n .

Höiefterets Dom i samme Sag affagt den 20 Junii 1796.

Hof- og Stadsrettens Dom bör ved Magt at stande. Denne Processens Omkostninger ophæves. Til Justitscaffen betaler Citanten, som Tabende, 5 Rdir.

Saaledes rigtig bekræfter

J. M. Schiönheyder.

125. Speciesbankens Forestilling 1796

Species-Bankens Representanters

allerunderdanigste Anfögning

til

Hans Majestæt,

at Lovens 5 B. 14 K. 56 Art maatte, ved en Kongelig Anordning, gives faadan authentisk Fortolkning, til fast og ufravigelig Regel for Domstolene, at Bankens Formue og den eiendommelige Sikkerhed i Landet ikke skulle udsættes for Fare, ved Retternes afvejlende Forklaringer over bemeldte Lovens Artikel.

Trykket, i Følge Representant-Forfamlingens Beslutning af 3die November 1796, til Efterretning for Interessenterne.

Til Kongen.

I Species-Bankens Representant-Forfamling, den 3die i denne Maaned, har bemeldte Bankes Direction fremlagt hosfølgende Indberetning fra dens juridiske Consulent, tilligemed Extract af en i Hof- og Stads-Retten og Høieste-Ret paadømt Sag, betreffende det Spørgsmaal: om en Panthaver, der har taget en Obligation til haandfaaet Pant, taber sin Pante-Ret i Obligationens paalydende Sum, og sit Krav hos Udstæderen,

naar denne, med løse Qviteringer fra Pantfatteren, bevjser, at Gielden, eller noget deraf, er betalt til ham, uagtet intet deraf findes affkrevet paa Gieldsbrevet, der er i tredie Mands Besiddelse, som haandfaet Pant?

Omendkiönt denn: Sag, i og for sig selv betragtet, ikke angaaer Banken, bliver dens Følger dog faa vigtige for samme, at vi, uden at handle imod vor Eed og Pligt, ikke kunne efterlade at andrage den for Deres Majestæt, med allerunderdanigst Bön, om en autentisk Fortolkning over Lovens 5 B. 14 K. 56 Art.

Courant - Banken har, fra dens Stiftelse, i længer Tid, end et halvt Aarhundrede, og Species - Banken, fra dens Tilværelse, antaget gode Pante - Breve og Obligationer, som betryggende haandfaet Pant. Man har, i denne Henseende, støttet sig paa den fornævnte Lovs Artikel, som udtrykkeligen befaler: at,

naar noget betales paa en Haandskrift, enten af Hovedstolen eller Renten, eller og den gandske afbetales, da skal *Creditor* og den, der saadan Haandskrift med Rette i *Hænde* har, det paa *Brevene selv affkrive*, eller nöiagtig Qvitants *derpaa* give.

Bankens Bestyrere have ikke troet, at disse Lovens Ord kunde taale nogen anden Fortolkning, end denne: at løse Qviteringer, udstedte af andre, end *Giældsbrevets rette Hænde* har, ikke skulde gjælde imod ham, til hans Eiendoms eller Pantes Forringelse.

Denne Meening har været befættet ved adskillige Höieste - Rets Domme, hvilke, i Tilfælde af

Tviftigheder, have kiendt for Ret, at faa daanne Qviteringer ei kunde fornærme Giældsbreve's lovlige Befidder, naar de betalte Summen ikke paa Brevet selv fandtes at være affkrevne.

Til Beviis om denne Sandhed, vove vi, som Exempel, at anføre en Høieste-Rets Dom, som er affagt imellem Grevinde Danneschiold Samfœe og Justitsraad Thügeføn den 25de October 1766. — Det kan altsaa ikke lægges Species-Bankens Direction til Brøde, at den, i Tillid til Lovens Bogstav og den øverste Domstols Fortolkning, har imodtaget gode Obligationer til haandfaaet Pant.

Men, allernaadigste Konge! da den herved følgende Extract oplyser, at Høieste-Ret nu har antager et aldeles modsat Princip, i at have stadfæstet en Hof- og Stads Rets Dom, der frifinder en Obligations Udsteder for Ihændehaberens Tiltale, paa Grund af Qviteringer fra den, der har pantsat bemeldte Giældsbreve, uagter de betalte Penge ei derpaa findes affkrevne; Saa opfordrer den Omfarg for Bankens Velfærd, som Medborgeres Tillid har betroet i vore Hænder, Os til at giøre Deres Majestæt opmærksom paa denne Forandring i Domstolens Forklaring over Loven; Thi Species-Bankens Udlaan paa haandfaaede Pantter af Kongel. Obligationer og Panteforkrivninger, beløber sig for nærværende Tid ikke til mindre, end 2,431,897 Rdlr. Species, for hvilken betydelige Sum Banken, saafremt den sidste Høieste-Rets Dom skal tiene til Regel, i lge Tilfælde, ikke har anden Sikkerhed, end dens Debitorers personlige Redelighed.

Allernaadigste Konge! vi kiende fuldkommen den Ærbødighed, vi skyldte en Dom, som er affagt i Deres Majestæts Navn. Vi vide, at denne er af-

giørende i den Sag, som den angaaer; Vi skulle derfor ikke heller have ført Anke derover, om den end umiddelbar havde angaaet Species-Banken, for saavidt, som den havde afgjort een enkelt Sag, der var Gienstand for Tvistigheden. Der, vi ønske, og det, som vi med Tillid tør vente af Deres Majestæts Retfærdighed, der er allene *en fast Bestemmelse, til usfravigelig og bestandig Regel*; Thi, naar Domstolenes Grundfætninger ere uviste og afvejlende, i Sager af saadan Natur, som denne, da vakler den eiendommelige Sikkerhed, og den offentlige Credit svækkes i dens Grundvold,

• • • •

126. Forordning af 9. februar 1798

9 Febr. *Fr.*, som forklarer 5—14—56 R 13—54, samt nærmere bestemmer, hvorvidt løse Qvitteringer skal anses gyldige for Afbetalinger paa Gieldsbreve, naar samme ei paa Brevene selv findes at være affrevne. Cancel. p. 8.

Gr. Da der iblandt de Forlyndige ere forskellige Meninger om den rette Forstaaelse af 5—14—56 R 13—54; i hvilken Henseende nogle have antaget, at Udstæderen af et Gieldsbrev kunde, ved løse Qvitteringer fra den dertilløbende Creditor, værge sig imod en tredie Mand, som havde faaet Gieldsbrevet overdraget til Eiendom eller Pandt, uagtet de i Qvitteringerne anførte Summer ikke vare affrevne paa den overdragne Gieldsforskrivelse; Men dertimod andre forklare de ovenbenævnte Lovsteder saaledes, at slige løse Qvitteringer bør alene gjælde imod dem, der have udstedt samme, og ei komme i Betragtning imod tredie Mand, der er i lovlig Besiddelse af Gieldsbrevet, undtagen for saavidt, som Afbetalingerne findes at være antegnede eller affrevne paa selve Obligationen eller Forskrivningen; Saa har Kongen, med Hensyn til, at berrygge Eiendoms-Retten og den offentlige Credit, anset det gavnligt og fornødent, at foreskrive en fast og bestemt Regel, i dette Tilfælde, til sikker Efterretning for alle Vedkommende, og til usfravigelig Følge ved Domstolene. Efterat Han, til den Ende,

har paa det næste overveiet og prøvet de Grunde, som ere fremførte for begge disse modsatte Meninger, finder Han, at den sidste Slutning, nemlig: "at løse Qvitteringer, der ere udgivne af andre, end det pandtfatte eller overdragne Gældsbrevs retmæssige Hænder, ikke kan gjælde imod ham, til hans Eiendoms eller Pantes Forringelse," fortjener 'Bisald'; efterdi denne Lovforklaring baade synes rigtigst, efter de foranstøttede Artiklers Bogstav, og den tillige stemmer fuldkommen overeens med I—24—34 R 22—36 (*), hvor det befales (endog i det Tilfælde, at Kreditor gives Udlæg, ved Indførsel af Rettens Middel, i Skyldnerens Bøe): "at de Domme eller Breve, efter hvilke Indførsel gjøres, skulle usiagtigen paa skrives, og siden tilstilles den, af hvis Bøe Udlæg er gjort," samt end videre, i Tilfælde af, at Kreditor ikke ved Udlægget har kundet faae sin fulde Betaling, og han altsaa maae beholde Brevene, "at da derpaa skal afskrives, hvad han derpaa bekommet haver, og hvad han videre med Rette haver at fordrø." Ved at anstille Betragtning over Lovgiverens Hjemærke, udledet fra sand Statsklogskab, i Forening med Retfærdigheds og Villigheds Grundsatninger, findes det ogsaa, at Følgen af denne Fortolkning bliver velgjørende, hvad enten man seer hen til det almindelige Beste, eller til de vedkommende individuelle Personer i Særdeleshed; Thi, naar det, der afbetales paa et Gældsbreve, afskrives paa Brevet selv, betrygges Skyldneren, som har udstædt Haandskriften, imod Krav, om endog den ham givne løse Qvittering maatte tabes eller forkomme, og den tredie Mand, der imodtager et saadant Gældsbeviis til Pande, eller lader sig det transportere til Eiendom, vinder derved fuldkommen Sikkerhed for, at det virkelig har sin sande Værd og gjælder for dets paalydende Sum. Heraf følger igjen, at den, som trænger til at gjøre Laan derpaa, kan saameget lettere erholde samme. Endeligen vinder Staten i det Hele, formedelsk den offentlige Kredits Opretholdelse, der fornemmeligen befordres ved Løstelse i Penges Omløb, og Betryggelse i Pantes Rettigheden. Endskjønt Kongen nu, af foranstøttede Årsager, bisalder den bogstavelige Fortolkning af 5—14—56 R 13—54, der udtvækker sig saaledes: "Naar noget betaales paa en Haandskrift eller Contract, enten af Hovedstolen eller Renten, eller den ganske afbetales eller efterkommes,

da skal Creditor og den, der samme Haandskrift med Rette ihændehaver, det paa Brevene selv afskrive, eller nøiagtig Qvitanh derpaa give"; anseer Han det dog tiensligt, og giøre en Undtagelse fra Reglen, for saavidt Renter betrefter, og at tillade, at løse Qvitteringer for samme skal have Gyldighed og Kraft, ikke alene imod Udstederen, men endog imod Panthavere og andre lovlige Besiddere af et Gieldsbeviis; efterdi det ofte kunde være vanskeligt for den Creditor, der selv havde gjort Laan paa en Obligation og leveret denne til Sikkerhed, som haandsfaaet Pant, at skaffe den tilstede hver Termin, for derpaa at afskrive de betalte Renter; Ligesom ei heller Pantehaverens Betryggelse formindskes derved, at Pant sættes ren imodtager Renterne af sin Skyldner, naar han igien betaler Renter til sin Creditor af den Sum, denne har betroet ham til Laans paa den pantsatte Haandskrift. I Overensstemmelse med disse forudskikkede Grundsætninger, fastsættes herved følgende, som Lov:

1.) Ligesom det er Creditors Pligt, at levere Creditor sin Haandskrift qvitteret tilbage, naar den hele Kapital udbetales; saa bør og det originale Gieldsbrev have tilstede, naar noget afbetales i Afdrag paa Kapitalen, og Creditor være forbunden til, i Skyldnerens eller hans Fuldmægtigs Overværelse, baade at afskrive paa selve Brevet det, der afbetales, og tillige at meddele særskilt Qvittering derfor. Vægter Creditor sig ved at efterkomme dette, da bør Skyldneren (som vidneskaf anbyder den Sum, der skulde afdrages) være berettiget til at holde samme tilbage, indtil Creditor opfylder fornævnte sin Pligt; og Skyldneren fritages imidlertid for at svare Renter af den, til Betaling forfaldne og tilbudne, Deel af Kapitalen. 2.) Løse Qvitteringer, for Afbetalinger paa et Gieldsbrevs paalydende Kapital, skal, naar det i Afdrag betalte ei tillige findes afskrevet paa Brevet selv, alene giælde imod den, der har udstedt samme, men ei ansees gyldige imod andre, som, ved Pantsættelse, Transport eller anden lovlig Afkomst, maatte være bleve retmæssige Ihændehavere af en saadan Forretvelse. 3.) Dog maae Renters Betaling undtages fra disse Regler, og særskilte Qvitteringer derfor beholde fuldkommen Kraft, ikke alene imod Udstederen, men endog imod enhver anden, der siden maatte have faaet Haandskriften overdragen til Pant eller Eiendom.

127. Anders Sandøe Ørsted

. Ordet „*derpaa*“ i 5-14-56. N. L. 13-54 frembyder et Exempel paa, at et Ord [305] efter den Sprogbrug, som herskede den Tid, Loven blev given, faaer en ganske anden Mening, end den, der vilde fremkomme ved at lægge den nærværende Sprogbrug til Grund; thi, som Hr. Prof. Nyerup har oplyst i et desangaaende udgivet lidet Skrivt, „en Skjerv til Spørgsmaalets Afgjørelse om Meningen af sidste Artikel i Lovens 5te Bog“ Kjøbenhavn 1797, er det af adskillige ældre Documenter klart, at man den Tid brugte det Udtryk, „at qvittere *paa* en Sum“, i Stedet for at det nu hedder, „at qvittere *for* en Sum“, ja selve Artiklens andet Membrum indeholder bestemt denne Talebrug, ligesom og baade Høielsen og Weghorst have henført Ordet „*derpaa*“ til den betalte Sum og ingenlunde til Gjeldsbrevet. Det var altsaa kun ved at forklare hiint lidet Ord efter en nyere Sprogbrug, man udbragde den Fortolkning over den ovenmeldte Artikel, at en løs Qvittering ikke var nok til at beskjerme Den, der havde betalt et Gjeldsbrev eller *derpaa* gjort Afdrag, et Resultat, der forresten for Trygheden i Omsætninger og Pantsættelser af Gjeldsbreve var meget velgjørende og nu ved Frd. 9 Febr. 1798 har faaet tilstrækkelig Hjemmel.

.

128. Forordning af 28. juli 1841

28 Jul. *Fr.*, indeholdende nærmere Bestemmelser om **Underpant** i **rørligt Gods** m. M. Cancell. [C. T. 625 jvfr. Roesk. St. T. 171, 1313, 1796, Vet. 25 og Wib. St. T. 924, 1071, Vet. 28].

Gr. Foranlediget ved et fra Provindsialstænderne for Sjælland, Fyen og Lolland = Falsters Stifter samt Island og Færøerne i 1838 indgivet Andragende om, at almindelig Pantsætning saavel som al anden Pantsætning af rørligt Gods, der ikke gives ihænde, maatte, om ikke forbydes, saa dog underskaffes saadanne Betingelser, at de dermed forbundne Misligheder kunde forhindres, har Kongen ladet saavel bemeldte Provindsialstænder som Provindsialstænderne for Nørre-Jylland ved deres Sammenkomst i 1840 forelægge Udkast til en Forordning, der indeholdt de Bestemmelser, der vare anseete tienslige til saavidt muligt at forebygge hine Misligheder. Efterat Kongen nu har taget Stændernes ang. dette Udkast afgivne Betænkninger under Overveelse, har Han fundet for godt at byde og befale som følger: 1) Det skal herefter, naar Noget

giver Underpant enten i alt, hvad han eier eller eiende vorder, eller i en ved en almindelig Benævnelse betegnet Samling af eensartede eller til et sælles Brug bestemte Ting, saavel som og, naar Noget ellers pantsætter noget af sit rørlige Gods uden at det, som haandsaaet Pant, overleveres, stedse iagttages, at det Document, hvorved Pantet stiftes, underskrives af Debitor i tvende gode Mænds Nærværelse, der skal have at agte paa, at den rette Udstedelsesdag i samme er anført, hvorhos det bør tinglyses til første eller andet Ting (sef. L. 5—3—28 og 5—7—7), saa at Pantsættelsens Gyldighed, naar hiin Termin er oversiddet, ikke, som ved andre Pantsættelser, senere kan indtræde ved Tinglysning og regnes fra denne. Naar Debitor forandrer sin Bopæl, saaledes at han kommer til at boe under en anden Jurisdiction, bør Documentet til første eller andet Ting, efterat denne Flytning er foregaaet, læses ved denne nye Jurisdiction. Saa bør og alle de hidtil udfædte Forskrivninger, der angaae et Pant af foransætte Slags, tinglyses inden 12 Uger fra denne Anordnings Dato, for, i Medhold af Forskrifterne i de hidtil gjældende Love, at holdes i Kraft. Det maa isørigt ansees som en Følge af de gjældende Loves Grundsætninger, at ingen hypothecariske Forskrivning, om den end behørig er tinglyst, kan med Hensyn til Statspapirer, Actier, Privatobligationer eller andre deslige Pengeeffecter komme i Betragtning til Skade for den, der senere paa lovlig Maade har faaet dem til haandsaaet Pant eller tilforhandlet sig samme, med mindre der er givet bemeldte Effecter en Paategning, der tydelig indeholder, at de ere indbefattede under hiin hypothecariske Forskrivning. 2) Om end det Document, hvorved de omhandlede Acter af Pant stiftes, udfædes under Sagttagelse af de oven i § 1 befalede Former og tinglyses inden den sammesteds foreskrevne Frist, skal det dog være uden Virkning for Creditor, naar det er udfædt i det i Fr. 28 Oct. 1702 § 4 ommeldte Tidrum af 6 Uger før Debtors Fallissement. 3) Ligesom de indmurede og nægelsfaste Appertinentier til en Eiendom altid maae formodes at være indbefattede under det i denne givne Pant, der ligesledes omfatter alt hvad der ellers efter de hidtil gjældende Regler rettelig ansees som Tilbehør ved Eiendommen, saaledes kan det, ved Pantsættelsen af en Landeiendom, vedtages, at den dertil hørende Besætning og Inventarium skal være indbefattet i Pantet, saa at Creditor med Hensyn til disse Gienstande i alt nyder samme Ret, som med Hensyn til selve Eiendommen, dog bliver Pantebrevet at læse inden den i Lovens 5—3—28 foreskrevne Tid, naar Pantretten skal udvises til disse Gienstande.

F. Enkelte Kontrakter

Kaution

129. Jyske Lov II, 61 og 64

Kap. 61. Om Borgen.

Hvis en Mand borger for en anden, og den, der er gaet i Borgen, ikke vil betale, da skal han sagsøges lige som for anden Gæld; thi det, som en Mand gaar i Borgen for, det skal han betale, og ingen Mand kan sige sig løs fra Borgen. Dog skal Nævninger ikke træde til og træffe Afgørelse, for det behandles som anden Gæld.

Kap. 64. Hvem der maa gaa i Borgen.

Lærde Mænd og Klostermænd og Kvinder og de, der ikke har naaet Lovalder, det er atten Vintre, kan ikke gaa i Borgen for Mænd, der skal miste enten Liv eller Lemmer, men Klerke eller Enker kan gaa i Borgen for Penge, hvis den, der skal tage Borgen, ønsker det, for de har eget Gods at betale af. Men Møer eller Børn eller en Mands Hustru eller Klostermænd med Undtagelse af Abbeden kan ikke gaa i Borgen for Penge eller for andet, for ingen, der ikke har eget Gods, kan afhænde noget. Ej heller kan Husbondens Søn, som er i Fællig med sin Fader, gaa i Borgen, selv om han er fuldvoksen.

130. Rettertingsdom 1554

1554. Dom paa Kongens Retterting. Af flere Medforlovare (Forlovare „med samlet Haand“) kan en enkelt ikke sagsøges for det hele Cautionsbeløb, med mindre de have lovet „En for Alle“⁽¹⁾.

(P.)

Vor skickett for oss paa vortt Rettherting, *Jacop Jesperssens*, vor Byfogitt udi vor Kiöbstet Othensse, paa vore egne, Othensse Byes oc *Knud Baggers*, Borigers udi Othensse, hans Vegne paa thend enne oc *Laur's Jenssens* y Klus-

⁽¹⁾ Dette Udtryk med Tillæget „og alle for En“ er optaget i Christian den Femtes Lov 1—23—13 og 14, uden at have nogen ældre Kilde, og den her meddeelte Dom viser paa det bestemteste, at det paa Christian den Tredies Tid, og vistnok ogsaa senere, har været antaget hvad man efter hine Artikler har fundet tvivlsom

(jvfr. *Ørsteds* Haandbog VI. 418—419), at flere Medforlovare have beneficium divisionis, naar de ikke have forskrevet sig „Een for Alle“. At det i ældre Tider har været Praxis at fortolke Medforlovers Forpligtelse strængere, viser den af mig i Danske Magazin 3die Række S. 177 ff. meddelte Rigens Ret Art. 35 (jvfr. S. 215).

sit oc *Knud Nielssenn* y *Liungby* paa thend andenn Side, och vor nu ygaar theres rette Tegte - Dag at möde y thend Sag, efftherssom thenne Sag ygaar fem Uger bleff opsatt till igaar, och gaffue tha thennom veluilligenn for oss udi Rette paa begge Sider, och tiltalet *Jacop Jesperssenn Lauris Jenssenn* oc *Knud Nielssenn* for xx Jochomssdaller, som the vare met at loffue hannom fore *Marine Oluffzdatther*, och udi Rette lagde *Jacop Jesperssenn* et Raadhuss-Vitne aff Othensse Raadthuns, udgiuffuet under Datum MDLIII, lydendes, at *Lauris Klussemandt*, *Knud Gaspe* och *Morthenn Suder* met theres sambledede Hender loffuede oc tilsagde *Jacop Jesperssenn*, vor Fogit, paa vore Vegne, oc Byssens Kemener paa Byssens Vegne xx Daller oc en fiedt Koo at udgiffue St. Knudtz Dag ther nest effther, som samme Breff ytthermere indeholler &c. Thertill suaret for^{ne} *Lauris Jenssenn* oc *Knud Nielssenn* oc hestode, at the vare mett att loffue *Jacop Jesperssen* for^{ne} xx Daller oc thend Koo, oc berette, at the same theres Löfte huer for sin Part fult giöre ville, och at the alrede enn Part theraff betaldt hagde oc miente, at *Jacop Jesperssenn* saa vell burde att alle for^{ne} *Morthenn Suder* till fore sin Part aff same Löffte, som thennom fore theres Part. Thertill suaret *Jacop Jesperssenn*, at the alle IIII hagde loffuit met enn samblet Handt, och mente, at hand therefore motte tiltalle thennom alle IIII eller och enn, eller II aff thennom, huilcket hannom löste, till huilcket for^{ne} *Lauris Jenssenn* oc *Knud Nielssenn* suarett, at alligeuell the hagde loffuit met samelagde Hender ⁽²⁾, som seduonligt er, nar saadann Löffte skier, tha hagde de dog icke loffuitt ienn for Alle, oc satte therefore uti alle Rette, om the vore pligtig miere at udgiffue, endt huer theres Anpartt, met flere Ord oc Talle thennom therom emellom vore. Tha epther Tiltale, Giensuar oc Sagens Leglighet, sagde vii ther saa paa for Rette, at efftherthii at for^{ne} *Lauris Klussemandt*, *Knud Gaspe* oc *Morthenn Suder* icke haffue loffuit for^{ne} Löffte met thet Vilkor: ienn for Alle, tha bör *Jacop Jesperssenn* at tiltalle huer for sinn Anpart y for^{ne} Löffte, och huer er pligtig at utgiffue sinn Anpart udi for^{ne} Löffte, som the met samblit Handtt loffuit haffuer.

Datum Nyborigh thend Tisssdag nest effther Sancti Lucie Virginis Dagh ⁽³⁾, nerueendes oss elskelige *Johann Früs*, vor Cantzeler, Her *Otte Krumpenn*, vor och Danmarckes Riges Marsk, *Per Oxe* och *Holgert Rosenkrantz*, vore thro Mendt och Raadt. 1554.

(¹) Man seer heraf, at Forlöfte blev indgaaet ved (²) Den 13de December. Haandtag og at de flere Medforlovere lagde de-

131. Danske Lov 1-23-13 og 14

13. [Ere saadanne mindre Aaringer i Forløfte med andre, som ere over den Alder, da skulle de for de mindre Aaringer ikke være forpligtede at betale, med mindre de sig som selv Skyldener for den heele Sum, og een for alle og alle for een, have forpligtet; Men den, som sig med saadan Umyndig Forlover haver ladet nøje, tage Skade for Hiemgiæld for hans Anpart, og agtis, som hand saa vit ingen Forlover haft hafde; Og skulle derimod ingen optænkte Exceptioner, eller Paafund, i nogen Rettergang, eller Proces, være kraftige, eller anseis. Anker nogen, eller ilde paataler, saadanne mindre Aaringers Forpligter, da skal hand agtis lige ved den, som sig med Ulovlig Contract behielper, og den mindre Aaring, saavelsom den, der med hannem i Løfte er, være aldelis frj for saadan Utilbørlig Paatale.]

Kilde: Reces 1643 2. 18. 1.

Oph. v. Gældsbrevslovens § 60.

14. [Ere der flere Forlovere for een Sum Penge, da staar det i Creditorens Magt, efter udgiven Brevs Lydelse at søge, enten een for alle, eller alle for een; Og hvis een af Forloverne maa betale den heele Sum, da maa hand søge hvem ham lyster af sine Medforlovere for den resterende Sum, naar hand sin egen Part afdraget haver; Dog hvis nogen skade skulle lidis hos een af Medforloverne, da bør den deel is imellem de andre Medforlovere.]

Oph. v. Gældsbrevslovens § 60.

132. Anders Sandøe Ørsted

2) Det er allerede oven S. 384 bemærket, at det aldeles ikke bør betragtes som et Medforløfte, men som flere hinanden uvedkommende Forløfter, naar flere forpligte sig, hver for sig, for en bestemt Deel af en Debitors Gjæld. Hvorvidt virkelige Medforlovere have det saakaldte *beneficium divisionis*, saa at Creditor, hvis de ikke have frastrevet sig samme, kan efter Behag søge een af dem for hele Gjælden, er derimod ikke lidet tvivlsomt. 1—23. N. L. 21—13 synes vel at vise, at Medforlovers Forpligtelse forøges ved Claufulen „En for Alle og Alle for een“. Men efter Sammenhængen udtrykkes derved snarere kun en Modsatning til det ovenanførte Tilfælde, hvor hver har borget for sin særlige Part. Det kunde nemlig i det sammesteds omhandlede særlige Tilfælde, at en af dem er mindreaarig, været anseet tvivlsomt, om ikke de Øvrige, der i Forbindelse med ham indgik et Forløfte, skjøndt for forskjellige Dele

af samme Gjæld, kunde gjøres ansvarlige for hans Part, i det man mod dem kunde anføre, at de ei kunde være uvidende om hiin Medforlovers Mangel af Evne til at forpligte sig, og at de saaledes maatte antages at have ført Creditor bag Lyset. Lovgiveren fandt imidlertid overveiende Grund til at lade det være Creditors Sag at forvisse sig om hver enkelt saadan Forlovers Myndighed, hvorimod han, hvad der vistnok ogsaa var fuldkommen consequent, fandt, at de myndige Forlovere maatte lide under den Enes Mindreaarighed, naar de havde forpligtet sig „for den hele Sum,“ og det kan synes, at de Ord „En for Alle og Alle for En“ kun skulle tjene til at betegne hvad der stod af det for den hele Sum indgaaede Forløstes Natur. Den paafølgende Art. 14 synes derhos udtrykkelig at hjemle Creditor Ret til hiint Valg mellem flere Forlovere for een Sum Penge. Imidlertid har man af de der tilføiede Ord „ester udgiven Brevs Lydelse“ villet ulede, at denne Vilkaarlighed kun tilkom ham, naar Forfivningen udtrykkelig hjemlede ham samme. Vistnok taler det ikke lidet mod denne Fortolkning, at Bestemmelsen da bliver aldeles øksesløs, men det maa dog tilstaaes, at Artiklen ikke er aldeles klar, og det bliver derfor, allerede paa Grund deraf, vel rettest at antage den mindre bebyrdende Forpligtelse at være lagt paa Forloveren. Men i al Fald maae det paa Grund af den almindelig antagne Mening, at Medforloverne ikke uden hiin Clausul ere aldeles solidarisk forpligtede, antages, at dette, hvor Clausulen ikke er brugt, stemmer med Parternes Villie *).

.....

*) See en Lands-Over- samt Hof- og Stads-Rets Dom 29 Juni 1818 i nyt juridisk Arkiv 22 B. S. 188—189.

Lån, Leje og Forvaring

133. Skånske Lov, kap. 234-37

Kap. 234 (ASun. 138).

Laaner en Mand noget til en anden Mand, da kan det aldrig gaa tabt ved en overmægtig Hændelse, men Laanet skal altid komme tilbage eller saa stor Erstatning for det og Edsbevis, som Ejeren vurderer det laante til. Men han skal altid først give Ed paa, at han ikke kan fremskaffe det laante. Findes det laante senere, da har den, der ejede det, Ret til at bestemme, om han helst vil have sit eget og udlevere det, den anden gav i Erstatning, eller beholde Erstatningen.

Kap. 235 (ASun. 139).

Lej er en Mand noget af en anden Mand, da skal han ikke være ansvarlig for det, undtagen med Hensyn til sine egne Gerninger. Gaar det tabt, og gør Ejeren Krav paa det, skal den anden forsvare sig med saa stort et Edsbevis, som svarer til, hvad Ejeren vurderer det tabte til. Han skal bede Gud hjælpe sig, saa sandt som den anden ikke led Skade paa Grund af hans Vanrøgt, eller at det var paa Grund af hans Handlinger, at det gik tabt.

Kap. 236 (ASun. 141).

Lægger en Mand noget ind hos en anden Mand, og denne ikke modtager det som Holdsgods, og det senere gaar tabt tillige med Bondens (eget) Gods, da skal han ikke erstatte det. Gaar det tabt, uden at hans Gods ogsaa gaar tabt, da skal han erstatte det.

Kap. 237 (ASun. 142).

Modtager en Mand noget som Holdsgods, da maa det aldrig gaa tabt, men man skal altid erstatte det, uanset hvad der sker med det, hvad enten det er Hest eller Hornkvæg eller anden Ejendom.

134. Jyske Lov II, 113

Kap. 113. Hvis en Mand giver en anden noget
i Forvaring.

Giver en Mand en anden noget i Forvaring eller Pant, og der opstaar Ild i Huset, og det brænder sammen med Bondens andre Ejendele, da skal denne være sagesløs, hvis der er Vidner paa, at Bonden mistede sine Ejendele sammen med hans. Men vil han ikke nøjes med det Vidnesbyrd, da skal Bonden bevise med Kønsnævn, at han ikke led Skade ved hans Skyld. Men er han Købstadmand, skal han værge sig med Nævn (udtaget af) det fornemste Gilde. Svingter Edsbeviset, skal han udlevere Ejendele og bøde tre Mark til Bonden og tre Mark til Kongen. Men er hans egne Ting ikke blevet borte sammen med den andens, da skal han erstatte i Forhold til det, der blev overgivet ham, og ikke forsvare sig med Edsbevis. Men Laan eller Gods, der er modtaget efter Vurdering, kan ikke gaa tabt.

G. Erstatningsret

135. Lex Aquilia

a. I. 4.3.pr.

Damni iniuriae actio constituitur per legem Aquiliam, cuius primo capite cautum est, ut, si quis hominem alienum alienamve quadrupedem quae pecudum numero sit iniuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuit, tantum domino dare damnetur.

Klagen for uretmæssig skade støttes på den Aquiliske lov, hvis første afsnit bestemmer, at når nogen uretmæssigt har dræbt en andens slave eller firfødde dyr, som kan henregnes til kvæg, skal han dømmes til at betale så meget til ejeren, som tingen højst har været værd i det sidste år.

b. D. 9.2.2. Gaius libro 7 ad Edictum provinciale

Lege Aquilia capite primo cavetur: 'ut qui servum servamve alienum alienamve quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum aes dare domino damnas esto'.

Den Aquiliske lov bestemmer i sit første kapitel: "Den som uretmæssigt dræber en andens slave eller slavinde eller en andens firfødde dyr eller kvæg, skal dømmes til at erstatte ejeren så meget som tingen højst har været værd i det sidste år".

c. D. 9.2.27.5 Ulpianus libro 18 ad Edictum

Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia: 'Ceterarum rerum praeter hominem et pecudem occisos si quis alteri damnum faxit, quod usserit fregerit ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum aes domino dare damnas esto'.

I sit tredje kapitel bestemmer den Aquiliske lov: "Hvis nogen forvolder skade hos en anden på andre ting udover at dræbe slaver og kvæg, fordi han uretmæssigt har brændt, brækket eller brudt noget, så skal han dømmes til at betale ejeren så meget som tingen har været værd i de sidste tredive dage".

d. D. 9.2.44.pr. Ulpianus libro 42 ad Sabinum

In lege Aquilia et levissima culpa venit.

I den Aquiliske lov indgår selv den ringeste grad af uagtsomhed.

e. Actio legis Aquiliae.

Demonstratio: Si paret NmNm illum servum iniuria occidisse
 intentio: quam ob rem, quanti is servus in eo anno plurimi fuit, tantam pecuniam Nm Nm AoAo dare oportet,
 condemnatio: tantam pecuniam duplam iudex Nm Nm AoAo condemnato. Si non paret absolvito.

136. Skånske Lov, kap. 102-104 og 108

Kap. 102 (ASun. 56).

For al haandløs Vaade skal man enten bøde tre Mark eller give Tylvtered, baade for Horn og Hov og Hunds Tand og al anden haandløs Vaade; men for den Slags Vaade skal man ikke bøde Kongens Ret og ikke Ærkebiskoppens, men kun bøde til den, der kom til Skade.

Kap. 103 (ASun. 55).

Opføder man vilde Dyr eller vilde Fugle, hvad Slags de end er, hæfter man for dem og deres Gerninger, men faar en Mand Saar af dem, skal den, der ejer dem, bøde Saarbøder for dem, som om han selv havde tilføjet det. Dræber de en Mand, skal den, der ejer dem, ligeledes bøde fuld Mandebod, som om han selv havde dræbt Manden. Slipper de løs, og en anden Mand dræber dem, skal han ikke bøde for dem, lige saa lidt som hvis han dræbte et vildt Dyr. Bliver de dræbt i Baand, da skal den, der dræbte dem, bøde Tokkebøder for dem og ikke mere.

Kap. 104 (ASun. 55).

Opføder en Mand Bjørn eller Ulv eller et andet Dyr eller Fugle, som er af grum Natur, og de dræber en Mand, skal den, der ejer dem, bøde ni Mark. Saarer de en Mand, skal Ejeren bøde tre Mark. Opføder man Dyr eller Fugle, der er af blid Natur, saasom Hjort eller Høg, og de dræber en Mand, skal den, der ejer dem, bøde tre Mark. Saarer de en Mand, skal den, der ejer dem, ligeledes bøde tre Mark.

Kap. 108 (ASun. 67).

For Vaadesaar skal man ikke bøde Kongens Ret og ikke Biskoppens, men man skal bøde til den, der fik Saaret. Siger Kongens Ombudsmand senere, at det Saar var tilføjet med Vilje og ikke med Vaade, da skal den, der tilføjede Saaret, først sværge, at han gjorde det med Vaade og ikke med Vilje. Dernæst skal den, der fik Saaret, staa frem og sværge, at det, som den anden svor, er sandt, og derpaa skal ti Mænd, Nævninger udtagne ved Lodkastning, staa frem og sværge efter dem begge. Dette er den eneste Sag, hvor Nævn anvendes ved Bøder til Kongen.

137. Anders Sunesens Parafraze, kap. 67

Kap. 67. Hvis nogen hændeligt saarer anden Mand.

Hvis nogen ikke forsætligt, men hændeligt, tilføjer nogen SKL. 108 Saar, da skal den saarede ikke desto mindre tage fuld Bod, da hans Smerte ikke har kunnet lindres mere ved, at der forelaa en Hændelse end Forsæt til Tilføjelsen (af Saaret), og da der ikke for ham ligger synderlig Vægt paa, om det snarere er ved en Hændelse end med Forsæt, at han har lidt Overlast. Er det en Hændelse, gives der dog Gerningsmanden som Følge heraf den Fordel, at han i den Anledning ikke skal betale noget til Kongen eller Biskoppen, hvis Sag det ikke er at tugte nogen for en uventet Hændelse, som intet Menneske kan forudse, men snarere at straffe ond Vilje, for at ulovlige og uretfærdige Handlinger for Fremtiden kan forebygges ved Frygt for Straf. Hvis imidlertid et Saar, som Gerningsmanden paastaar er hændeligt, af Kongens eller Biskoppens Ombudsmand bestemt erklæres at være forsætligt, da skal Gerningsmanden først støtte sin Paastand med sin egen Ed. Dernæst skal den saarede selv bekræfte det samme med sin Ed, efter dem faar endelig ti Mænd, saadanne som man kan finde, Lejlighed til at udfylde Tylvtereden; og dette er det eneste Tilfælde, hvor der i Anledning af Kongens Ret (til Bøder) kræves Ed af een udnævnt Mand, nemlig den saarede selv.

138. Jyske Lov II, 34-36

Kap. 34. Hvis en Mands Kvæg dræber en Mand.

Hvis en Mands Hest eller andet Husdyr, som man har Lov til at have, saasom Hornkvæg eller Svin eller Hund slaar en Mand ihjel, og der bliver aflagt Ed paa, at Dyret har forvoldt Mandens Død, skal Bonden, der ejede det, bøde ni Mark Penge og dog give Edsbevis paa, at han ikke vidste, at Dyret havde den Vane. Men hænder det tre Gange stadig med det samme Dyr, mens Bonden har det i sin Besiddelse, skal han bøde fulde Bøder.

Kap. 35. Hvis man opföder vilde Dyr.

Men opföder en Mand vilde Dyr saasom Ulvehvalpe eller Bjørnehvalpe, da skal den, der opföder dem og har dem i sin Besiddelse, bøde fulde Bøder for den Fortræd, de gør. Men slipper de løs, og dræber en anden Mand dem, skal han ikke bøde derfor, men (saa længe de er) i Bondens Varetægt, maa de ikke dræbes.

Kap. 36. Hvis en Mand faar sin Død af en livløs Ting.

Hvis en Mand drukner i en anden Mands Brønd, som vedkommende ejer alene, da skal Ejeren bøde tre Mark Penge derfor, men ejer alle Granderne den, skal der ikke bødes derfor. Det samme gælder Lergrave. Men drukner en Mand i en Mølledam eller Fiskegaard eller en anden gravet Dam, eller en Mand falder ned fra et Hus, eller et Hus falder ned over ham, da skal der ikke bødes derfor.

139. Danske Lov

6-11-1 til 5

11. Capitel

Om Vaadis Gierning.*(Oph. v. Strl. 1866 § 308).*

1. [Dræber mand anden af Vaade imod sin Tanke og Villie til at skade enten den Dræbte, eller nogen anden, med den Gierning, bøde fyrretyve Lod Sølv til den Dræbtis Arvinger alleene og dermed være angerløs.]

Kilde: jfr. Reces 1558 § 21, Norske Lov 1604 3,12.

2. [Saarer mand anden af Vaade imod sin Tanke og Villie, betale Badskerløn og den Saaredis Kost, imens hand lægis, og være frj for anden Bod.]

Kilde: jfr. Norske Lov 1604 3,12.

3. [Hugge to Mænd i Skoven sammen, og den eenis Øxe slipper af Skaftet uden hans Villie, og hand gjør sin Eed derpaa, da er det Vaade hvad Skade der skeer, og bødis intet derfor.]

Se Bemærkningen til Art. 2.

4. [Skyder, eller kaster, nogen over Huus, Skib, eller Plankeverk, eller nogen slig Unødig Gierning gjør, og anden deraf fanger Skade, Saar, Meen, eller Bane, imod dens Villie, som det gjorde, og hand gjør sin Eed derpaa, da bøder hand for Drab fyrretyve Lod Sølv til den Dræbtis Arvinger, og til Husbonden tyve Lod Sølv; Men for Saar og Lyde half saa meget, som hand skulle bøde, om hand det med Villie hafde gjort.]

Se Bemærkningen til Art. 2.

5. [Hugger, slaar, eller stikker, nogen til een med vred Hue, at hand vil skade hannem, og rammer een anden, da er det ej Vaade.]

Se Bemærkningen til Art. 2.

6-19-1 og 2

19. Capitel

Om Mordbrand og Heedebrynde.

1. [Setter mand Ild i anden Mands Huus eller Skov med Villie, da er det Mordbrand, og vorder hand tagen derved, have forgiort sin Hals, og enten brændis, eller stæglis, og Skaden giendis igien af hans Gods, og fyrretyve Lod Sølv til den, der Skaden fik, og til Kongen ligesaa; og til Husbonden hans Boeslod.]

Kilde: JLov 3,66.

Oph. v. Strl. 1866 § 308

2. [Men skeer det af Vaade og Skiødisløshed og ikke af Forsæt, da bøder hand Skaden, om hand haver Middel dertil, eller straffis med Fængsel og Arbejd.]

Kilde: jfr. Norske Lov 1604 6,26.

Oph. v. Strl. 1866 § 308.

140. Holbergs Naturret

.....

Nu følger at overveje, paa hvor mange Maader een kand beskadiges. En Skade kand gøres enten af et ondt Forsæt eller allene af Forseelse, ved stor eller liden Forsømmelse, og endelig af en Hændelse. Det er ufeylbarligen vist, at den bør erstatte en Skade, som af et ondt Forsæt haver giort den; iligemaade ere de forbundne dertil, som gjøre det af Forsømmelse, efterdi et hvert Menneske bør være flittig og forsigtig, om det ellers vil have Omgængelse med andre, hid hensigter den Articul udi Loven: *Skyder eller kaster nogen over Huus, Skib eller Plankverk,*

Chr. 5. Lov libr. 6.
cap. 11. art. 4.

- gjør, og han gjør sin Eed der paa, da bøder han for Drab
- Norske Lov M.B. 12. cap. §. 3. 40 Lod Sølv til den Dræbtes Arvinger, og til Huusbonden
- 20 Lod Sølv, men for Saar halv saa meget, som han skulle have bødet, om han det med Villie havde gjort, vid. Norske Lov. Ja den ringeste Forseelse maa erstattes, dersom ellers Sagens Beskaffenhed haver udfodret en nøye Flid og Agtsomhed, uden saa er, at saadan Flid formedelst en stor Forvirrelse eller andre Omstændigheder ikke kand i agt tages, saasom naar een udi Stridens Hidsighed, naar han fægter mod sin Fiende, beskadiger sin Ven, der staaer næst hos ham, anderledes er det, naar een ulovligen eller af Ondskab slaer efter en, og derved gjør en anden Skade, hvorom vor Danske Lov: Hugger, slaer eller stikker nogen til een med vred Hu, og rammer en anden, da er det ey Vaade, vid. Norske Lov.
- Chr. 5. Lov lib. 6. c. 11, art. 5. Gamle Norske Lov M.B. 12. cap. §. 2.

Men en Skade, som skeer af en Hændelse, kand ikke forbinde nogen til at erstatte den, besynderlig om nogen Forseelse derved er skeed, dog er det billigt, om en Riig af en Hændelse tilføyer en Fattig Skade, at han ved nogen Velgierning trøster ham igien.

• • • •

141. Uddrag af Højesterets Voteringsprotokoller fra 1759 og 1780

H. P. 1759 A S. 17.

Antaget, at Ejeren af en Flaadebro, der om Natten i Stormvejr havde revet sig løs i Københavns Havn og derved foraarsaget Skade paa et i Havnen fortøjet Skib, ikke kunde paalægges Erstatning, da der ikke var særskilt Lovhjemmel herfor og Indehaveren af Flaadebroen efter Omstændighederne ikke kunde antages at have handlet culpøst. (Jfr. »Studier«, S. 294.)

Gotfried Berger contra Skipper Hans Andersen Graae.

Indstævner til Underkendelse og Forandring en Københavns Politi- og Commercecollegiedom af 19. September 1758 anlangende en Skade der skal være tilføjet Skipper Graaes Galease udi en overmaade stærk Storm forrige Aar, og hvilken Skade efter Foregivende skal være foraarsaget ved en af Citanten i Brug haft Flaadebro m. v. Ved hvilken forberørte Dom er confirmeret den af Citanten indstævnte Søretsdom, og Citanten tilpligtet at betale Skipper Graae den halve Del af den derved tilføjede Skade med 103 Rd. 3 Mark tilligemed 10 Rd. i Proc. Omkostning.

Politimester Horn nedlagde sin Reces i Sagen hvilken han

Onsdagen den 7. Marts 1759

sluttede med denne Paastand, at de ergangne Domme vorder tilsidesatte og underkendte saaledes, at de ej maa komme Citanten Gotfried Berger til Præjudice eller Penges Udgift i nogen Maade, men at han for Skipper Hans Andersen Graaes

ubeføjede Tiltale i denne Sag aldeles vorder frifunden, saavel som og at Skipper Graae vorder tilpligtet at erstatte Gotfried Berger denne Processes Bekostning, saavel for de foregaaende Retter som for Højesteret med noget tilstrækkeligt.

Prokurator Anchersen exciperede herimod og paastod de ergangne Domme confirmerede og Berger tilfunden med noget tilstrækkeligt at erstatte Skipper Graae denne Processes Omkostninger.

Vota.

Brinck Seidelin: Natten mellem den 9. og 10. November 1757 er det arriveret, at en Flaadebro, som Gotfried Berger havde i Brug, er ved Stormen gaaet løs og derpaa paa Hans Graaes Skib tilføjet det Skade. *Questio* bliver nu, hvem der skal erstatte den paa Skibet gjorte Skade, enten Berger eller Skipper Graae. Den Synsforretning, som Graae har ladet tage, formenes ej at kunde være eller komme Berger til Præjudice, siden han ej dertil efter Loven er kaldet og Taxation desuden og er befundet ulovlig. Hvad nu Citantens Forhold er anlangende, da ses, at han den samme Dag, da Skaden skete om Natten, har villet føre Flaaden til Slotsbroen, men formedelst Vejr og Vind ej kunde, som med Vidner er bevist. Desuden hvor det laa, var det tilstrækkelig fastgjort. Og som Citanten har gjort alt hvad han burde, er det ubilligt, at han skulde indemnitere denne Skade. Naar nu Vidnerne examineres, som Skipperen har ladet føre, da er deres Udsigende ganske forskellig, saasom en siger, at de saa Flaaden komme drivende imellem 6 og 7, og siden siger de, at de ej blev den var, førend den stødte paa Skibet, hvorfor concluderer til at de ergangne Domme bør ej komme Citanten Berger til Præjudice eller Penges Udgift i nogen Maade, men at han for Skipper Graaes tiltale i denne Sag bør fri at være. P. O. ophæves og til J. C. betaler Hans Graae 5 Rd.

Falsen: Skipper Graaes Skib har lidt en Skade, som er taxeret for 211 Rd., ved det at Bergers Flaadebro er drevet paa hans Skib. Nu bliver *Questio*, hvem der skal lide denne Skade enten Skipperen eller Berger. Loven har sat al den Præcaution for Skippere som ligger i Havn, som ske kunde, men har ej kunnet slutte saadan casus, som her er sket, nemlig at en Flaadebro driver løs og forarsager Skade, hvilken casus derfor ej kan decideres efter de Art. i Loven, som allegeret er. *Questio* bliver nu, hvem af Parterne, der har været in culpa. Gotfried Berger er bevist, at have gjort alt, hvad han kunde til at forekomme Skade. Skipper Hans Andersen Graaes Forhold derimod har ej været som de burde, thi af Synsforretningen ses, at han har fortøjet sit Skib med et gammelt Tov. Dernæst har Skipperen ej indstævnet Gotfried Berger til denne Synsforretning. Ligeledes at der ej har været mere end en Mand paa sit Skib, da derimod de andre som laa hos ham, havde 4 Mand. Desuden ses og at Taxationsforretningen ej er at lide paa, hvilket Mester Gads Regning udviser, hvorudi føres 36 Rd. op for en Gie, hvorfor han dog ej har faaet mere end 10 Rd. Videre er det og en Forseelse, at Flaadebroen ej er blevet synet. Efter hvilke Omstændigheder kan concludere ut Justitsraad Seidelin.

Hoppe: Formener at Citanten er aldeles uskyldig udi denne Skade, som er existeret. Desuden er han ej lovlig kaldet til det af Graae foranstaltede Syn. Desforuden er den gjorte Taxationsforretning uefterrettelig, hvilket Gads Regning udviser, nemlig at derudi opføres 36 Rd. for en Gie, da den dog ej har kostet mere end 10 Rd. Hvad den af Dommen allegerede Lovens Artikel er anbelangende, da formenes, at den ej kan være applicable her, saasom den alene taler om Skibe, hvorpaa supponeres at være Folk, som kan nogenledes forkomme Skade ved at gøre Resistance imod det Skib, som kommer drivendes. Denne Casus derfor formenes at kunde anses som en Vaades Gerning, hvorudi ingen er Skyld, og hvad Skade deraf flyder, derfor bødes ej noget efter Loven. Thi concluderer han ialt ut Seide-

lin, indstiller: ellers til Justitskassen? for at Graae skal betale P. O., da han og derudi vil være?

Weyse: Ligeledes.

Suhm: Finder ligeledes at Berger er fornærmet ved at de vil imputere ham det, som ham er uvedkommende. Ligeledes, at han ej er kaldt til Synsforretning og imod Protest dømt af Sørenten. Hvad Lovens Art., som her er allegeret, er anbefalende da formenes, at den ej her applicable, hvorfor han concluderer ut Seidelin.

Klevenfeldt: I Henseende til Sørenten da formenes, at det er det competente Forum, hvor denne Sag burde paadømmes. Men hvad Behandlingen i Sagen er anbelangende, da er den ej saa lovlig, som den burde, thi Berger er ej indkaldt til den holdte Syns- og Taxationsforretning. Spørges nu om Berger har begaaet nogen Forseelse, da formenes Nej, at han har gjort alt hvad han kunde, og Flaadebroen desuden ej hører ham til, men Kongen. Hvorfor han ialt refererede sig til Seidelins Conclusion.

Scheel: Formener og, at Skipper Graae selv er Skyld i denne Skade, efterdi den for hans Skødesløshed er existeret, thi havde haft flere Folk paa hans Skib, kunde de bedre gjort Resistance, hvorfor han concluderer ut Seidelin.

Stampe: Det er et almindeligt principium i Sørenten, at Skipperen er Reders Fuldmægtig, i den Henseende kan han forbodme Skibet, og skal svare til den Skade som forarsages nogen med Skibet, og da holder den skadelidende sig til Skibet og gør sig derudi betalt. Hvad nu belanger denne Sag, da i Fald Skade skulde erstattes, bør den erstattes af Flaadebroen og ej af Berger. I den Henseende og hvad forhen af de andre er allegerede, saa concluderer han ut Seidelin.

Hielmstjerne: Ligeledes.

Bartholin: Frafalder de ergangne Domme og ellers i alt ut Seidelin.

Rosenkrantz, *Baron Knuth*, *Schach*, *Baron Juel*, *Berregaard*, *von Stöcken*, *Geheimeraad Levetzau*: ut Seidelin.

Geheimeraad von Plessen: Ligeledes ut Seidelin.

Hvorefter Dom blev afsagt.

H. P. 1780 S. 202.

Antaget, at Føreren af en Hestevogn, der paa Hørsholm Kongevej var stødt sammen med en modgaaende Hestevogn, hvorved Hesten for den sidstnævnte Vogn var blevet dræbt, maatte betale Halvdelen af Skaden — 12 Rd. — da han maatte antages at have kørt uforsvarligt hurtigt, medens paa den anden Side Skadelidte havde handlet uagtksomt ved ikke at holde sig i højre Side, hvilket ganske vist ikke var paabudt paa Landet, men i ret almindelig Brug. (Jfr. »Studier«, S. 296.)

Justitsraad Peder Uldall som befalet for Mads Sørensen contra Rasmus Jensen.

Indstævner til aldeles Underkendelse og Forandring en den 15. Juni 1778 afsagt Københavns Rytterdistrikts Birketingsdom i en Sag imellem Citanten paa den ene og Rasmus Jensen af Ordrup paa den anden Side, betræffende at denne sidste skal paa Kongevejen ved Hirschholm med fri Forsæt have kørt med Vognstangen lige ind paa Citantens Heste, saa at Vognstangen gik ind i Livet paa den fjermer Hest, som derover straks derefter døde. Ved hvilken Dom er kendt for Ret: Rasmus Jensen bør for Mads Sørensens Søgmaal og Paastand og al videre Tiltale i denne Sag fri at være.

Paa Uldalls Vegne som var syg, mødte Colbiørnsen som deducerede Sagen og paa-
stod Birketingsdommen underkendt, tilsidesat og saaledes forandret, at Rasmus
Jensen tilpligtes at betale Mads Sørensens ihjelkørte Hests Værdi med 24 Rd.
og P. O. for begge Retter.

For sidstnævnte mødte Schönheyder som exciperede og paa-
stod Birketingsdom-
men stadfæstet og Citanten tilpligtet at betale Indstævnte P. O.

Vota.

Fridsch: Ved at conferere Vidnerne blive de paa indstævntes Side af mest Vægt,
da de stedse har været nærværende, men alle Vidnernes Forklaring kan gerne
sammenlignes. At Mads Sørensens Hest er kørt ihjel er in confesso og oplyst,
men det er sket derved, at Mads Sørensen kørte ud af Vejen, af hvad Aarsag
ved man ej. Saa meget er sandt, at her er Uforsigtighed paa begge Sider, da Ras-
mus Jensen har kørt uforsvarligt fast. Efter Billighed bør Skaden lignedes paa
dem begge. Vel har man ingen Lov herfor, men ob paritatem rationis kan man
dele Skaden, da der ere Articler som have Overensstemmelse med dette
. Concluderer, naar Rasmus Jensen betaler til Mads Sørensen 12 Rd., bør
han for videre Tiltale i denne Sag fri at være. P. O. ophæves. Til J. C. betaler
hver af Parterne 5 Rd.

Rested: Der er mere mod Citanten end Indstævnte, da han ej har kørt paa den
højre Side af Vejen, som vel ej er anordnet paa Landet, men her i Byen, og er
almindelig Brug iblandt Bønder. Concluderer: Birketingsdommen bør ved Magt
at stande. P. O. ophæves. Til J. C. betaler Citanten som tabende 1 Rd.

Juel Vind: ut Fridsch.

Sommer: ut Rested.

Rosenkrantz, Levetzau: ut Rested, men Rasmus Jensen bør betale en Mulkt af 2
Rd., da der dog er Uagtsomhed paa hans Side.

Holtermann, Bartholin Eichel, Juel: ut Rested.

Treschow: Dersom der var en Forordning, at Bønderne skal køre paa højre Haand,
var han enig med Rested, men det er almindeligt, at Bønderne kører paa alle
Sider, concluderer ut Fridsch.

Koren, Cordsen, Reiche, Hielmstjerne: ut Fridsch.

Hvorefter Dom blev afsagt.

142. Nørregaards Naturret

§. 263.

Naar Beskadigelse er skeet, saa finder deraf et On-
de, som udgjør hos den Beskadigede en Ufuldkommen-
hed. Det er et Menneskes Pligt at stille sig ved enhver
endog den mindste Ufuldkommenhed, han bør derfor og
see at stille sig ved den, formedelst Beskadigelse, paa-
førte Ufuldkommenhed; da nu dette ei kan skee uden ved
Skadens Erstatning, saa er han, i Følge Pligterne
mod sig selv, forbunden til at søge Skadens Erstatning.
Er nu et Menneske forbunden til at søge Skadens Er-
statning, saa maae han og have saa megen Rettighed.

som til denne Pligts Opfyldelse behøves; og skulde altsaa Tvangs-Midler være nødvendige, maae han til sammes Brug have Rettighed.

Vi slutte nu heraf med god Grund, at et Menneske, som er blevet beskadiget, haver fuldkommen Ret til at fordre Skadens Erstatning.

Men da det er en Sandhed, at man maae lade sig nøie med det mindre, hvor man ei kan faae det større, og ingen kan tvinges til umuelige Ting, saa flyder jillige heraf, at naar den saa kaldede Siengivelse ei kan have, maae man være fornøiet med Opretning, og er denne ligeledes umuelig at bekomme, bliver Fyldestgiørelse det eeneste man kan paaatae (§. 236. og 238).

§. 264.

Alt hvad vi i den 251 §. have sagt om Forsvars-Ret, det samme gielder og her om den Ret, vi have til at fordre Skadens Erstatning; thi Grundene ere de samme.

Derfor kommer det i Almindelighed ikke i Betragtning, hvad enten den paaførte Skade grunder sig i den Beskadigendes frie Villie eller ikke; hvad enten han ved Beskadigelsen haver søgt at efterkomme Pligter mod sig selv eller ikke, naar ifkun ingen fuldkommen Pligt paaatae den Beskadigede. Ligeledes kan hverken hans physiske eller moralske Forsætning i Almindelighed gjøre nogen Forandring i den Ret, som den Beskadigede haver til at fordre Skadens Erstatning.

143. Anders Sandøe Ørsted

* OM RET TIL SKADESERSTATNING

Haandbogen, 5. Bd.

§. 2.

[4] Forfatteren holder sig til det vidtløftige og blot materielle Begreb om Beskadigelse (*damnificatio s. læsio sensu latissimo*)¹⁾, hvortil der, efter rigtige [5] Grundsætninger, ikke umiddelbart knytter sig nogen juridisk Følge. Han berører hverken Skadetilføielsens Retstridighed eller dens Tilregnelighed; og skjæler saaledes ikke det saa vidt fattede Begreb om Beskadigelse fra Fornærmelse (*læsio sensu stricto s. injuria sensu lato*). Vel er det nu virkeligen hans Mening, at en beskadigende Handling ikke behøver i subjectiv Henseende at indeholde et Brud paa Retsloven, for at medføre Forpligtelse til Skadeserstatning (see §. 3 og hvad derved vil blive anmærket). Men han maa dog uden Tvivl have tænkt sig, at Handlingen skal være objectivt retstridig, skjøndt han heller ikke har udtrykt dette. Det kan dog ingenlunde være hans Mening, at Den, der ved en i hver Henseende retmæssig Handling tilføier Nogen en Skade, skulde være forpligtet til at erstatte samme, f. Ex. Den, der ved sin Vindskibelighed og Dytighed gjorde en Anden Afbræk i hans Næring, eller Den, som ved at udsige Sandhed eller udøve sin lovlige Tvangsret, tilføiede en Anden et Onde. Det vilde være en aabenbar Modsigelse, at Man skulde være berettiget til en Handling, og dog svare til den Skade, som denne lovlige Handling, udøvet aldeles inden Rettighedens lovlige Grændser, foraarsager en Anden (*qui jure suo utitur injuriam non committit*). Synderligt er det, at vor Forfatter Side 9 synes at betragte det som en Følge blot af vore Loves positive Forskrifter, at Erstatning ei skal gives af Den, som ved en tilladelig Handling, uden mindste mellemkommende Uagtsomhed, har foranlediget Skade for anden Mand. Selv naar en Handling, bedømt efter almindelige Retsgrundsætninger, indeholder en Uret, kan Erstatning ikke fordres, hvis [6] Lovene af een eller anden Grund have unddraget den Ret, hvorpaa Handlingen skulde

¹⁾ *Hurtigkarl, 3^e Bd. S. 5, opstiller den Regel, at „Enhver, som kan bevise sig at være bleven beskadiget af Een eller Flere af sine Medborgere, er berettiget til af den eller disse at fordre, at de skal, saavidt skee kan, fuldkommen erstatte ham den paaførte Skade“. Erstatningen gives ved „Gien-givelse (restitutio)“, naar netop det samme som det berøvede gives i Stedet, ved „Opretning (reparatio)“ naar noget andet af samme Slags gives i Stedet, og ved „Fyldestgørelse (satisfactio)“ naar Værdien af den lidte Skade betales.*

indeholde et Brud, sin Beskyttelse. Saaledes kan der ei med Føie tillægges Fruentimmeret, og endnu mindre Mandspersonen, Skadeserstatning for Brudet af et Ægteskabsløfte, som Loven har betaget Retsgyldighed. Vel have flere Lovkyndige antaget, at Naturretten i Henseende til hiin *secundaire* Følge af Løftet blev ved Magt, skjøndt den nærmeste Retsfølge af Løftet ved Lovens Bud er ophævet; men Urigtigheden af denne Lære er andetsteds tilstrækkeligt beviist¹⁾. Ei heller kan en Mindreaarig, som ved falskeligen at udgive sig for fuldmyndig, eller ved at fremlægge et Samtykke fra hans Curator, der findes falskt, eller i andre lignende Maader, forleder Nogen til at contrahere med sig, blive pligtig at erstatte den derved foraarsagede Skade. See Frd. 26 Oct. 1804 §. 7, Pl. 14 Dec. s. A. §. 4)²⁾.

. . . .

Hvad den uagtsomme Skadetilføielse angaaer, da er og Forpligtelsen til at erstatte sliG Skadetilføielse med saa megen Nødvendighed grundet i Sagens Natur, at det ligeledes her er overflødig at lægge flere Beviissteder til de af Forfatteren anførte. Men denne har aldeles ikke indladt sig i at give noget Begreb om hvad der hører til en uagtsom Skadetilføielse; og af det Lidet og Ubestemte, han anfører, maa Man slutte, at han ikke erkjender det Relative i hiint Begreb, som de romerske Jurister i deres af Forfatteren forkastede Lære om denne Gjenstand saa rigtigt og skarpsindigt have udviklet. Uagtsomhed (*culpa*) er Mangel paa pligtskyldig Agtsomhed (*diligentia debita*), og kan altsaa alene bestemmes i Forhold til hvad der udkræves til denne pligtskyldige Agtsomhed. Men hvorvidt denne strækker sig, lader sig ikke nøiagtigen fastsætte ved almindelige Begreber. At fordre den høieste i sig mulige Agtpaagivenhed, vilde være en Urimelighed, da de mange Gjenstande, mellem hvilke Mennesket i det daglige Liv har at dele sin Opmærksomhed, ei tilsteder den meest spændte Opmærksomhed paa enhver enkelt Gjenstand. Det er derimod kun den Opmærksomhed, som en forstandig Mand vilde med Hensyn til Gjenstandens Beskaffenhed have anvendt paa samme, hvis Handlingen blot angik ham selv, der kan udgjøre Maalestokken, og denne Opmærksomheds Grad kan alene den sunde Forstand og [13] Dømmekraft *in concreto* bestemme. Vore Love have og paa mangfoldige Steder erkjendt, at Ansvar ikke begrundes derved, at en større Forsigtighed i og for sig havde været mulig, men at der

¹⁾ See dette Værks 2det Bind S. 99—106.

²⁾ See samme Sted S. 440—441.

maa sees paa det Billige, Sædvanlige og til det virkelige Liv Passende. Saaledes viser 5-7-1, at Panthaveren kun haver at gemme det i Pant modtagne Gods *som sit eget*, og at det ansees som ulykkelig Hændelse, „naar Tyv stjæler det“, hvilket ikke let nogen kunde betragtes som Hændelse, saafremt den Omhyggelighed, hvormed Panthaveren har at gemme det ham betroede Gods, skulde strække sig til den høieste i sig tænkelige Grad. Fremdeles viser Lovens 6-11-3, at det kun ansees som ulykkelig Hændelse, naar Eens Øxe slipper af Skaftet og gjør anden Mand Skade, og at ingen Erstatningspligt da finder Sted. Ordet „Vaade“, der indbefatter Alt, hvad der ikke kan henregnes til *dolus*, og saaledes snart betegner *culpa*, snart *casus*, maa nemlig her tages i den sidstnævnte Betydning, og Udtrykket „og bødes intet derfor“ maa i Sammenhæng dermed forklares saaledes, at heller ingen Erstatning skal finde Sted. Dette indlyser deraf, at Artiklen ligesaa vel har Hensyn til Drab, som til anden Beskadigelse; og da dette gjør det nødvendigt, i Drabstilfælde at fritage den Paagjældende for den i Art. 1 nævnte Bod, saa maa og, efter Sammenhængen, den i Art. 2, der er et *corrolarium* til Art. 1, hjemlede Erstatning bortfalde, naar anden Skade skeer. Artiklens Modsætning til den foregaaende 2den Artikel, hvilken under Bod ogsaa indbefatter Badskerløn og den Saaredes Kost (cfr. 6-11-6, 7 og 8), viser det Samme.

. . . .

S. 8 fremsætter Forfatteren sin Lære, at det ikke er nogen nødvendig Betingelse for Rettigheden og Forpligtelsen til Skadeserstatning, at den beskadigende Handling skal være at tilregne den Skadegjørende. Det er kjendeligt, at han gaaer ud fra et Naturretsystem, hvorefter den Skadelidende skal være berettiget til Erstatning af Den, der paa nogen Maade har været fysisk Aarsag til Skaden, uden Hensyn til om denne hidrører fra noget retstridigt Forsæt eller fra nogen Mangel [19] paa pligtskyldig Omhue, eller ikke. Fra denne Standpunct finder han sig og beføiet til at forklare adskillige Steder i Loven, saaledes at de hjemle Erstatning ogsaa for utilregnelig Skade; og forsaavidt han dog maa erkjende, at disse Lovsteder kun i visse Tilfælde hjemle slig Skadeserstatning, betragter han dette som en Indskrænkning i den Skadelidendes naturlige Ret. Hele Indholdet af hans §. 2 (cfr. det oven Side 5 der ved Bemærkede), saavelsom den Ytring Side 9, som vi oven have omhandlet, viser at han saaledes betragter Sagen, ligesom det og bestyrkes ved dermed at sammenligne Nørregaards Forelæsninger over den dansk-norske private Ret 3die Deel S. 9—10 cfr. S. 12;

samt denne Forfatters Naturret §§. 264 og 336. Til Fordeel for hiint System, som endnu ikke har saaganske faa Tilhængere, paa-beraaber Man sig, at Ret til Erstatning grunder sig paa den litte Skade og ikke paa den skadegjørende Handlings Tilregnelighed. Men dette synes at være en reen *petitio principii*; thi her spørges just, om det blotte Factum, at en Anden er fysisk Aarsag til en mig tilføiet Skade, er nok for at give mig Ret til Skadesløsholdelse, eller om dette endvidere er betinget af at den beskadigende Handling kan tilregnes ham som moralsk Væsen. Det er nu vanskeligt at begribe, hvorledes nogen Retsfordring kan erhverves mod en Person ved en Handling, der enten i og for sig eller dog med Hensyn til den Egenskab, der sætter den i Forhold til Retsloven, ikke kan hidledes af Personens frie Villie. En saadan Handling er, betragtet med Hensyn til dens retlige Gehalt, ingen egentlig personlig Handling. Den af samme flydende Skade er derimod [20] at sætte ved Siden af den, som paaførtes Nogen ved en blind Naturkraft, for hvilken Skade naturligviis Erstatning intetsteds kan for-dres. Mærkeligt er det og, at hine Retslærere, medens de paaatae, at Naturretten hjemler den Skadelidende Ret til Erstatning ogsaa i fornævnte Tilfælde, dog tillige indrømme, at der mangler en Retsgrund for en Forpligtelse fra den Skadegjørendes Side, og at derfor her opstaaer et af de mange Exempler paa Strid mellem Ret og Pligt hos forskellige Subjecter (*jus et obligatio non semper sunt correlata in diversis subjectis*). Om nu endog en saadan Lære kunde have nogen sand Betydning med Hensyn til den saakaldte Naturstand, saa er det dog indlysende, at den aldeles ikke kunde have nogen Anvendelse i Staten, hvor Erstatningsfordringen maatte gjøres gjeldende ved et Søgmaal, og altsaa den Skadelidendes Ret alene kunde ytre sig deri, at Dommeren maatte paa-lægge den Skadegjørende en Erstatnings-Forpligtelse. Da nu, efter hvad Man indrømmer, Naturretten ikke hjemler en saadan Forpligtelse, saa maatte Dommeren, forsaavidt der ikke gaves en modsat positiv Norm, finde ham sagesløs hjem, og den Skadelidendes formeentlige Ret blev saaledes aldeles uvirksom. Naar Man paa-be-raaber sig Analogien af Forsvarsretten, der og kan udøves, uagtet Angriberen mangler Fornuftens og Frihedens Brug, saa overseer Man begge Rettigheders aldeles forskellige Natur. Selvforsvaret gjøres gjeldende ved egen fysisk Kraft; Lovene og den offentlige Myndighed forholde sig i saa Henseende blot negative og til-ladende; det er altsaa nok, at der ingen Retsgrund gives til at for-mene Nogen saadant Selvforsvar. [21] Den Skade, som ved dette maatte tilføies en Person, der ved en Handling, som ei kan tilreg-

nes ham, har gjort Forsvaret nødvendigt, bliver at henregne til Hændelse, hvilken Den maa bære, som Skaden rammer. Erstatningsretten kan derimod ikke gjøres gjeldende uden ved Søgsmaal, altsaa kun ved en udtrykkelig Erkjendelse af en Retsgrund, der hjemler en saadan Ret og dermed tillige en Forpligtelse hos Den, der søges til Erstatningen.

Andre Retslærere, som ikke ville erkjende den skadegjørende Handlinges Tilregnelighed som Betingelse for Erstatningspligten, mene dog, at det er i sig naturligere, at Den, i hvis personlige, skjønndt ufrie, Egenskaber Grunden ligger til en Beskadigelse, erstatter denne, saavidt gjørligt, end at enhver Uvedkommende skal bære Følgerne af hans ufuldkomne Tilstand. Denne Sætning vilde imidlertid langtfra ikke føre til saa omfattende Følger, som den ovenanførte Lære indeholder. Efter samme vilde dog de tilfældige Følger af en aldeles regelmæssig Virksomhed ikke blive at erstatte; ei heller den Skade, som Nogen ved udvortes Tvang blev bragt til at paaføre en Anden. Derimod blev den Skade, som Nogen umiddelbart (*corpore*) tilføjede en Anden, at erstatte, om endog den Skadegjørende befandt sig i en saadan ufuldkommen Tilstand, at Skadetilføielsen af denne Aarsag, men og blot af denne, var utilregnelig. Saaledes kunde vel Erstatning fordres for den Skade, som tilføies Nogen af et Barn, en Afsindig eller anden Person, der ikke har det sædvanlige Herredømme over sine Handlinger; men hvor Handlingens Utilregnelighed ikke grundede sig i en personlig Mangel, maatte dog [22] Erstatning bortfalde. Vistnok fører denne Lære ikke til saa paafaldende Urimeligheder, som den ovenomhandlede. Den synes og at have en vis naturlig Følelse for sig; og med Hensyn til at slige personlige Ufuldkommenheder, der gjøre, at Dommeren ei kan antage nogen Tilregnelighed, dog ofte ikke udelukke al Frihed, kunde den og have sin Nytte for den retlige Ordens Opretholdelse. Men det sees dog ikke, at den er understøttet med nogen saa tilstrækkelig Retsgrund, at den uden udtrykkelig Lovhjemmel kan antages. Den har heller ingenlunde været almindeligt antagen af Lovgiverne. I den romerske Ret hjemles aldeles ingen Erstatning i de foranførte Tilfælde, og naar denne i nogle nyere Love er indrømmet, saa er det dog skeet paa en saa betinget Maade, at den ingenlunde kan hidledes fra en erkjendt almindelig Retssætning, men snarere viser sig som en Bestræbelse for, efter Billighed og det Heles Tarv, at fordele en Skade, som ikke egentligen kan tilregnes Nogen ¹⁾.

¹⁾ See nyt jur. Arkiv 20de Bind S. 139—142.

VII. DANSK OG FREMMED RET

A. Romerretten og Dansk Ret

144. Frederik Barbarossas Privilegium for Skolarerne i Bologna 1158

Efter at vi har rådført os med biskopper, abbeder, fyrster, grever, dommere og andre fremtrædende mand ved vort hof, tillægger vi hermed alle lærde, der vandrer ad videnskabernes pilgrimsvej, det privilegium, - og det gælder særlig dem, der dyrker den guddommelige og hellige ret, - at overalt, hvor de driver deres studier, og hvor de selv eller deres udsendinge kommer hen, skal de nyde beskyttelse mod overgreb. Vi finder nemlig, at det er ret og rimeligt, at de, der gør nyttige gerninger, også nyder vor gunst og vor beskyttelse, - de, ved hvis viden verden oplyses til lydighed mod Gud og Os, hans tjenere, og som underviser vore undergivne -, og at vi med særlig omhu beskytter dem mod enhver overlast. Hvem har nemlig ikke medlidenhed med dem, der af kærlighed til videnskaben gør sig selv til landflygtige, som bruger deres penge og gør sig selv fattige, som udsætter deres liv for alskens farer, og som også, hvilket især er utåleligt, lider voldelig overlast fra slette mennesker og uden nogen grund.

Derfor udsteder vi denne almindelige lov, der skal have gyldighed til evig tid, for at ingen skal fordriste sig til at tilføje en skolar nogen overlast; ejheller skal de gerninger kunne lægges dem til last, som de i et fremmed land måtte have begået, således som jeg hører, at man har gjort af slet vane. Vid, at den, der overtræder denne forordning, eller som har gjort det uden at yde erstatning, skal yde den stedlige øvrighed firdobbelt bod og som æreløs uden yderligere dom miste sin stand. Hvis nogen af en eller anden grund vil sagsøge en skolar, skal det ske for hans professor eller magister eller for byens biskop, som vi har givet jurisdiktion i disse sager. Den, der søger at indbringe sagen for en anden dommer, mister sit krav, det være sig nok så retmæssigt. Denne lov befaler vi at indføre blandt de kejserlige forordninger under titlen "ne filius pro patre".

Givet ved Roncaglia i det Herrens år 1158 i November.

145. Viborg Landstings Dom 1559

1559. Viborg Landstingsdom frikjender en Skolediscipel, som af Sandemænd var svoret skyldig i Vold. — *Skolepersoner* löre under gejstlig Övrighed; kejserlige Privilegier paaberaabte; Sandemænd i Kjöbstæderne; deres Tog kjendt ugyldigt, men uden at Sandemændene selv lovfaldes.

(A. 17. (r) D. 277 (b))

Axell Juell, Peder Schriffuer udi Biscopenns ⁽²⁾ [Tid] *Mester Kiolds* ⁽³⁾ Neruerelse dömppt haffuer Aar MDLIX, emellom *Pouell Anderssönn*, gangendis thill Skole udi Skiffue, och *Las Andersenn* och *Oluff Pouellsönn*, Sandmennd udi Skiffue, for de haffuer hannom thill Skiffue Byeting Vold offuersoritt for enn Bardag, hanns egenn Staldbroder, *Knud Abrahamssönn*, Byefougdenns Sönn udi Skiffue, och han var tilsammenn udi kommen i nogenn Slagsmaall, och meente sig, baade epher hanns Nödverge saa ⁽⁴⁾ hans Schöds paa hanns Skolestraff, medt Uret voldsuorenn att vere, och berette for^{ne} *Pouell Anderssönn*, huorledis for^{ne} *Knud Abrahamssönn* skulle först haffue fördt sig mett hannom i Trette, der de vare thill Samsede att skulle dricke enn Kann Öll udi en Dannemandz Huuss i Skiffue, saa skal for^{ne} *Pouell Anderssönn* aff samme Huuss fraa hannom vere unduigt paa dett att ⁽⁵⁾ hand ville Ufridt och Trette och Uenighed ubeuarit, och ydermere berette, att for^{ne} *Knud Abrahamssönn* da haffuer sig udaff Hussit och paa Gadenn begiffuitt och hannom Saar giortt, förend hand haffuer sig mett nogenn Gienslagh beuaritt eller andenn Verie grebitt eller tagett; da er der bleffuenn paasagtt for Rette, att epherdi nu er beuisligtt mett Keiserlich ⁽⁶⁾ Preuilegier och Friheder, att huem som haffuer Thrette mett Scholepersonn, da skulle de dennom thiltale for sin geistlich Öffrighet, som samme Preuileger formelder, saa och epherdi Hogbemelte Sallich och Höilofflig Ihukomst Koning Maiestedz Ordinantz ⁽⁷⁾ udgangenn metför, endnu huer Prest och Degenn att skulle nyde sliig Priuelegier och Friheder, som de udi Biscops ⁽⁸⁾ 'Tid hagdt haffuer, udi

(1) Overskriften i Dombogen lyder saaledes: En Domb, at itt Sandemendz Touff er dömppt mac-testlös, som vor töffuit offuer en Skole-Personn.

(2) D. om. Biscopenns Tid.

(3) *Mester Kield*, Mag. *Chetillus*, Biskop i Viborg, døde 1569. Hvitf. Bispekr. 106.

(4) *Schudtzmaall* D. Meningen er: saa og fordi han *paaskjöd*, at have udstaaet Skolestraf.

(5) fordi han ikke vilde befatte sig med Ufred og Trætte. D. har: paa thet hand ville vere tilfridz, medt Trette och Uenighed bewarit.

(6) D. om. Keiserlich.

(7) Kong Christian den Tredies Kirkeordinants.

(8) *Biskoppernes Tid*, den katholske Tid.

lige Maade, epherdi och nu er giortt beuisligt mett Lanndtzting-Domb, Sandmendez Eed ved Magtt fundenn att vere, som tilfornn haffuer Skole-Personer, der for slig Baardag haffuer veritt tiltallt, quitt och frie suoritt, och for^{ne} *Pouell Andersssönn* emod slig Keiserlig och Kongelich Preuelegier och Friheder, saa och gamble och vanlich Brugh oeh Skolernis Herlighed och Frihedt, som her tildags derhos hengdt haffuer, disligeste emod Landztings Domb er Landzret och verdzlig Sentendze och Domb undertuingett och er for samme Baardagh bleffuenn voldsuorett, da bör for^{ne} Sandmendez Eed och Toug, epher saadann Leilighed, at vere och bliffue som det usuoridt (var) och icke att komme for^{ne} *Pouell Andersssönn* till Hinder eller Schade i nogenn Maade, menn hannom for dett Vold och Feldning quit att bliffue; dog viste vi hannom icke for enn skielig och tilbörlich Legelönn⁽⁹⁾ att kunde undskyllle, och epherdi Sanndmend undskuller sig, gamble Breffue och Preuilegier icke haffuer veritt for dennom, der udi suoritt haffuer, finde vi dennom for denn Felling skoennidt ⁽¹⁰⁾ att bliffue. — Datum ut supra.

(⁹) *Legelön, Badskerlön.*

(¹⁰) *skoenit, forskaanet.*

146. Andreas Højers Forestilling paa en Dansk Jurist (1736)

§. VI.

Endskönt jeg nu, naar jeg vil give en *Idée* af en Dansk *Jurist*, maa af samme *Uarsag* fremføre mange *Sing*, som ej kand ventes af et *Menneske*, end sig af den, der nyeligen haver begyndt dette *Studium*; saa er det dog saa langt fra min *Tanke*, at nogen, som mistvivler om at opnaae denne høieste *Fuldkommenhed*, skulde derfor enten udelukkes fra *Rætfærdigheds Gudindes Tempel*, eller strækkes fra at øve sig i *Love Kyndigheden*; at jeg heller vilde raade og paa alle *Maader* opmuntre saadan een, siden det er ham u. mueligt, fuldkommen at fatte den gandske *Jurisprudenz*, at hand dog i det mindste anvender all *Flid* og *Effertanke* paa enhver *Part* af *Jurisprudenz*en, som kand engang være ham

nyttig og gavnlig i den Stand, som hand i fremtiden maatte komme udi, at hand fatter dem aldeles grundig, og gjør sig deri saa beløben, at hand for saadan fuldkommen Kundskab, om ikke paa det heele *Jus*, da dog i det mindste paa det fornødenste deraf, kand med rette fortiene en god *Jure Consulti* Navn, og tiene andre, som i samme Døi af *Jurisprudenz*en maatte behøve hands Hielp, enten med sunde Raad, eller som Forsvar eller Dommere, eller Lærere. Derfor maa enhver tilkommendes *Jurist* for alle Ting betænke saavel Maalet, hvortil hands Studeringer sigte, som de Midler, hvorved hand kand haabe, lykkeligen at opnaae samme sit Maal, paa det hand ved denne dobbelte Betragtning, som ved en vis Rette Snor maa ledes, aldrig at vige fra den rette og nærmeste Vej til den for ham ypperligste Grad af Lovkyndighed.

§. VII.

Det er unødvendigt, at handle vittøstelig om de Midler, som dertil udfordres; thi som samme enten komme an paa Naturen og et godt Nemme, eller og paa overflødige, eller i det mindste dog ej alt for ringe Lykkens Gaver, eller endelig paa Undervisningen; saa vil jeg strax mælde om den sidste saa meget, der gøres fornøden. Men som ingen kand tage sig selv Lykkens eller Nemmens Gaver, saa vil jeg ej heller opholde mig dermed. Derfor ihvorvel mange fattige ere blevne berømmelige *Juris Consulti*, saa kand dog ej nægtes, at det er vanskeligere for saadanne, at gjøre nogen synderlig Fremgang *in Jure*, som ej kand finde Livets fornødne Bequemmeligheder, ej heller behørig Undervisning, eller Fortaad paa Bøger, uden af andres Velgierninger; med mindre de forbedre sig Vanskelighed ved desto større Flid, eller overvinde den formedelst deres ypperlige Natur og Nemme. Om hvilken jeg alleene vil legge dette til: som den sunde Fornuft tilfiger enhver, at de handle ilde imod sig selv og *Republicken*, som hverken med Nemme eller Forstand ere begavede, og dog saa uskikkede, som de ere, staae sig

til det *Juridiske Studium*, i hvilket dog begge, saavel *Nemnets*, som *Forstandens Skarpsindighed* for alle ting udkræves, deels til at undersøge *Gjerningens* og *Omstændighedernes Sandhed*, deels til ret at *applicere* Loven paa disse *Gjerninger*. Thi den, som alleene haver en god *Hukommelse*, endskjønt hand ved dends *Hielp* *Land* lære uden ad paa sine *Fingre* alt hvad *Lovene* og *Forordningerne* byde, saa dog alligevel, enten hand bliver en *Dommer* eller en *Advocat*, er hand dog intet uden en blot og bar *Sing-Stud*; Thi det, som forud nogle gamle *Jurisconsulti* i *Begyndelsen*, da *Studeringerne* kom paa *Gode* igien, have behaget at sige, nemlig at et *Jern-Hoved*, en *Blye-Kumpe*, og en *gylde Pung* vare nok til at fuldføre det *Juridiske Studium* lykkeligen, er saa urigtig, at tvert imod, naar *Guldet* er fortæret, saa bliver saadan een ikkun til en bidst *Cerberus* eller dum *Erætte-Bielde*.

Cap. III.

Om den Danske og Norske privat Jurisprudenz.

§. I.

Efter *Naturens* og den *Guddommelige Rettes Kundskab* bør en *Jurist* hos os for alle Ting gjøre sig den *Danske* og *Norske Ret* vel bekendt, og deraf retteligen danne sig en ret *Sammenhang* af vores *Indenlandske Lovkyndighed*.

§. II.

Hertil er det hverken fornøden, ej heller *Umagen værd*, forud at have nogen *Kundskab* om de *Nærmeste Love* og deres *Borgerlig Ret*; da den *Romerste Jurisprudenz* er saa langt fra vores, som *Justiniani* og *Theodosii* *Tider* fra de, som vi leve udi, eller som det gamle *Orientalste* og *Occidentalste Romerste Riges* og *Folk s Indretninger* og *Skikke* fra vores *Nordste* ere adskilte. Hvorfor den *Romerste Ret* intet hjælper

til at lære den Danske *Jurisprudenz*, men snarere hindrer et reent og accurat Begreb deraf, og indvikler den i allehaande af den Romerske Ret laante unyttige Spidsfindigheder og *Fictioner*, som ellers stedse have været lanat fra vor Nordens trohiertige og fra Alders Tiid af eenfoldige Sæder. Men naar vor Rettens Sammenhæng og *Disciplin* retteligen er fatted, negter jeg ei, at jo den Romerske Ret kand have sin gode Nytte. Forstanden kand derved meere stærkes, og den store Mængde og Omstiftelse af *Casibus* og *Decisioner*, som forekomme i den Romerske Ret, kand, naar de efter vor Rettens Regler overvejes og paastionnes, giøre vor Lovkyndighed og Forsigtighed i Rettergang baade tydeligere, færdigere og fuldkomnere, som maa skee siden vidtløftigere skal vises.

147. Kofod Anchers Anviisning for en Dansk Jurist (1777)

Om de Juridiske Videnskabers Nytte.

§. 22.

Spørges der hvad Nytte den romerske Ret kan have hos os, hvor vi have vores egen Lov, hvorefter Landet skal demmes og rettes. Da er det ikke allene for det juridiske Sprogs Skuld, som fornemmelig maae hentes af romersk Ret. En al for ringe Aarsag til at forbinde den ene Professorens juris ved vores Universitets nye Foundation til at læse over *jus justinianicum*; men i sær er den nyttig for deraf at lære *principia juris universalis*, og hvad i Almindelighed i forekommende Tilfælde bør ansees som ret og billigt.

Næsten alt hvad der fortæner at kaldes Jurister har i mere end 2000 Aar udstøt al deres store Geist og Gliid paa de romerske Love. De har ikke ladet det blive ved blot at forklare Lovene, men ofte ogsaa *raisonnere* over dem, undersøge deres Aarsager og Grunde, prøve deres Billighed, og udgyde saaledes deres Gliid og Arbejde paa alle Rettens Dele. Da nu den romerske

Lov i saa mange Tider har været i Flor, er det ikke at undres over, at der hos romerske Jurister findes saa stor en Mængde af besynderlige Casus. Det er derfor vist, intet at vide af romerske Love og Jurister, er saa got som ikke at vide, at der er Lovkundighed til. Skal der demmes efter naturlig Ret og Billighed, maatte jeg spørge, hvorfra det skal læres? Det lidet man finder for sig hos Skribenter i Naturens Ret, fremskilder kun de første og almindeligste Rettens Grundsatninger, som langt fra ikke ere saa nøye bestemte, at derved kunde paaffionnes alle borgerlige Handlinger, indviklede i mange forskellige Omstændigheder.

Saa meget mere er det hos os en Fornødenhed at spørge dem til Raads, der have undersøgt Ret og Billighed i besynderlige Tilfælde, efter principia juris universalis, som vores Lov i sig selv er gandske kort, og indbefatter ikkeu nogle almindelige Rettens Regler, aldeles ikke tilstrækkelige til at afgjøre alle forekommende Rettens Spørgsmaale.

For denne Marsags Skyld meener jeg ikke allene det at være foruødent, at vore Jurister vide den romerske Lov, men paastaer endog, at de, som med retskaffen Nytte skal kunde bruge samme hos os, bør have en vel saa grundig Indsigt i den romerske Lov, som thdske Jurister. I Tydskland, hvor den romerske Ret gjelder som en borgerlig Lov, kan det som oftest være nok, man veed hvad Loven siger, og at den antagne Forklaring er saaledes vedtaget og overensstemmende med Juristernes almindelige Mening. Men som den romerske Lov gjelder ikke hos os som borgerlig men som naturlig, saa er det ikke nok at vide, at noget siges i den romerske Lov, og hvorledes det gemeenlig forstaaes, men fornemmelig bør vi vide dens Marsager og Oprindelse, at man ikke, som ofte skeer, antager det for almindeligt, som virkelig er borgerligt og vilkaarligt, og har sine besynderlige Marsager.

Den Nytte en dansk Jurist kan vente sig af den canoniske Ret, er vel ikke nær saa stor som af den romerske; den kan dog ikke aldeles sættes tilside. Ikke allene i Henseende til vores geistlige Ret, i de fleste Strik-

er overeensstemmende med den christne Kirkes gamle Skikke og Anordninger, men endog i et og andet i verdslige Sager, som har sin Oprindelse fra de canoniske Love, selgelig bør hente Lys derfra, angaaende for Ex. Gaver til gudeligt Brug, syvende Mand i Arv, med videre.

Egteskabsfager, der ansees i vores Lov som verdslige, har vel ved Reformationen faaet i den protestantiske Kirke megen Forandring og Forbedring, dog ikke saa tilstrækkelig, at jo derudi, som i adskilligt andet, en Deel Daveligt er bleven tilbage. Alt dette maae udledes fra sin første Kilde, baade for at forstaae Lovene ret, saa og for at kunne bedømme dem vel, om de og i alting komme overeens med den protestantiske Kirkes Lærdomme.

Om Hielpenidler til Lovfnyndighed.

§. 54.

J Henseende til mine Landsmænd, som med Nytte ville vide noget i den Romerske eller andre fremmede Love, maae jeg legge denne Erindring til, at de overalt nøye søge efter den rette Grund, og undersøge, i sær i Henseende til den romerske Ret, Lovenes Oprindelse; om samme har været den romerske Republiks Bestaaffenhed, eller nogle besynderlige Skikke, særdeles Facta eller Indretninger hos Romerne, Henseende til Billighed, med videre; At de ogsaa gjøre en nøagtig Sammenligning imellem vores og den romerske Ret, give vel Agt paa Forskielspøsterne, og derudi overalt have begge Lovenes Analogie for Øyne. Skeer dette, har det visselig sin store Nytte for danske Jurister, at de tillige ere vel bevandrede i fremmede Love; skeer det ikke, er det romerske Lov-Studium dem til lige saa stor Skade og Hindrer, som ellers til Nytte og Fordeel.

Professor Weghorst har vel skrevet 3 Disputater de Differentiis Juris Romani & Danici, som og Thomas Clitau er bekiendt for sin saa kaldede Forskiel og Overeensstemmelse imellem den romerske og danske Ret; men hvad Sammenligningen egentlig anbelanger imellem disse adskillige Love, ere begge meget korte og utilstrækkelige. Sal. Clitaus Verk er vel temmelig vidtløftig, for saa-

vidt det angaaer den romerske Lov, men ligesaa kort og afbrudt i hvad der skulle tiene til at ligne den romerske Lov med den danske. Her fattes en fuldkommen Afbildning paa enhver Lov i sær og dens besynderlige Forsætning, her anføres ikke Aarsagerne, hvorfor disse Love ere enten overensstemmende eller adskillige, og saa længe dette fattes, kan ingen Sammenligning skee med Nytte.

Da de gamle tydske Love i mange Stykker ere vel overensstemmende med vore danske, saa er det i denne Sammenligning en dansk Jurist til god Nytte, at han gjør sig bekendt de tydske juridiske Skrifter, som ved at vise den romerske Rets Brug forklare Forskiellen paa romerske og tydske Love, enten i enkelte Afhandlinger, som Thomasius, Ludvig, Heineccius, Hertius, Bohmer, med mange flere, eller i vidtløftige Commentarier, som de to benævnte, Schilter og Struik.

148. Kofod Anchers Dansk Lovhistorie

Om den jydsk Lov.

Lovgivnings-Historien beskriver Hvitfeld vdtløst i sin danske Krønike, naar han siger pag. 206: „Aar 1240, da Konning Waldemar nu sad udi Koglighed, og kunde formærke den store Ustikkelihood, som var udi Danmark iblant Rigens Indbyggere udi saa Maade, at udi Dom og Ret kunde de ikke sambyrdes, fordi mange vilde lade deres Eger dømmes efter Keiser-Retten, hvilken da var brugt her i Riget tilforn, for de mange lærde Mænds Skyld, som vare komne ind udi Riget til de ny Herre-Kloster, nesses Parten Bisper og havde været i Frankerige og Italien, at studere baade i den geistlige og verdslige Ret, andre fandtes og her i Riget som holdt dennem ved andre gamle Kongelige Haandfæstninger, ved gammel Skik og Brug, som var holden udi fordem Tid, og ved sjellandsk og skaansk Lov, som Konning Waldemar I. havde gjort. Derfor lod nu denne fromme Konning Waldemar forskrive en almindelig Herredag over alt Riget til Bordingborg, der mødte alle hans 3 Sønner Eric, Abel, Christoffer, Erkebiskop Osfe

af Lund, samt andre Bisper, med Rigens Raad og ypperste Adel over al Danmark, og da de vare alle tilstede, lod Konning Boldemar efter deres Raad gjøre og beskrive den jydsk Lovbog, som vi nu paa denne Dag bruge, og hver Konge soerger paa i deres Indtagelse, og da han havde samme Lov publiceret, vedtaget og svoret, da lod han strax paa Pladsen opbrænde hvis gamle Skræe og Vedtægter, som var derimod *)". . . .

Hvad Hvitfeld fortæller angaaende Aaledningen til den Jydsk Lovs Forfatning: fordi mange vilde lade deres Sager dømmes efter Kejsers Retten, er gandske rimeligt. Thi som det den Tid var bleven til Mode hos os ligesom hos Andre, at studere Lov og Ret udenlands, det er at sige, at lægge sig efter romersk og canonisk Ret (hvorum kan sees Cansler Westphals Fortale til Tom. I. Monum. Cimbr. pag. 108 og til Tit. III. pag. 44, samt Grams Tale de Origine & Statu rei literariæ in Dania & Norvegia, i det 7de Stykke af dänische Bibliothek) saa er det troeligt, at disse lærde Mænd, naar de vare hjemkomne, ikke gjerne have seet, at deres kostbare Arbejde skulde være spildt, og derfor have søgt, ved at bruge de Love, de havde lært udenlands, at befordre, om ikke Fædrenelandets Nytte, saa dog deres egen Anseelse.

Men skulde man deraf kunne slutte, at de, i at skrive den jydsk Lov, ogsaa have lagt romerske og canoniske Love til Grund? Foruden Andre, som nævnes af Cansler Westphal paa bemeldte Steder, synes Hvitfeld ogsaa i sin Fortale til Sunonis Leges Provinciales Scanicæ p. 3 at have været af den Tanke;

*) En stor Skade for os, at man herudi har fulgt Tribonianis Exempel, som ligeledes beandte de gamle romerske Love, saasnart han havde bragt sit Lov- Arbejde til Ende, om man ellers kan troe Hottomanni Anti-Tribonianus Cap. 12. Hvorfor vilde de endelig have de gamle Love og Skrifter opbrændte? kunde det ikke været nok at ophæve dem ved Forbud, eller meente de, at en Lov ikke kunde afskaffes uden ved Ildbrand? De Tidens slette Lovkyndighed har ført dem paa den Tanke, at gamle Love vare ikke mere til Nytte, naar de ikke længere maatte gjælde som Love, uden at betænke, at de ere de Ridders, hvorfra de nyere som oftest have deres Natur og Beskaffenhed.

thi det var saa en almindelig Syge i de Tider, at man vilde gjøre alle Ting til romersk og canonisk, anseende det som en Ære for vore Love, at de kunde regne deres Herkomst fra saa anseelig en Stamme. Men hvad den romerske Ret for det første anbelanger, om end saa er, at den jydsk Lovs Concipieter, nogle af dem eller alle, have været for at følge den, saa vidt de kunde, saa er det dog vist, at de ingen Vej ere komne dermed. De Gamle vare alt for meget hengivne til deres egne Love og Skikke, end at de vilde lade sig paabyrde noget usædvanligt og fremmed. Lovens selv er det bedste og sikkerste Vidne i sin egen Sag. Er den jydsk Lov tagen af den romerske, da maatte jo nogle Spor findes dertil. Men hvem der vil gjøre sig den Umage stykkedisk at sammenligne den jydsk Lov fra først til sidst med den romerske, han skal have vanskeligt med at finde der noget romersk, med mindre man vil efter Biskop Knuds Raabe gjøre alt det i den jydsk Lov dertil, hvorudi Titelen og Materien er den samme, endstjænt Lovens Indhold og Anordninger ere gandske forskellige. Jeg maa undres over, at denne brave Mand i sine Anmærkninger til de sidste Capitler i den 3 Bogs Cap. 65-69 saa dristig har tordet sige: Hoc extractum est de legibus Imperialibus, da der dog i disse Materier er ligesaa stor Forskjel paa jydsk og romersk Lov som paa Sydland og Italien. Endog Lovens Begreb om Kalk, Vordbrand, Stiemand og Traldom, ere meget adskillige. Men saa stor en Naag har forudfattede Meninger til at forblinde vore Øine! I det øvrige vil man gjerne tilstaae, at den jydsk Lov for saavidt den er bygget paa almindelige Rettens Grunde, har nogle Grundsaetninger tilfældes med den romerske, da der vel neppe er nogen Lov til, som jo i den Henseende maa have i det mindste nogen Fælskab med andre, men egentlig er det af det vilfaarlige i Lovene, man skal dømme om deres Oprindelse af andre, for saavidt derudi findes nogen stor Lighed. Naar man desuden veed, at den jydsk Lov blev givet, som Hvitfeld fortæller, fordi der vare stridige Partier i Landet, af hvilke en Del beraabte sig paa Keiser-Retten, andre igjen paa Landets egne Love og Skikke, og man seer tillige den jydsk Lov i alle Ting dannet ikke efter romerske, men efter gamle

danſke Loves Waade, da maa man deraf ſlutte, at det romerſke Partie i den Lov Strid ſaa langt fra har vundet Sejrr, at det tværtimod haver været en Hoved-Marfag, hvorfor den jydſke Lov blev ſkreven, for at udrydde den romerſke Ret, ſom de Lærde ſogte at rodfæſte *).

*) Der fortælles endog af Petrus Olat, at Kong Valdemar den 2den havde for at udrydde de romerſke Loves Drug ladet dem oybrænde. (Iste Rex Waldemarus libros legum Imperialium, quibus tunc Dania regebatur, Vihergis comburens nullam aliam legem servari voluit nisi quam ipse cum consiliariis suis perferret, *Script. Rer. Dan.* T. II. p. 262) men dette torde være en Leaende. Anker synes at have ſluttet for meget af Hvitfeldts Ord. De tilkjendegive allene, at den romerſke Ret ej kom til at fortrænge de gamle danſke Love og Sædvaner ſom det den Gang var at befrygte, men man har derfor ikke ſaa ſtort Had til dem, at de ikke ſkulde være blevne afbenyttede til at ſupplere Mangler i Fædrelandets Love. Viſt nok har Biſkop Knud ſaa vel ſom flere ofte fejlet i at opſøge Grunden til den eller hin Beſtemmelse i jydſke Lov i Juſtinians Lovſamling, hvor den upartiske Forſker ingen Lighed finder, men det er dog paa den anden Side at gaae for vidt, med Anker at paafaae at intet ſkulde være laant af denne Kilde. Det er allerede i og for ſig ikke rimeligt, at man ſkulde ſaa ganſke have vraget en Lovſamling, ſom paa den Tid langt mere end nu var Gjenſtand for almindelig Beundring, og for hvis Skyld man fra Norden ligeſaa vel ſom fra andre Europas Lande beſøgte de da blomſtrende Univerſiteter i Italien og Frankrig. Men denne Paastand gjendrivs ogſaa ved en upartisk Sammenligning af den jydſke Lov med den romerſke. Vi ville kun her paabe- raabe os, at Grunden til *successio ab intestato* ikke længere blev Fælledsfabet men Slægtſkabs- Waandet, hvorfor de der vare udſkiftede af Fællig ej miſtede deres Arveret (I B. 10 Cap.), at Repræſentations-Retten fortrængte Gradual-Arven i den nedſtigende Linie (I B. 4 C.), at Grændſen for Arv er ſyvende Mand iſtedenfor at den tilſorn var femte Mand (I B. 23 C.), at ſat Børgemaal (*tutela dativa*) indførtes (I B. 28 C.) da vore Forfædre tilſorn vel ikke have kjendt andet end født Børgemaal (*tutela legitima*), at Kirkegods ikke havde ſørend efter 40 Aar (I B. 44 C.) o. ſ. v.

At den romerſke Ret efter den Tid har havt ſtørre Anſeelse hos os end man i Almindelighed foreſtiller ſig, lærer Biſkop Knuds Gloſſer, der endog gjøre *jus Romanum* og *jus canonicum* til *jura communia*, og tale om jydſke Lov ſom et

Hvad derimod den canoniske Ret angaaer, da, som vore Love ikke allene bleve skrevne af Gejstlige, der vare i de Tider, om ikke de eneste, saa dog de fornemteste Lærde, men ogsaa ere givne paa den Tid, da den canoniske Ret blev anseet som en almindelig Kirke-Lov, saa er det ikke at undres over, at der findes i den jødiske Lov Adskilligt, som angaar geistlige Sager, og at man derudi meste Del haver fulgt canoniske Grundsætninger; for Exempel i det som angik de Geistliges, især Bispernes Ret, Biskops eller Kirkes Ravn, Tiende, hellige Dage, hellig Brøde, Testamenter, Barne Daab, forbudne Led, og deres Beregningsmaade, med videre; dog ikke herudi engang saa aldeles, at jo vore Love endog i geistlige Sager ofte vige fra den romerske Kirkes Mynster.

jus municipale. Kunde end hans Hengivenhed til den romerske Ret forlede ham til at antage, at adskillige Bestemmelser i jødiske Lov vare laante af denne Lovgivning, som dog aabenbar ere oprindelig danske, saa kan man dog ikke heraf forklare, at han ligesom skulde annoncere dette som et Factum, dersom det var vittetligt at det forholdt sig anderledes. Endnu besynderligere er det, at disse Glosser endda have kundet faae saadan Autoritet ved vore Domstole, da deres fornemste Mytke bestod i at henvise til disse fremmede Love.

Udg.

149. Anders Sandøe Ørsted

* OM FREMMED RET

Haandbogen, 1. Bd.

[459] Hvad den romerske Ret angaaer, saa er det en overdreven Patriotisme, naar Kofod Ancher og, efter ham, adskillige Lovkyndige have villet nedsætte eller saa godt, som ganske nægte denne Rets Indflydelse paa vor Lovgivning. Baade er det i sig selv høist usandsynligt, at denne, saavel ved sit indvortes Værd, som ved den Anseelse, hvori samme stod, mærkværdigste Ret, der dog var kjendt og dyrket her i Landet, skulde været uden Indflydelse paa vore Love, og tillige overbeviser en løs Sammenligning os om det Modsatte. Saaledes synes endog Kofod Ancher selv at tilstaae, at den i vore ældre, som i den gjeldende Lov, hjemlede *Legitimatio per subsequens matrimonium* har sin Oprindelse

fra den romerske Ret¹⁾. At den romerske Ret ligeledes har givet Anledning til Forskjellen mellem Umyndighed og Mindreaarighed, Værgemaal og Curatel saa og til 25 Aar, som Fuldmyndigheds-Terminen, er upaatvivleligt, naar man lægger Mærke til Vilkaarligheden i disse, først ved C. 4des Frd. 1 Juli 1619 her i Riget indførte, Bestemmelser og sammes fuldkomne Forskjellighed fra vor ældre Ret; ligesom det og er umiskjendeligt, at den ved Frd. 23 April 1632 indførte Repræsentationsret i Sidelinien skyldes den romerske Ret, om end ikke det Samme kunde paastaaes med Hensyn til Repræsentationsretten i den nedstigende Linie, der dog heller ikke var kjendt i vor ældste Ret. At 3-16 N. L. 18-9-6, 3-17 N. L. 19-3 og 11 ere tagne af den romerske [460] Ret, lader sig heller ikke nægte. Dog maa det bemærkes, at alle fra den romerske Ret optagne Institutioner af nogen Betydenhed kun ere optagne med væsentlige Forandringer. Saaledes er baade Forskjellen mellem Værgemaal og Curatel tildeels en anden efter vor Ret, end efter den romerske, og derhos finder den saare vigtige Afvigelse Sted, at ugifte Fruentimmer hos os staae under et stedsevarende Værgemaal, medens de, efter den romerske Ret, endog tidligere, end Mandspersoner, komme under Curatel og til samme Tid, som disse, erhverve Fuldmyndighed. Men det er kun den mindre vigtige Side, hvorfra den romerske Ret har Interesse for den danske Lovkyndige, at den saaledes er den materielle, dels middelbare, dels umiddelbar Kilde til adskillige enkelte Bestemmelser saavel i Christian den 5tes Lovbøger, som i den senere Lovgivning (cfr. til Exempel Frd. 8 April 1768). Af langt større Betydenhed er det, at den romerske Ret er den væsentligste Støtte for det hele juridiske Studium. Den videnskabelige Skikkelse, Retslæren har faaet i de europæiske Stater, skyldes størstedeels den romerske Ret. Baade ere Grundformerne for de herskende Systemer hentede derfra, og tillige har en meget stor Deel af Det i Systemerne, som ikke er hentet ligefrem af Lovens positive Forskrifter, sin Kilde i den romerske Ret. Ikke Lidet af hvad man pleier at tilskrive Naturretten, har dog sin sande Oprindelse fra den romerske Ret, hvis Auctoritet har gjort, at Meget har gjeldt, som ustridigen naturretligt, hvilken man dog vanskeligt skal kunne [461] deducere af naturretlige Grundsætninger, f. Ex. den strenge Vindicationsret, som man tillægger Eieren mod den uskyldige Trediemand. Vist nok er det, at man, naar man ønsker at faae en levende og gennemtrængende Indsigt i Retsforholdenes Natur, faaer en langt bedre Veiledning hos de romerske Jurister, hvis dybe og skarpe

¹⁾ See hans Lovhistorie 2den Udg. 2den D. S. 220.

Blik i det virkelige Liv stedse giver de lærerigste Resultater, end hos Naturretslærerne, der pleie at blive indenfor nogle almindelige, ofte vilkaarligen dannede og med det borgerlige Livs Tarv uforenligte Begreber. Til Exempel paa, at adskillige Materier, hvori vore Lovkyndige, forførte af Naturretslærerne, have meent, at den romerske Rets Bestemmelser ere aldeles unyttige, virkeligen, naar Sagen grundigere overveies, fortjene stor Opmærksomhed, ville vi blot nævne Læren om *negotiorum gestio*¹⁾ og om Ansvar for Beskadigelser af *culpa*²⁾.

¹⁾ See nyt jur. Ark. 9 B. S. 121 ff.

²⁾ See nyt jur. Ark. 19 B. S. 193 ff. og 20 B. S. 155 ff.

B. Naturretten og Juridisk Embedseksamen

150. Ludvig Holbergs Naturret

CAP. III.

Om Naturens Lov

Efter at nu er talt noget om Moralske Gierninger udi Almindelighed, maa her skrives videre fort, og besynderlig eftersees, om det var et Menneske tienligt at leve uden Lov, det er, have saadan Frihed, at det kunde gjøre Alting efter egen Behag, og ingen Regul eller Fornødenhed være undergivent.

Saadan Frihed har Skaberen ikke villet tilstæde Menneskerne, og var den ingenlunde tienlig, hvilket kand sees af adskillige Aarsager:

(1.) Udfordrede den Menneskelige Naturs Værdighed og Herlighed frem for andre umælende Creature, at deres Idrætter maatte føres efter en vis Regul og Rette-Snoor, uden hvilken ingen Orden, Herlighed og Zirlighed kand forstaaes.

(2.) Udfordrede Menneskernes Ondskab, at de maatte være Lov og Fornødenhed undergivne; thi, saasom Menneskets Ondskab langt overgaaer Bæsternes, saa er det fornødent, at dets Frihed paalegges en sterkere Tømme, og at den meere maa indskrenkes end Bæsternes; thi alt, hvad

som ophidser Bæsterne, er Bugs-Fylde og Løsagtighed, hvilket sidste dog ikke skeer uden paa visse Tider, og tager snart Ende. Men Menneskets Begiærlighed kand ikke saa snart mættes, den brænder ikke allene paa visse Tider, men idelig. Bæsternes Bug stilles tilfreds med den slette Spise, Naturen giver dem, men Mennesket vil ikke allene fødes, men endogsaa giødes, derforuden er Mennesket hengivet til mange Begierligheder, som ere Bæsterne ubekjendte, nemlig Overdaadighed, Ærgierrighed, Afvind, Efterstræbelse, Vantro, Nysgierrighed og andre, hvoraf Bæsterne finde sig intet fristede, derfor, dersom den Menneskelige Frihed ey var paalagt saadan en Tømme, da vilde de være verre end Løver, Ulve og Biørne, slides og rives med hinanden; Thi, kand saa meget ondt bedrives, nu deres Frihed saaledes er indskrenket, hvad vilde da skee, om de havde deres egen Villie.

(3.) Findes hos Menneskerne større Ustadighed og Forandring end hos noget slag af Bæsterne, thi det heder hos dem: saa mange Hoveder, saa mange Sind, ligesom derfor, jo fleere og foranderligere Stemmer der ere, jo hesligere og slemmere Lyd give de, uden at der er en ret Harmonie og Eenstemmighed imellem dem, saa skulde der ogsaa være største Forvirring iblant Menneskerne, uden den Foranderlighed, som fiendes hos dem, blev ved Lovene bragt udi en ziirlig Orden.

Puf. J. N. et G.
I. 2. cap. 1.

(4.) Haver Menneskets Skrøbelighed foraarsaget, at det ikke har kunnet være uden Lov: Hvor mange Aar, og hvor stor Underviisning behøves der ikke, førend et Menneske kand komme saa vidt, at det kand føde sig selv, da derimod Bæsterne behøve ikkun faa Dage dertil; og dersom et Menneske uden Optugtelse og Undervisning var allene udi en Ørken fra all Menneskelig Hielp og Samqvem, hvor elendig vilde det da ikke være; at derfor ey Mennesket skulde føre det elendigste Levnet blant alle Creature, giordes fornødent, at der var en Samqvem og Forening mellem hinanden, og saadan Samqvem kand uden Lov hverken indgaes ey heller holdes ved lige, hvorudaf sees, hvor fornødent det er, at det Menneskelige Kiøn er saadan Lov undergivet.

Eftersom nu er viiset, hvor lidet det Menneskelige Kiøn kand leve uden Lov, saa følger nu at tale om samme almindelige Lov, som alle Mennesker maa være undergivne.

Grundvolden af den naturlige Lov er, at et hvert Menneske saa vidt det staaer til ham, maa holde ved lige Samqvem og Forening, hvoraf følger, at, hvad som udi Almindelighed hielper til saadan Samqvem og Omgjængelse, det haver den naturlige Rett befalet, og, hvad som strider

derimod, er af samme Naturens Ret forbudet: udi den almindelige Lov indeholdes alle andre Bud.

Den naturlige Lov forbinder et Menneske, ikke egentlig, fordi den er nyttig, thi dersom vi alleneste i Henseende til Nytte skulde i agt tage Loven, vilde den ikke forpligte os meere end gode og nyttige Raad, som os kand gives, men den forpligter, efterdi GUD haver givet det Menneskelige Kiøn saadanne Love, og befalet Mennesket ved Kraft af dets medfødde Lys at være dem hørig.

At GUD har givet de naturlige Love, tilstaae endogsaa de viise Hedninger; Naturen selv viser os det paa saadan Maade, nemlig: Dersom GUD haver skabt Mennesket Sociable, omgiengeligt, og beqvemt til at kiende det, som tiener til saadan sociable og omgiengeligt Liv, saa følger ogsaa paa, at han har givet det Middel at komme til foresatte Ende, det er de naturlige Love, thi den, som foreskriver een et vist Maal og Ende, maa ogsaa give Vey og Middel at komme dertil.

Og, efterdi GUD saaledes har forordnet den naturlige Lov, og indprentet den udi Menneskernes Hierter, saa kand de udi ingen Maade forandre den, men ere stedse forbundne at leve derefter; den kaldes almindelig, efterdi den er given alle, og kand forstaaes og kiendes af Naturens Lys, hvorvel den klarligen, og meere udtrykkeligen er given udi den hellige Skrift, besynderlig udi de 10 Bud-Ord.

Forskiel mellem
Naturens Ret
og Folke-Retten.

Angaaende den Forskiæl, der er mellem Naturens Ret og Folke-Retten, derom komme de Lovkyndige ikke eens. Hobbesius kalder den første Menneskernes, den anden Stædernes og Societæternes, saa at Naturens Ret styrer og regierer et hvert Menneskes Gierning udi Særdeleshed, Folke-Retten det samme Menneskes, saavidt det er udi Societet og Samqvem, hvilken Meening Puffendorf ogsaa samtykker og underskriver.

Puf. J. N. et G.
lib. 2. c. 3. §. 23.

151. Forordning af 9. august 1638

1638 9. septbr. (Paa vor gaard udi Odense.) Frdg. om præstedrukkenskab, ærerørige domme, kost og tæring, arrest, prokuratorer, lovfældtes rettergang, krybskytter og bøsser¹.

Eftersom os atskillige uordninger, som udi vore riger udi fulde svang gaar, ere forekomne, daa hafve vi den leglighed med voris rigens raad, som nu hos os til stede vare, flitteligen ofverveiet och ber[a]dslagit oc til des af-

skaffelse med deris raad, bevilling oc samtycke for got fundet at beskicke, paabiude oc forordne, som efterfølger.

. . . .

5. Eftersom nu paa nogen tid lang mod al gammel oc loughlig sædvane procuratorer lader sig finde, som andre folkis tretter forfølge oc sig af egen makt saadant paatage oc deraf som it handverk lefve oc dog mange fattige, vanvittige sammenhitser oc for deris egen fordel føre i vitløftighed, trette oc pengespilde, oc efterdi saadanne dog med alle icke vel kunde ombæris oc afskaffis for en del undersatters ukyndighed i sprog oc lough, sygdom, tidspilde, vitafliggenhed oc andre aarsager, daa skal udi købstederne vere procuratorer, som efterfølger:

1. For det fyrste skal ingen sig dertil maa lade bruge uden de, som af kongens lensmend oc borgemestere oc raad tilsettis, hvilke skulle vere gode, fromme, uberøktede oc oprigtige dannemend; oc skulle de vere flere, paa det, om nogen trætte paakom med den, en procurator ved slegt-, svogerskab eller anden pligt vaar forbunden, hand daa en anden kunde hafve, som for saadant fri vaar, at bruge; ti udi saadanne tilfelde skulle lensmendene med borgemestere och raad forskaffe enhver den, hand kand forvaris med efter sagens leglighed, om ei nogen anderledes kand hafvis. 2. For det andet, samme procuratorer skulle beædigis, at de i ingen dennom beviste vrang oc uretfærdige sager ville lade sig bruge, ei heller vidende nogen uretvisheder i rettergang, vidners føring eller anderledis drifve, saa oc at de deris principaler oprigtigen ville tienne, ville oc ei sagen med kroglog, udeblifvelse, forhaal, unødvendige eller søgt skutemaal uden billig aarsage opholde. 3. [For det tredie]¹: Skulle samme procuratorer ingen tilfelde gifve enten for ofver- eller underdommere med vitløftige, inviklede inleg, forsæt eller processer, at dommene vitløftigere end tilbørligt skulle forfattis, meden kortelig hofvitmeningen i saadanne acter indføre, om hvilken ed hand oc af dommeren udi hver sag, som tvilraadig er, kand erindris. 4. [For det fjerde]¹: De skulle icke andtagis al tid at blifve udi bestillingen, meden saadan tieniste skal dennom maa opkyndis, naar øfrigheden, som

dennom tilsetter, synis, at de hidse folk sammen, bruge kroglofve, hindre billige forligelsemaal, spilde rettergange, forlengte tretterne, sager oc processer oppeholde, vitløftig gjøre rettergangene med vitløftige forsetter, indviklede stefninger oc processer, udsue de fattige oc andre med ubillig løn; ti dennom, saadant gjøre, skulle øfrigheden strax afsette, oc mue de ei af dommeren lidis eller tilstedis. 5. [For det fembte]¹: Øfrigheden skal vere forplikt at skaffe² en och hver verger, forsvar och fuldmektige, hvorforre oc procuratorer skulle, naar dennom af øfrighed befalis, tiene de fattige, vere sig enker, vanvittige oc vergeløse eller andre uden betaling oc søge deris løn oc opretning i den kost oc tæring, som dennom tildømmis af vederparten. 6. [For det siette]¹: Samme procuratorer skulle ellers giøris løn for stefninger til under eller ofverdommere at udkaste, supplicatzer, indleg oc forsetter at fatte, saa oc for en proces gandske at drivve, af vore lensmend oc borgemestere oc raad, saa de vide, hvad de af dennom, formufve hafver, mue tage, i hvad sager det oc vere kand, efter deris leilighed oc ingen derofver ved en eller anden forrevendelse betyngte eller udsue, och skulle de derhos advaris, at de stefningerne oc forsetter kortelig stile, dog at de intet af hofvitmeningen udelader, oc raader folk fraa ærrørige ord, uden hvor æren søgis. 7. [For det siufvende]¹: Ingen skal vere forplikt dennom at bruge, som self eller ved sin verge eller tiennere sine tretter ville udføre eller oc nogen sin forvant, om sagen hans ære eller lif paagaer, kand bekomme, som saadan hans høie nødtørft kand udføre. 8. [For det ottende]¹: Med øfrigheds tilladelse kand oc enhver bruge, hvo hannom lyster, dog at hand, der brugis, skal i den sag beedigis. Dog skal icke heller øfrigheden en trettere, afsat procurator eller saadanne bevilge at brugis, som mere søgis och andtagis for folk at plage, opholde oc tribulere end en retferdig sag retviseligen at udføre. 9. [For det niende]¹: Fører nogen procurator vidner eller oc indfører nogit i stefninger, indlegge, forsetter eller andet saadant, skal enhver dennom enten

tillige med principalen eller oc efter sagens beskaffenhed self allene svare och staa til rette forre, om underfundelig oc utilbørligen dermed omgaaes oc indføris. 10. [For det tiende]¹: Paa landsbyen maa ingen procurator brugis, meden der skal helst enhver føre self sin sag ud, paa det tætter ei skulle formeris, eller oc bevilge en i herrit eller birk boesat oprigtig dannemand, som ellers icke er tingstud eller oc lader sig gemenligen bruge i procureren. End kand hand ingen saadan faa, da skal herskab lade svare for hannom eller skaffe hannom en, som kand svare for hannom for en billig vederlag, oc de fattige for ingen betalling videre, end hvis af vederpartens kost oc tæring kand hafvis, som forbemelt. 11. [For det ellefte]¹: Paa landsbyen skal oc ei mue brugis oc tilstedis anden steds afsatte eller forviste procuratorer och tingstude, som andtagis til andre folk eller deris tiennere at tribulere. 12. [For det tolfte]¹: Skal paa landsbyen oc forholdis, som forbemelt, med dennom sig befitter sager, proces oc rettergang at spille oc oppeholde, kroglov at bruge, vrang vidner at føre, løgnagtige forsetter, indleg eller andet at skrifve. 13. [For det trettende]¹: Forbemelte procuratorer, som nogen sag opriktigen, som forbemelt, udfører, skulle ei derfor af nogen øfrighed liggis for had, meden lidis och forfremmis til underøfrigheds bestilling, naar deris retvished al tid befindis, paa det retten uden frycht, fordel, vrangvished, spille och ophold en oc hver upartisk oc svarligen kand meddelis. 14. [For det fiortende]¹: Ofver alt skal en oc hver dommere hermed vere paamint och befalit, processen det meste mueligt at forkorte, ingen sag med uendelige domme eller opsettelse forlange ei heller tilstede, at nogen med kroglove och unødig skutsmaal eller saadan rettens spille justicien och rettens gienge oppeholder. Forholder nogen sig mod noget af det, forbemelt er, staa sagsøgeren saa vel som sit herskab til rette, som ved bærer.

• • • •

152. Forordning af 23. december 1735

23 Dec. **Fr. Om Lovens Skierpelse imod temere Litigantes, samt uretvisse Dommere og Procuratores (*).**
Cancel. p. 178.

Er. Justitiens rforhælde og retsindiae Befordring er hidindtil hindret, deels ved de .i trættekfiere Mennesters Ondskab samt egennyttige og uretvisse Procuratorers Opholdelse og Lovkroge hav' indvilket andre Underfaatter i unndvendige Processer, og gjort Sagerne meget forvirrede og uendelige, deelt ved det at Underdommernes Egennyttighed, Vankundighed eller Partiskhed haver spildt Parternes Ret, og den ved vrang og ufor-svarlig Behandling saaledes forvirret, at den aldrig mere har kundet komme for Lyset, og de i det mindste ere ble-
ne nødte med største Besværning at søge vor Højeste Ret, hvad de ved første Instance burde have erhholdet; Hvorud-
over Højeste Retts Sagernes Tal aarlig bliver saa stort, at de ei lettelig i de sædvanlige Sessjoner kan afgjæres, Underfaatterne udsues, og Landet opfyldes med Uretfærdighed, ublue og oftest falske Ceder og andre deraf flyden-
de himmelraabende Synder; Hvorfore, for at forekomme og udrydde al Anledning til saadan Misbrug, herved al-
vorlig igtentages alt, hvad Loven og de udgangne Fr. imod temere Litigantes og trættekfiere Partier samt uret-
visse og partiske Dommere og onde og forsørjste Procuratorer befaler (hvilket alt af Overretterne, især af Højeste Ret, paa det allerstrængeste, om det end ei af Par-
terne var paastaet, skal efterdags tagttages), samt desuden følgende befales:

1.) Alle Dommere, være sig Under- eller Over-
Dommere, i begge Rigerne skal nsie give Agt paa, om nogen af de for dem i Rette kommende Partier ubesriet og enten af Modtvillighed eller pure Trættekfiere har reist Proces, eller ladet det uden Fornødenhed dertil komme, da enhver, som ved Dom i Sagen findes saa aldeles ugrundet i sin Sag, at han ei alene taber Sagen, men og dømmes til at give Contraparten Kost og Tæring, skal desuden tilfindes at betale til Justits-
Kassen ligesaa meget, som Dommen og Seglet koster, enten det er for Under- eller Over-
Retter (*). Er det for Over-
Hofretten, skal saadan en temere Litigans betale til Justits-
Kassen 10 Rdlr, og for Højeste Ret 24 Rdlr; hvorfra

ingen, som findes til at betale Omkostninger, skal befries; Undtagen i Gieldo = Sager og hvad deraf dependerer, hvor Betalingen søges ved de i Loven foreskrevne Maader, og Gielden ei nægtes, ei heller procederes om nogen Slags lovstridig Omgang eller slige Omstændigheder, som henhøre til Trettefrierhed eller unyttige Udflugter. 2.) Har nogen af Parterne brugt saa lovstridig og selvraadig Afsærd eller anden utilbørlig Omgang i Sagen, som efter Loven og Fr. med Mulct kan ansees, skal saadanne ei alene skarpere og med mindre Forskaansel, end hidtil skeet er, for alle Retter i begge Rigerne mulcteres, men hver Part, som for nogen Under: eller Over: Ret samt for Over: Hof: Retten og Høieste: Ret tilfindes for sit Forhold og Omgang i Sagen at betale nogen Slags Mulct eller Penge: Straf, skal desuden og tillige betale Ligesaameget til Justits: Kassen, og disse Penge ved Dommens Execution under et med Mulcten inddrives; Dog at derunder ei forstaaes Galdsmaale, ei heller de i Lovens 2, 3, 4, 5 og 6 Bog foreskrevne Bøder eller andre Mulcter, som ei af Parternes Forhold i Sagen, men af andre deres Forseelser, dependere. 3.) Procuratorerne, enten de gaar i Rette for Under: eller Over: Retter eller og for Høieste: Ret, skal af Dommerne nøie tilholdes at efterkomme alt, hvad Loven, Fr., deres Eed, eller og Høieste: Retts Patent og Instruction dem foreskriver, og, saa ofte deres Brøst derimod findes, med saa meget haardere Mulct eller anden Straf ansees, efterdi de, som vil veilede andre, ei bør undskyldte sig med nogen Uvidenhed; Og saa ofte nogen Procurator mulcteres, skal han betale ligesaameget, som Mulcten, til Justits: Kassen, som paa samme Maade og under et med Mulcten skal inddrives. 4.) Hvorvel Loven har dicteret saadan Straf for Underdommernes Magtsomhed eller Uretviisighed, som efter de Tider kunde eragtes tilstrækkelig, saa dog, siden Klager ere skeete over endel Dommers uforsvarlige og lovstridige Forhold, skal efterdags enhver Dommer, hvis Dom for sin Over: Dommer enten hjemvises til lovligere Behandling eller og som ugrundet, ulovfikket, uretviis eller med slige Characterer aldeles frafalder, pro meliori Informatione betale, om det er ordinaire Under: Dommere, 2 Rdlr, og, om det er en Over: Ret, da betale enhver af dem, som Dommen har underskrevet, 10 Rdlr, alt til Justits: Kassen; Befindes nogen Dommers Forseelse

af Over-Dommeren saa mærkelig, at han desuden enten til Omkostninger eller Mulct burde condemneres, skal de derfor ingenslunde forkaanes, men desuden betale Ligesaameget, som Mulcten er, til Justits-Kassen; Er nogen Underdommer allerede 2de Gange for aabenbare Uretviished eller Partiskhed mulcteret, skal han 3die Gang uden al Naade dømmes fra sit Embede; Til hvilken Ende Secretairerne i Høieste Ret og Over-Hof-Retten samt Landsdommere, Laug-Mænd og alle Over-Retter skal holde en aparte Designation over Underdommerne, som mulcteres, og deri hver Gang indføre den over dem-ergangne Doms Ord og Datum, for siden at give Retten tilkiende, om og hvorføre saadan Underdommer tilforn med Mulet er anseet. 5.)

Da Commissariers Ubedelse (som forhen ikkun har været brugelig i visse vidtløftige og formødne Tilfælde, hvor Sagen før de ordinaire Dommere ei saa beqvemt eller hastigt kunde udføres) nu synes at blive misbrugt, i det enhver, øftest uden ringeste Fornødenhed, søger om Commissarier, som Parterne mene at burde være dem mere forbundne end Retten, da de af dem ubedes og lønnes, hvorved de ordinaire Retter og Dommere skeer stor Afbræk, og uformuende Parterets Ret iblant lider eller dog opholdes længere, end for det ordinaire Bærning skee kunde, foruden andre af slige Commissariers Misbrug skydende skadelige Følger; Saa skal herefter alle frivillige Commissarier, saa ofte deres Dom aldeles frafalder, betale enhver, som Dømmen har underskrevet, 8 Rdlr; Underkiendes deres Dom og Afserd som ugrundet, uforsvarlig, lovstridig, ulovstiftet, eller med nogen anden Caracteer, da enhver 15 Rdlr, og desuden, om de mulcteres, betale lige saameget som Mulcten, alt til Justits-Kassen.

153. Forordning af 10. februar 1736

10 Febr. **Fr. Hul.** hvorledes med Examibus Juridicis ved Rhavns Universitet herefter skal forholde; (paa det Justitien ved retvise og beqvemme Rettens-Beriente og Procuratores desbedre kan blive pleiet). Cancel. p. 37.

Forandret og næiere bestemt ved Univ. Fund. 7 Maj. 1788. IV Cap. 15: 19 § og V Cap. Cfr. Anordn. 15 Mart. 1743, Examens-Fr. 11 Maj. 1775. 10 § og Sorø Acad. Fund. 29 Jan. 1782. 28 § (*).

I Post.) Om Examinibus Juridicis (See Fund. 7 Maj. 1788. IV Cap. 15:19 §). 1.) Ingen Studiosus maae herefter søge noget enten Dommer: eller Procurator: Embede eller anden Civil: Bestilling, som i ringeste Maade med Justitien haver at bestille, med mindre han af Facultate Juridica publice er examineret, og har faaet saadan en Character, som kan vidne om hans Dygtighed til det Embede, han attraaer. 2.) Til den Ende skal Facultas Juridica maanedlig, saa ofte nogen Studiosus Juris melder sig, holde, ligesom ved Fac. Theologica skeer, Examen Juridicum offentlig paa Confistorio paa Latih, saaledes, at hver Gang ei mere end 8 Personer til Examen antages, paa det de desto nøiere kan overhøres; Og skal med Examen Juridicum, hvad Examinatores og Examinandus selv, Notarii Embede, Tiden, Stedet, Protocolla, saavel Qvæstionum som Distinctionis, og Schedulam attestatoriam angaaer, i alle Maader forholdes, ligesom det ved den Theol. Examen er anordnet. 3.) Til Notarius antager Facultas Juridica en bequem Person, som er Membrum Academiæ og forstaaer selv, hvad der in Examine forekommer, som skal give dem sin skriftlige Forpligt, at han redelig vil føre Protocollen, og siden forrette Protocolleringen paa samme Maade ved de juridiske Examina, som Provsten over Commnitetet ved de theolog. Examina. 4.) I den Juridiske Examen skal, ligesom i den Theologiske, være 3 Characterer neml. a.) Haud contemnendus, hvortil fordres at være nogenledes grundet in Jure Naturæ og derhos forstaae den Danske og Norske Lov og Rettergangs Maade, samt de in Institutionibus forekommende terminos juridicos. b.) Haud Illaudabilis, hvortil kræves at være vel grundet in Jure Naturæ & Gentium, forstaae den Danske og Norske Lov og Rettergang, og have nogenledes Kundskab om den nu brugelige Jurisprudentia Romano-Germanica. Og c.) Laudabilis, hvortil fordres at være vel grundet in Jure Naturæ, Gentium & Universalis samt Danico & Norvegico, og have en æd Kundskab om Jure Romano-Germanico og dets Forstiel fra Jure Danico, samt have nogenledes fattet Jus Militare & Jus Publicum Universale Danicum og Germanicum, saa de fornødne Ting deraf vides. 5.) Før nogen Studiosus admitteres til Juridisk Examen, maae han først anmelde ved Facultetet under sin Haand sit Navn, Alder, Fødested, og Forældre, samt naar og fra hvad Skole han er dimit-

teret, hvad han formener sig in omnibus Partibus Jurisprudentiæ at præstere, hvad for Collegia han har hørt, og derhos fremlægge sin privat Præceptors Deviis om sin Flid og Forhold. 6.) Er en Candidatus end ydermere sunderet i andre Partibus Jurisprudentiæ, som in Jure Feudali Criminali Germanico, samt Forstieffen imellem den nu værende Danske og Norske Lov og Rettergang fra de gamle enten Danske eller Norske Love, eller de endnu i de Kgl. tydske Provintser brugelige, saa og Sariske og Lybetske Rettergangs Ordninger, da maae Facultas Juridica, naar det in Examine gøtgjøres, derom forudert hans fortiente Character melde noget aparte i den ham givne Schemata attestatoria. 7.) Alle med en af ovenstaaende Characterer aflagte Candidater skal desuden efter det Juridiske Facultets Forfrist udarbejde et Indlæg og en Dom over en dem forelagt Casus, hvorover Facultetet ligeledes skal censurere og give Candidaten derover et aparte Deviis paa samme Maade, som ved Dismisspræfeners Censur er brugeligt i det Theol. Facultet. 8.) Efter Examen skal Examinatus med Haandrekning og stipulata manu forpligte sig for Examinatores, at han aldrig vil videndes vige fra Ret og Retfærdighed, mindre raade nogen til at føre uforholdne Processer eller i andre Maader consulendo concurrere til nogen uretviis Sag eller Intention. 9.) Alle Studiosi juris, som nyde nogen Bestalling, skal herefter, ligesom Studiosi Theologiæ, tage Testimonium academicum publicum, og det paa behørigt Sted producere. 10.) Om nogen, som ei har studeret og derfor ei kan publice examineres, begierer privatim at examineres, maae det skee (*), og naar han da i den Danske og Norske Proces findes tilstrækkelig

(*) I Folge Rescr. 8 Sept. 1769 (til det Juridiske Facultet) skal alle Examina in Facultate juridica skee publice, og derover ved Notarium Facultatis holdes rigtig Protocol; da det i øvrigt forholdes efter Kr. 10 Febr. 1736. Herved maae og merkes, at det, ved Rescr. 5 Apr. 1737 til det Juridiske Facultet, er bevilget (i Anledning af en Anjoaning om uden Examination at faae Kgl. Confirmation paa en Virkeskriver-Tjeneste, hvis aarlige Indkomster ei beløb sig til mere end 12 à 16 R. ltr, saasom Supplicanten ei kunde bestride de Omkostninger, det Juridiske Studium medførte): At det maatte være Facultetet tilladt, saa ofte flige fattige Folk til en saa ringe Justits-Betjening, som dette Virkeskriverie, kaldes eller have Forhaabning; samt saa ofte en Examinandus, der søger eller har faaet en anden Justits-Betjening, beviser med Medicis, Chirurgi og Ærigheds eller hans Skriftefaders Attest, at han er saa svag, at han ei kan taale at reise til Aabov, eller i andre li

grundet, nyder han Deviis derfor paa 24 R Stempletpapir, hvori tydelig skal sættes, hvorvidt han in Examine har viist sig: a.) I Naturens Lov, saavidt den af danske og tydske Bøger kan fattes. b.) I den Danske Proces. c.) I Loven og Lovkyndighed selv. d.) Og endelig I Indlægger's eller Dommenes Forfættelse grundet og færdig. Da ingen maae nyde sig Attest, som ikke i det mindste er nogenledes om Naturens Lov og om den Danske Proces tilstrækkelig informeret. Og skal Facultetet I alt for en privat Examen, enten der er een eller flere Examinandi indtil 8, ei fordre mere end 4 R dlr, og Notarius af hver Person 4 R l. (See Fund. 7 Maj. 1788. IV C. 19 S *).

II.) Om nogle andre til Studii Juris Forfremmelse her paa Universitetet tienlige Punkter. (See Fund. 7 Maj. 1788. V Cap.). I.) Da Gradus Licentiatii og Doctoris Juris her paa Universitetet efter Fundatsens 48 og 49 S maae holdes; Saa maae det med Promotionibus Juridicis I sig selv, saavel hvad Examina promovendorum som Omskiftningerne angaaer, forholdes, ligesom det skeer I det Medicinske Facultet; Dog at de, som til Doctores promoveres, I Følge Fundatsen ei behyres med Examen, saafremt de virkelig staae I noget af Kongen dem allerede betroet Embede. Saa maae og enhver Candidat, ligesom det skeer I det medicinske Facultet, selv

gesaa forlige og aabenbare Forhindringer at være bevidt, som giøre hans Vidre se umuelig: I lige Tilfælde at committere en Facultati bekendt eedsvoren K st. Betient der paa Stedet at lade Examinandum for sig inkalke, at forelægge ham de af Facultate hver Gang dertil paa nye forfattede D væstioner, som Examinandus skal paa Stedet skriftlig under sin Haand bør besvare, uden at vige af Stuen eller at betiene sig af nogen Bog; saa og at indhænde ham en C asum, hvoreder Examinandus bør forfatte en Steyning, et Indlæg og en D om, og siden at indsende dette til Facultetet med sin de paa tegnede Attest, at Examinandus D væstionerne saaledes ex tempore, uden nogen M og eller ugens Hielp, I C o besvaret, samt selv forfærdiget de af ham O pfede P rover; hvorefter Facultetet da kan giøre ham Attest efter hans befundne Lovkyndighed og Færdighed, mod at han alene medsender 24 R til stemplet Papiir og de Notario tilfagte 4 R l, samt selv betaler Postpengene; hvorimod Betienten, som af Facultate blev committeret, kunde nyde, hvad ellers pro Examine efter F r. Kulde gives til Facultetet. End videre maae sige vacante ringe J urists B etieninger, ligesom med Degnekaldene skeer, tilbydes dem, som sig have ladet examinere, saa ofte sig ingen dertil finder, som Examen hær udstaaet eller kan udstaae, da Facultetet skal være mueligt O msog for at vide, hoor de Examinerede R edse kan findes.

Og Rescr. 2 Dec. 1768. E fr. Rescr. 29 Nov. 1743.

vælge den Professor Juris, under hvilken han vil promovere. Men for desto mere at distingvere den juridiske Doctor-Grad, forholdes dermed efter visse (i Fr. selv ovrægnede) Ceremonier.

2.) Doctores Juris nyde følgende Beneficia: a.) Gang og Sæde med Consistorial-Assessorer. b.) Prædicatum af Velæble og Høilærd. c.) Frihed at bære Fløiel samt Skarlagten. (Efr. Fr. 20 Jan. 1783. 7 §). d.) Jus Altoratorum in Facultate Juridica, og at kunne bivaane Examinibus Candidatorum eller privatis (*). e.) I Kbhavn den Frihed at staae under Jurisdictione academica, om de ei selv hører vil serrere under et andet Bærning, som deres Bestalling ellers medbringer. (See Fr. 15 Jun. 1771).

3.) Fundatsens 48 § skal ei paa Licentiatos Juris hentydes, men det tillædes at conferere habile og vel sinderede Candidatis Juris, prævio examine rigoroso & disputatione publica, gradum Licentiatos, ligesom det og med Licentiatos og Doctoribus Medicinæ her er brugeligt; Men med Gradu Doctoris in Jure forholdes i alle Maader efter Fundatsen.

4.) Ingen maae for den academiske Ungdom holde Collegia juridica, i hvad parte Jurisprudentiæ det end er, uden han er Licentiatos eller Doctor Juris, og har engang publice præsideret i en juridisk Disputats.

5.) Paa disse Licentiatos Juris skal reflecteres frem for andre til at være Over- og Under-Rets Procuratores i begge Rigerne, naar de bevise i Cancelliet at have præsenteret Diploma Licentiæ, og derefter sammefæds at have gjort den Procuratorerne foreskrevne Cød.

III.) Om Befordring til Justitsbetjeninger, Betienter.æs Capacitet, og hvad derved til Justitiens eller Studii Juridici Befordring kan være fornødent. (See Fund. 7 Maj. 1788. IV. 3 og 19 §).

1.) Da det er at formode, at ei saa hastig findes saa mange bequemme og vel sinderede Jurister, som til alle Dommers, Skrivers eller Procuratorers Embeder ved Underretterne udfordres, samt at der altid vil findes vittige og i Lov og Ret vel øvede ustuderede Personer; Saa skal saadanne Lovpundige endskjønt ustuderede, naar de paa forommeldte Maade have ladet sig privatim examinere og forhvervet gode Testimonia, frem for andre, til Byes Birk- eller Herreds-Dommere og Skrivere samt til Underrets Procuratorer emploieres.

2.) Men dog

(*) Efr. Rescr. 31 Maj. og 28 Jun. 1743.

skal, cæteris paribus, ved slige Justits- Besiddinger studerede Personer præfereres for ustuderede, som ingen bedre Testimonia kan fremvise. 3.) Ingen maae efterdags søge at vorde Høieste-Rets Procurator, med mindre han er studeret og har in Examine Juridico for- tient beste Character. 4.) Ved vacerende Over-Dommeres og Høieste-Rets Advocaters Pladser skal, cæteris paribus, frem for andre reflecteres paa Licentiati Juris eller og dem, som have faaet beste Character og siden med Berømmelse forestaaet Under-Dommeres eller ordinaire Advocaters Forretninger. 5.) Ingen Høieste Rettes Advocats fuldmægtig maae møde for nogen Ret, med mindre han er Examinatus, eller og han alene har et af sin Principal selv underskrevet Indlæg at indlevere.

154. Forordning af 26. januar 1821

Fr. om det Juridiske Studium

. 15.) Ingen uden den, som har underkaflet sig en af de i det Foregaaende omtalte tvende Examina og i samme erholdt Character, kan vente at blive ansat i saadant kongeligt eller offentligt Embede, hvortil udfordres Kundskab om Lov og Ret. I Henseende til dem, der efter denne Frs Bekendtgjørelse underkaste sig juridisk Examen, fastsættes som Regel, at ingen andre, end de, der have udbaldt den fuldstændige juridiske Examen, kan komme i Betragtning til Ansættelse i Embeder, som: Medlemmer af det danske Cancellie; Høiesteret^s Tilforordnede og alle øvrige over- og underordnede Dommere; Stiftamtmand og Amtmænd; Overpræsident i Kbhavn; Generalauditeurer i begge militaire Etater; Borgmestere i Kbhavn og de øvrige Kiøbstæder; Contoirchefer, Cancellister og Undercancellister under det danske Cancellie og Høiesteret; Justitssecretair og Protocolsecretairer ved bemeldte Ret, saa og Justitssecretairer ved Landsoverretterne, og alle ved Landsover- samt Hof- og Stadsretten i Kbhavn ansatte Contoirchefer; Advocater ved Høiesteret og Overrets Procuratorer, samt Soe-Krigs-Procurer; Auditeurer ved begge militaire Etater. Til de øvrige juridiske Embeder kan ogsaa de have Afgang, som alene have under-

kastet sig den juridiske Examen for Ustuderede. Saa kan de og, naar Omstændighederne maatte fordre det, constitueres som Underdommere. Ligeledes maa de, naar fornødent, bringes i Forslag til at ansættes som Syssekmænd i Island. Dog skal de, som attraae at blive Syssekmænd i Island eller Procuratorer ved Underretterne, ved bemeldte Examens theoretiske Prøve have erholdt Characteren Dequens, og ved sammes practiske Prøve Characteren Vel. 16.) Ligesom i 15 § er bestemt, til hvilke Embeder herefter udfordres fuldstændig juridisk Examen, saa fastsættes endvidere, at beste Character, saavel i denne Examens theoretiske som practiske Prøve, skal være erholdt for at opnaae Ansættelse i følgende Embeder, som: Medlemmer af det danske Cancellie; Høiesterets og Overretternes Tilforordnede; Stiftamtmand og Amtmand; Generalauditeurer ved begge militaere Etater; Politiedirecteur i Kjøbenhavn; Advocater ved Høiesteret; Udsesforer i Kjøbns Politieret; Justitiarius i Søretten i Kjøbn; Justitssecretair og Protocolsecretairer ved Høiestere; Contoirchefer og Departementssecretairer i det danske Cancellie. Desuden skal der ved Indstillingerne til Ansættelse i Embeder, hvortil beste Character ikke nødvendigens udfordres, tages fortrinligt Hensyn paa dem, som i Examen have opnaaet den beste Character.

.

C. Kodifikationsplaner

155. Julius Lassen: Om Privatrettens Kodifikation

Privatrettens Kodifikation

Tale ved Universitetets Reformationensfest den 16de November 1899

(Berlingske Tidende Fredag og Lordag Aften den 17de og 18de November 1899)

I.

I den borgerlige Rets Historie kan der ikke paavises nogen enkelt Begivenhed, der har grebet saa dybt og afgjørende ind i Rettens Udvikling, som det for Kirkelivets Vedkommende skete ved den Reformation, hvis Minde Universitetet idag fejrer. Men kaste vi et Blik udover de samlede Retsforfatninger — vor egen og de fremmede — ,

da vil deres Historie ret regelmæssigt, med kortere eller længere Mellemrum, opvise Begivenheder, som i visse Karakterer minde om Kirkereformationen. Jeg sigter her til *Privatrets-Kodifikationerne*, 3: Lovbøger, der fastsætte den borgerlige Ret som Helhed. I Almindelighed gribe de ikke — som Kirkereformationen — meget dybt ind i Udviklingen. Men som denne klare de op og rense ud og anviser Baner for ny Udvikling. I disse Funktioner ere efter Historiens Vidnesbyrd Kodifikationerne nødvendige Led i Retsudviklingen. Og jeg rejser da her det Spørgsmaal, om ikke Tiden nærmer sig for en Kodifikation af den borgerlige Ret her i Landet, om vi ikke trænge til en ny »Danske Lov«, der fastsætter vor borgerlige Ret som Helhed. Under borgerlig Ret eller Privatret indbefatter jeg i Overensstemmelse med sædvanlig juridisk Sprogbrug: Personretten eller Ordningen af Personens almindelige Retsstilling, navnlig i Henseende til Myndighed og Umyndighed, Formueretten, 3: den retlige Ordning af Ejendomsforhold, Brugsforhold, Panteret, Reglerne for Kontrakter og om skade-gjørende Handlinger, Familieretten 3: den retlige Ordning af Ægteskabet og Forholdet mellem Forældre og Børn, og Arveretten, kort den retlige Ordning af Privatlivets, derunder Forretningstilværelsens Forhold, i Modsætning til den offentlige Ret, Statsretten, Strafferetten, Procesretten.

Først ser jeg paa Rettens *Form*. Den borgerlige Rets formelle Tilstand her i Landet er for Tiden denne: Chr. V.s »Danske Lov« af 1683 er endnu den gjældende Landslov. Men i Virkeligheden findes kun et forholdsvis meget ringe Antal af de gjældende Privatretsregler i denne kasuistiske og i mange Punkter forældede Lovbog. Adskillige af de gjældende Regler findes i senere spredte Forordninger og Love, som supplere eller forandre Landsloven. Men Størstedelen af de gjældende Privatretsnormer have i Virkeligheden ingen Lovhjemmel, navnlig paa det formueretlige Omraade mangler der Lovbestemmelser. Hvor Lovgivningen og dens Analogi tier, der have de retsanvendende Autoriteter, Domstolene, at afgjøre de dem forelagte Retstilfælde saaledes, som disses Natur kræver det, eller, som det udtrykkes, efter den med Forholdets Natur stemmende Norm. Vi ere saaledes, navnlig for Formuerettens Vedkommende, for Størstedelen henviste til det, man kalder uskreven Ret, 3: til Retsnormer, som ikke have faaet Lovsform, men hvis Gyldighed alene beror paa, at de stemme med Forholdets Natur.

Allerede denne Tilstand, at vi i saa vidt Omfang ere henviste til uskreven Ret, er et vægtigt *Motiv for en Kodifikation*, thi den uskrevne Ret repræsenterer et ufuldkomment Standpunkt overfor Retssætningen i Lovsform.

For det første maa det erkjendes, at Lovsformen sikrer Retsnormens ligelige Anvendelse overfor Alle. Den betrygger imod, at Dommeren afgjør den ham forelagte Sag *partisk*. Jeg sigter herved ikke til bevidst Partiskhed. At Dommerne i det Hele ere tilsinds at dømme retfærdigt, er en Sætning, man erfaringsmæssigt roligt kan gaa ud fra som given, og mod bevidst Partiskhed vilde Lovsformen ikke give nogen stor Betyggelse. Jeg sigter til den *ubevidste* Partiskhed. Naar Dommeren staar saaledes, at han skal afgjøre det ham forelagte Retstilfælde uden Vejledning i nogen Lov efter den med Forholdets Natur stemmende Regel, vil dette jo sige, at han afgjør Sagen efter den Retsregel, der for ham staar som den med Forholdets Natur stemmende, altsaa efter sin Retsfølelse. Men let vil det kunne ske, at den Retssætning, der dikteres Dommeren af hans Retsfølelse, afviger noget fra den virkelig med Forholdets Natur stemmende, idet Dommerens Retsfølelse er paa-virket af uvedkommende Hensyn, Standssympatier og -antipatier, Retningssympatier og -antipatier, som — Dommeren ubevidst — medføre en Forskydning i hans Erkjendelse af den rette Norm til Gunst for den ene Part og til Ugunst for den anden. Ingen vil kunne sige sig helt fri for, at saadanne *under Bevidsthedens Tærskel liggende*, uvedkommende Hensyn kunne faa Indflydelse paa hans Skjøn. Udover disse Farer hjælpes Dommeren af Lovsformen; den skrevne Lov viser ham, hvorledes han uden Hensyn til egen Mening skal dømme, og Lovens Regel vil regelmæssigt blive fulgt af Dommeren ligeligt overfor alle, uanset at han — ifølge sin individuelle Retsfølelses Ejendommelighed — finder Loven mindre retfærdig. Lovsformen giver — som Jhering har udtrykt det — *Retsnormen formal Selvstændighed*, den sikrer Retsanvendelsen mod Indflydelse af subjektive Meninger og Sympatier hos Dommerne.

Men den Mangel ved den uskrevne Ret, som jeg nu har paapeget, er ikke den betænkeligste. Ogsaa paa anden, vistnok langt betænkeligere Maade virker den uskrevne Norms Ukjendelighed og Ubestemt-hed uheldigt. Dagligt vil det kunne være af største Interesse for Borgeren *forud* — forinden han arrangerer sig paa en vis Maade — at vide sikker Besked om saa denne, saa hin Retsnorm, eller med andre Ord at faa Sikkerhed for, hvad Domstolene eventuelt ville kjende for Ret. Man vil sikkert vide, om det Arrangement, som man agter at træffe, f. Eks. idet man yder et Laan, virkelig giver Sikkerhed for Laanets Tilbagebetaling, eller om Domstolene ville finde Arrangementet ulovligt. Manden i Huset er død, og de Efterlevende ville vide, om de, skjønt Manden har lejet Lejligheden paa flere Aar, ere berettigede til at opsiges med sædvanligt Varsel. Men nu er Forholdet det, at vor Lovgivning kun i meget faa Tilfælde giver noget Svar paa saadanne i det daglige

Liv interesserende Spørgsmaal. Retssætningen, som gjælder for Tilfældet, er i Almindelighed uskreven Ret. Vil man vide Besked om den — om hvorledes det foreliggende Tilfælde eventuelt vil blive afgjort af Domstolen — maa man søge Svaret i de juridiske videnskabelige Skrifter og i Retspraksis, og dette Svar bliver ofte usikkert.

Lad os sætte: man finder Svaret i *Praksis*. Det vil sige: jeg hitter i Domssamlingerne Afgjørelsen af et Retstilfælde, som jeg finder saa ensartet med det, hvis Løsning jeg søger, at jeg skjønner, at dette maa være undergivet samme Retsregel som hint. Mere vil man i Almindelighed ikke finde i Retsafgjørelserne; de afholde sig ordentligvis — og det med Føje — fra direkte at udtale almindelige Retssætninger. Hjælper nu dette Fund af en eller flere tidligere Retsafgjørelser til paalidelig Oplysning? Nej, Paalideligheden er tvivlsom. For det første er det muligt, at Domstolene eventuelt ikke ville tiltræde min Opfattelse af, at mit Tilfælde er saa ensartet med det tidligere afgjorte, at det bør være samme Retsregel undergivet. Netop paa Grund af den kasuistiske Karakter, som Domsafgjørelserne have, ligger denne Eventualitet ikke saa meget fjærnt. Og dernæst: ganske vist er der Sandsynlighed for, at Domstolene, dersom de finde, at mit Tilfælde er ganske ligt med det tidligere paakjendte, ville have samme Mening som før og afgjøre mit Tilfælde som det tidligere paadømte. Men sikkert er dette ikke. Er det kun en Overrettsdom, jeg har fundet, er det, selv om Overretten fastholder sin tidligere Anskuelse, ikke sagt, at Højesteret mener det samme. De ville alle fra Aviserne kjende den ikke usædvanlige Vending efter Referatet af en Overrettsdom »Højesteret kom imidlertid til det modsatte Resultat«. Dette er ganske vist ikke altid, men dog ret ofte, Udtrykket for, at Højesteret har en anden Retsanskuelse end Overretten. Sikrere staar Sagen, naar man har en ældre Højesteretsdom for sig. Men heller ikke her er man sikker. Det forekommer, at Højesteret — og det med fuld Føje — gaar imod sine ældre Afgjørelser.

Er der saaledes Usikkerhed tilstede, selv hvor man finder Præjudikater, bliver Usikkerheden endnu større, naar man *hverken finder Svar i Lovgivningen eller i Praksis*. Man er da udelukkende henvist til de videnskabelige Arbejders Fremstilling og til sin egen Retsfølelse. At nu den videnskabelige Fremstillings Løsning vil finde Domstolenes Billigelse, er ganske vist i mange Tilfælde meget sandsynligt; det gjensidige Samarbejde mellem Teori og Praksis har — siden Ørstedes Tid — i det Hele været godt her i Landet. Men Domstolene ville dog aldrig tage Videnskabens Afgjørelse uden en Prøvelse, og denne Prøvelse vil — med Rette eller Urette — ikke sjældent føre til, at Domsafgjørelsen

bliver en anden end den teoretiske Videnskabs. Endnu skal jeg tilføje, at det ikke sjældent vil forekomme, at Videnskaben giver *forskjellige Løsninger* af samme Spørgsmaal eller indtil videre har set sig ude af Stand til at give en Løsning, ligesom der ogsaa ret jævnligt i Praksis findes forskellige Løsninger af samme Spørgsmaal. Her staar den, der ønsker at vide Besked, ganske hjælpeløs.

Denne, den uskrevne Norms Ukjendelighed, hvis Ulemper jeg nu har paavist, er en fra den uadskillelig Egenskab. Den uskrevne Norm, γ : den med Forholdets Natur stemmende Norm uden Lovsform, er, netop fordi den savner Lovsform, for den Enkelte kun kjendelig gennem hans egen Retsfølelse, og denne kan, som tidligere omtalt, være hildet af Momenter, der hindre Normens rette Erkjendelse. Dette kan være Tilfældet hos Dommere og andre Jurister, men naturligvis vil det endnu hyppigere og i større Omfang forekomme hos Lægfolk. Den Ene vil anse een Retsregel, den Anden en anden for den med Forholdets Natur stemmende. Idet den uskrevne Ret savner Lovsform, bliver den, *subjektivt* set, ubestemt. Og hertil kommer, at den uskrevne Ret ofte tillige lider af *objektiv* Ubestemthed. Paa mange Omraader vil en Retsregel være lige saa god som en anden, stemme lige saa godt med Forholdets Natur som en anden, eller — hvad der praktisk er det samme — selv det fordomsfrie, uhildede Skjøn vil være i Tvivl, om den ene Regel skal foretrækkes for den anden eller omvendt. Og samtidigt kan der paa saadanne Omraader være Trang til forud sikkert at vide, hvilken Regel der gjælder. Om man for det Tilfælde, at Forfaldsdagen for en Lejeafgift, der f. Eks. efter Lejekontrakten skal betales den første i hver Maaned, falder paa en Søndag, vil lade den Regel gjælde, at Lejen skal betales allerede om Lørdagen, eller den, at Lejen først skal betales om Mandagen, kan være temmelig ligegyldigt, men det kan være af største Vigtighed for Lejeren — Lejekontrakten indeholder maaske den Bestemmelse, at han kan udsættes af Lejligheden, dersom han ikke betaler Leje nøjagtigt paa Forfaldsdagen — at vide, om det Ene eller det Andet er gjældende Ret. I mange Tilfælde trænger Retslivet til faste Tidsbestemmelser f. Eks. for Opsigelsesvarsel; om det er lidt kortere eller længere, kan være ligegyldigt, naar man blot ved, hvad man har at rette sig efter. I saadanne Tilfælde er det særligt klart, at den uskrevne Ret er utilfredsstillende, og at Lovsformen med dens skarpe Valg imellem de forskellige fornuftige Alternativer er fornøden. Men ogsaa paa saadanne Omraader mangler der i vidt Omfang Lovbestemmelser i dansk Ret.

Jeg hævder altsaa, at der trænges her i Landet til en Kodifikation af den borgerlige Ret, særlig af Formueretten, fordi vor Privatret for

Størstedelen bestaar af uskreven Ret og saaledes savner Kjendelighed og Bestemthed. Ganske vist kan en Kodifikation ikke hæve al Uklarhed. Den bør langtfra tilstræbe udtømmende at fastsætte Retten i Lovsform eller at give Lovregler for alle tænkelige Tilfælde; i den Retning gaar den nye tyske Lovbog af 1896 afskrækkende vidt. Men en Kodifikation kan hjælpe et betydeligt Skridt fremad til Fjernelse af skadelig Retsuvished i de praktisk vigtigste Tilfælde. Dette Motiv — Sikkerhedsmotivet — har skabt en af de følgevigtigste Kodifikationer, som Retshistorien kjender, de tolv Tavlers Lovgivning i Rom. Det var Sikkerhedshensynet, som bar den kroniske Kodifikation, der fandt Sted gennem Prætors Edikt, som udstedtes »for at Borgerne kunne vide, hvad der vilde blive kjendt for Ret og forud kunne indrette sig derefter.« Det var samme Motiv, som efter Afslutningen af den prætoriske Kodifikations Tidsrum affødte de romerske Citérlove og tilsidst Justinians *Corpus juris*. Ogsaa for nyere Tidens Kodifikationer har dette Motiv været medvirkende.

II.

Kodifikation nødvendig af Hensyn til vor Rets materielle Udvikling.

Men det er ikke Kodifikationens eneste Formaal at give Klarhed over Retstilstanden. Efter min Opfattelse udkræves en ny »Danske Lov« ogsaa af Hensyn til vor Rets materielle Udvikling.

Jeg er forberedt paa, at denne min Opfattelse kan møde adskillig Modstand, navnlig mellem Jurister. Det gaar jo godt, som det gaar, siger man. Tilstanden er jo den, at Domstolene have saa at sige fuld Frihed, uhindrede af positive Love, til at afgjøre de dem forelagte Tilfælde, saaledes som deres Natur kræver det. Resultatet udviser, at de ogsaa have Evne hertil; i det Hele og Store stemme vore Domsafgjørelser fortræffeligt med den almindelige Retsbevidsthed. Naar man saaledes i Virkeligheden overlader den private Rets Udvikling til Domstolene, støttede af Retsvidenskaben, følger man netop den rette Vej. Paa denne Maade holde Retsnormerne Skridt med Livets Udvikling. En Kodifikation derimod stivner Retten, fæstner den ubevægeligt om et enkelt Tidspunkts Livsforhold. Saaledes ville Mange tænke, og med Tanker som disse ere Kodifikationsforsøg ofte blevne angrebne og hæmmede. Med en saadan Tankegang dæmmede *Savigny* i Aarhundredets Begyndelse op imod Bestræbelserne for en tysk Lovbog, idet han forøvrigt tillige stærkt betonedede den daværende tyske Retsvidenskabs Mangel paa Evne til at løse Kodifikationsopgaven.

Der er utvivlsomt meget sandt i denne Tankegang, men Sandheden er — selv bortset fra det tidligere omtalte Sikkerhedshensyn — kun relativ. Rigtigt er det, at der kræves lange, stille Perioder, i hvilke Retten er overladt til Selvudvikling gennem de traditionelt herskende Faktorer uden væsentlige Indgreb fra Lovgivningsmagts Side. Men med Mellemsrum, under visse Forudsætninger, som ville gjentage sig med Mellemsrum, trænger Retsudviklingen til Udrensning og Anvisning af nye Baner gennem en Kodifikation, og disse Forudsætninger foreligger sikkert nu her i Landet.

Vor nugældende borgerlige Ret, baade Lovgivningen og den gennem Praksis uddannede, *trænger utvivlsomt til Forandring*. Der findes i den gjældende Ret Normer, som for Nutidens Opfattelse ere rene Urimeligheder. At man ikke er pligtig at betale Gjæld, som man har stiftet i Umyndighedstilstand, selv om man efterat være bleven fuldmyndig har lovet at betale den, er en sort Plet i vor Lovgivning, men værre er det f. Eks., at der endnu gives Tilfælde, hvor man ifølge Loven ved Dom tvinges til at indgaa Ægteskab. Jeg skal dog ikke dvæle ved saadanne Urimeligheder. Selv bortset fra dem er der Trang til mange Retsforandringer. Paa Formuerettens Omraade har der saaledes med Føje været Krav fremme paa Regler om korte Forældelsesfrister for adskillige Fordringsrettigheder og om Erstatning for Tilføjelse af sjælelige Lidelser og anden immateriel Skade. Og overhovedet er vor Formueretsordening i sine Grundtræk noget for individualistisk; Tidsforholdene kræve en liden Forskydning i denne med større Hensynstagen til Samfundsinteresser og til de Svage og Smaa i Samfundet (forøget Værn imod Udbytning af Uerfarenhed og Letsindighed, udvidet Beskyttelse for Erhvervelse i god Tro osv.).

Men Retsforandringer kunne *Videnskab* og *Praksis* ikke paa egen Haand tilstrækkeligt besørge. Ganske vist vil Praksis undertiden overfor ældre Love, som stride altfor stærkt mod Nutidens Retsbevidsthed, ikke betænke sig paa at vælge »Fortolkninger«, som i Virkeligheden ere en Ophævelse eller Forandring af Loven. Men kun undtagelsesvis og tøvende vover Retsanvendelsen sig til saadanne Skridt, som da ogsaa ligge udenfor dens naturlige Opgave. Til Opgjør med ældre ubrugelig Lovgivning er ny Lovgivning fornøden. Og heller ikke de af Tidsforholdene udkrævede Forandringer i den hidtil anvendte uskrevne Ret vil Praksis vise sig fuldt egnede til at besørge. Man siger nok, at Praksis, idet den anvender den med Forholdets Natur stemmende Norm, netop holder Skridt med Livets Udvikling. Dette er rigtigt nok, saa vidt det gjælder en nærmere Udbytning og Bearbejdelse af Grundsætninger, der ere fastslaaede i Lovgivningen eller nedarvede gennem

Tiderne. Men udover dette er Praxis meget langsom i sin Produktion. Retsanvendelsen er yderlig konservativ, den har overvejende Tilbøjelighed til at holde sig til de fra Fædrene nedarvede og af disse prøvede Retsgrundsætninger og til at blive i de gamle Spor. Resultatet vil, naar Lovgivningen i længere Tid har holdt sig tilbage, kunne blive det, at Livet i flere Retninger er løbet fra Praxis. Nye Livsforhold, som kræve Fravigelser fra de hidtil anerkjendte Retsgrundsætninger, ere komne op, og Praxis afgjør dem fremdeles efter de traditionelle Grundsætninger. Særligt ligger denne Fare nær i et lille Land med begrænset Erfaringsomraade, og særligt ligger den nær i Tider med hurtig Udvikling. Et Symptom paa denne Tilstand vil det f. Eks. være, at der viser sig en voksende Tilbøjelighed til at unddrage visse Forhold, som kræve ny Ret, fra Domstolenes Afgjørelse og at henlægge dem under Voldgift. I saadanne Situationer kan Retsudviklingen ikke overlades til sig selv. Lovgivning, grundet paa sag- og fagkyndige Mænds Erfaringer, maa gribe ind for i Omrids at tegne de nye Synspunkter, som Praxis da atter, tvungen ind paa nye Baner, med friske Impulser kan udarbejde videre.

Men Indgreb fra Lovgivningsmagtens Side ere nødvendige ikke alene af den Grund, at Praxis ikke fyldestgjørende kan besørge Retsforandringer. Ogsaa af en anden Grund bliver det farligt for Retsudviklingens Sundhed at overlade denne til Praxis gennem for lange Tidsrum. Retslivet trænger i vidt Omfang for visse Grupper af Retstilfælde til sikre Gjennemsnitsregler, som maa anvendes paa ethvert under Gruppen henhørende Tilfælde, uanset at de i det enkelte Tilfælde ramme ubilligt : paa en Maade, som strider imod den etiske Dom over det enkelte Tilfælde isoleret betragtet. Som Eksempel skal jeg nævne Umyndighedslovgivningen. Den almindelige Opfattelse vil være paa det Rene med, at Retsnormen »Kontrakter ere forpligtende« ikke bør gjælde for Barnet, for den paa Grund af Alder umodne. Men hvor skal man i saa Henseende sætte Grænsen? Den almindelige Opfattelse vil finde det naturligt, at Grænsen bestemmes efter den Enkeltes Udvikling. Men Lovgivningen har her forlængst fastslaaet visse Aldersgrænser, saa at det udelukkende kommer an paa dem. Den, som har opnaaet Myndighedsalderen, er bunden ved sine Kontrakter, selv om han er saa umoden, som i Almindelighed kun Personer under Myndighedsalderen ere det. Og den, som ikke har naaet Myndighedsalderen, er ikke bunden ved sine Kontrakter, selv om han, ifølge tidlig Udvikling, har opnaaet Mandsmodenhed. Saadanne faste Myndighedsregler ere fornødne for Retssikkerhedens Skyld, Erfaringen har vist, at Retslivet som Helhed vilde lide under den Usikkerhed, der følger med at lægge Vægten paa

den individuelle Modenhed, som er saa vanskelig at bedømme. Paa lignende Maade, af mange forskjellige Grunde, forholder det sig paa mange andre Omraader saa, at der trænges til en Gjennemsnitsregel, og dette vil jo sige, at visse Momenter ved de paagjældende Livsforhold, som ville være medbestemmende for den etiske Dom, skulle lades ude af Betragtning ved Retsafgjørelsen. Men til denne Elimination vil Retsanvendelsen, naar den ikke er bunden af en bestemt Lovudtalelse, være noget for utilbøjelig. I Praksis vil der være overvejende Tendens til at træffe Retsafgjørelsen saa konform som muligt med den etiske Dom, til altid at afgjøre det enkelte foreliggende Tilfælde under Hensynstagen til alle dets individuelle Ejendommeligheder, til ikke at være ubillig. Under det stærke levende Indtryk af det foreliggende Tilfælde, som nu skal afgjøres, svækkes Blikket for de Hensyn, som kræve Gjennemsnitsreglen og dens ubarmhjertige Gjennemførelse. Der vil være Tendens til Afgjørelse efter Billighed istedetfor Afgjørelse efter Ret, vor Retspraksis opviser i Tidernes Løb adskillige Eksempler herpaa. Ganske anderledes rustet til at finde den rette Gjennemsnitsregel er Lovgiveren, som uden at være særligt optagen af noget enkelt Tilfælde, opererer paa en Gang med hele Erfaringens Masse af Retstilfælde.

Kodifikation fremfor spredt Lovgivning.

Jeg har nu oplyst, at Indgreb fra Lovgivningen ere nødvendige for den materielle Retsudvikling, og at man ikke ustraffet overlader den til Videnskab og Praksis alene gennem for lange Tidsrum. Men — kunde man sige — dette beviser ikke Nødvendigheden af en Kodifikation af en ny borgerlig Lovbog. Man kunde jo ordne Sagen ved successive, spredte Love.

Ja, naturligvis kunde der hjælpes paa meget ved successive Enkeltlove, og paa visse Omraader kan det være naturligt at begynde med — at forberede en Kodifikation med — Enkeltlove. Men der trænges jo ikke blot til enkelte Retsændringer. Folket har et naturligt Krav paa, at dets borgerlige Ret som Helhed staar tegnet for det i sikre, klare Grundlinier, og dem kan kun en ny almindelig Lovbog drage. Og selv om man kun tænker paa den anden Side af Sagen, Trangen til materielle Retsændringer, vil Maalet ikke kunne naas gennem en Række Enkeltlove. Kun en almindelig Lovbog, der træder i Stedet for Chr. V.s Lov, kan give den Harmoni i Helheden, som Retsfølelsen med Styrke kræver. Og spredte Love ville, saalænge de staa ved Siden af den fremdeles gjældende gamle Lovbog, ikke faa tilstrækkelig Betydning. Retsanvendelsen vil være utilbøjelig til, forsaavidt den nye Lov inde-

holder Afvigelser fra Landsloven og fra den hidtil anerkjendte almindelige Rets Grundsætninger, at opfatte dem som Undtagelsesbestemmelser, som fremmede Elementer paa Retslegemet, og vil derfor ikke tilstrækkeligt udnytte deres nye Tanker. Med vor forældede Landslov som fremdeles gjældende Ret fare vi som med Lig i Lasten. Paa mange Punkter ere dens Bestemmelser saa stødende imod Nutidens Tarv, at de ikke kunne gennemføres uden meget grove Krænkelser af Retsfølelsen. Retsanvendelsen vil da være stærkt opfordret til at bryde med dem, men dette Brud kan kun ske gennem ret betænkelige Fortolkningskunster. Jeg skal her blot minde Jurister om Retsanvendelsens Stilling overfor Bestemmelserne i D. L. 5—14—4, at alle Gjældsbreve, der ere ældre end 20 Aar, skulle være magtesløse. Konflikten mellem den bestaaende forældede Landslov og Retslivets Tarv kan være saa skarp, at »Fortolkningskunster« blive nødvendige, men de ere i sig skadelige for Jurisprudensens Anseelse og demoraliserende, idet de friste ind paa Fortolkningskunster ogsaa overfor yngre brugelige Love, som man ikke synes om. Til alt dette kommer, at en ny borgerlig Lovbog vil være lettere at gennemføre end en Række Enkeltlove. Hver enkelt af disse maa gaa sin egen besværlige og langsomme Gang gennem de mange Tilblivelsens Stadier, maaske kun for at strande undervejs. Men naar først et Forslag til en ny dansk Lovbog er udarbejdet med Benyttelse af al den bedste Sagkyndighed i de forskjellige Anliggender, under Samarbejde af de dygtigste Kræfter fra de forskjellige Retninger, saa at disse allerede paa dette Stadium faa Adgang til at gjøre deres Indflydelse gjældende, vil det næppe være vanskeligt at føre det gennem Rigsdagens Thing. Et saadant Arbejdsresultat vil man ikke lade gaa tilspilde; overfor Opgavens Storhed vil man ikke strides om Smaating. Og Reformens Gjennemførelse vil jo ikke koste Penge. For at undgaa Misforstaaelse skal jeg endnu betone, at hvad jeg har sagt imod spredte Enkeltlove, ikke rammer Sagens Ordning ved *delvise Kodifikationer*. Der vilde f. Eks. næppe kunne rejses afgjørende Indvendinger mod en særlig Kodifikation af Formueretten.

Jeg har kun dvælet ved de vægtigste Motiver for en Kodifikation; der er ogsaa andre tilstede. Mere og mere tiltage de *internationale privatretlige Forbindelser*, og dermed vokser Trangen til ensartet Ret for de forskjellige Folk. En Kodifikation vilde da ogsaa have den Opgave at virke for Rettens *Universalitet*, idet den paa Omraader, hvor det efter danske Forhold, isoleret betragtede, er mindre magtpaaliggende, om man antager den ene eller anden Retsnorm, vælger det Alternativ, som stemmer bedst med almindelig Ret i fremmede Lande. Ogsaa for *Retsstudiet*, som under Manglen af skreven Ret besværes med vidtløf-

tig Kasuistik og forvirres ved de Fortolkningskunster, der nødvendigvis udfolde sig overfor forældede Love, vilde en ny Lovbog være en Velgjerning. Men dette er jo dog kun af underordnet Betydning.

Jeg mener altsaa, at en ny »Danske Lov« hører til de Opgaver, som det 20de Aarhundrede i sin Begyndelse bør søge at løse. Trangen er tilstede; allerede i Chr. VI.'s og Fr. V.'s Tider var man jo betænkt paa en Revision af Landsloven. Og jo længere Tiden gaar, desmere paa kræves den nye Lovbog af Hensyn til Retsudviklingens Sundhed. Jeg tvivler ikke om, at man jo vil kunne magte Opgaven. Et vældigt Materiale, der ogsaa vil kunne benyttes af os, foreligger i Forarbejderne til den nye tyske borgerlige Lovbog af 18de Juni 1896, som med sine 2385 Paragrafer træder i Kraft den 1ste Januar 1900. Ogsaa selve denne Lov — der bl. a. er mærkelig derved, at den for store Territoriers (ca. 17 Millioner Mennesker) Vedkommende afløser Justinians *Corpus juris* som gjældende Lovbog — vil kunne lære os adskilligt ved vort Kodifikationsarbejde, om den end vil skræmme os ved sin Form og i mange Maader forekommer os doktrinær.

Jeg ser nok, at Opgaven egentlig bør stilles højere, og at *en nordisk Lovbog burde være Maalet*. En for alle skandinaviske Riger fælles, ved forenede danske, norske og svenske Kræfter skabt Lovbog vilde sikrere og kraftigere give de ejendommelige, nordiske Retstanker Udtryk. En nordisk Lovbog vilde staa med en Autoritet, som den danske, norske og svenske hver for sig vilde savne, og vilde i Forbindelse med en dertil knyttet, fælles skandinavisk Retsvidenskab magte den skandinaviske Rets Mission i den almindelige borgerlige Rets Udvikling som Mægleren mellem den romanistisk-tyske Ret og den engelsk-amerikanske Ret. Skulde denne Vej vise sig farbar, bør den følges.

Noter

Noter

1.

Jyske lovs fortale er i vid udstrækning en fri gengivelse af kanonisk ret, først og fremmest Gratians dekret (ca. 1150). I fortalen formuleres en række statsretlige principper, som kongemagten havde formået at gennemføre i løbet af Valdemarstiden (1157-1241).

"ræddes for loven": medens straffen iflg. gammel dansk ret alene havde til formål at genoprette en lidt skade, skulle den iflg. kanonisk ret tillige virke forebyggende (prævention).

"Den lov.....medmindre han åbenbart handler imod Gud": Uden landstingets samtykke må kongen ikke ændre eller ophæve loven, han ophører da med at være en til Gudsriget hørende rex justus og bliver en tyrannus. I en del håndskrifter af Jyske Lov står der "hun" = loven i stedet for "han" = kongen; herefter er kongen berettiget til på egen hånd at ændre loven, hvis den er i åbenbar uoverensstemmelse med kanonisk ret (Gud). Om dette omdiskuterede sted, se N. Skyum Nielsen: Kirkekampen i Danmark 1241-1290 (Kbh. 1963), s. 20 ff. og den deri anførte litt.

"Enker og værgeløse-- fattige": kongens pligt til at bistå fader- og værgeløse danner formentlig udgangspunkt for den senere kongelige bevillingsmyndighed inden for familieretten. Se endv. Jy. L. I 28 (nr. 75).

"Thi ligesom den hellige kirke---": Medens kirken iflg. kanonisk ret er overordnet staten, sidestiller fortalen kirke og stat, således at kongen ikke skal adlyde kirken i rent verdslige anliggender.

"de bedste Mænd---Rige": rigets bedste mænd; hertil hørte de fyrstelige lensmænd, de høje prælater, rigsemedsmændene og et vekslende udvalg af de øvrige stormænd, især indehavere af høje embeder. Henimod midten af det 13. århundrede var det blevet almindeligt, at kongen en gang om året mødtes med rigets bedste mænd.

2.

Erik Glippings håndfæstning af 29. juli 1282 er blevet kaldt Danmarks Magna Charta, Danmarks første grundlov. Kongen forpligter sig iflg. § 1 til hvert år at indkalde til et rigsmøde, senere benævnt danehof.

§§ 2 og 3. Kongen afstår fra arbitrært at straffe overtrædere af kongelige befalinger. Bestemmelserne fik ingen varig betydning.

§ 4. Forfølgning med kongebreve har sit forbillede i den kanoniske rets excommunicationsprocedure. Forfølgningen muliggjorde tvangsfuldbyrdelse i jord, hvilket var udelukket efter landskabslovene.

§ 5. Ved kong Valdemars lov forstås ikke blot landskabslovene, men den overleverede retsorden i det hele.

§ 13: vordholdsnavn, et navn bestående af 12 mænd (3 fra Jylland, 3 fra Fyn, 3 fra Sjælland og 3 fra Skåne).

Kilde: Danmarks Riges Breve, 2 Rk. Bd. III.

3.

Frederik II.s håndfæstning af 1559, der bygger på Kristian III.s håndfæstning af 1536, gentages næsten ordret i Kristian IV.s håndfæstning af 1596 - og med tillæg af flere nye bestemmelser i Frederik III.s håndfæstning af 1648.

Art. 4 fastslår rigsrådets medbestemmelsesret ved statsstyrelsen.

4.

Art. 55: Modstandsretten kan kun udøves af rigsrådet, ikke af befolkningen.

5.

Kongeloven er enevældens grundlov. Forfatter er Peder Schumacher (Griffenfeldt). Loven blev først offentliggjort i 1709.

Indledningen skildrer baggrunden for kongelovens tilblivelse. Lex regia: ordret kongelov. Betegner i den senere romerret den lex de imperio, hvorved det romerske folk overdrog kejseren den højeste magt i staten.

Loven består af 40 artikler. Art. 1-7 vedrører kongemagtens indhold og formerne for dens udøvelse. Kongens uindskrænkede magt omtales generelt i art. 2 og de heraf flydende beføjelser - mæjestaetsrettighederne - i art. 3-7. Art. 3 har haft betydning ved omformningen af ældre dansk rets regler om skilsmisse, testamenter m.v.

Art. 26 omhandler kongens pligt til at opretholde enevælde. Artiklen er kendt fra Struenseeprocessen.

6.

Ved to anordninger af 28. maj 1831 for henholdsvis Kongeriget og Hertugdømmerne udformedes principperne for indførelsen af de rådgivende provinsialstænder. Mere udførlige regler om stændernes indretning blev givet ved 4 forordninger af 15. maj 1834, bestemt for henholdsvis Østifterne, Nørrejylland, Slesvig og Holsten.

8.

Montesquieu's værk "De l'esprit des lois", 1748, er oversat til dansk 1770: "Om Lovenes Natur og Aarsag" ved Jens Hvas. Her bringes uddrag af den danske oversættelse, s. 18-19, 21, 204-05 og 391-95. Værkets bærende ide er, at der bør være overensstemmelse mellem et lands lovgivning og dets klima, jordens beskaffenhed, landets størrelse, folkets erhverv, regeringsform m.v. Først omtales sammenhængen mellem lovgivning og regeringsformer, af hvilke Montesquieu kender tre: republikken, monarkiet og despotiet. Hver af disse har sit ledende princip, henholdsvis dyd, ære og frygt. Montesquieu's magtfordelingslære, hvor sondringen mellem den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt grundlægges, er fremsat i 11. bog, 6. kapitel, der handler om forfatningen i England.

Montesquieu's tanker om statsmagternes adskillelse vandt for så vidt angår kravet om domstolenes uafhængighed allerede tidligt indpas i den danske enevældes retsliv - navnlig i kraft af generalprokurør Henrik Stampes virksomhed, som det fremgår af de nedenstående erklæringer.

9-19.

I det følgende bringes en række erklæringer udfærdiget af Henrik Stampe (1713-1789) i hans egenskab af generalprokurør, et hverv han beklædte fra 1753-84. Som generalprokurør havde han til opgave at føre tilsyn med statens embedsmænd og særlig afgive betænkning over tvivlsomme retsspørgsmål samt gøre udkast til nye love.

Det foreliggende udvalg af Stampes erklæringer viser Stampes indsats for at værne om domstolenes uafhængighed. Han indlagde sig særlig fortjeneste ved at drage en grænse mellem de områder, hvor afgørelse burde træffes ved dom, og hvor den kunne træffes ved øvrighedsbeslutning.

Om Stampes virksomhed på andre områder, se nedenfor nr. 48, 63 og 79, samt 46 og 94.

12.

remedia coactiva: tvangsmidler.

13.

vim rei judicatæ: retskraft; Straffelovene ere strictissimæ interpretationis: straffelove skal fortolkes snævert; delictum: forbrydelse. Danske Lov 6-17-32 og 6-17-36 samt forordningen af 4. marts 1690, se nr. 42 og 43.

16.

beneficium paupertatis: fri proces; inhibition: forbud.

19.

Forordningerne af 7. februar 1749 og 18. december 1767, se nr. 45 og 46.

lex promulgata non obligat: den ikke bekendtgjorte lov forpligter ikke; vis retroactiva: tilbagevirkende kraft; in criminalibus: i straffesager; summus imperans: øverste hersker; jus aggratiandi: benådningsret; mitigandi poenam: straffens formildelse.

20 og 21

Karakteristisk for retspraksis inden 1660 er den store betydning, man tillagde præjudikater. Efter enevælden måtte det derimod opfattes som en indskrænkning af kongens absolutte magt, om Højesteret skulle være bundet af synspunkter, der var kommet til udtryk i tidligere sager. I en votering i Højesteret 1672 udtalte vicekansleren Christoffer Parsberg: "præjudicatum gør ingen lov". Muligheden for at påberåbe sig præjudikater vanskeliggjordes ved, at det blev forbudt Højesteret at anføre de synspunkter, der lå til grund for rettens domme. I løbet af det 18. århundrede blev det imidlertid mere og mere almindeligt, at Højesteret følte sig forpligtet til at tilvejebringe overensstemmelse med de afgørelser, der blev truffet i sager af beslægtet karakter. I voteringer udtaltes det ikke sjældent, at Højesteret "må blive sig selv lig".

Det 18. århundredes juridiske litteratur tog stort set ikke notits af Højesterets ændrede opfattelse af præjudikater. Først hos A. S. Ørsted møder man en fast udformet præjudikatslære, fremsat i "Haandbogen", første bind s. 118 ff. A. W. Scheels udtalelse om præjudikater er fremsat i Privatrettens almindelige Del I, § 45 om Domme og Domstolenes Betænkninger, s. 199-202.

Se nærmere S. Iuul: Højesterets Domspraksis som Retskilde i værket Højesteret 1661-1961 (Kbh. 1961), bd. II s. 10 ff., og samme: Træk af Højesterets historie gennem 300 år, UfR. 1961, B. s. 43 ff.

22.

Knud VI.s forordning af 28. december 1200 om manddrab er gengivet i Skånske Lov 85-90, 1. pkt. samt i Anders Sunesens parafrase.

Kap. 1. Ættebod: den del af mandeboden, som frænderne skulle udrede. Mandeboden var 45 mark penge. Forordningen har til formål at begrænse manddrab, især hævn drab.

Kap. 2. Nam, se Jyske Lov II, 58 (nr. 59). Tyveri, se nr. 31.

Kap. 4 og 5. Bestemmelserne omhandler ansvaret for medvirken. Jernbyrd: Se Skånske Lov 154-56 (nr. 55).

Kap. 6 vedrører kvalificeret manddrab. 40-marksboden optræder i kapitlet som en tillægsbod til mandeboden.

Hærværk: Karakteristisk for denne forbrydelse er, at den for at være fuldbyrdet, skal være udøvet af flere personer, der under krænkelse af husfreden begår en volds- eller ejendomsforbrydelse. På landskabslovenes tid er hærværksforbrydelsen genstand for en kraftig omdannelse, idet man opgiver kravet om, at forbrydelsen skal være begået af flere personer, ligesom det beskyttede område udvides.

Kap. 7: Folkevåben: de våben, hvormed den ledingspligtige bonde skulle møde i leding.

Kap. 9. Fredløshed medførte, at den dømte var fuldkommen retsløs. Enhver kunne frit dræbe ham. Hans hovedlod var forbrudt; jord tilfaldt hans arvinger.

24.

Valdemar II.s forordning om manddrab (ættebodsforordningen) kendes i Anders Sunesens gengivelse samt som tillæg til Skånske Lov.

25.

Valdemar II.s jernbyrdsforordning er ikke dateret, men da det i kap. 1 omtalte forbud mod (gejstlighedens medvirken ved) jernbyrd blev vedtaget på det 4. Lateranconcilium i 1215, kan forordningen tidsfæstes til ca. 1216.

Jernbyrd erstattes af nævn som bevismiddel i visse tyverisager, sårsager, manddrabssager samt sager om voldtægt og hærværk. Nævn udtages for den enkelte sag. Om nævn, se nr. 58.

Kap. 1. Nævninger skal kun sværge i sager, hvor sagsøgte mistænkes for tyveri, og kun hvis det stjålens værdi udgør en halv mark eller mere.

"rettelig svoret til tyv tre gange"; d.v.s. i tre forskellige tyverisager.

Kap. 3. Den sagsøgte kan sværge til at miste sin fred, "fordi han drøbte ham med Urette". "Med Urette" er en oversættelse af den danske version af forordningen, der bruger udtrykket "sakløs" (sagesløs). Ved dette udtryk skal formentlig forstås "uskuldig", jfr. den latinske tekst "innocentem". Det er tvivlsomt, i hvilket omfang manddrab er fredløshedssag. P. J. Jørgensen mener, at manddrab forudsættes at være fredløshedssag, bortset fra drab begået i retmæssig hævn; se Manddrabsforbrydelsen i Den Skaanske Ret fra Valdemarstiden (Kbh. 1922), s. 94 ff. Iflg. Ole Fenger, Fejde og Mandebød (Kbh. 1971) s. 374 ff., vedrører forordningen kun visse manddrab, således at manddrab i almindelighed er bødesag.

26.

Tillæg til Skånske Lov om bødeløse sager (ældre redaktion) indeholder en liste over de forbrydelser, der medfører fredløshed. Antallet af fredløshedssager er udvidet i forhold til Skånske Lov, og tillægget er formentlig noget yngre end loven.

Kyndelmissedag, 2. februar. Skt. Laurentii dag, 10. august. Allehelgensdag, 1. november.

28.

Kap. 226. Brandstud; hjælp til brandlidte; ydes af samtlige husstande i herredet.

Kapitlet fastsætter endvidere straf for forsætlig ildspåsættelse. Loven sonderer mellem to former for ildspåsættelse, af hvilke den første formentlig er mordbrand (hemmelig ildspåsættelse) og den anden åbenlys ildspåsættelse.

"med hærskjold": antagelig en henvisning til hærværksforbrydelsen. Oprindeligt har de to brandstiftelsesformer været bedømt forskelligt, men på Skånske Lovs tid er de blevet undergivet samme retlige behandling. Se P. J. Jørgensen: Hærværksforbrydelsen i landskabslovene (Festskrift til Kristian Erslev, (Kbh. 1927) s. 47 ff.).

29.

Kap. 217. "fly af landet": den sagsøgte dømmes ikke fredløs, men han er udsat for ægtemandens hævn.

Tokkebod: bod for den ved handlingen udviste ringeagt. Som regel er tokkeboden 2 øre.

Kap. 218. Voldtægt betegnes som hærværk. Heri ligger formentlig, at 40- marksboden oprindelig kun kunne ifaldes, såfremt hærværksbetingelserne var opfyldt. Voldtægt var oprindeligt kun strafbart som led i kvinderov, og forbrydelsen var fuldbyrdet, så snart der forelå bortførelse af en kvinde. Iflg. Skånske Lov kap. 218 skal der bødes 40 mark for voldtægt, uanset om forbrydelsen er foretaget af enkeltmand, og selv om der ikke foreligger en krænkelse af husfreden.

30.

Kapitlet indeholder en gengivelse af Skånske Lov kap. 217 og 223. Anders Sunesen påpeger, at alene kirken skal have jurisdiktion i ægteskabssager.

31.

I tiden inden landskabslovene har den bestjålne uden dom selv kunnet hænge tyven. Iflg. Jyske Lov II, 86 skal sagen afgøres på tinge.

Kap. 87. Ombudsmanden "gør ingen synd" ved at hænge tyven. Han er skyldfri, da han optræder som redskab for Gud og loven, jvf. Gratians dekret (c. 29 C 23 q 5): minister est Domini.

Sætningen "fordi hans gerning har dømt ham" er blevet kendt gennem Torben Oxe-sagen 1517. Se Iuul i Smaaskrifter tilegnede Professor, Dr. phil. Aage Friis (Kbh. 1940) s. 49-61.

Kap. 106 og 107. Kun tyverisager, der anlægges på grund af mistanke, afgøres af nævninger = ransnævninger. Om nævn i Jyske Lov, se nr. 58.

32.

Den kriminelle lavalder - 15 år - har kun betydning m.h.t. ansvaret over for det offentlige. Sml. Skånske Lov 108 (nr. 136).

33.

Kap. 111 og 112. Ansvar for råd, psykisk medvirken. Bestemmelserne omtaler ikke bøde til kongen og antages derfor at være ældre end manddrabsforordningen af 28. december 1200, hvis kap. 4 og 5 fastslår, at der i tilfælde af færd og følge og sår også skal bødes til kongen.

34.

Den i Jyske Lov III, 34 anførte bod på 3 mark er et enkeltstående eksempel på straf for forsøg.

35.

Dansk Strafferet var især i det 16. og 17. århundrede genstand for påvirkning fra mosaisk ret, særlig ved fastsættelsen af straf for trolddom, blodskam og omgængelse imod naturen. Den fik tillige stor betydning ved behandlingen af manddrab. M.h.t. le-
gemskrænkelse som sår og afhug vedblev man at idømme bøde i overensstemmelse med landskabslovene, således at mosaisk rets krav om "brud for brud" m.v. ikke fik nogen betydning her.

36.

"epther keyser logen"; i marginen er tilføjet: "som wor prædicant her fore os udtydet oc forkyndet".

Det er tvivlsomt, hvad dommen mener med "keyserretten". Peinliche Gerichtsordnung eller Constitutio Criminalis Carolina, der er udstedt 1532 under Karl V, siger i art. 120, at "der Ehebrecher sammt der Ehebrecherinn sollen nach Sage unser Vorfarn und unser Kayserlichen Rechten gestrafft werden". Artiklen nævner altså ikke selv nogen bestemt straf. Derimod omtales druknestrafpen i den tyske retskilde Layenspiegel (Strassburg 1509) 3. del "Vom Eepruch und ander unkeüsch", 4 stk. "--oder im wasser zum tod straffper".

37.

Reces betegner i almindelighed de love, der i det 16. og 17. århundrede blev til efter forudgående forhandling mellem konge og rigsråd. Som regel fandt udtrykket kun anvendelse på større og mere omfangsrige love af blandet indhold.

Indledning. "Gudtz Fortörnelse". Angsten for Guds vrede omtales hyppigt i bestemmelser fra det 16. og 17. århundrede.

Art. 5. Inden reformationen straffedes mened i h.t. kanonisk ret. Først ved 1537-recessen indførtes en for hele riget gældende verdslig straf for mened.

Art. 7 indfører dødsstraf for almindeligt manddrab begået af borgere eller bønder. For ærligt manddrab dømmes adelige i h.t. landskabslovene.

Art. 8. Dødsstraffen bringes i anvendelse ved første gang begået hor. Ved en reces fra 1539 formildedes straffen, således at de skyldige første gang skulle straffes på deres formue, anden gang tillige forvises fra landet og tredje gang straffes med døden.

38.

I indledningen til sit skrift: "Verdzlig Low oc Skicke, effter hvilcke Gud selff haffde befallet Israels Folck at styris oc rege-
ris" (1605), hvoraf her bringes et uddrag, pålægger Koldingpræsten
Anders Mikkelsen (Michaelius) øvrigheden at straffe det onde og
betænke, at Gud ofte straffer en hel hob for en enestes synd, og
at Guds vrede ikke kan formildes, uden at den, som har syndet,
straffes. Michaelius gør i skriftet rede for de synder, som mest
opvækker Guds vrede, og hvorledes disse synder bør straffes.

Michaelius' skrift er typisk for det 17. århundrede, der ken-
detegnes ved en skærpelse af strafferetten, bl. a. p.g.a. frygten
for Guds vrede. Skærpelsen kom bl. a. til udtryk i en mere effek-
tiv fuldbyrkelse af afsagte dødsdomme, se nr. 39.

40.

Erklæringen er udtryk for, at Bibelens krav om liv for liv
blev efterlevet så strengt, at man end ikke fritog sindssyge drabs-
mænd for dødsstraf. Erklæringen er gengivet efter Danske Magazin,
3 rk. IV, s. 176. Gen.: genesis = 1. Mosebog. Exod. : Exodus = 2.
Mosebog. Levit.: Leviticus = 3. Mosebog. Apoc.: Apocalypsis = Jo-
hannes' åbenbaring. Liquidum: klart. Poenitens: anger.

41.

Forordningen begrænser anvendelsen af dødsstraf dels af hu-
mane grunde, dels fordi kongen ønskede at skaffe billig arbejds-
kraft til orlogsværftet på Bremerholm i København.

42.

Danske lovs straffebestemmelser er for den overvejende dels
vedkommende samlet i VI. bog "Om Misgierninger", der i sin syste-
matik i hovedsagen følger dekalogen (de ti bud).

43.

Forordningen af 4. marts 1690 genindfører dødsstraf for vis-
se marktyverier og for indbrudstyveri begået om natten. I praksis
fortolkedes forordningen indskrænkende, se således Stampes erklæ-
ring af 29. maj 1760. (Nr. 13).

46.

Sml. Henrik Stampes erklæring af 20. august 1768. (Nr. 19).

47.

Italieneren Cesare Bonesano Marchese de Beccarias (1738-94)
skrift "Dei Delitti e delle Pene", der udkom 1764, blev oplysnings-
tidens mest populære skrift i kampen for reform af strafferetten
og strafferetsplejen.

Beccaria opstillede en række præcist udformede reformkrav, hvoraf mange blev gennemført i europæisk straffelovgivning i de følgende år. I Danmark fik Beccarias værk betydning for udformningen af forordning af 20. februar 1789 (nr. 49). Det her gengivne er uddrag af den danske oversættelse, "Om Forbrydelser og Straffe af Marquis Beccaria", I-II (1796-98) ved Andreas Christian Alstrup, (s. 7-9, 67-74 og 91-93).

I § II begrundes Beccaria samfundets ret til at straffe i teorien om en samfundspagt, hvorved det enkelte menneske har afstået en del af sin frihed mod til gengæld at nyde samfundets beskyttelse.

I § XVI fremsætter Beccaria sine berømte tanker om dødsstraffens afskaffelse. Beccaria var modstander af dødsstraffen, både fordi den efter hans opfattelse stred mod samfundspagten, og fordi han mente, at livsvarigt fængsel havde større generalpræventiv virkning.

I § XXII vender Beccaria sig mod for udstrakt anvendelse af benådning, der modvirker straffelovens præventive funktion.

48.

Forslaget og forestillingen til kongen er affattet af Henrik Stampe.

Betragtningerne over forholdet mellem forbrydelsens grovhed og straffens hårdhed viser indflydelsen fra Montesquieu, der i "De l'esprit des lois" fastslog grundsætningen om proportionalitet i strafferetten jvf. ovenfor nr. 8.

49.

Forordningen er affattet af en kommission under ledelse af generalprokurør Christian Colbiørnsen. Indledningen er inspireret af Beccarias "Om Forbrydelse og Straf" (nr. 47).

Ved denne forordning indførtes for første gang i dansk ret strafferammer. I stedet for de tidligere lovbestemte straffe opregnes en række konkrete omstændigheder, som dommeren skulle lægge vægt på ved straffastsættelsen.

50.

I et forsøg på at virkeliggøre det i forordningen af 20. februar 1789 nævnte ønske om, at straffene måtte virke til forbedring, fremsatte kancelliet ønske om en adskillelse af ærlige og uærlige fanger. I konsekvens af det i skrivelsen fremsatte ønske deltes børnehuset i et tugthus og et forbedringshus.

Skrivelsen er trykt på grundlag af Stuckenberg, Fængselsvæsenet i Danmark, 1742-1839 (1896), s. 16 ff.

51.

Den 27. oktober 1800 nedsattes efter forslag fra kancellipræsident Moltke en kommission, der skulle fastslå de almindelige principper for straffelovgivningen med henblik på en senere lovreform. Kommissionens medlemmer var Moltke, generalprokurøren Christian Colbiørnsen, hans bror højesteretsjustitiarius J. E. Colbiørnsen og professorerne Nørregaard og Schlegel.

Grundlaget for kommissionens arbejde var en betænkning affattet af Christian Colbiørnsen, der fremlagdes i kommissionens første møde. Kommissionen afgav betænkning efter tre års forhandlinger, men arbejdet førte ikke til udarbejdelse af en ny straffelov.

Colbiørnsens betænkning, hvoraf her bringes uddrag, er trykt i det af A. S. Ørsted udgivne tidsskrift Juridisk Arkiv nr. 19 (1809). Udvalget omfatter siderne 3-6, 24-32 og 49.

Betænkningen viser på flere punkter overensstemmelse med Becarias tanker (nr. 45). En undtagelse danner dog Colbiørnsens udredninger vedrørende dødsstraffen.

52.

a. "Over de første grundregler for straffelovgivningen", Eudomia, Bind II (1817).

Feuerbach: Anselm von Feuerbach (1775-1833). Tysk strafferechtsjurist. Han udformede (1799) den såkaldte straffetrusselsteori, der bl.a. fastslog princippet ingen forbrydelse uden lov.

Fichte: J. G. Fichte (1762-1814), tysk idealistisk filosof.
v. Savigny: se note til nr. 155.

ne peccetur: for at hindre synd.

quia peccatum est: fordi der er syndet.

b. Denne bedømmelse af forordningen af 20. marts 1789 er fremsat af Anders Sandøe Ørsted i "Systematisk Udvikling af Begrebet om Tyverie og denne Forbrydelses juridiske Følger samt andre dermed forbundne Retsmaterier tilligemed Vink til vor Tyvslovgivnings rigtige Bedømmelse", (1809).

53.

Grundlaget for dansk strafferet var helt frem til gennemførelsen af Straffeloven af 1866 den efterhånden stærkt forældede Danske Lovs 6. bog.

Strafferettens vigtigste afsnit reformeredes dog forinden ved en række af Ørsted udarbejdede straffelove: Anordningen af 4. oktober 1833 om legemsfornærmelser, der for første gang fastsatte almindelige regler om forsøg og medvirken, samt forordningerne af 11. april 1840 om tyveri og bedrageri, af 15. april 1840 om falsk vidnesbyrd og mened og af 26. marts 1841 om brandstiftelse.

54.

De opstillede tre betingelser for afholdelse af lovligt ting har formentlig været ens for herreds- og landsting.

Tingene blev holdt under åben himmel. Først i det 16. og 17. århundrede fik man tinghuse.

Herredsting blev holdt hver ottende dag, landsting hver fjortende dag.

55.

Jernbyrd forekom i Skånske Lov i tre former: skudsjern (kap. 155), trugsjern (kap. 156) og skrå, der, jvf. Skånske Lov, 121, bestod i, at den bevispligtige skulle gå hen over 12 glødende plovjern. Den omstændighed, at en præst skulle medvirke ved jernbyrden, viser, at beviset havde karakter af en gudsdøm.

Jernbyrd afskaffedes i Skåne ved Valdemar II.s jernbyrdsforordning (ca. 1216); se nr. 25.

56.

Det almindeligste bevismiddel i landskabslovene er partsed med medesmænd. Parten aflægger ed på rigtigheden af sin påstand, hvorefter et nærmere antal mænd sværger, at hans ed er ren og ikke men. Oprindeligt har man formentlig krævet 11 eller 12 mænd. Medesmændene skal alene styrke tilliden til partens påstand og behøver ikke at have kendskab til den foreliggende sag. Hvis ikke samtlige medesmænd støtter partens påstand, er beviset bristet.

Antallet af medesmænd retter sig efter sagsgenstandens værdi. Iflg. Anders Sunesens parafrase kap. 48 skal hvert krav på 3 mark benægtes med en tylvt, indtil tylvtereden er tredoblet. Kap. 120 vedrører ikke blot mandebod, men inddrivelse af pengekrav i det hele. Det retsforhold, der opstår, når retsbryderen og dennes slægt ved forlig lover at betale en bod til den krænkede eller dennes slægt, danner formentlig udgangspunkt for det almindelige fordringsretsforhold.

57.

Hovedbevismidlerne iflg. kanonisk ret var vidnebeviset og dokumentbeviset.

Brevet blev senere optaget i Gregor IX.s dekretaler. Liber Extra, 1234 (c 12 X 2.19).

Kilde: Danmarks Riges Breve, 1 Rk., Bd. V.

58.

Nævn udtagne for den enkelte sag kendes i samtlige landskabslove. Kun Jyske Lov omtaler tillige faste nævn bl.a. sandemænd og ransnævninger. Ransnævninger svor i sager om ran, tyveri og vådesværk.

Nævningers herunder sandemænds edelige udsagn må betegnes som et bevis, der imidlertid ligesom partsed med mededsmænd var afgørende for sagen udfald, da tinget var afskåret fra at foretage en bedømmelse af det førte bevis.

Kap. 1. Fællig betyder her husstand.

Landbo: lejer af jord. Landboforholdet danner udgangspunktet for den senere tids fæsteforhold.

Fællesbryden eller fælligbryden var sammen med jordejeren part i et interessentskab (brydefællig).

Kap. 7. Bestemmelsen viser på flere punkter indflydelse fra kanonisk ret

"som de fleste udtaler": anerkendelse af flertalsprincippet (sml. kanonisk ret).

"Biskoppen": efter kanonisk ret hørte menedssager under gejstlig jurisdiktion.

"otte af de bedste og pålideligste mænd i bygden", "de fleste gode mænd i bygden": jvf. det særlige kanoniske flertalsprincip, at "maior et sanior pars" af en forsamling kunne overstemme resten.

59.

II, 58. Retten til at tage nam var ikke begrænset til ranssager, men anerkendtes i tilfælde, hvor en forpligtelse var fastslået ved dom. Nam måtte kun iværksættes i h.t. en særlig namsdom. Handlede fordringshaver herimod, straffedes han enten som tyv eller ransmand. Ran betegnede ligesom tyveri typisk en ulovlig tilegnelse af en andens gods. Tyveri kendetegnedes ved hemmelig, ran ved åbenlys iværksættelse. Ran straffedes med en bøde på 3 mark, tyveri efter omstændighederne med hængning. Den ret, namtager erhvervede, kan betegnes som en tilbageholdsret, hvor igennem der udøvedes en tvang over for skyldneren, indtil denne rettede for sig.

II, 67-69. De habilitetsindskrænkninger, som lovfældning medførte, må ses på baggrund af de begrænsede muligheder, som en domhaver iflg. landskabslovene havde for at gennemføre sit krav over for en domfældt.

III, 28. Mandhelgsfortabelse medførte en begrænset fredløshed og bevirkede yderligere, at den pågældende ikke kunne optræde som sagsøger eller mededsmænd.

60.

Danske Lovs regler om bevis er i hovedsagen en gengivelse af de bestemmelser, der i det 16. og 17. århundrede ændrede landskabslovenes formelle bevissystem. Det vigtigste bevismiddel er nu blevet vidnebeviset, medens bevis ved ed er blevet et subsidiært bevismiddel (1-14-6). Partsed med mededsmænd ophæves ved 1-14-8. "Den, der sag giver" pålægges bevispligt (1-14-5).

Danske Lov indrømmer ikke fri bevisbedømmelse, men opstiller bestemte regler om bevisernes vægt (1-31-1 og 1-15-1).

61.

Københavns Hof- og Stadsret er oprettet i henhold til forordningen af 15. juni 1771.

62-66.

Iflg. Danske Lov behandledes straffesager på lignende måde som borgerlige sager. De fleste forbrydelser var undergivet privat påtale. Først omkring midten af det 18. århundrede opstod en selvstændig straffepoces. Vigtig i denne retsudvikling er forordningen af 21. maj 1751 med reglen om forhør over den sigtede under medvirken af aktor og defensor. Forordningen ændrede dog ikke ved procesmådens akkusatoriske karakter. Først med forordningerne af 3. juni 1796 og 13. oktober 1819 var den danske strafferetspleje i det væsentlige blevet omdannet til en inkvisitorisk proces, således at tyngdepunktet nu lå i den af dommeren ledede forundersøgelse.

Forordning af 3. juni 1796 § 15.Bl.a. for at hindre, at retsmøder trak i langdrag p. gr. af langvarig protokollation, indførtes skriftlighed i processen ved plakater af henholdsvis 13. august 1766 og 29. juni 1781. Da bestemmelserne ikke blev iagttaget i tilstrækkeligt omfang i praksis, fastslog 1796-forordningen på ny skriftlighedsprincippet.

67.

I, 27. Slegfred var betegnelsen på den kvinde, som levede sammen med en mand uden at være gift med ham.

Reglen, hvorefter ægteskabet stiftes ved hæv, fandt endnu anvendelse i det 16. århundrede.

I, 33. At kvinder skal samtykke i ægteskabet, skyldes påvirkning fra kanonisk ret.

68.

Indtil 1536 bedømtes ægteskabssager efter kanonisk ret ved kirkelige domstole. Frederik II.s Ægteskabsordinans er den første danske ægteskabslov. Den er tilvejebragt for at skabe ensartet praksis hos de myndigheder, der efter reformationen dømte i ægteskabssager ("capitlerne").

art. 5. Trolovelse skal foregå offentligt.

art. 6. Forbudet mod, at trolovede søgte seng med hinanden, har haft betydning for den anerkendelse af vielsen som gyldighedsbetingelse for ægteskabsindgåelse, der skete i tiden mellem 1582 og Danske Lov 1683 (sml. D.L. 5-2-33 (nr. 69)).

71.

Holberg s. 257 og 268-71.

s. 268-71: "formedelst bekiendte aarsager": Andreas Højer (se note til nr. 146) havde 1718 i et skrift hævdet, at ægteskab mellem nært beslægtede ikke stred imod naturretten. Denne opfattelse tog Holberg her og andetsteds afstand fra.

Philo Judæus: græsk-jødisk filosof (o. 25 f. Kr. - 50 e. Kr.).
Thomasius: jvf. note til nr. 146.

72.

Kap. 6. Hovedlod: den lod, der ved skifte af fælliget tilkommer den enkelte fælligdeltager. Hovedloddens størrelse retter sig efter deltagerens antal (hoveder).

"Overenskomst om Fællig": det kan ved aftale bestemmes, at en fælligdeltager ved skifte ikke skal udtage en hovedlod, men en herfra afvigende andel af fælliget.

Jord: arvet jord eller jord erhvervet ved køb før fælligets etablering betegnes i Skånske Lov under et som arvejord, der holdes uden for fælliget.

Kap. 7. Kapitlet forudsætter, at der ikke er børn eller andre deltagere i fælliget.

"skilles i levende live": hermed sigtes til separation eller annullation af ægteskabet. Kanonisk ret anerkendte ikke skilsmisse.

Købejord: jord erhvervet under ægteskabet ved køb eller på anden måde end ved arv eller gave fra arvelader.

Købejord indgår i fælliget ligesom i almindelighed løsøre.

Barnmynding: hvis der fødtes børn i ægteskabet, bevirkede dette, 1. at hustruens arvede løsøre indgik i fælliget, 2. at manden ved hustruens død fik ret til en sønnelod af hendes arvejord, og 3. at manden fik dispositionsret over hustruens arvejord i hendes levende live.

Arvebed: hvis begge ægtefæller arved løsøre, indgik arvene under visse betingelser i fælliget. Bede = jage.

Kap. 17. "og give sine børn, hvad han vil": børn, der forlader fælliget, har altså ikke ret til at få deres hovedlod udskiftet.

"Manddrab--- saaledes som loven er": Se Knud VI.s forordning om manddrab, kap. 3 (nr. 22).

74.

Danske Lov 5-2-19 fastslår direkte kun, hvorledes der skal skiftes ved en ægtefælles død. Allerede i det 18. århundredes retspraksis og juridisk litteratur blev det dog antaget, at bestemmelsen hjemlede et almindeligt formuefællesskab mellem ægtefællerne under ægteskabets beståen, og at ligedelingsnormen også skulle bringes i anvendelse ved ægteskabets ophør på anden måde end ved en af ægtefællernes død.

Reglen er blevet udformet under påvirkning fra romerretten, novellerne (nov.) 22 c. 23 og 127 c. 3. Se nærmere: S. Iuul: Fællig og Hovedlod, s. 312 ff.

75.

Holberg, s. 132-33.

78.

Slegfredbarn betegner først og fremmest det barn, der er avlet med en slegfred (se Jyske Lov I, 27, (nr. 67)). Reglerne om slegfredbørn anvendtes vist nok på alle børn født uden for ægteskab bortset fra horebørn, d.v.s. børn, avlede uden for ægteskab med en gift kvinde.

Slegfredbarn kunne få ægteskabsstatus gennem forældrenes efterfølgende ægteskab - legitimatio per subsequens matrimonium, et retsinstitut, der anerkendtes på det 3. Laterankoncilium 1179.

Træl: i modsætning til Skånske Lov indeholder den noget yngre Jyske Lov ingen bestemmelser om trælle.

Fledføring: en person, der havde overdraget alt, hvad han ejede og fremtidig måtte erhverve, til andre mod at blive forsørget af disse.

Klostermænd: munke.

80.

Myndighedsalderen er iflg. landskabslovene 15 år. Jyske Lov I, 36 og II, 64 (nr. 129) kræver dog 18 år m.h.t. henholdsvis afhændelse af jord og indgåelse af kautionsforpligtelser.

"Fuldvoksen Broder": d.v.s. fyldt 18 år.

81.

Mænd mellem 18 og 25 år kaldes mindreårige. Begrebet mindreårighed er indført i dansk ret under påvirkning af romerrettens regler om minores XXV annis.

82.

Gr.: Grunde.

Loven: d.v.s. Danske Lov 3-17-34.

85.

I, 4. "Har Barnebarnet--- Bedstemoder": bedsteforældrene udgør en selvstændig arveklasse. Inden Jyske Lov har bedsteforældrene formentlig arvet i konkurrence med onkler, tanter, fætre, kusiner og disses descendenter. Ved affattelsen af kap. 5 - "Er der ingen søskende--- alle lige nære" - er der ikke taget hensyn til, at bedsteforældre arver forud for onkler m.v.

I, 5. "skilles efter kirkelig ret": p.g.a. for nært slægtskab i henhold til kanonisk ret.

"da arver hun lige så meget som han": det kan næppe herfra sluttes, at manden tog dobbelt så meget i arv som hustruen, hvis ægteskabet bestod. Muligvis har manden i dette tilfælde udelukket konen fra at arve det fælles barn.

86.

Kap. 38-40. Hovedlod betegner her den ham ved skifte af fælliget tilfaldende hovedlod samt en del af hans særeje, hvilken del fastsættes under hensyntagen til antallet af arvinger i vedkommende arveklasse.

Kap. 39. Den, der indtræder i et kloster, er død for verden (mundo mortuus est). Klostergang er derfor skiftegrund.

Kap. 40. "Har en mand andre Arvinger--- hans Hovedlod": hvis en mand ikke har børn, opfattes hele hans ejendom som hans hovedlod, hvorover han kan disponere i henhold til kap. 38.

87.

I, 39. Regler om, at der kun kan disponeres over en halv hovedlod mortis causa er gældende for både mænd og kvinder.

At manden skal give samtykke til konens sjælegaver har sin forklaring i, at han ved barnmynding (se nr. 72) får ret til en sønnelod i hustruens arvejord ved hendes død.

III, 45. "Men med Hensyn til--- Kønsmænd": sandemænd skal medvirke, hvis testamentet vedrører en halv mark eller mere.

Kønsmænd: særlig form for partsed med medesmænd. Medesmændene udtoges af modparten blandt den sværgendes slægtninge.

Testamente: Jyske Lov III, 45 er den første danske lovbestemmelse, hvor ordet testamente forekommer.

88.

Danmarks Riges Breve, 2 Rk., Bd. VI.

90.

Holberg s. 179-80.

91.

Ørsted: "Haandbogen", fjerde bind.

93.

"rette tredivte dag": afdødes husholdning fortsættes indtil tredivtedagen efter hans død. Først efter denne dag begynder skiftet, ligesom arvingerne skal træffe bestemmelse om, hvorvidt de vil vedgå arv og gæld.

94.

Forordningen af 8. april 1768 er udstedt efter forslag af Henrik Stampe jvf. Erklæringer, bind 5, s. 365 ff.

Stervboer: dødsboer.

Beneficium inventarii: i 531 indførte kejser Justinian beneficium inventarii, hvorved arvingerne gennem optagelse af en fortegnelse (inventarium) over afdødes formue kunne begrænse deres ansvar for afdødes forpligtelser til de på listen optagne værdier.

95.

Holberg redegør her for naturretslærernes ejendomsbegreb, hvorefter ejendomsretten opfattedes som opstået på grundlag af en aftale mellem menneskene om at respektere hinandens ret til de ting, hver enkelt havde i sin besiddelse. Oprindeligt - i den såkaldte naturtilstand - havde alle ting været fælles.

Den ejendomsret, der tilkom den enkelte i kraft af denne aftale, var i princippet ubegrænset.

96.

Lauritz Nørregaard (1745-1804). 1782 professor ved Københavns Universitet.

Hans forfatterskab omfatter "Forelæsninger over den danske og norske private Ret", I-VI (1784-97) og "Naturrettens første Grunde" (1784), hvorfra dette uddrag s. 134-35 om ejendomsretten og dens udøvelse hidrører.

97.

I sin afhandling "Om Regjeringens ret til at ophæve eller forandre Stiftelser, som private Mænd have oprettet" (Eunomia, Bind I (1815), s. 1 ff.) afviser Ørsted den hidtidige af naturretslærerne hævdede ejendomsretsteori, hvorefter en ejer havde en ubegrænset ret til at råde over en ting. I stedet udviklede Ørsted ejendomsretten som en af samfundet skabt ret, der måtte underkastes de indskrænkninger, som hensynet til samfundet måtte nødvendiggøre.

Ørsted drager overalt i sit forfatterskab konsekvenserne af denne ændrede opfattelse af ejendomsretsbegrebet. I den foreliggende afhandling fører den ham til at benægte, at testator kan træffe uforanderlige dispositioner over sine ejendele med virkning efter sin død.

98.

Tinglysning ved salg af fast ejendom. Sysselting: fra det jyske retsområde kendes en særlig inddeling i sysler, der indtog en mellemstilling mellem inddelingen i herreder og lande. Hvert syssel havde et ting, hvorpå bl.a. skødninger kunne finde sted. Sysseltinget var derimod uden indflydelse på lovgivning og retspleje.

Landstinget: Viborg landsting.

Kongen: på kongens retterting.

Tingsvidne: se kap. 38.

99.

Bestemmelsen vedrører den såkaldte lovbydelsespligt, d.v.s. en pligt for den, der ville afhænde sin arvejord, til forinden at tilbyde den til sine nærmeste frænder for dens rette pris. Denne ordning blev først formelt ophævet i 1926, men var gået af brug allerede i det 18. århundrede.

100.

Hævdsfristerne (30 og 40 år) viser påvirkning fra kanonisk ret.

Kønsnavn: se note til nr. 87.

Sandemænd: se nr. 58.

102.

Kilden til denne bestemmelse er J. L. I, 37. I Danske Lov er overdragelse af huse medtaget.

103.

panteskødning: panteretten må i Skånske Lov opfattes som en suspensivt betinget ret, således at panthaver først bliver ejer, når fordringen ikke indfries. Bestemmelsen viser, at der var en formodning for skødning "til evigt eje".

104.

Danmarks Riges Breve, 3 Rk, Bd. I og III.

105.

Pligten til at føre tingbøger fastsloges ved den Dronningbergske Reces 1551, § 3.

107.

Ved denne forordning indførtes underpant i fast ejendom i dansk ret. Hidtil havde man ikke anerkendt, at underpanthaver nød fortrin fremfor senere erhververe af pant i ejendommen.

Forordningen indeholder udførlige bestemmelser om renter, misligholdelse og realisation af pantet.

christelige og billige rente: 5 % (sml. nr. 120)

opskrive: opsige.

108.

Ved forordningen af 7.februar 1738 skærpedes bestemmelsen i Danske Lov 1-8-4 om, at der skulle føres en bog, hvori alle pante-, mageskifte-, skøde- og gavebreve m.v. skulle indføres. Særlig vigtigt var, at den nye forordning indeholdt en bestemmelse om indførelse af registre. Forordningen gjorde førelsen af alfabetiske registre over debitorer og kreditorer obligatorisk.

Gennemførelsen af realregistre måtte dog endnu afvente reformerne i matrikelsvæsenet. Indførelsen af realregistre ved samtlige retskredse skete derefter ved forordningen af 28. marts 1845 angående registre over skøde- og panteprotokoller.

109.

Afhandlingen findes i Juridisk Tidsskrift, 16.2 (1830) s. 92 ff.

110.

I sin "Haandbog" 4. bind, 12. kap. diskuterede Ørsted spørgsmålet, om der til overdragelse af ejendomsretten over løsøre krævedes en egentlig overgivelse, eller om den blotte aftale om overdragelse, som hævdet af naturretslærere, var tilstrækkelig.

Ørsteds forgængere krævede i overensstemmelse med romerretten, at der skete en overgivelse - traditio - af tingen. Også Ørsted sluttede sig til denne opfattelse, men i modsætning til tidligere fremhøvede han, at det ikke var nødvendigt, at der skete en fysisk overgivelse.

"ifølge det udviklede": Ørsteds forgængere havde udledt kravet om traditio af en analogislutning fra reglerne om fast ejendom.

111.

Dom afsagt på kongens retterting 1572, der omstøder en bestemmelse i et skøde om, at Hesselager-gård på Fyn skulle gå i arv udelt til den ældste mandlige arving. Bestemmelsen var truffet af Johan Friis (1494-1570), Christian III.s kansler.

MDLXVIII: skal være 1548.

Viild: vilje.

112.

Ved grevernes privilegier af 20. maj 1671 gaves adgang til at oprette grevskaber og baronier, hvortil var knyttet særlige rettigheder, særlig at godserne gik udelt i arv og var beskyttet mod kreditorforfølgning. Godset opfattedes som givet i len af kongen med den virkning, at det tilfaldt kongen, når den successionsberettigede slægt uddøde. Til lenene var endvidere knyttet birkeret, hals- og håndsret, jus patronatus, d.v.s. ret til at ansætte præster, m.fl. rettigheder. Til at oprette et grevskab krævedes 2500 tønder hartkorn, til et baroni 1000.

Ved indretningen af denne nye lensadel skete et brud med tidligere dansk retsbrug. Årsagen var et ønske fra kongen om at knytte en ny stand til sig frem for den gamle adel, hvis magt var blevet brudt i 1660.

113.

Ved Danske Lov 5-2-65 indrømmedes der adelige eller lige med adelige privilegerede personer ret til at oprette stamhuse af sædegårde med mindst 400 tdr. htk.

Sædegård: hovedgård, der før 1660 var sæde for en adelig familie, eller senere ved kgl. bevilling har fået tillagt egenskab af sædegård.

115.

II, 92. Bestemmelsen, der omhandler den processuelle fremgangsmåde i forbindelse med udleveringskrav, synes at bygge på et vindikationsprincip.

Garant: se kap. 93. Der krævedes ikke garant (Win) ved torvekøb.

I, 41. Lovhævd: besiddelse i tre afgrøders tid, med ret til at bevise adkomsten ved ed af kønsnævn.

116.

To rettertingsdomme afsagt den 4. august 1590, der ændrer to afgørelser truffet på Københavns rådstueret, og fastslår en vindikationsgrundsætning ved fremlån og frempantsætning.

Sölfstob: sølvbøger, for^{ne}: forskrevne, Haand skal Haand faa: retssætning, der sandsynligvis stammer fra hanseatisk ret (Hand muss Hand wahren), og som indebar, at der indrømmedes eksstinktion i tilfælde. hvor ejeren af en ting frivilligt (i mods. til tyveri) havde overladt en ting til en anden, der derefter rådede uhjemlet over tingen.

delis ephter: sagsøges.

118.

Fra Ørsted: Nogle Bemærkninger over Vindicationen af Gjeldsbreve, som lyde på Ihændeoveren, fra den troskyldige Besidder, i Arkiv for Retsvidenskaben, 1. Del (1824), s. 501-519.

I denne afhandling tilbageviser Ørsted den i det 18. århundrede fremherskende mening, at der gjaldt en ubetinget vindikationsret, idet man opfattede vindikationsretten som en konsekvens af ejendomsretten.

Ørsteds opfattelse er en konsekvens af hans opfattelse af ejendomsretten som en af samfundet skabt ret, der kun kan udøves inden for visse af samfundet fastsatte grænser (ovenfor nr. 97). Hans fremhævelse af betydningen af eksstinktion af hensyn til omsætningens sikkerhed vandt dog, bortset fra gældsbreve, først gengang mod slutningen af det 19. århundrede.

119.

Rentetagning (usura = åger) var efter kanonisk ret forbudt, jvf. Lukasevangeliet 6,35. Allerede kirkefædrene og de ældste kirkekemøder udtalte sig imod åger, og Liber Extra (1234) indeholdt bestemmelser vendt mod ågerkarle, såvel verdslige som gejstlige. I Liber Clementinarum (1317) er reglerne blevet skærpet, især ved den her gengivne bestemmelse, der blev vedtaget på konciliet i Vienne 1311.

120.

Kanonisk rets ågerforbud havde i Danmark allerede i senmiddelalderen mistet sin praktiske betydning.

Efter reformationen herskede i de første år rentefrihed. En række af reformatorerne, ikke mindst Luther, vendte sig dog skarpt imod åger. Denne opfattelse influerede på Christian III, der i reces 1558 principielt vender sig imod rentetagning, men dog tillader en rente på 5 %. Bestemmelsen meddeler, at sagen har været "met nogle de høglerde beraadslaget". Kongen korresponderede med tyske jurister og teologer, inden bestemmelsen udformedes. Bevaret er bl.a. en udtalelse fra Melancton, der stillede sig positivt over for tilladeligheden af en mindre rentefod.

121.

Holberg redegør side 211-215 for naturretens forskrifter vedr. lån og renter.

Seldenus: John Selden (1584-1654). Engelsk jurist. Forfatter af *Jus Naturae et Gentium* (1640).

Placette: Jean de la Placette (1639-1718), fransk teolog. Præst ved den reformerte kirke i København.

Salmasio de Usuris et foenore trapetizio: Claude de Saumaise (d. 1635) om rente og pengelån (1638 og 1640).

123.

Christian Bagger Brorson (1762-1835). 1799-1828 dommer i Højesteret. Forfatter af en række "Forsøg" til fortolkningen af Danske Lovs seks bøger. Hans "Forsøg til Femte Bogs Fortolkning i Christian den Femtes danske og norske Lov" I-II udkom 1793-94.

Her bringes s. 452-454.

124.

Udskriften er bragt efter den nedenfor nr. 125 i uddrag givne ansøgning fra Speciesbanken. Ved denne dom af Hof- og Stadsretten, der stadfæstedes af Højesteret, fastslås, at løse kvitteringer for erlagte afdrag kan gøres gældende over for senere erhververe af et gældsbevis i god tro. Dommen gav anledning til udtalelsen fra Speciesbanken.

125.

Speciesbanken var oprettet 1791 som et privat aktieselskab til afløsning af Danmarks første lånebank, Kurantbanken.

Speciesbankens bemærkninger gav anledning til, at spørgsmålet om virkningen af løse kvitteringer forelagdes generalprokurøren, Christian Colbiørnsen, til udtalelse. Colbiørnsens betænkning om spørgsmålet resulterede i forordningen af 9. februar 1798.

126.

På grundlag af grundsætningen i Forordningerne af 9. februar 1798 samt 28. juli 1841 (nr. 128) udvikledes i retspraksis reglerne om gældsbreves negotiabilitet. Forordningerne danner således sammen med praksis grundlaget for gældsbrevsloven 1938.

127.

Fra Ørsted "Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed", bind I, s. 304-305 om lovfortolkning.

Nyerup: Rasmus Nyerup (1759-1829), universitetsbibliotekar, filolog.

Weghorst: Henrik Weghorst, professor ved Københavns Universitet o. 1700.

128.

Forordningen af 28. juli 1841 indeholder nærmere regler om generalhypothek og pant i tingsindbøgreb. Af betydning for læren om negotiabilitet blev den passus, hvori det hedder, at det "maae ansee som en Følge af de giældende Loves Grundsætninger", at en række værdipapirer ikke kunne inddrages under de nævnte pantsætninger, med mindre de var forsynet med en påtegning herom.

129.

Kap. 64. Lærde mænd: gejstlige, der ikke var underkastet verdslig jurisdiktion.

Lovalder: jvf. J.L. I, 36 (nr. 80).

Klerke: hermed menes clerici seculares, såsom visse præster og skrivere, der ikke førte et regelbundet kanonisk liv.

Klostermænd: clerici regulares, der levede i klostर्सamfund.

130.

Rettertingsdommen tager stilling til spørgsmålet om, hvorvidt flere kautionister hæfter solidarisk eller pro rata (har beneficium divisionis).

132.

Ørsted "Haandbogen", sjette bind, s. 418-19.

133-134.

Bestemmelserne omhandler ansvarsreglerne inden for låne-, leje- og forvaringskontrakter samt pant.

Kap. 235. Ansvar for lejede ting synes oprindelig kun at omfatte handlinger, mens der først ved en senere tilføjelse er indført ansvar for undladelser (vanrøgt).

Kap. 236. Ved holdgods forstod man en kontrakt, hvorved kvæg blev overladt til brug efter forudgående vurdering med henblik på at fastslå, hvor meget der ved retsforholdets ophør skulle leveres tilbage.

135.

Skyldprincippet i erstatningsretten blev for første gang fastslået i den romerske lex Aquilia, der efter traditionen vedtoges år ca. 300 f. Kr. på forslag af folketribunen Aquilius.

Lex Aquilia blev i senere europæisk erstatningsret grundlaget for culpa-reglen. Afgørende herfor var, at man i den klassiske romerret fortolkede udtrykket "iniuria" i lovens første kapitel (se a. og b.) som indeholdende et krav om, at der skulle foreligge forsæt eller uagtsomhed i form af culpa (se e.).

De romerretlige kildesteder stammer fra Justinians Institutiones (I.) og Digestae (D.). pr.: principium.

Gaius: romersk jurist fra det 2. århundrede e. Kr., forfatter af en berømt lærebog i romerret (Institutiones) samt en kommentar til provinspræstens edikt (jvf. note til nr. 155).

Ulpian: romersk jurist fra tiden ca. 200 e. Kr. Forfatter af bl. a. en kommentar til et værk af juristen Sabinus (1. årh. e. Kr.).

136.

I landskabslovene sondredes mellem viljesværk og vådesværk. Viljesværk omfattede forsøtlige handlinger, mens våde dækkede området for uagtsomme og hændelige skadesforvoldelser. Inden for vådesværk sondredes mellem håndgerning og håndløs våde, alt efter om den ansvarlige personligt havde forvoldt skaden, eller om den var forvoldt af ham tilhørende ting eller dyr.

Kap. 103-104: Kap. 104 synes at være et forsøg fra kongens side på at begrænse ansvaret, hvor der ikke forelå ond vilje, jvf. Anders Sunesen kap. 55, der omtaler bestemmelsen som en ny forordning af kong Valdemar.

Kap. 108: For vådesgerninger skulle ikke bødes til kongen. Bøder til kongen var på lovenes tid noget forholdsvis nyt.

140.

Holberg s. 105-106.

141.

Culpareglen syntes første gang at være fastslået ved danske domstole i en højesteretsdom fra 1759.

Her bringes uddrag af højesterets votering i denne sag og en sag fra 1780, der tog stilling til betydningen af skadelidtes medvirken til skaden ved ikke at have kørt i højre side af vejen.

142.

Om Nørregaard henvises til ovf. nr. 96. Uddrag af "Naturrettens første Grunde" (1784).

143.

Fra Ørsteds "Haandbog", bind 6 (1835) s. 4-7, 12-13 og 18-22.

Ørsted hævder heroverfor den naturretlige opfattelse, at erstatningspligt forudsætter objektiv retsstridighed samt tilregnelser og tilregnelighed hos skadevolderen. Side 12-13 fastlægger han bonus-pater målestokken for bedømmelsen af, at der er handlet uagtsomt.

144.

Privilegiet for Skolarerne er efter traditionen givet ved Roncaglia i Norditalien 1158 af kejser Frederik Barbarossa (1152-1190). Privilegiet, der er optaget i Codex (i Corpus Juris) som Authentica habita ad C. 4,13,5, undtager studenter fra den kollektivhæftelse for gæld, der gjaldt for landsmænd, og gav iøvrigt studenterne en særlig retsbeskyttelse, idet det undtog dem fra den lokale verdslige jurisdiktion. Oprindeligt tog privilegiet sigte på universitetet i Bologna, men dets grundsætninger fandt også anvendelse andre steder.

145.

Dom afsagt på Viborg landsting, hvorved en sandemands kendes ugyldig, bl.a. fordi sandemændene ikke har respekteret, at skoledisciple efter endnu gældende privilegier hører under gejstlig jurisdiktion.

Bardag: legemsfornærmelse.

Keiserlich Preuilegier: Frederik Barbarossas privilegier for skolarerne (nr. 144).

146.

Andreas Højer (1690-1739), professor i naturret ved Universitetet 1734, generalprokurør 1736, er sandsynligvis koncipist af forordningen 1736 om indførelse af juridisk embedseksamen. Samme år udgav han en indføring i det juridiske studium, *Ideae jurisconsulti danici* (oversat til dansk som "Forestilling paa en Dansk Jurist" af P. Sommer 1736).

vises til Poul Johs. Jørgensen i Festskrift i anledning af To-hundredeårsdagen for Indførelse af juridisk Embedseksamen, s. 89 ff. Hovedformålet var at skabe en uddannelse for dommere i underinstansen for at bedre på deres ofte meget mangelfulde kvalifikationer. Endvidere var man opmærksom på de mangler ved retsplejen, der skyldtes dårlige prokuratorer.

En række overvejelser i kancelliet i den anledning resulterede i udstedelsen af forordningen om Lovens Skærpelse imod temere litigantes samt uretvisse Dommere og Prokuratorer af 23. december 1735 og Forordningen anlangende, hvorledes med Examinibus Juridicis o.s.v. skal forholdes, af 10. februar 1736.

Forordningen af 23. december 1735. temere litigantes: personer, der fører unødige proces.

Forordningen af 7. februar 1736. Forordningernes koncipist er efter al sandsynlighed Andreas Højer (jvf. ovf. nr. 147). I. § I studiosus: person, der var indskrevet ved Universitetet.

§ 2. Qvæstionum som Distinctionis: spørgsmålene og karaktererne, schedulam attestatoriam: eksamensbevis, § 4: afgørende for hvilken karakter, eksaminanden kunne opnå, var såvel tilfredsstillelsen af visse minimumsfordringer i et fælles pensum som omfanget af det til eksamen opgivne pensum. Institutionibus: Justinians Institutiones, jurisprudentia Romano-Germanica: den romersk-tyske ret (usus modernus pandectarum), jus naturæ, gentium et Universalis: naturret, folkeret samt de i Bibelen indeholdte forskrifter med universel gyldighed (jus divinum positivum universale).

§ 6: Jure Feudali Criminali Germanico: tysk lens- og strafferet.

§ 8: Dette juristløfte er med enkelte ændringer stadig i brug.

§ 9: Testamonium academicum publicum: vidnesbyrd om, at vedkommende havde studeret ved Universitetet, og om hans forhold under studiet.

§ 10: om dansk juridisk embedseksamen, der afskaffedes 1936.

I "Naturens Lov, saavidt den fra danske og tyske Bøger kan fattes" hermed sigtes rimeligvis til Holbergs Af Natur og Folkerettens Kundskab, der udkom første gang 1715-16.

II. handler om de akademiske grader og III. om virkningen af juridisk embedseksamen i henseende til opnåelse af stillinger.

I det program for en jurists uddannelse, som Højer her fremlægger, viser han sig som en elev af den tyske jurist Christian Thomasmus (1655-1728). Højer lægger således megen vægt på juristens orientering i en række ikke-juridiske fag og fremhæver studiet af den danske ret frem for romerretten. (Cap. III, §§ I og II).

147.

Fra "Anviisning for en dansk Jurist, angaaende Lovkyndigheds adskillige Deele, Nytte og Hielpemidler" (1777) af Peder Kofod Ancher (1710-1788). Kofod Ancher var professor ved Københavns Universitet fra 1741. Han er forfatter af den første danske retshistorie, "En Dansk Lov-Historie I-II" (1769-1776).

§ 22: jus justinianeum: Justinians ret, d.v.s. Corpus Juris Civilis.

Principia juris universalis: den universelle rets principer.

148.

Om Peder Kofod Ancher (1710-1788), se nr. 147. "En Dansk Lov-Historie" I-II (1769-76) 2. udg. ved J. F. W. Schlegel, hvorfra det her bragte udtog stammer, udkom 1807-11 (her bringes s. 297-298 og s. 303-307). I dette afsnit tilbageviser Kofod Ancher påstande om, at romerretten skulle ligge til grund for Jyske Lov.

Hvitfeld: Arild Huitfeldt (1546-1609) dansk historieskriver. Hans værker er udgivet som "Danmarks Riges Krønike" I-II (1650-1652).

Kejser-Retten: romerretten.

Tribonian: leder af den kommission, der udarbejdede Justinians lovværk.

Biskop Knud: Knud Mikkelsen (død ca. 1480), biskop i Viborg. Forfatter af en række glosser (noter) til Jyske Lov, hvori han drager sammenligning mellem jysk ret og romersk-kanonisk ret.

149.

Fra Anders Sandøe Ørsted: "Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed", bind I, s. 459 ff.

150.

Holberg s. 78-81.

Puf.: Samuel Pufendorf (1632-1694). Tysk naturretsjurist. Hans hovedværk er Jus naturae et gentium I-VII (1672).

152-153.

Om baggrunden for indførelsen af juridisk embedseksamen hen-

154.

Forordningen af 26. januar 1821 er blevet kaldt "den juridiske Stands Magna Charta". Ved denne forordning fastslås juristernes eneret til at besætte en række højere og lavere stillinger inden for domstole og administration. Samtidig fastholdes sondringen mellem den såkaldte danske jurist, *examinatus juris*, og den latinske jurist, *candidatus juris*.

155.

Julius Lassen (1847-1923) var 1881-1918 professor ved Københavns Universitet. Hans hovedværk er *Obligationsretten, Almindelig Del* 1892 (3. udg. 1917-20). Lassens her gengivne tale ved Reformationsfesten 1899 med dens afsluttende bemærkning om, at "en nordisk Lovbog burde være Maalet", blev banebrydende for det nordiske lovsamarbejde, der resulterede i de nordiske Købelove, Aftalelove, Kommissionslove og de familieretlige love m.v. (se herom Henrik Tamm: *De nordiske Juristmøder 1872-1972*, s.198 ff).

Jhering: Rudolph von Jhering (1818-1892), tysk jurist. Hans berømteste værker er "Der Geist des römischen Rechts", (1852 ff), "Der Zweck im Recht", (1877-1884) og "Der Kampf ums Recht" (1872).

De tolv Tavlers Lovgivning: Romersk retskilde fra ca. 450 f. Kr.

Prætors edikt: prætor var en romersk embedsmand med vigtige judicielle funktioner. Ved sin embedstiltrædelse tilkendegav han i et edikt, hvilke retskrav han agtede at lade nyde beskyttelse ved domstolene gennem indrømmelse af *actiones*.

De romerske citatlove: ved en række senromerske love (især Valentinian III.s citatlov 426) blev det fastslået, hvilke romerske jurister der måtte citeres som autoriteter ved domstolene.

Savigny: C. F. von Savigny (1781-1854), tysk jurist. Den mest fremtrædende repræsentant for den tyske historiske skole. I sit berømte skrift "Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft" (1814), fremhævede han værdien af den videnskabelige juristret fremfor en ny autoritativt fastsat kodifikation, der ville betyde et brud med rettens organiske udvikling.

Den tyske borgerlige Lovbog: *Bürgerliches Gesetzbuch* 1896, der trådte i kraft 1. januar 1900. Afhandlingen bringes på grundlag af Julius Lassen: *Udvalgte Afhandlinger* (ved Frantz Dahl), (1925).

Kildeangivelser.

Udover det i noterne anførte er følgende værker benyttet ved udarbejdelsen af kildeudvalget (nr. i parentes refererer sig til kildeudvalgets nr.):

Danmarks gamle Love paa Nutidsdansk I-III (1945-48), ved Erik Kroman og Stig Iuul:

(nr. 1, 22-34, 54-56, 58, 59, 67, 72, 78, 80, 85-87, 93, 98-100, 103, 115, 129, 133, 134, 136-38).

Samling af gamle danske Love I-V (1846 ff.) ved Kolderup-Rosenvinge. Bd. IV:

(nr. 37).

Forordninger, Recesser og Andre kongelige Breve, Danmarks lovgivning vedkommende 1558-1660 udgivne ved V. A. Secher (1887-1937):

(nr. 3, 4, 39, 41, 68, 73, 81, 101, 105-07, 120, 151).

Danske Forfatningslove 1665-1953, 2. udg. (1958) udgivet ved Jens Himmelstrup og Jens Møller : (nr. 4).

Kong Christian den Femtes Danske Lov af 15. april 1683 udgivet ved Stig Iuul (1949):

(nr. 42, 60, 69, 74, 89, 102, 113, 117, 122, 131, 139).

Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger m.v. ved J. H. Schou (fortsat af Kolderup Rosenvinge og T. Algreen-Ussing):

(nr. 6, 7, 43-46, 48a, 49, 53, 61, 62, 64-66, 70, 79b, 82-84, 92, 94, 108, 112, 114, 126, 128, 152-54).

Lovtidende:

(nr. 76 og 77).

Det kgl. Rettertings Domme og Forfølgninger fra Christian III's Tid, udg. ved Troels Dahlerup, Første Bind (1959):

(nr. 36).

Udvalg af gamle danske Domme afsagte paa Kongens Retterting og paa Landsting I-IV (1842 ff.) udgivet af J.L.A. Kolderup-Rosenvinge:

(nr. 111, 116, 130 og 145).

Thøger Nielsen: Uddrag af Højesterets Voteringsprotokoller (1951):

(nr. 141).

Danmarks Riges Breve (udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab):

(nr. 2, 57, 88, 104).

Erklæringer, Breve og Forestillinger Generalprokureur-Embedet vedkommende, af H. Stampe I-VI, udgivet af J.L. Rottbøll (1790-1807):

(nr. 9-19,48a og b,63,79a og c).

Ludvig Holbergs Værker i Tolv Bind, udgivet med indledning og kommentarer af F. J. Billeskov Jansen (1969-71):

(nr. 71,75,90,121,150).

A. S. Ørsted: Privatretlige Skrifter i Udvalg, Bd. I-II (1930):

(nr. 20,91,97,109,110,118,127,143,149).

A. S. Ørsted: Strafferetlige Skrifter i Udvalg I-II (1931):

(nr. 52).

Corpus Juris Civilis ed. Mommsen (1872):

(nr. 135).